NÂZIM HİKMET VE SEÇME ŞİİRLERİ
ASIM BEZİRCİ

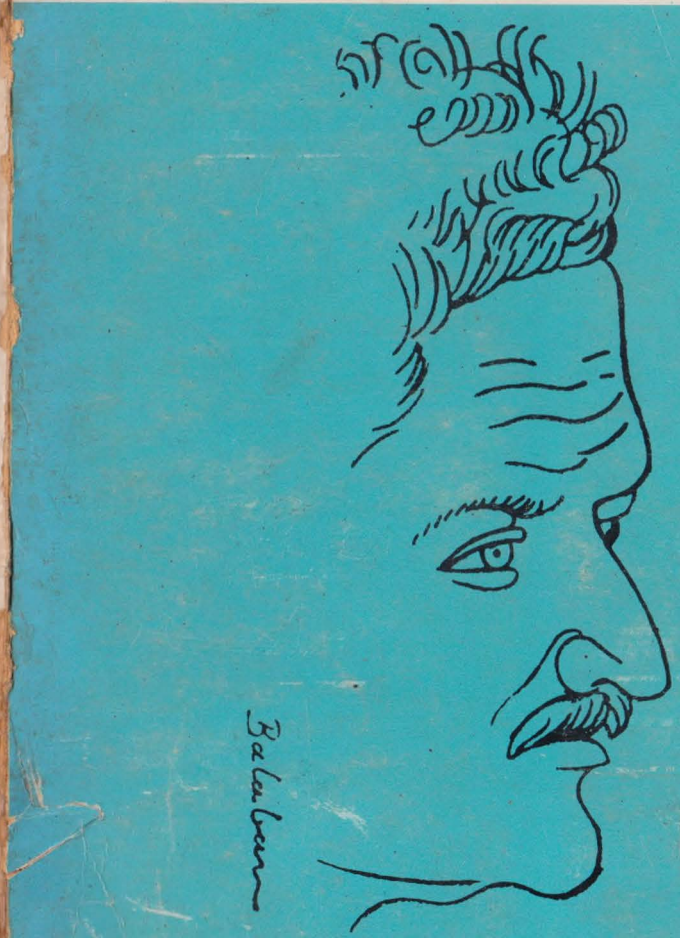
yayınları

yayınları

inceleme-antoloji

nâzım hikmet

ve seçme şiirleri

ASIM
BEZİRCİ

A YAYINLARI

İnceleme-Antoloji Dizisi

a yayınları

KİTAŞ KİTAPÇILIK TİCARET LTD. ŞTİ.
Bamuhasip Sok. Tan Apt. No. 10/3
Cağaloğlu-İstanbul

Dizgi - Baskı : Murat Matbaacılık Koll. Şti.
Kapak Resmi : Balaban
Kapak Düzeni : Mustafa Delioğlu

İstanbul — Şubat 1975

ASIM BEZİRCİ

NÂZIM HİKMET VE SEÇME ŞİİRLERİ

İnceleme - Antoloji

a yayınları

PK. 975 _ Sirkeci/İstanbul
Tel : 27 01 53

ASIM BEZİRCİ'NİN
ESERLERİ

Çok Kapılı Oda (1961, tükendi)
Edip Cansever (1961)
Günlerin Götürdüğü Getirdiği (H. Cöntürk'le, 1962, tükendi)
Bilimden Yana (1963, tükendi)
Abdülhak Hâmit Ve Târık Yahut Endülüs Fethi (1966)
Okudukça (1967, tükendi)
Orhan Veli (1967, 1972)
Ahmet Haşim (1967, 1972)
Nurullah Ataç (1968, tükendi)
Dünden Bugüne Türk Şiiri (Antoloji, 1968)
On Şair, On Şiir (1971)
Metin Eloğlu (1971)
Seçme Romanlar (R. Taner'le, 1973)
Sabahattin Ali (1974)
İkinci Yeni Olayı (1974)
Nâzım Hikmet ve Seçme Şiirleri (1975)
Orhan Kemal (H. Altınkaynak'la, çıkacak)
Toplumcu Şiirimiz (Tarihçe/Antoloji, çıkacak)
Seçme Hikâyeler (R. Taner'le, çıkacak)
Bilimden Yana, Sosyalizme Doğru (çıkacak)

NÂZIM HİKMET

İnceleme

Bu eserimi hazırlarken verdikleri belgelerle bana değerli yardımlarda bulunan Behçet Necatigil ile Kemal Sülker'e ve yaptıkları eleştirilerle beni uyaran A. Kadir ile Kemal Özer'e teşekkür ederim.

Asım Bezirci

HAYATI

OTOBİYOGRAFİ

1902'de doğdum
doğduğum şehre dönmedim bir daha
geriye dönmeyi sevmem
üç yaşımda Halep'te paşa torunluğu ettim
on dokuzumda Moskova komünist üniversite öğrenciliği
kırk dokuzumda yine Moskova'da Tseka-Parti konukluğu
ve on dördümden beri şairlik ederim
kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir
ben ayrılıkların
kimi insan ezbere sayar yıldızların adını
ben hasretlerin
hapislerde de yattım büyük otellerde de
açlık çektim açlık grevi de içinde ve tatmadığım yemek yok gibidir
otuzumda asılmamı istediler
kırk sekizimde Barış madalyasının bana verilmesini
verdiler de

otuz altımda yarım yılda geçtim dört metre kare betonu
elli dokumuzda on sekiz saatta uçtum Prag'dan Havana'ya
Lenin'i görmedim nöbet tuttum tabutunun başında 924 de
961'de ziyaret ettim anıt kabri kitaplarıdır
partimden koparmağa yeltendiler beni
sökmedi
yıkılan putların altında da ezilmedim
951 de bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün
52 de çatlak bir yürekle dört ay sırtüstü bekledim ölümü
sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım
şu kadarcık kaset etmedim Şarlo'ya bile
aldattım kadınlarımı
konuşmadım arkasından dostlarımın
içtim ama akşamcı olmadım
hep alnımın teriyle çıkardım ekmek paramı ne mutlu bana
başkasının hesabına utandım yalan söyledim
yalan söyledim başkasını üzmemek için
ama durup dururken de yalan söylemedim
bindim tirene uçağa otomobile
çoğunluk binemiyor
operaya gitim
çoğunluk gidemiyor adını bile duymamış operanın
çoğunluğun gittiği kimi yerlere de ben gitmedim 21 den beri
camiye kiliseye tapınağa havraya büyücüye
ama kahve falına baktırdığım oldu
yazılarım otuz kırk dilde basılır
Türkiyem'de Türkçemle yasak
kansere yakalanmadım daha
yakalanmam da şart değil
başbakan filân olacağım yok
meraklısı da değilim bu işin

bir de harbe girmedim
sığınaklara da inmedim gece yarıları
yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında
ama sevdalandım altmışıma yakın
sözün kısası yoldaşlar
bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da
insanca yaşadım diyebilirim
ve daha ne kadar yaraşım
başımdan neler geçer daha
kimbilir

(Bu otobiyografi
1961 yılı 11 Eylülünde
Doğu Berlin'de yazıldı.)

HAYATI

Nâzım Hikmet 20 Aralık 1901'de Selânik'te doğar.

Babası Hikmet Nâzım Bey o sıra kalem-i ecnebiye memurudur. Daha sonra Selânik Umur-ı Ecnebiye Müdürü olmuştur. 1876'ta İstanbul'da doğmuş, Galatasaray Lisesi'ni bitirmiştir. İyi Fransızca bilir. Özgürlükçü düşüncelere bağlıdır. Abdülhamit'i sevmez. Mehmet Nâzım Paşa'nın oğludur.

N. Hikmet'in annesi Celile Hanım, dilci Enver Paşa ile Leyla Hanım'ın kızıdır. Baba yönünden Mustafa Celâlettin Paşa'nın, ana yönünden Müşir Mehmet Paşa'nın torunudur. Özel öğrenim görmüştür. Fransızca konuşur, piyano çalar, resim yapar. Güzel bir kadındır. 1901 Şubatında Hikmet Bey'le evlenmiştir.

Hikmet Bey Abdülhamit'in baskıcı, jurnalcı yönetimine dayanamıyarak istifa eder. Ailesini Selânik'ten Halep'e, babası vali Mehmet Nâzım Paşa'nın yanına götürür. Celile Hanım orada biri oğlan (Ali İbrahim), öbürü kız (Samiye) iki çocuk doğurur. Ali İbrahim dizanteriye yakalanıp ölür.

1840 doğumlu Nâzım Paşa mevleviliğe bağlı, şair yaradılışlı bir kişidir. «Muhataba, Yekazar, Ahdi Şehriyari, Kerbelâ» gibi eserleri vardır. Özgürlükçü olduğundan, bir süre sonra Diyarbakır valiliğine atanır. Oğlu ile ailesi de onunla birlikte gelir. Fakat Hikmet Bey Diyarbakır'da sıkılır. Eşiyle çocuklarını yanına alarak İstanbul'un yolunu tutar. Akrabalarının da yardımıyla bir süthane açar. Paralı bir de ortak bulur. İşler önceleri iyi giderse de sonraları bozulur. Hikmet Bey, bunun üzerine, yeniden hariciyeye baş vurur. Kadıköy'de bir ev tutar. Konya ve Sivas valiliklerinde bulunduktan sonra emekliye ayrılan Nâzım Paşa da İstanbul'a gelir.

N. Hikmet bir yıl kadar, Fransızca öğretim yapan bir okula devam eder. Ardından Göztepe'deki Numune Mektebi'ne girer. Arkadaşı Vâlâ Nurettin'le ilkokulu bitirince, Galatasaray Sultanisi'nin orta kısmına yazılır. Ne var ki, burası oldukça masraflı bir okuldur. Bundan ötürü, babası bir yıl sonra onu Galatasaray'dan alır, Nişantaşı Sultanisi'ne verir.

İLK ŞİİRLER

N. Hikmet, Sultani'de örnek bir öğrenci olur. Öğretmenlerinden sık sık «aferin» alır. Ayrıca, elinden düşürmediği sarı yapraklı bir deftere şiirler yazar, portreler çizer. Defterdeki ilk şiiri 20 Haziran 1329 (1913) tarihini taşır. «Peryâd-ı Vatan» başlıklı bu şiiri N. Hikmet on bir yaşında iken yazmıştır:

Sisli bir sabahtı henüz
Etrafı sarmıştı bir duman
Uzaktan geldi bir ses ah aman aman!
Sen bu feryâd-ı vatanı dinle işit

Dinle de vicdanına öyle hükmet
Vatanın parçalanmış bağrı
Bekliyor senden ümit .

Fakat, kendisinin açıklamasına göre, ilk yazdığı şiir «Yangın»dır. Bu şiiri, evlerinin karşısındaki bir binada çıkan yangın üzerine kaleme almıştır. Ölçüsüz, daha doğrusu, bozuk düzenli bir denemedir. Şairin deyimiyle, «vezni, büyük babasının yüksek sesle okuduğu aruzla yazılmış şiirlerin kulağından kalan ses taklitleriyle yapılmıştır.»

Yanıyor! Yanıyor! Müthiş terrakeler
Çekiyor aguşuna o adv-i beşer
Valdeler haneler yetimler
Semaya kalkmış istimdat eden eller
Valdesiz pedersiz kalmış masumlar
Gaipten halikten medet bekler
Bir zaman pür-gurur gezen zenginler
Şimdi hakir
Bakıyor bu nâr-ı cehenneme gözler dalıyor
Ağır ağır
Her yerde ah ü enin
Her yerde iftirak
Talilerine isyan ediyor
Bütün bu halk

Hikmet Bey, 28 Şubat 1914'te matbuat umum müdürü olur. Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Evde hep siyasal olaylar, savaş haberleri konuşulmaktadır. N. Hikmet'in dayısı ressam, şair Mehmet Ali gönüllü olarak Balkan Harbi'ne gitmiş, Çanakkale'de şehit düşmüştür. Bunu öğrenince, N. Hikmet, 1915'te «Şehit Dayıma» başlıklı şiirini kaleme alır. (Bunun ardından yurt sevgisi ve ulusallık duygusuyla yoğrulmuş başka şiirler sökün eder:

«Vatana, Irkıma, Çelik, İntikam, Olma Mağlûp, Viran Diyar» vb...)

«Şehit Dayıma» şiirini kızkardeşinin kedisi için yazdığı «Samiye'nin Kedisi» izler. Şiiri okuyan Yahya Kemal, kediyi görünce şaşırır. N. Hikmet'e «sen bu pis, uyuz kediyi böyle övmesini biliyorsun, şair olacaksın!» der.

BAHRİYE'DE

N. Hikmet 1917'de Nişantaşı Sultanisi'nden ayrılır. Aile dostlarından Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın önerisi ve yardımıyla Heybeliada Bahriye Mektebi'ne girer. Burası disiplinli bir okuldur. Yahya Kemal de orada hocadır.

(Yahya Kemal'in Celile Hanım'a eğilim duyduğu söylenir. N. Hikmet'in şiir sanatını öğrenmesinde payı vardır. Örneğin, 1918 güzünde yazılan ve Yeni Mecmua'da yayımlanan «Hâla Servilerde Ağlıyorlar mı» şiirini gözden geçirmiş, birçok yerlerini düzeltmiştir.)

Hikmet Bey ile Celile Hanım'ın arası geçimsizlik ve kıskançlık yüzünden açılır. N. Hikmet onları uzlaştırmağa uğraşırsa da başaramaz. 1918'de karı koca ayrılırlar.

Celile Hanım resim dalında öğrenim yapmak üzere Paris'e gider. N. Hikmet, hem hiç beklemediği bu olaya, hem de küçük kardeşi Samiye'nin annesiz kalışına üzülür. 1919'da yazdığı «Acılarımdan» başlıklı şiirlerinde bu üzüntüsünü dile getirir:

Belli ki kardeşim darılmış yine
İşte ak yüzünden üç damla kaydı
Eş olmak istedim ben elemine
O bana küserek bin sebep saydı

Dedim ki: Yüzünde yine yaşlar mı?
Küçücük hanımlar hiç ağlarlar mı?
Dedi: Ağlar mıydım, hiç şüphe var mı?
Benim de yanımda annem olsaydı...

N. Hikmet, Bahriye'yi bitirince, Hamidiye kruvazöründe güverte subaylığına verilir. Fakat bir süre sonra, 1919 kışında ciğerlerinden hastalanır: Zatürcempe yakalanır. Doktor Şinasi Hakkı Paşa tedavisini üstlenir. İki ay yatakta dinlenmesini salık verir. Öyleyken N. Hikmet iyileşemez, iştahtan kesilir, gittikçe zayıflar. Yeniden hastaneye götürülür. Sıkı bir muayeneden geçirilir. Sağlık kurulu bu durumuyla subaylık yapamıyacağını anlar. Düzenlediği raporla onu 13 Mayıs 1921'de askerlikten çürüğe çıkarır.

N. Hikmet delikanlılık döneminde, ilkin Rum kızı Marika ile arkadaşlık eder. Ardından, eski valilerden birinin kızı olan Sabiha'ya tutulur, onun için «Gözleri Siyah Kadın» şiirini yazar. Sabiha'nın evlenişinden yahut ayrılışından sonra, bir doktorun kızına eğilim duyar, onun için de «Azize» şiirini yazar. Şiir, Ümit dergisinin 23 Eylül 1336 (1920) tarihli 10. sayısında yayımlanır.

Bir ilâhi gibi içten duyulur
Seven gönüllere aşina sesin:
Başında halenur, gözlerinde nur,
Sevda mabedinde bir azizesin.
(...)

1920'de İstanbul işgal edilir. N.Hikmet derinden yaralanır. Aşk şiirlerine ara verir. «16 Mart, Kırk Haramilerin Esiri, Sarı Zeybek» şiirlerini yazar. «16 Mart»ta 'adalı haydut' diye simgelediği İngiltere'yi hınç ve öfkeyle yerer.

DERGİLERDE, GAZETELERDE

N.Hikmet'in 10 Ekim 1918'de Yeni Mecmua'da Mehmet Nâzım imzasıyla ilk şiiri çıkar: «Halâ Servilerde Ağlıyorlar mı?». Ardından, 1920'de Üçüncü Kitap, Dördüncü Kitap, Altıncı Kitap, Yedinci Kitap, Sekizinci Kitap ve Ümit adlı dergilerde başka şiirleri görülür. Aynı yıl Alemdar gazetesinin açtığı yarışmada «Bir Dakika» başlıklı şiiriyle birincilik kazanır. Gerek bu gazetede, gerekse Anadolu'da Yeni Gün gazetesinde, Ümit yahut Yarın dergisinde 1920-1922 yılları arasında yayımlanan şiirleri basında olumlu yankılar yaratırlar. Ahmet Hâmit, Refi Cevat gibi yazarlar ile Halit Fahri, Yusuf Ziya gibi şairler ondan övgüyle söz ederler. Örneğin, Yusuf Ziya Alemdar'ın 6 Kasım 1336 (1920) günlü sayısında şunları yazar:

«Nâzım Hikmet, bu yaşı henüz yirmiyi bulmayan çocuk, 'Ocak Başı' diye bir perdelik bir manzum piyes yazıyor ki, her mısraında, yarınki büyük muvaffakiyeti müjdeleyen sihirli bir kuvvet var.»

İstanbul'un işgali ve ardından Mütareke dönemi N. Hikmet'i çok üzer. «Mütareke Geceleri» başlıklı şiirinde bu duygusunu dile getirir. «Yıkılan bir yurdun harabesinde öten baykuşlar»dan acıyla söz eder. 1920 yılının Aralık ayında «Gençlik» adlı bir başka şiir yazar. Babasına adadığı bu şiirde ulusunun kurtuluşu için gençliği eyleme çağırır:

(...)
Git bugün o ıssız yollarda ağla
Dört yıldır her yerde can verirken ilk
Bak bugün mukaddes duygularınla
Sana sus derlerken... Haykır! ey gençlik.

ANADOLU'YA KAÇIŞ

N.Hikmet şiri sessizce babasının masasına bırakır. Anadolu'daki «millî mücadele»ye katılmak amacıyla evden çıkar. Arkadaşı Vâlâ Nurettin ile Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz'le buluşur. 1 Ocak 1921 günü Sirkeci'den kalkan Yeni Dünya vapuruna binerler. Pamuk balyalarının arasına gizlenirler. Zonguldak'ta iyi karşılanırlar. İnebolu'ya varınca inerler. N.Hikmet burada Anadolu halkının çileli yaşayışını yakından görür. Adamakıllı sarsılır. Bu arada spartakistlerden Sadık Ahi (Mehmet Eti) adlı bir sosyalistle tanışır. Ondan yeni şeyler öğrenir. Sekiz on gün sonra Ankara'dan «harcırah ve müsaade» gelir. Vâlâ Nurettin'le yola dizilirler. Eşyalarını bir merkebe yüklerler. Yanlarında bir de kılavuzları vardır. Mevsim kıştır, ortalık karla kaplıdır. Kastamonu'da bir süre konaklarlar. Yayan yedi günde Ankara'ya ulaşırlar.

İki arkadaş tuttuk dağlara giden yolu.
Öyle yükselmişiz ki sahilde İnebolu
İnce sokaklarıyla ufaldıkça ufaldı.
Minareler bir çizgi, camiler nokta kaldı.
(...)

(İnebolu)

İki arkadaş Ulus'ta Taşhan'ın bir odasına yerleşirler. Matbuat Müdürlüğü'ne baş vururlar. Muhittin (Birgen) Bey onları iyi karşılar. Amaçlarını sorar. Maarifte çalışmalarını salık verir. Önce razı olmazlar. Fakat cepheye gitme işi suya düşünce kabul ederler. Tedrisat-ı Taliye müdürü Kâzım Nami'nin (Duru) yardımıyla 14 Haziran 1921'de Bolu Sultanisi «kısm-ı iptidai muallimliği»ne atanırlar.

Yine yayan yola dizilirler. Yanlarına bir de katırcı alırlar. Kızılcahamam-Gerede yoluyla dört günde Bolu'ya

varırlar. Bir hana inerler. Sonra üç odalı bir eve taşınırlar. Evleri okula yakındır. Fakat çevre tutucudur. Bu yüzden iki arkadaş oldukça sıkıntı çekerler. Kendilerini şiir denemelerine verirler. Gittikleri Beyler Kahvesi'nde Ziya (Aydemir)'ya rastlarlar. Ahmet Cevat Moskova'da lü. namuslu. sosyalist bir kişidir. Köyde ortaklaşa bir ev tutarlar, birlikte otururlar. N.Hikmet bir yandan Baudelaire ile Fransız İhtilâli'ni okurken, bir yandan da şiirler yazar. («Kara Kuvvet» bunlardan biridir.) Ayrıca, **Taşyürek** adlı bir de oyun kaleme alır.

RUSYA'YA YOLCULUK

Üç arkadaş hem öğrenimlerini ilerletmek, hem de olup bitenleri görmek amacıyla Rusya'ya gitmeğe karar verirler. 1921 Ağustosunda bir yaylıyla yola çıkarlar. Ortalık eşkiya doludur. Güçlükle Düzce'ye varırlar. Akçakoca'dan Zonguldak'a, oradan vapurla Trabzon'a giderler.

Ziya Hilmi Trabzon'da kalır. N.Hikmet'le Vâlâ Nurettin valiye çıkarlar. Öğretmenlik belgelerini gösterirler. Batum yoluyla Kars'a gitmek, orada, Kâzım Karabekir'in bölgesinde çalışmak istediklerini söylerler. Vali, N.Hikmet'in dedesi Nâzım Paşa'yı tanırmış. İşlerini yaptırır.

Trabzon'dan geçmekte olan İtalyan bandıralı Kornilov vapuruyla Batum'a ulaşırlar. Trenle Tiflis'e giderler. Orada Muhittin (Birgen) Beyin eşiyle karşılaşırlar. Ahmet Cevat (Emre) ile tanışırlar, birlikte Batum'a dönerler. Bir süre onun Hotel de Franse'da ayırttığı odada kalırlar. Sıkıntılı günler geçirirler. Bu arada Şevket Süreyya Hilmi adında bir genç yargıçla tanışırlar. Bu; kültür-Şarkiyat Enstitüsü'nden öğretmenlik teklifi alır. 1922 Temmuzunda Tiflis'ten trenle dört arkadaş Moskova'ya doğru yola çıkarlar.

Moskova'ya varınca Lux Otel'e inerler. N.Hikmet tren yolculuğu boyunca gördüğü açlığı 1922'de özgür koşuğa yakın bir biçimle yazdığı şiirde dile getirir: «Açların Gözbebekleri».

Bir süre sonra üç arkadaş (N.Hikmet, Vâlâ Nuretin, Şevket Süreyya) Kutv Üniversitesi'ne (Doğu Ülkeleri Emekçilerinin Üniversitesi) yazılırlar. Burada çeşitli ülkelerden gelen gençlerle tanışırlar. Fransızcalarını ilerletirler, Rusçaya çalışırlar, ekonomi politik öğrenirler.

N.Hikmet üniversite klübünün temsil kolunda görev alır, rejisör Meyerhold ve Nikolay Ekk'le arkadaş olur. Ayrıca, bol bol şiir yazar. Devrimci Rus şiirini inceler. Bagritski'yi, Mayakovski'yi, Selvinski'yi, İnber'i, Panov'u, Agapov'u tanır. Bunlardan konstrüktivist Bagritski'yle arkadaşlık kurar. Bu sırada Muhittin Bey ve kızı Nüzhet Moskova'ya gelirler. Kız ta İstanbul'dan tanıdığı ve bir ara Tiflis'te görüştüğü N.Hikmet'e eğilimlidir. 1923'te evlenirler. Fakat evlilikleri uzun sürmez, bir yıl sonra ayrılırlar. Yaradılışları, kişilikleri birbirine uymaz. N. Hikmet coşkun, hareketli, inançlı bir gençtir. Nüzhet ise durgun, uysal, evcil bir kızdır; tek amacı bir yuva kurmak, orada çoluk çocuğuyla düzenli bir hayat sürmektir.

N.Hikmet bu durumu «Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın Ve Hanımelleri» şiirinde dile getirir:

O mavi gözlü bir devdi
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebruli
hanımeli
açan bir ev.
(...)

Lenin ölünce, N.Hikmet, mezarında beş dakika nöbet tutar. «21 Ocak 1924» başlıklı şiirinde bu olayı anlatır. Mustafa Supjhi'nin acıklı serüvenini işleyen bir oyun kaleme alır. Ardından **Kabahat Kimde** adlı oyununu düzenler. Her iki oyun da Moskova'da (biri Kalyeyef, öbürü Metla tiyatrosunda) sahneye konur. Bunları, temsil edilmeyen iki oyunun yazılışı izler: **Ehram, Ayın On Dördü.** Birincisini rejisör Meyerhold beğenir, ikincisi ise tamamlanmadan kalır.

TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ

Kutv Üniversitesi'ni bitirince, N.Hikmet, Rusya'dan ayrılır, 1924'te Türkiye'ye gelir. Babası 1918'de Hamburg Başkonsolosluğuna atanmış, 1922'de emekliye ayrılmıştır. Bir ara Yeni Şark gazetesinde idare müdürü olarak çalışmıştır. Şimdi İstanbul'da Kadıköy'de bir ahşap evde oturmaktadır. Oğlunu yeniden görünce çok sevinir.

N.Hikmet bir yandan babasının çıkardığı Sinema Postası dergisinin teknik işlerine yardım ederken, bir yandan da gerek kendi adıyla, gerekse N.H. yahut Ahmet imzasıyla Aydınlık dergisine yazılar, şiirler yetiştirir. (Sadrettin Celâl, Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Burhan Asaf derginin önde gelen yazarlarıdır).

Bu sırada N.Hikmet izlenmektedir. Bundan kurtulmak ve bir basımevi kurmak amacıyla gizlice İzmir'e gider. Basımevi için bir yeri kazar. Yirmi gün boyunca güneşi görmez. («Güneşi İçenlerin Türküsü» o günlerin ürünüdür.)

1925 Şubatında başlayan Şeyh Sait Kürt isyanı öne sürülerek 4 Mart 1925'te Takriri Sükûn Kanunu çıkarılır. Tevhidi Efkâr, Son Telgraf, İstiklâl gazeteleri ile Se-

bilürreşat, Orak Çekiç, Aydınlık dergileri kapatılır. 1 Mayıs 1925'te yayımlanan bir bildiri dolayısıyla Aydınlık'ın yazarlarından çoğu tutuklanır. 12 Ağustos 1925'te Ankara İstiklâl Mahkemesi N.Hikmet.i gıyabında on beş yıla mahkûm eder.

Aylardır İzmir'de saklanan N.Hikmet İstanbul'a, annesinin evine gelir. Amacı yurt dışına çıkmaktır. Celile Hanım'a makyaj yaptırır, yüzünü değiştirir. Tayfa kıyafetiyle bir takaya binip kaçar. Günlerce sonra Moskova'ya varır. 1927 Eylülünde İstanbul'da dağıtılan, duvarlara yapıştırılan bildiriler için açılan kovuşturma sonunda, Birinci Ağır Ceza Mahkemesince, 28 Ocak 1928'de üç aya hüküm giydiğini öğrenir.

N.Hikmet suçsuz olduğuna inanmaktadır. Fakat şimdilik yapacağı bir şey yoktur. İki yıl daha Moskova'da öğrenim görür. Özellikle sanat, edebiyat ve tiyatro alanındaki bilgisini artırmağa çalışır. Bu arada Ertuğrul Muhsin'le tanışır, Lena adında bir hekim kızla evlenir. Yeni şiirler yazar. Şiirlerinden bazıları Rusçaya çevrilerek dergilerde yayımlanır. 1928'de Bakû'da bir de şiir kitabı basılır: **Güneşi İçenlerin Türküsü.**

Aynı yıl genel af kanunu çıkarılır, Takriri Sükûn Kanunu kaldırılır. N. Hikmet yurduna dönmek için Türk Sefarethanesi'ne birkaç kez baş vurursa da olumlu bir sonuç alamaz. Arkadaşı Laz İsmail ile Bakû'ya gelir. Batum üzerinden birisinin pasaportuyla Türkiye'ye girer. Fakat Hopa'da yakalanır, cezaevine atılır. Üstü arandığında bir cep defteri bulunur. Defterde eski yazıyla «Heraklit'i Düşünürken» yazılıdır. Bunu «her ekaliyeti düşünürken» okurlar. N.Hikmet durumu açıklarsa da inandıramaz. Bir hafta sonra Rize'ye yollanır. Ceza Kanununun 146. maddesine göre yargılanır. Beraat eder. 1928 Ekiminde kelepçeli olarak Ankara'ya gönderilir. Bir beton hücreye ka-

patılır. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi «N. Hikmet'in Aydınlık Mecmuasında yazmış olduğu şiirlerin cürüm teşkil eder mahiyette olmamasından ademi mesuliyetine» ve «eşhası ahare (başkasına) ait pasaport» taşıdığından «üç gün hapsine» 22 Aralık 1928 tarihinde karar verir. Bu ceza, 1927'deki üç aylık mahkûmiyetiyle birleştirilir. Fakat tutukluluk süresi mahkûmiyet süresini aştığından salıverilir.

Şevket Süreyya (Aydemir) ile CHP'li bazı yöneticiler N. Hikmet'i iktidarla uzlaştırarak Ankara'da kalması için epey uğraşırlar. Fakat, N. Hikmet hiç birinin sözünü dinlemez. Doğruca İstanbul'a gider. Babasının evine iner. Hikmet Bey, oğlu solcu olduğu için, işinden çıkarılmıştır. Kadıköy'de Süreyya Paşa Sineması'nın müdürlüğünü yapmaktadır. Kazancı azdır. N.Hikmet'in kendine bir iş bulması gerekmektedir. Gazetecilerle yaptığı bir konuşmada, Türkiye'ye hem «gıyabî mahkûmiyetlerini temize çıkarmak», hem de «halk, işçi ve köylü edebiyatı neşretmek için» geldiğini açıklar (1).

KALEM KAVGALARI

Eski arkadaşı Vâ-Nû'yu görür, durumunu anlatır. Onun aracılığıyla M. Zekeriya ve Sabiha Zekeriya (Sertel) ile tanışır, Resimli Ay dergisinde düzeltici (musahḥih) olarak çalışmaya başlar. Ardından, derginin bazı resim işlerini de üstlenir. Daha sonra dergide şiirler, yazılar yayımlama imkânına kavuşur. İlk şiiri 1929 Haziranında «Yarıda Kalan Bir Bahar Yazısı» başlığıyla ve «İmzasızadam» adıyla basılır:

(1) Cumhuriyet, 28.10.1928

Vurdu gergin kalın parmaklar
yazı makinamın dişlerine.
Kâğıda her harfi majisküllle dizilmiş
üç kelime var:

BAHAR
BAHAR
BAHAR.

Ve ben şair musahhih,
ve ben her gün
iki liraya
2000 kötü satır okumaya
mecbur olan adam
(...)

Öteki şiirleri (Denizin Karşısında, Sesini Kaybeden Şehir, Kerem Gibi, İhtilâli Kebir) de aynı adla çıkar. N. Hikmet yalnızca «Cevap, Cevap No. 2» başlıklı şiirlerinde kendi adını kullanır. Yazılarında da yine İmzasızadam ile Süleyman ve Orhan takma adlarına baş vurur.

«Putları Yıkıyoruz» başlığı altında Abdülhak Hâmit ve Mehmet Emin için yazdığı imzasız eleştiriler (2) geniş tepkiler yaratır. Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya gibi yazarlar N. Hikmet'e hışımla karşı çıkarlar. N.Hikmet bunlardan ilk üçü için taşlama şiirler («Cevap»lar) kaleme alır. Önceleri N.Hikmet'i tutan Peyami Safa sonraları karşıya geçer, curnalcılığa kadar uzanan aşağılamalı, sövgülü, karalamalı yazılar yayımlar. N. Hikmet «Bir Provokatör Üstüne Hiciv Denemeleri» adlı taşlamasıyla onun da cevabını verir.

1929'da **835 Satır** adlı şiir kitabını çıkarır. Kitap, Türk edebiyat dünyasında bir bomba gibi patlar. Biçimiyle olduğu kadar içeriğiyle de çevrede büyük yankılar

(2) Resimli Ay, Haziran 1929, Temmuz 1929

uyandırır. Aşırı yergilerle övgüler birbirini kovalar. O kadar ki, o günlerin en gözde şairlerinden Ahmet Haşim bile N. Hikmet'i alkışlamaktan kendini alamaz:

«... Şair müheykel bir şekil halinde semanın maviliğine karşı durmuş, cidden tuhaf, fakat ahengi cidden emsalsiz bir garip aletin tellerini söyletiyor. Bu vezin bildiğimiz vezinlerden değil, bu lisan şiirin bugüne kadar kullandığı lisana benzemiyor. (...) Bu şiirin eskisine nazaran rüçhanı muhakkak. Eskiden şiir bir tek düdükle söylenirdi. Nâzım Hikmet Bey bir tek alet yerine koca bir orkestra takımı vücuda getirmiş...» (3).

Bir gece N. Hikmet'i cumhurbaşkanlığı köşkünden çağırırlar. Gidip orada şiirlerini okuyacaktır. Kabul etmez. «Ben Denizkızı Eftelya değilim!» diye cevap verir.

835 **Satır**'ı yine 1929'da çıkarılan **Jokond İle Si-Ya-U** izler. Bir yıl sonra, 1930'da iki eser birden yayımlanır: **Varan 3, 1 + 1 = Bir.**

N. Hikmet «Sesini Kaybeden Şehir» başlığıyla Resimli Ay'da (Temmuz 1929) çıkan ve işçileri greve özendirdiği öne sürülen bir şiirinden kovuşturmaya uğrar. Şiirin altında imzası bulunmadığından, onun yerine, derginin sorumlusu Behçet Bey yargılanır ve 8 Ocak 1930' da on gün hapse, on lira para cezasına hüküm giyer. Fakat hüküm 24 Mart 1930'da yargıtayda bozulur, Behçet Bey beraat eder. Aynı yıl N. Hikmet, Hatice Zekeriya Pirayende ile evlenir. (Nikâh formalitesi 31 Ocak 1935'te yapılır.) 1931 Mayısında yukarda adı geçen dört eseri için kovuşturma açılır. «Bir zümrenin hakimiyetini temin etmek gayesine matuf olduğu ve halkı cürüm ikaına teşvik ettiği iddiasıyla» yargılanır, 11 Mayıs 1931'de beraat eder. Ardından, **Sesini Kaybeden Şehir** adlı kitabını

(3) A. Haşim - 835 Satır, İkdam, 24.4.1929

çıkarır; Kolumbiya firması «Bahri Hazer» ve «Salkımsöğüt» şiirlerini plağa alır. Plak kahvelerde, lokantalarda çalınır. Hükûmet telâşlanır. Plakları toplatır ve çalınmasını yasaklar.

BABANIN ÖLÜMÜ

1932 yılında bir gün Hikmet Bey'i köpek ısırır. Kuduz olma kaygusuyla hastaneye gider. Aşılanır. Eve dönerken karşıdan bir arabanın geldiğini görür. Yana çekilmek isterken başını duvara çarpar. Yaralanır. Tetanoz olma korkusuyla yeniden hastaneye gider. İğne yaparlar. Oysa, bu iki iğne ardarda yapılmazmış. Ateşler içinde eve döner. N. Hikmet babasının başını dizine koyar. Tam bu sırada sinemanın patronu gelir, hesap ister. N. Hikmet sinirlenir. Biraz sonra da babası ölür.

N. Hikmet çok üzülür. Adı geçen patron için «Hiciv Vadisinde Bir Tecrübei Kalemiye» başlıklı şiiri yazar. Şiir yayımlanınca dava konusu olur.

1932'de N. Hikmet'in **Gece Gelen Telgraf, Benerci Kendini Niçin Öldürdü** adlı şiir kitapları basılır. **Kafatası** ile **Bir Ölü Evi** adlı oyunları yayınlanıp Derülbedayi'de sahneye konur. Daha önce de bir dergide (Güneş, 1927, sayı 10-13) **Ocak Başında** adlı bir «manzum piyes»i tefrika edilmiştir.

HAPİSTE

Aralık 1932'de toplu bir tutuklama yapılır. N. Hikmet de içeri alınanlar arasındadır. Aylarca Sansaryan Han'da kalır. İşlemediği, bilmediği suçları itirafa zorlanır, dayak yer. Söylendiğine bakılırsa, İstanbul'da bazı semtlerde duvarlara bildiriler yapıştırılmıştır. Sorgu yar-

gıcı N. Hikmet'i de bu işin sorumlularından saymaktadır.

N. Hikmet'in idamı söz konusudur. Kız kardeşi Samiye'ye gönderdiği mektuplarda, «hiç alâkadar olmadığı, kendisine ait olmayan cürümlerle ittiham olunduğunu» yazar (4). Kurtulacağını umar. 1933 yılı 11 Kasımında Piraye Hanım'a yazdığı «Karıma Mektup» şiirinde de bu duygusunu dışa vurur:

(...)
Karım benim,
iyi yürekli,
altın renkli,
gözleri baldan tatlı arım benim,
ne diye yazdım sana
istendiğini idamımın,
dava daha ilk adımında
ve bir şalgam gibi koparmıyorlar henüz
kellesini adamın.
Haydi bunlara boş ver.
Bunlar uzak bir ihtimal.
(...)

İstanbul «mustantikliğinin ademi selâhiyet (yetkisizlik) beyanı» üzerine, 1933 yılı Haziran ortalarında N. Hikmet Bursa'ya gönderilir. Savcı iddianamesinde 146-147. maddelere göre cezalandırılmasını ister. Avukat İrfan Emin güzel bir savunma yapar. N. Hikmet beraatini bekler. Fakat bir hafta sonra, 31 Ocak 1934'te verilen kararla beş yıla hüküm giyer. Kararı hemen temyiz eder. Suçsuz olduğundan adaletin ergeç belireceğine inanır. Gerçekten de yargıtayda karar bozulur. Gelgelelim, Bur-

(4) Bak: Aydın Aydemir _ Nâzım, 1970, S. 198

sa mahkemesi, cezayı dört yıla indirmekle birlikte mahkûmiyet kararında direnir.

DIŞARDA

H. Hikmet son kararı da temyiz eder. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü sebebiyle çıkarılan genel afla cezasının üç yılı gitmiştir. Geriye bir yılı kalmıştır. Oysa, bir buçuk yıldan fazla bir zamandır içerde yatmaktadır. Bu durum göz önünde tutularak salıverilir.

Hapisten çıkınca iş arar. Geçim sıkıntısı çeker. 15 Ocak 1931'de Resimli Ay dergisi kapatılmıştır. Ancak bazı gazetelerde yazabilecektir. Kendi adını kullanmasına izin verilmez. Orhan Selim takma adıyla Akşam gazetesinde 1935 Ocağında fıkralarına başlar. Öyleyken, yine saldırılarla karşılaşır. Bunun üzerine, tutumunu açıklamak gereği duyar:

«Orhan Selim adındaki adam iki aydanberi Akşam gazetesinde temiz Türkçe denemeleri yapan 'teknik bir yazı işçisinden' başka bir nesne değildir. Bu bakımdan o, ikinci ayına basan bir teknik yazıcıdır. Ancak gören iki gözü ve duyan iki kulağı vardır.»

N. Hikmet'in yine Orhan Selim imzasıyla Tan'da (1935) yazıları çıkar ve Son Posta'da (1936) **Kan Konuşmaz** adlı romanı tefrika edilir. Aynı yıl kendi imzasıyla **Alman Faşizmi Ve Irkçılığı** adlı çeviri/derlemesi yayımlanır. Ayrıca, İtalyan faşizminin çirkin yüzünü açığa vuran **Taranta-Babu'ya Mektuplar** (1935) ile geçmişteki bir halk hareketini anlatan **Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı** (1936) adlı şiir kitapları basılır. Öte yandan, 1935-1937 yılları arasında Ayda Bir, Yarım Ay, Resimli Herşey, Resimli Perşembe, Her Ay, Yedigün dergilerinde de şiir ve hikâyeleri görülür.

1934/1935'te **Unutulan Adam** adlı piyesi yayımlanır ve Darülbedayi'de oynanır.

HARP OKULU OLAYI

N. Hikmet İpek Film'de senaryo yazıcılığı, dublaj yapıcılığı, rol dağıtıcılığı gibi işlerle de uğraşır (5). Geçimini sağlamak için buna zorunludur. Bir gün Ömer Deniz adında bir Kara Harbokulu öğrencisi resmî elbisesiyle kendisini görmeye gelir. Söylediğine göre, N. Hikmet'in şiirlerinin hayranıdır. Arkadaşları da kendisi gibidir. Onların selâmını getirmiştir...

N. Hikmet kuşkulanır. Ömer Deniz'i birkaç sözle başından savar. Arkasından da Emniyet Birinci Şubeye telefon eder: «Şimdi de askerî elbiseyle çıkıyorsunuz karşıma, yapmayın, ben burada çocuklarımın ekmek parası için didinip duruyorum. Siz hâlâ benim peşimdesiniz...»

Aradan birkaç ay geçer. 5 Aralık 1937 günü Nişantaşı'ndaki evine geldiğinde Ömer Deniz'le karşılaşır. Şaşırır ve öfkelenir.

— «Oğlum, der, bizim gibilerin arkasından koşmayı bırakın, vaz geçin bundan, (...) Okuyun, çok okuyun, durmadan okuyun. Altıok nedir, cumhuriyetçilik nedir, demokrasi nedir, öğrenin, bunları benimseyin ve benimsetin.»

---

(5) Örneğin, «Cici Berber, Güneşe Doğru, Kızılırmak/Karakoyun, Kahveci Güzeli» filmlerinin senaryosunu yazmış; «Düğün Gecesi, İstanbul Senfonisi, Güneşe Doğru, Bursa Senfonisi» filmlerinin yönetmenliğini yapmış; «Karım Beni Aldatırsa, Söz Bir Allah Bir, Milyon Avcıları, Leblebici Horhor, Bataklı Damın Kızı Aysel» filmlerinin asistanlığında, diyalog yazarlığında bulunmuş; «Asi Generalin Son Emri, Buffalo Bill» filmlerinin başkişilerini konuşturmuştur.

Soğuk karşılanan, enikonu kovulan Ömer Deniz çıkar gider.

17 Ocak 1938 bir kış gecesi N. Hikmet akrabası Celâleddin Ezine'nin evinde otururken polisler çıka gelir. Kendisini alıp götürürler. Kısa bir süre nezarette kalır. Oradan Ankara'ya gönderilir. Askerî cezaevinde camsız bir taş odaya konulur. Kırk gün kimseyle görüştürülmez. «Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları» o günlerin ürünüdür:

Senin adını
kol saatımın kayışına tırnağımla kazıdım.
Malûm ya, bulunduğum yerde
ne sapı sedefli bir çakı var,
(bizlere âlâtı katıa verilmez),
ne de başı bulutlarda bir çınar.
Belki avluda bir ağaç bulunur ama
gökyüzünü başımın üstünde görmek
bana yasak...
Burası benden başka kaç insanın evidir?
Bilmiyorum.
Ben bir başıma onlardan uzağım,
hep birlikte onlar benden uzak.
Bana kendimden başkasıyla konuşmak
yasak.
Ben de kendi kendimle konuşuyorum.
(...)

Öte yandan, Ocağın ilk haftasında Harp Okulu'nda ırkçı, turancı öğrencilerin ihbarıyla bir arama yapılmıştır. N. Hikmet'in bir iki eseri ile bazı sol kitaplar bulunmuştur. Ömer Deniz ve Abdülkadir Meriçboyu (A. Kadir) ile birlikte yirmi bir öğrenci tutuklanmıştır. Yargıç binbaşı Şerif Budak onların ilk ifadelerini almıştır.

N. Hikmet bütün bunları ancak 11 Mart 1938 günü iddianameyi okuyunca öğrenir:

«İddianameyi okudum ve şaştım. Bir insanın böyle delillerle mahkemeye sevkedileceğini ummazdım. (...) İddianame benim 'isyan ve ihtilâl kokan' kitaplarımdan bahsediyor. Düşün ki, bu kitapların hepsi bugün resmen satılmaktadır. Eğer 'isyan ve ihtilâl koksalardı' haklarında takibat yapılır, kitaplar ve ben mahkûm olurduk.» (6)

N. Hikmet 15 Mart 1938 günü Harbokulu Komutanlık Askerî Mahkemesi'ne çıkarılır. Suçsuz olduğunu, Ömer Deniz'den başka kimseyi tanımadığını, ona da yüz vermediğini anlatır. Ömer Deniz de onu doğrular ve ilk ifadesini reddeder. Avukatları Fuat Ömer ile Saffet Nezihi güzel birer savunma yaparlar. Bunun üzerine, N. Hikmet beraat edeceğini sanır:

«Dün mahkemeye çıktım. Benim kanaatime göre ve dün dinlenen o delikanlının mahkemede verdiği ifadeye nazaran benim beraat etmemem ve kurtulmamam için yalnız kanunî değil, vicdanî de hiç bir sebep yoktur. Dünkü celsede suçsuzluğum güneş gibi ortaya çıkmıştır.» (7).

Öyleyken, bir askerî yargıçla dört subaydan kurulu mahkeme N. Hikmet'i 94. madde gereğince 29 Mart 1938'de on beş yıla mahkûm eder. Suçu, askerî kişileri üstlerine karşı isyana teşvik etmektir...

N. Hikmet kararı hemen temyiz eder. Yargıtayın kararını beklerken, üç buçuk ay kadar Ankara Merkez Komutanlığı Askerî Cezaevi'nde sanık öğrencilerle kalır. Onları yetiştirmeğe çalışır, Fransızca öğretir, ekonomi politik dersi verir. Özellikle, «Küçük Efendi» dediği A. Kadir üzerinde durur. Ayrıca, **Ali İle Mustafa** adında bir de roman yazmağa girişir.

28 Mayıs 1938'de yargıtay mahkemenin kararını onaylar. Bu haksızlık karşısında kimsenin çıtı çıkmaz,

---

(6) Yeni Dergi, H. Hikmet'in Suçsuzluğu Özel Sayısı, Şubat 1967
(7) Yeni Dergi, Şubat 1967

basın susar. Aradan yıllar geçer. Ancak, 1965'lerden sonra, bu acı sonuçta o zamanın içişleri bakanı Şükrü Kaya'nın etkisi ve mareşal Fevzi Çakmak'ın baskısı bulunduğu öne sürülür. Falih Rıfkı Atay, Nizamettin Nazif, A. Kadir, Çetin Altan, Memet Fuat, Kemal Sülker ve Mustafa Ekmekçi bu konuda önemli açıklamalar yaparlar. N. Hikmet'in suçsuz olduğunu, tertibe kurban gittiğini ortaya koyarlar. (8).

Dreyfüs gibi büyük bir haksızlığa uğradığına inanan N. Hikmet, İmralı adasına gönderilmesini istemeğe hazırlanır. Hatta, çıkacağı söylenen aftan bile umutlanır. (Fakat yüz ellilikler affedildiği halde, onun suçu kapsam dışı bırakılır.) 13 Haziran 1938'de Ulus'taki Merkez Komutanlığı Askerî Cezaevi'nden Cebeci'deki Ankara (sivil) Cezaevi'ne gönderilir. Temmuz ortalarında Ankara Cezaevi'nden alınıp İstanbul'da Sultanahmet Cezaevi'ne, oradan da Silivri karşısında demirlemiş bulunan Erkin Zırhlısına götürülür. Geminin başaltındaki sıcak, havasız, pis bir bölmeye kapatılır. Ne olduğunu anlayamaz, ama başına yeni bir çorap örülmekte olduğunu sezer.

DONANMA DAVASI

Gerçekten de N. Hikmet, Harp Okulu davasındakine benzer bir olayla karşı karşıyadır: Yavuz zırhlısında görevli Hamdi Alevdaş'ın dolabında N. Hikmet'in kitapları bulunmuştur. Sıkıştırılınca, bunları Hamdi Alev'den aldığını söylemiş. Alev, N. Hikmet'in Rusya'dan arkadaşı

(8) Bakınız : F. Rıfkı Atay, Dünya, 2.5.1965 /Çetin Altan, Akşam, 28.12.1966 /A. Kadir, 1938 Harp Okulu Olayı Ve N. Hikmet / Memet Fuat, Yeni Dergi, Şubat 1967 / Kemal Sülker, N. Hikmet Dosyası, 1974 / Mustafa Ekmekçi, Yeni Ortam, 3.6.1974.

imiş. Alevdaş'ı N. Hikmet'le güya o tanıştırmış. H. Hikmet de Alevdaş'a birtakım buyruklar vermiş...

N. Hikmet'ten başka 25 kişi daha tutuklanmış: Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir, Kerim Korcan, Nuri Tahir, Fatma Yalçı, Hamdi Alev vb...

İlk duruşma 10 Ağustos 1938'de Erkin zırhlısında yapılır. Savcı Şerif Budak, başkan ise albay Ertuğrul Ertuğrul'dur. Mahkeme, askerî yargıç Salih Köniman ile Rifat Özdeş, Kemal Kozkır ve Ethem Çeviker adlı binbaşılardan kuruludur.

N. Hikmet gidişi iyi görmez. Atatürk'e, suçsuzluğunu belirten aşağıdaki mektubu yazar:

«Cumhurreisi Atatürk'ün yüksek katına,

Türk Ordusunu 'isyana teşvik' ettiğim iddiasiyle on beş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de, Türk donanmasını 'isyana teşvik etmekle' töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılâbına ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamlesini anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılâpçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askerî makamlar, devlet ve adalet, küçük, bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Senin eserine ve sana aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işle-

rinin arasında seni bir Türk şairinin felâketi ile alâkalandırmak istemezdim.

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu 'inkılâp askerini isyana teşvik' damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim büyük inkılâpçı baş sensin.

Kemalizmden ve senden adalet istiyorum.

Türk inkılâbına ve senin başına ant içerim ki, suçsuzum.» (9).

Yazık ki bu önemli mektup Atatürk'e ulaştırılmaz. Halûk Şehsuvaroğlu'nun eline geçer. O da Yücel dergisinin arşivinde saklamak üzere Muhtar Enata'ya verir.

Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nin yürüttüğü yargılama 29 Ağustos 1938'de sona erer. Bütün itirazlar, savunmalar boşa gider. Ortada hiç bir tanık ve önemli kanıt (delil) bulunmadığı halde, N. Hikmet 20 yıl ağır hapse hüküm giyer. Daha önceki mahkûmiyeti de hesaba katılarak cezası 28 yıl 4 aya çıkarılır.

İSTANBUL CEZAEVİNDE

1 Eylül 1938'de N. Hikmet İstanbul Tevkifhanesi'ne gönderilir. Kemal Tahir ile Hikmet Kıvılcımlı da yanındadır. Mahkûmiyet kararını temyiz eder. Fakat yargıtay 29.12.1938'de kararı onaylar. N. Hikmet cezasının kaldırılması, hiç olmazsa, hafifletilmesi için çeşitli itirazlarda bulunursa da başarı kazanamaz.

N. Hikmet İstanbul Tevkifhanesi'nde «İstanbul Hapisanesinden, Ölüme Dair, Yine Ölüme Dair, Onun Doğuşu Ve Demirhane Bacası, Kıyamet Sûreleri, O Ve Aksakallılar, Türk Köylüsü» vb. şiirlerini yazar.

(9) Yön, 3 Şubat 1967

İstanbul'da, Tevkifane avlusunda,
güneşli bir kış günü, yağmurdan sonra,
bulutlar, kırmızı kiremitler, duvarlar ve benim yüzüm
yerde, su birikintilerinde kımıldanırken
ben, nefsimin ne kadar cesur, ne kadar alçak,
ne kadar kuvvetli, ne kadar zayıf şeyi varsa
hepsini taşıyarak:
dünyayı, memleketimi ve seni düşündüm...
(...)

Gerçekten de, çarpıldığı bunca ağır ve uzun cezaya karşın, yurdunu, halkını, insanları sevmekten ve düşünmekten bir an geri durmaz. Mutlu yarınlara inancını bir an yitirmez:

Sevgilim,
bu ayak sesleri, bu katliamda
hürriyetimi, ekmeğimi ve seni kaybettiğim oldu,
fakat açlığın, karanlığın ve çığlıkların içinden
güneşli elleriyle kapımızı çalacak olan
gelecek günlere güvenimi kaybetmedim hiçbir zaman...
(...)

ÇANKIRI'DA

1940 Şubatında İstanbul'dan Çankırı Cezaevi'ne gönderilir, alt katta üçüncü koğuşa yerleştirilir. Burada, Hopa Hapisanesi'nden sonra, Anadolu halkını, köylüsünü bir kez daha yakından tanıma imkânına kavuşur. «Çankırı Hapisanesinden Mektuplar, Şaban Oğlu Selim İle Kitabı, Bir Küvet Hikâyesi, Merhaba Çocuklar, Ceviz Ağacı İle Topal Yunus'un Hikâyesi» vb. şiirlerini kaleme alır. Fakat hiç birini bastıramaz. Ancak, Erzincan depremi için yazdığı «Kara Haber» başlıklı şiirini ilkin Tan gazetesinde (2 Ocak 1940) ve ardından Ses dergisinde güçlükle yayımlayabilir. Bu, halk edebiyatından yararlanılarak yazılmış bir ağıttır:

Erzincan'da bir kuş var
Kanadında gümüş yok.
Gitti yârim gelmedi
Gayri bunda bir iş yok.

Oy dağlar, dağlar, dağlar...
Aldı ellerine kanlı başını
Karın ortasında Erzincan ağlar...
O ağlamasın da kimler ağlasın...
(...)

BURSA'DA

N. Hikmet 1940 Aralığında Çankırı'dan ve arkadaşı Kemal Tahir'den ayrılmak zorunda kalır. Siyatik ağrıları iyice artmıştır. Artık dayanamamaktadır. Doktorlar düzenledikleri raporda kaplıcası olan bir şehre gitmesini salık vermişlerdir. İdare de bunu göz önünde tutarak kendisini Bursa'ya göndermiştir.

Bursa Cezaevi'ne bir kış günü gelir. Üçüncü katta, solda bir odaya yerleştirilir. Oda arkadaşı Orhan Kemal'dir. (O zamanki ve asıl adıyla Raşit Kemali.) Arkadaşından da, yeni durumundan da memnundur: Hem ayın belli günlerinde kaplıca tedavisi görmekte, hem daha rahat okuyup çalışmakta, hem de arada bir İstanbul'dan gelen eşi Piraye ile konuşabilmektedir. Ayrıca, mektuplarıyla Kemal Tahir'i, konuşmalarıyla da Orhan Kemal'i eleştirip yetiştirmeğe uğraşmakta, onlardaki gelişmeyi sevinçle izlemektedir...

Bunların dışında, Tolstoy'un **Harp Ve Sulh**'unu çevirmekte, hapisanedeki üç tezgâhı çalıştırmaktadır. Bu işlerden eline geçen paranın birazını kendine ayırmakta, geri kalanını Kemal Tahir'e, Orhan Kemal'e, Piraye Hanım'a ve sıkıntı çeken öteki mahpus yahut sürgün arkadaşlarına göndermektedir.

Orhan Kemal bu olayı şöyle anlatıyor:

«... Nâzım ölçtü, biçti. Ağzında piposu, malta boyunda uzun uzun dolaştı... Fikri uygun bulmuş olacak ki, ertesi ve daha ertesi günler hapisane müdürü, kâtip ve hapisaneyle ilgili savcı nezdinde temaslara geçti, icap eden müsaadeleri aldı ve işi kopardı. Birkaç gün sonra, dışardan da temin edilen bir tezgâhla birlikte üç tezgâh, çalışmağa hazır hale getirildi.

«... Bu tezgâh işinin ne sermayesinde, ne de tasarısında hiçbir ilgim olmadığı halde, Nâzım bana da pay ayırmıştı. Bir pay bana, bir veya iki pay Kemal Tahir'e, bir pay Ertuğrul'a, iki pay Piraye yengeye, bir pay da kendine...

«Dokunan yatak çarşafları, havlular yahut bezler Dokuma Kooperatifine gönderilip teslim ediliyor, biz sadece dokuma ücreti alıyorduk...» (10).

Tezgâhlardaki dokumaların desenlerini çizen N. Hikmet, bu arada, şiirle ilişkisini de sürdürür. Gerçi ilk aylar bir çeşit tembelliğe kapılır, ama uzun sürmez bu, düzenini kurunca yeniden yazmağa koyulur. 23 Ocak - 12 Kasım 1941 tarihleri arasında «Lodos, Bir Acayip Duygu, Kemal Tahir'e Mektup, Zafere Dair, Yirminci Asra Dair» başlıklı şiirleri yazar. Bunları, daha sonra, öteki cezaevlerinde (İstanbul, Ankara, Çankırı) yazdığı şiirlerle birlikte **Dört Hapisaneden** adlı eserinde toplar.

Bunun yanı sıra büyük bir esere başlar: Bu, 12.000 mısra ve 4 kitap olarak tasarlanan bir eserdir. Adı «Ansiklopedi» yahut «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi» olacaktır. Şair, günde ortalama 50 mısra yazacaktır. «Kitabı okuyup bitirdiğimiz zaman kafamızda kalmasını arzu ettiği şey, 941 senesinde muayyen tarih şartlarıyla gelen

(10) Orhan Kemal - N. Hikmet'le Üç Buçuk Yıl, S. 66

bir memlekette insan mahşerinin bütün sınıf ve tabakalarıyla durumu hakkında sanat çerçevesi içinde bir hülâsası»dır. (11). Bundan ötürü, N. Hikmet zamanla eserinin adını değiştirmek gereğini duyar. Önce, «940 Senesinde İnsan Manzaraları» yahut «941 Senesinde Türkiye'den İnsan Manzaraları» adını düşünürken, sonunda, «Memleketimden İnsan Manzaraları»nda karar kılar. Ona göre, «kitabın fikir belkemiği muayyen bir tarih parçası içinde, konkre insanlarla muayyen bir memleketin gelişimini vermektir.» (12).

N. Hikmet, bunu sağlamak için, çeşitli sınıflardan birtakım canlı, somut tipler seçer. Şiirle onların serüvenlerini anlatır. Bu yolda hikâye, roman, tiyatro, hatta resim ve sinemaya özgü bazı tekniklerden de ustaca yararlanır. Açık, temiz, akıcı bir dil kullanmağa ve okuyanı sıkmayan, rahat, basit, duru bir anlatım kurmağa uğraşır. Bitirdiği kesimleri Kemal Tahir'e, Piraye Hanım'a gönderir, görüşlerini öğrenmeğe çalışır. Ayrıca, bazı parçaları mahpuslara okur, onların izlenimlerini, eleştirilerini can kulağıyla dinler:

«Bir gün yine bir şiirini etrafını saran mahpuslara okumuştu. Dinleyenler arasında orta yaşlı bir de köylü vardı. Nâzım'ın gümbür gümbür okuyuşunu dikkatle ve merakla dinledikten sonra:

«— Nâzım Ağabey, demişti, çok güzel yazmışsın, çok da güzel okuyorsun. Ama şunu daha kısa yazamaz mıydın? Bu kadar uzun söze ne lüzum var?

«Bu beklenmedik uyarı Nâzım'ı şaşırtmadı. Tersine bu tenkide önem verdi.» (13).

1943 güzünde Orhan Kemal, cezası bittiğinden, salı-

(11) N. Hikmet - K. Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, S. 101.
(12) Aynı eser, S. 159
(13) Zekeriya Sertel - Mavi Gözlü Dev, 1969, S. 318

verilir. N. Hikmet üç buçuk yıl birlikte yaşadığı, bir baba, bir ağabey gibi sevdiği, eğittiği arkadaşının gidişiyle sarsılır:

«Raşit çıkıyor. Elbette seviniyorum, hem de çok. Fakat içime ayrılığın hüznü düştü. Ondan bir insan, bir arkadaş, bir meslektaş olarak hiçbir şikâyetim olmadı. Ona ne kadar alıştığımı ve ne kadar onu sevdiğimi şimdi daha kuvvetle anlıyorum.» (14)

Orhan Kemal ayrılmazdan önce «Nâzım Hikmet'e» bir şiir yazar. Ustası şiiri okuyunca ağlar:

Sen
«Promete'nin çığlıklarını
kaba kıyım tütün gibi piposuna dolduran» adam,
sen benim mavi gözlü arkadaşım,
kabil değil unutmam seni.
26 Eylül 1943
seni yapayalnız bırakıp hapisanede
bir üçüncü mevki kompartımanda pupa yelken
koşacağım memlekete.
(...)

Orhan Kemal'in 26 Eylül 1943'te çıkışından sonra N. Hikmet bir yandan çeviri işini yürütürken, bir yandan da **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nı sürdürür. Bu arada yeni bir yetenekle karşılaşır:

«Ben burda bir ressam Yunus Emre keşfettim. Köylü, orta köylü, köy mektebinde okumuş, on sene cezası var, berberlik ediyordu içerde. Ben resim yaparken başımdan ayrılmaz, nihayet bir gün boya istedi, verdim ve ilk iş olarak aynada kendi resmini yaptı. İkinci portre bir şaheserdi ve şimdi üç aydır şaheser portreler yapmakla meşgul. Bütün boyalarımı ona verdim.» (15).

---

(14) K. Tahire Mahpusaneden Mektuplar, S. 213
(15) Aynı Eser, S. 243

N. Hikmet -A. Kadir gibi, Kemal Tahir ve Orhan Kemal gibi- İbrahim Balaban'ı da yetiştirmeğe büyük özen gösterir.

Akşamları saat dokuzla on bir arasında Piraye Hanım için lirik şiirler yazar. Eşine duyduğu sevgiyi, özlemi içtenlikle dışa vuran küçük şiirler. Hem acılı, hem de umutlu şiirler...

Rüzgâr akar gider,
aynı kiraz dalı bir kere bile sallanmaz aynı rüzgârda.
Ağaçta kuşlar cıvıldaşır:
kanatlar uçmak ister.
Kapı kapalı:
zorlayıp açmak ister.
Ben seni isterim:
senin gibi güzel,
dost
ve sevgili olsun hayat...
Biliyorum henüz bitmedi
sefaletin ziyafeti...
Bitecek fakat...

N. Hikmet bu şiirleri 20 Eylül 1945'te yazmağa başlar, 14 Aralık 1945'te bırakır. Sonra hepsini «Piraye İçin Yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri » başlığı altında toplar. İlerde bir kitap yapmayı tasarlıyarak temize çeker. (Bu tasarı, ancak 1965'te, yirmi yıllık bir gecikmeyle ve Memet Fuat'ın ilgisiyle gerçekleşir.)

Sayısı otuz ikiyi bulan saat 21-22 şiirlerinin ardından N. Hikmet, 1945 Aralığında «Piraye'ye Rubailer» yazmağa girişir. Amacı, yeni bir anlayış ve biçimle yüz kadar rubai yazıp bunları «felsefî, sosyal, lirik, satirik» diye dört bölümde toplamaktır. Nedense, bu amacını gerçekleştirmez: Yirmi üç rubai yazmakla kalır. Fakat, **Memleketimden İnsan Manzaraları** üstündeki çalışmasına

aralıksız devam eder, Kemal Tahir ile Piraye Hanım'dan aldığı mektupların bazılarını şiirleştirir.

N. Hikmet'in bu dönemde Mazhar Lütfi imzasıyla 1941'de Yeni Edebiyat ve İbrahim Sabri imzasıyla 1943'te Yürüyüş dergisinde birkaç şiiri görülür. Fakat, bu dergiler susturulunca, artık imzasına hiç bir yerde rastlanmaz. Ancak 1946'da dış etkilerle çok partili hayata yönelişimiz üzerine çıkarılan Başak dergisinde Nurettin Cemal ve Gün, Yığın, Söz dergilerinde Nurettin Eşfak imzasıyla tek tük şiirleri basılır, İzmir'de Havadis gazetesinde **Kuvayı Milliye Destanı** tefrika edilir. Gelgelelim, gerek sol partilerin, gerekse adı geçen dergilerden ikisinin (Gün, Yığın) aynı yıl içinde sıkıyönetimce kapatılmasından sonra N. Hikmet 1950'lere kadar bir yayımda bulunamaz. Öyleyken, yazmağı bırakmaz: Bir yandan **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nı bitirmeğe uğraşırken bir yandan da başka şiirler yazar. 1948 yazında **Ferhad İle Şirin,** 1949 başında **Kıssaı Yusuf** (yahut **Yusuf ile Menofis**) oyunlarını kaleme alır. 1949 baharında Lafontaine'in **Masallar**'ını Ahmet Halit Kitabevi için takma adla çevirmeğe girişir.

1946 baharında «Büyük Millet Meclisine bir dilekçe ile baş vurarak ve bir adlî hata, bir kanunsuzluk, bir gadra uğradığını bütün kanunî delilleriyle ispat ederek, cezasının kaldırılmasını» ister. Aşağı yukarı bir yıl bekler, fakat bir cevap alamaz. Ancak 1947 güzüne doğru dilekçesinin «mevkii muamele» ye konulduğunu duyar. Ortalıkta yine genel af söylentileri dolaşmaktadır. Söylentiler 1948 yılında da devam eder. Fakat ne dilekçesi, ne de bu söylentiler sevindirici bir sonuca bağlanır.

«ADLÎ HATA»YA KARŞI TEPKİLER

Ancak 1949 yılının ortalarına doğru sevindirici küçük belirtiler görülür: Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, iki kez Bursa'ya gelir, N. Hikmet'le hapisanede konuşur. Dönünce, «Tevfik Fikret Ve Nâzım Hikmet» başlıklı bir yazı yayımlar (16):

«... Son nesillerin yetiştirdiği en büyük Türk şairlerinden, Türk diline en iyi tasarruf edebilen pek mahdut insanlardan biri; uzun yıllardır adlî bakımdan da, millî bakımdan da haksız olarak zindanlarda süründürülüyor. Bu hali günün birinde tarih, bütün bir devir için leke diye kabul edecektir. (...) Haksızlığa karşı sesimi yükseltiyorum ve bunun akisler bulacağını da umuyorum...»

Gerçekten de A. E. Yalman'ın yazısı yankılar uyandırır. Örneğin, Bahadır Dülger haksızlığın ispatını ister (17). Bunun üzerine, Avukat Mehmet Ali Sebük, Vatan gazetesinde 11.11.1949/2.2.1950 arihleri arasında sekiz inceleme yayımlar. N. Hikmet'in «büyük bir adlî hata»ya kurban edildiğini kanıtları ve belgeleriyle ortaya koyar. Eski askerî yargıçlardan Selâmi Helvacıoğlu da bir yazıyla ona arka çıkar.

M. A. Sebük söz konusu hatanın giderilmesi yolunda bazı girişimlerde bulunur. Bu konuda N. Hikmet Bursa Cezaevi'nden karısına şunları yazar:

«... Bugün Avukat Mehmet Ali Sebük'ten mektup aldım, sırf kanun çerçevesinde ve adlî hatayı tebarüz ettirerek Meclis'e, adlî hatanın düzeltilmesi için bir hususî af dilekçesi vermiş. Aynı zamanda tashihi karar işiyle de uğraşıyormuş. İrfan Emin de yazılı emirle bozma ka-

(16) Vatan, 19.8.1949
(17) Tasvir, 28.8.1949

rarını takip için Ankara'ya gitti. Ben, şimdilik, bu kanunî müracaatların sonunu bekliyorum. Bütün bunlardan bir netice çıkmazsa elimdeki son imkânı kullanarak o zaman açlık grevine yatacağım.» (18).

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın danışma organlarından olan Milletlerarası Hukukçular Cemiyeti 9 Şubat 1950'de N. Hikmet'in serbest bırakılması için bir mektup gönderir. Fakat bütün bu girişimler sonuçsuz kalır. N. Hikmet 8 Nisan 1950'de açlık grevine başlar.

AÇLIK GREVİ

Grev basında ve aydın çevrelerde büyük yankı yaratır. Ankara'dan avukatlar, İstanbul'dan aydınlar toplu-ca imzaladıkları dilekçeleri Cumhurbaşkanına gönderirler. Bunları daha kabarık imzalı dilekçeler izler. Yurt dışında da çeşitli yazarların, hukukçuların, kuruluşların eyleme geçtikleri görülür.

Gerçek, Yaprak, Hür Gençlik, Nuhun Gemisi, Medet ve Barış dergileri ile bazı gazetelerde (Akşam, Cumhuriyet, Vatan vb.) şairin kurtarılması için yazılar çıkar.

Yüksek Tahsil Gençlik derneği 19 Nisan 1950'de bir bildiri yayımlar. Gerici öğrenci örgütleri buna cevap verirler.

N. Hikmet greve kalkıştığının ertesi günü İstanbul'a Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilir. Oradan da alınarak Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırılır. Doktorlar kalbinden ve karaciğerinden rahatsız olduğunu bir raporla bildirirler. Öyleyken, durumda bir değişme olmaz. Geçici olarak açlık grevini bırakan N. Hikmet, bunun üzerine, 1 Mayıs 1950 günü yeniden greve başlar. Yetmiş beş yaşındaki an-

(18) Yeni Dergi, Şubat 1967

nesi Celile Hanım da 9 Mayıs'ta açlık grevine girişir. Galata köprüsünün başında durarak oğlu için imza toplar. 12 Mayısa gençler Nâzım Hikmet adında bir dergi çıkarırlar. 10 Mayısta Yüksek Tahsil Gençlik Derneği bir bildiri yayımlar ve kovuşturmaya uğrar. Derneğin 15 Mayısta Laleli'de Çiçek Palas salonunda düzenlediği toplantıyı sağcı öğrenciler basar. Polis, dernekli bazı öğrencileri alıp götürür.

14 Mayıs seçimlerini Cumhuriyet Halk Partisi kaybeder. İktidar kuruluncaya ve durum aydınlanıncaya kadar N. Hikmet'in grevi durdurması için dostları 18 Mayısta ricada bulunurlar. N. Hikmet 19 Mayısta grevine ara verir.

ÖZGÜRLÜĞE KAVUŞMA

Yeni hükûmetin çıkaracağı af kanununa N. Hikmet'in de sokulması için memleketimizin önde gelen bilim, kültür, sanat ve politika adamları imza toplarlar. Sağ kanat milletvekillerinden bazıları bunu önlemek üzere harekete geçerler. N. Hikmet'in suçlanmasına temel olan maddeleri af dışında bıraktırırlar. Fakat aftan yararlanamıyacak olanların cezalarının üçte iki oranında indirilmesi Meclisçe kabul edilir.

Böylece, 15 Temmuz 1950'de yürürlüğe giren Af Kanunu ile N. Hikmet özgürlüğüne kavuşur. Artık on üç yıl beş ay süren mahpusluk hayatı sona ermiştir. Avukatları İrfan Emin, Mehmet Ali Sebük ile Münevver (Andaç) Hanım onu Cerrahpaşa Hastanesi'nden alırlar. İrfan Emin'e:

«— Heyecanlıyım, der. Ama bu heyecanım aftan değildir. Nihayet hakkımı alıyorum. Hakkımın bir kısmını da kaybederek temin ediyorum. Bütün sevincim dostları-

ma, akrabalarıma ve herşeyden üstün tuttuğum hürriyete kavuşmaktan geliyor...»

N. Hikmet kısa bir süre Balaban'la Cevizlik'te annesinin evinde kalır. Sonra Kadıköy'de bir başka eve taşınır. Yeni eşi Münevver Hanım da yanındadır. Münevver Hanım akrabasıdır. On yedi yaşında iken kendisini sevmiş, evlenmek istemiş, fakat N. Hikmet buna yanaşmamıştır. Münevver Andaç sonra Fransa'ya gitmiş, on yıl kadar orada kalmıştır. Yurda dönünce ressam Nurullah Berk'le evlenmiştir. Bir kızı olmuş, öyleyken hem kocasına ısınamamış, hem de N. Hikmet'i unutamamıştır. Nitekim, 1948'de hastalandığını duyarak, hapisaneye gelmiştir. N. Hikmet onu yıllarca sonra yeniden görünce pek beğenmiştir: «Bayıldım doğrusu dayıkızıma. Soyumun sopumun en güzel, en akıllı insanı. Onu, on üç senedir görmemiş olmama kızıyorum şimdi. Yavrucağın yüzünü bile unutmuşum. Hâsılı yeni bir insan, yeni bir dünya keşfetmiş gibiyim...» (19).

Bundan sonra ilişkiler gittikçe ilerlemiş ve N. Hikmet dayıkızına iyice tutulmuştur. O kadar ki, 1948 Kasımında karısından ayrılmağa bile kalkışmıştır. Hakçası, buna derinden üzülmüştür. Fakat elinden başka bir şey gelmemiştir. Gerçi Piraye «sadakatle, itidalle, akılla sevmiştir» onu, ama hiç bir zaman «aşık» olmamıştır. Hatta, son yıllarda, epey «ihmal» etmiştir, çok seyrek görmeye gelmiştir. Bütün bunlara karşın, «en iyi, en güvendiği, en sevdiği dostu» dur. On bir yıl «sabırla, vekarla» yolunu beklemiştir. Bundan ötürü, ondan ayrılmağa güçlükle karar vermiştir. «Dehşetli acı çekerek, hatta utanarak...»

---

(19) N. Hikmet - Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar, 1970, S. 111, 116, 117

Bu akşam belki şimdi şu dakka sen
göğsünden bıçaklandın kızım,
hem de ben bıçakladım seni,
kanın damlıyor ellerimden.
(...)

N. Hikmet hapisaneden çıkınca İpek Film'de iş bulur. («Balıkçı güzeli» ile «Barbaros Hayrettin Paşa» ve «Üçüncü Selim'in Gözdesi» filmlerinin senaryolarını yazar.) Bir süre sonra da biricik çocuğu Memet dünyaya gelir. Polisler durmadan izlerler kendisini. Kapısında bir cip bekler. Aradan sekiz ay kadar bir zaman geçer. Bir gün Kadıköy askerlik şubesinden çağırılır. Gider. Hemen muayenesi yapılır. Sağlamdır. Askere alınacaktır. N. Hikmet yıllarca önce Bahriye'yi bitirdiğini, subay iken hastalığı sebebiyle çürüğe çıkarıldığını anlatır. Şube 8.6.1951 tarihli yazısıyla onu Haydarpaşa Hastanesi'ne gönderir. N. Hikmet Cerrahpaşa Hastanesi'nden aldığı raporu götürür, sağlık kuruluna sunar. Fakat bu da elvermez. Askere alınacaktır. Gideceği yer bile bellidir: Sivas'ın Zara ilçesi...

KAÇIŞ

50 yaşında, hasta haliyle iki yıllık askerliği kaldıramıyacağını düşünür. Ayrıca, kulağına birtakım fısıltılar da gelir: Sabahattin Ali gibi öldürülmekten korkar. 17 Haziran gecesi askerlik işi için Ankara'ya gideceğini, kız kardeşi Samiye Yaltırım'ı göreceğini karısına söyleyerek evden ayrılır. Küçük bir motorla Boğaz'dan Karadeniz'e açılır. Yanından bir Romanya şilebi geçmektedir. Seslenir, gemi durmaz, iki saat ardından gider. Sonunda şilebe alınır. Bükreş radyosu 20 Haziran 1951 akşam yayınında N. Hikmet'in Romanya'ya gelmiş olduğunu haber verir.

N. Hikmet Bükreş'ten uçakla Moskova'ya gider. Dünya Barış Konseyi'ne üye seçilir. Birçok ülkelere yolculuklar yapar: Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Fransa, İsviçre, Polonya, Çin, Küba, Almanya, Kongo, Tanganika vb... Bu ülkelerle ilgili duygularını, izlenimlerini yansıtan şiirler kaleme alır. Fakat yurdunu, karısını ve oğlunu bir türlü unutamaz. İçi özlem ve acıyla yanar. Bu yanıklığı birçok şiirinde dile getirir: «Ceviz Ağacı, Vapur, Yine Memleketim Üstüne Söylenmiştir, Bu Vatana Nasıl Kıydılar.../Münevver'den Mektup Aldım Diyor ki, Münevver'e Mektup Yazdım Dedim ki, Memet, Sensiz Paris... »

Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş,
«Park Boris», «Hürriyet Parkı» olmuş,
Sade seni düşündüm kestanenin altında,
sade seni, yani Memedi.
Sade seninle Memedi, yâni memleketi...

25 Temmuz 1951'de Bakanlar Kurulu'nun bir kararıyla N. Hikmet, Türk vatandaşlığından çıkarılır.

1952'de, Çin gezisinden dönüşte hastalanır. Dört ay Moskova'da bir hastanede sırt üstü yatar. Ağır bir enfarktüs geçirir.

1959'da Türkiye'deki olaylarla ilgili şiirler («İzmirli Teğmen, Asker Kaçağı, Bu Vatana Nasıl Kıydılar, Diyet, Gazete Fotoğrafları Üstüne» vb.) yazar. Demokrat Parti'nin barışa, demokrasiye, ulusal bağımsızlığa aykırı halk düşmanı politikasını yerer. «Beyazıt Meydanındaki Ölü» şiiriyle 27 Mayıs hareketine yol açan gençleri destekler. «Hürriyet Kavgası» şiiriyle faşizme karşı özgürlüğü savunur.

1959'da Vera Tulyakova ile evlenir. Bu, «saçları saman sarısı, kirpikleri mavi, kırmızı dolgun dudaklı» genç

ve güzel bir kadındır. N. Hikmet'ten otuz yaş küçüktür. Sahneye çıkmakta, senaryo yazarlığı yapmakadır.

Hiç beklemediği bir zamanda N. Hikmet, Münevver Hanım'ın çocuklarıyla Atina'da bulunduğunu öğrenir. Kocasının gidişiyle çok sıkıntılı günler geçiren Münevver Hanım, bir gece sabaha karşı gizlice evden kaçmış, Ayvalık'a giderek bir motorla Yunanistan'a geçmiştir. Bunu duyan N. Hikmet de oraya gelir. Aileyi alıp Polonya'ya götürür. Varşova'da bir ev tutup döşer. Fakat birlikte oturamıyacaklarını, evlendiğini açıklar. On beş gün sonra Moskova'ya, Vera'ya döner...

N. Hikmet artık yıldan yıla kocadığını sezmektedir. Bir şirinde «Kocalmağa alışıyorum dünyanın en zor zanaatına diye yazacaktır. Hatta, arada bir, ölümü düşünecektir. «Ölüm kendinden önce bana yalnızlığını yolladı» diyecektir. Daha da ileri gidecek, 1963 Nisanında «Cenaze Merasimim» başlıklı şiirini kaleme alacaktır.

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenlerse daracık.
(...)

Ölünce «Anadolu'da bir köy mezarlığına gömülmesini» vasiyet edecektir. «Tepesinde bir de çınar olursa» mezarına «taş maş» konulmasını bile istemiyecektir.

Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,
ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.
Hasan beyin vurdurduğu
ırgat Osman yatsın bir yanımda

ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp
kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda.
(...)

3 Haziran 1963 günü sabahleyin erkenden kalkar. Her zamanki gibi kapıya gazete almağa gider. Aşağı inip posta kutusundan gazeteleri çıkaracaktır. Kapının sürgüsünü çeker, kilidini açarken kalpten ölüverir.

Moskova'da Novo Deviçye mezarlığına gömülür. Mezarına, üzerinde N. Hikmet'in kabartma figürü bulunan kayadan bir anıt dikilir.

Ceketinin cebinden Vera'ya yazdığı bir şiir çıkar:

Gelsene dedi bana
Kalsana dedi bana
Gülsene dedi bana
Ölsene dedi bana
Geldim
Kaldım
Güldüm
Öldüm

SANAT ANLAYIŞI

NÂZIM HİKMET KENDİ ŞİİRİNİ ANLATIYOR

Nâzım Hikmet, sanat anlayışını ve bu anlayışın hayatı boyunca geçirdiği aşamaları kendisiyle yapılan bir konuşmada ayrıntılarıyla açıklamıştır. Ekber Babayef'in derleyip düzenlediği bu konuşma (1) aşağıdadır:

«İMLÂ NÂZIM'IN İMLÂSIDIR, DEĞİŞTİRMEDİM»

Nâzım Hikmet'in odası. Duvarlarda Abidin Dino'nun «Yürüyüş» tablosu, İstanbul'un renkli fotoğrafı, Avni'nin «Atlar»ı, Bulgar piyonerlerinin hediyesi: nakışlı, dokuma bir halı, halıda Nâzım'ın çok güzel, çok büyük ve kendisine en çok benzeyen bir portresi.

Nâzım'ın masasında, Nâzım'ın yazı makinesinde, Nâ-

(1) Yön dergisi, 1.5.1967, 5.5.1967

zım'ın kitabı için bir Önsöz yazıyorum, Nâzım'ın bana hediye ettiği kalemle tashihler yapıyorum.

Nâzım, büyük Rus şairi Puşkin için şöyle yazdıydı. «Puşkin'i sinemada, tiyatroda seyrettim, Puşkin üstüne yazılmış kitaplar, biyografiler okudum ve her seferinde yüreğim ağzıma geldi, aman kendini öldürtecek diye ve her seferine dehşetli bir keder duydum, Puşkin öldü diye.»

Nâzım'la 13 sene çok yakın arkadaşlık ettim. Yazdığı şiirlerin hemen hepsini kendi dilinden dinledim, Moskova'da yazılan şiirlerin ilk okuyucusu oldum. 1951'in 29 Haziranında onu Moskova'nın «Vnukovo» uçak alanında karşıladım ve 1963'ün 3 Haziranında Moskova'nın «Novodeviçye» mezarlığında onunla vedalaştım.

Şimdi şu Önsözü yazarken, o 13 sene gözümün önünde canlanıyor. Ve 3 Haziran 1963'e her yaklaşışımda yüreğim ağzıma geliyor: Aman Nâzım gidecek ve dehşetli bir keder duyuyorum.- «Bu dünyadan Nâzım geçti». (Nazım Hikmet'in çocukluk ve gençlik arkadaşı Vâlâ Nureddin, Nâzım için yazdığı kitaba şu güzel başlığı koymuştur: «**Bu Dünyadan Nâzım Geçti**».)

Nâzım Hikmet üstüne epey yazı çıktı, yine çıkacak. Onun sanatı üstüne eleştirmeler yayınlandı, yine yayınlanacak. Fakat bunların hepsinden çok daha önemli bir şey var: Nâzım'ın kendi diliyle kendi sanatını anlatışı.

Nâzım kendi sanatı üstüne konuşmasını sevmezdi. Kitapları için Önsöz'ü ona biz zorla yazdırırdık. Bir keresinde de tuttu şöyle bir önsöz yazdı:

«Çocukluğumda, imlâda çıkan yanlışlarımın doğrularını en aşağı yirmi beş kere yazdırtıp, beni cezaya çarparlardı. Şimdi, çarpıldığım en ağır ceza, basılan kitaplarıma önsüz yazmak. Kitap ortada, okuyucunun da aklına fikrine güveniyorum. Zaten güvenmesem, kitabımı okusun diye önüne sürmezdim. Öyleyse önsöze, hele benim yaza-

cağım önsöze ne lüzum var? Ben sanatı şöyle anlarım, böyle anlarım demekteki mânâ ne? Sanat görüşüm, bu görüşün nasıl geliştiği, ne gibi değişmeler geçirdiği, hele böyle bir 'Seçme Yazılar' kitabımı okuyan için belli olmıyorsa ne yapsam faydasız. Benim önsözüm de, kitabı düzenliyenin son sözü de faydasız. Ama işte, bütün bu söylediklerime bakmaksızın, önsözü yine de yazıyorum. Dudaklarımı kemiriyorum, alnımı kırıştırıyorum, kalkıp kalkıp oturuyorum, ama yazıyorum. Neden? Niçin? Çünkü ne yapmak istemişim de, ne yapabilmişim; hasretim neymiş de, bunun ne kadarını gerçekleştirebilmişim, belli olsun istiyorum. Yani ben sanat görüşümü, ne yapmak istediğimi, hasretimi okuyucuya söyliyeceğim. O, bakacak, yaptıklarımı, yapabildiklerimi okuyacak, ölçecek. Ayrılık varsa görecek. Elbette var. Hasretimiz gerçekleştirebildiğimizden çok ilerde, çok büyük. Ayrılık var, ama aykırılık, zıtlık yok. Ben sanat görüşüme aykırı tek satır yazmadım, yazmamağa çalıştım.»

Sonra birkaç kere daha bu önsözlerden yazdı Nâzım. Fakat benim asıl istediğim şeyi -kendi sanatını anlatan yazıyı- bir türlü yazmıyordu yahut yazmak istemiyordu. Hep aynı sebep, anlaşılan.

Bir gün İtalya'dan, Nâzım'ın eserlerini basan bir yayınevinden mektup geldi. Yayınevi sahibi, Nâzım'ın bütün eserlerini, şimdiye kadar ne yazmışsa, kaç cilt olursa olsun, basmak niyetinde olduğunu yazıyor ve Nâzım'dan sanat anlayışı üstüne bir de bir yazı istiyordu. Şunu da söyliyeyim ki, bu yayınevi, Nâzım'ın eserlerini en iyi basan bir yayıneviydi ve hattâ bir keresinde «**Memleketimden İnsan Manzaraları**»nın üçüncü kitabını bir sayfa Türkçe, bir sayfa İtalyanca olarak basmıştı. Nâzım'ın bu yayınevine saygısı büyüktü ve yapılan teklifi sevinçle kabul etti.

Eserleri toplamıya başladık, fakat iş yarıda kaldı. Nâzım Tanganika'ya gitti, dönüşte Berlin'e, sonra, az sonra... 3 Haziran 1963.

Tanganika'ya gitmeden biz şöyle kararlaştık: Ben, Nâzım'ın başka başka zamanlarda yazdığı ve bende olan yazılarından bir «montaj» yapacağım, Nâzım dönüşte onları gözden geçirecek, gereken yerlerini işleyecek ve yazıların arasında «köprüler» kuracak.

Ben «montaj»ı yaptım, Nâzım'a gösterdim, beğendi, «köprüler»den konuştuk, iki gün sonra bu köprüler kurulacaktı.

Aşağıdaki yazı işte o «montaj»dır. Maalesef, köprülersiz. Köprüleri ben kurmağa çalıştım: Nâzım'ın yapmak istediklerini hatırlayarak.

İmlâ Nâzım'ın imlâsıdır, değiştirmedim.

⁂

«YAHYA KEMAL ANAMA SEVDALIYDI SANIRSAM»

Niçin şiir yazıyorum? Bunu başka türlü sormak daha doğru: Şiir yazmağa neden, nasıl başladım?

Hatırlamaya çalışayım.

13 yaşlarındaydım. İstanbul'daydık. Büyük babam şairdi, ama şiirlerini hâlâ anlamam. Dilini, Osmanlıca dediğimiz, yüzde yetmiş beşi Arapça, Farsça sözlerle ve Arap, Fars gramer kaidelerine uygun bir Türkçeyle yazardı. Bunlar didaktik, dogmatik, dinî şiirlerdi. Anlamıyordum onları. Ama ben şair bir büyük babanın torunuydum. Anam Lamartin'e bayılırdı. Fransızca okurdu. Bir kere, o zamanlar Lamartin Türkçeye çevrilmiş, birkaç şiiri de Osmanlıcaydı, anam Fransızca çok iyi bilirdi, ama Osmanlıcayı bilmezdi. Benim gibi.

Büyük babam, mevlevî Nâzım Paşa şairdi, anam Lamartin'e bayılırdı. Evimizde, babamın edebiyatla ilgisizliğine bakmaksızın, şiir baş köşedeydi.

Karşımızdaki evde yangın çıktı. Yangını ilk görüşüm. Şaştım, korktum. Büyük babam, yangın bize atlamasın diye pencereden Kuran'ı tuttu karşıdaki alevlere. Yangın söndü. Kuran gücüyle, hattâ itfaiye gücüyle de değil, ama yaktığı evi kül ederek söndü kendiliğinden ve ben bir saat sonra ilk şiirimi yazdım: Yangın. Vezni, büyük babamın yüksek sesle okuduğu aruzla yazılmış şiirlerinden kulağımda kalan ses taklitleriyle yapılmıştı. Yani ne aruzdu, ne heceydi, serbest vezindense haberim yoktu, uydurmaydı. Dili de öyle, Osmanlıca taklidiydi. Konusuysa şu:

Yanıyor yanıyor
Müdhiş terrakeler
Çekiyor ağuşuna bu advi beşer
Haneler, fakirler, yetimler... (2)

Şimdi bunları yazarken bir şeyin farkına vardım. Büyük babamdan çok Edebiyatı Cedide'nin, Fikret'in meselâ etkisindeymişim. Neden? Bilmiyorum. Belki de hiç şiir sevmiyen, ama Tevfik Fikret'i -o da bir çeşit Osmanlıcayla yazardı- iki kere yüksek sesle yanımda okuyan babamın yüzünden mi? Belki de.

İkinci şiirimi 14 yaşımda yazdım sanırsam. Birinci Dünya Savaşı içindeydik. Dayım Çanakkale'de şehit olmuştu. Dehşetli yurtseverdim. Savaş için bir şiir yazdım. Ne tuhaf, yazdığımı çok iyi biliyorum da, hattâ, artık Osmanlıcayla değil, okulda okuduğumuz şair Mehmet Emin'in takır tukur ama Arapçası, Farsçası az Türkçe-

(2) Bu şiirin doğrusu ve bütünü için, şu bölüme bakınız: «Hayatı/İlk Şiirler, S. 15» (A. Bezirci).

siyle yazdığımı biliyorum da tek satırı aklımda değil. (3).

Sonra üçüncü şiirimi galiba 16 yaşımda yazdım. Büyük bir Türk şairi, Türk şiirine o devir için yeni bir şiir dili ve anlayışı getiren Yahya Kemal anama sevdalıydı sanırsam. Evde şirlerini okurdu anam. Bahriye mektebinde tarih öğretmenimdi şair. Kızkardeşimin kedisi üstüneydi yazdığım şey. Yahya Kemal' gösterdim kediyi de görmek istedi ve şiirimde anlattığım kediyi gördüğü kediye o kadar benzetmedi ki, bana «sen bu pis uyuz kediyi böyle övmesini biliyorsun, şair olacaksın.» dedi. (4)

---

(3) Aydın Aydemir'in «Nâzım» (1970, S. 31-32) adlı kitabında açıklandığına göre, şair, dayısına dört şiir adamıştır: «Şehit Dayıma, Benim Dayım, Şehit Dayıma Mabat, Şehit Dayıma Mabat». Bunlardan birincisi 1915 Haziranında yazılmış olup şöyledir (A. Bezirci):

İntikamımı alın diye
Şehit dayım inleme
Rahat otur
Bana bırak beni öyle titretme
İntikamın alınacak sen ey
Şehitlerin evlâdı
İntikamın alınacak sen ey
Oğuzların ahfâdı.

(4) «Samiye'nin Kedisi» başlığını taşıyan bu şiiri, A. Aydemir'in sözü geçen kitabından aktarıyorum (A. Bezirci):

Yeşil deniz gibi gözleri vardı
Beyaz tüyleriyle bir küme kardı
Ağzını süsleyen sedef dişlerdi
Baygın nazarı tâ ruha işlerdi

Severken aldatıp birden kaçardı
Okşarken apansız pençe açardı
Onda bir kadının gururu vardı
Sürmeli gözlerinden riya akardı

17 yaşımda galiba ilk şiirim basıldı. Yani «Servilikler-de», yani mezarlıklarda ağlıyan hayatında sevmiş ölüler üstüneydi. Yahya Kemal düzeltmişti birçok yerini.

Sonra kızlara tutuldum, şiir yazdım. Sonra Antant İstanbul'u işgal etti, onlara karşı ve Anadolu savaşını tutan şiirler yazdım. Vicdan nedir, namus nedir filân diye düşündüm, şiir yazdım. Ama artık dilim temizceydi ve hece vezniyle ve doğru dürüst kafiyelerle yazmasını öğrenmiştim.

Anadolu'ya geçtim. Millet sıska atları, Nuhtan kalma silâhı, açlığı ve bitiyle savaşıyordu Yunan ordularına karşı. Milleti ve savaşını keşfettim. Şaştım, korktum, sevdim, bayıldım ve bütün bunları başka türlü yazmak gerektiğini sezdim, ama yazamadım. Daha büyük bir sarsıntı gerekti... (Ve o gün bugündür şiir yazmadan edemiyorum.)

FÜTÜRİST RESİM, KONSTRÜKTİVİST Mİ?

Anadolu'ya, işgal altındaki İstanbul'dan, geçişimde ve bilhassa Bolu'ya gelip halkla, hele köylüyle yakından temasımda ve Sovyet Rusya'da olup bitenleri kulaktan duyup, Marks'ın Lenin'in isimlerini filân da işitişimde, şiirle yeni şeylerin, şimdiyedek söylenmemiş şeylerin ifade edilmesi gerektiğini sezdim. Bu işte ilkönce beni yeni öze göre yeni bir şekil bulmak meselesi ilgilendirdi. Şekilde yenilikler daha kolaylıkla yapılır genel olarak. İşe kafiyeden başladım. Kafiyeleri mısraların sonunda değil de bir sonda bir başta denedim. Misâl:

Yıldızlarla ufka sarkan beyaz, dümdüz bir gece
Saatlerce nasıl koşmak arzusunu verirse...

Bolu'dan Trabzon'a geldiğimde, Sovyet Rusya'ya geçmek maksadıyla, öz şekilden daha çok ilgilendiriyordu beni.

Fakat bu özü, yani inkılâpçı saydığım bu özü, genel sembollerle vermeğe çalıştım. Misal:

Mısırın yanık kızıl çöllerindeki ehram,
Bugün seni gönlünün diliyle seven adam
Belki yiğit yürekli, belki de bir delidir,
Fakat seni mutlaka yıkmağa yeminlidir...

Batum'a geldim. Sovyet realitesiyle temas ettim. Bir yandan «Kızıl Ordu» şiirini yazdım, öbür yandan tekrar şekil meseleleri beni uğraştırdı. On dört ve yedi hecelerle, «Mukaddes Kitap»ı yazdım. Böyle denemeler benden önce de yapılmıştı, fakat ben kendi şiirlerimde bunu ilkönce deniyordum.

«Pravda» gazetesinde, yahut «İzvestiya»da, şimdi hatırlamıyorum ve her halde Mayakovski'nin olacak bir şiirini gördüm, uzun kısa mısraların şekli beni çok ilgilendirdi. Fakat şiiri tercüme ettirip neden bahsettiğini anlamak mümkün olmadı. Batum'dan Moskova'ya gelişte açlık mıntıkasından geçtik. Gördüklerim üzerimde çok tesir etti. Fakat böyle bir açlığın dahi inkılâbı yıkamıyacağını haykırmak istedim. Moskova'da hece vezniyle ve bu veznin çeşitli hece kombinezonlarıyla açlığa dair bir şiir yazmak istedim olmadı. O zaman Batum'daki şiirin şekli geldi gözümün önüne. Bunun çok iyi tanıdığım Fransız serbest vezni olamıyacağına, her nedense kanaat getirdim, bunun yepyeni bir şey olduğuna ve şairin böyle dalgalar halinde düşündüğüne hükmettim ve «Açların Gözbebekleri»ni yazdım:

Kimi
kemik
dizlerine vurarak
yuvarlak
bir karın
taşıyor!

Kimi
deri... deri!
Yalnız
yaşıyor
gözleri!

Bu tarzda kafiyenin büyük bir rol oynadığını sanıyordum o zamanlar ve kafiyeye hâkim olmak için temrinler yapmağa başladım. Misal:

Yağmur yağ,
yağ yağmur yağ
Ağları sağ
hey babalık.
yine dere kurudu be çıkmıyor balık...

Aynı zamanda şiirdeki ahengin de bir saz, hatta tek bir keman değil, bir orkestra, çeşitli âletlerin çeşitli kombinezonlarla ses verdiği bir orkestra ahengi olması gerektiğine kanaat getirdim. «Yeni Sanat», «Bahri Hazer», «Salkım Söğüt» şiirleri teknik bakımından bu kanaatın denemeleri ve mahsulleridir. Bütün bu şekil oyunlarında esas yine hece vezninin, yani halk şiirimizin ve aruzun yani Divan Edebiyatımızın unsurlarını muhafaza ediyordu. Kafiye tertiplerinde zorluk çekmiyordum, çünkü Divan Edebiyatı kafiye oyunlarının ve imkânlarının en mükemmellerini vermişti, geleneğinde bu taraf vardı. Bu devirdeki şiirleri bilhassa sahneden, yahut hep bir ağızdan okunmak için yazıyordum. Bunun da elbette şekilde tesiri oluyordu. Hep bir ağızdan okunmak için yazdığım ve bir yürüyüş marşı temposuyla işlediğim şiirlerden birine misal:

Adım
Adım.
Adım-lar
adım-ları...

Kal-dırım
kaldı-rım.
Kal-dırım-lar
kaldırım-ları...
Cad-de...
Cad-deler...
Kalabalık...
Kal-la-ba-lık

Bütün bu şekil araştırma, yeni öze en uygun şekli bulma araştırmalarında o devir Sovyet şiirinin bir yahut birkaç kolunun tesiri ortadadır.

(Nâzım Hikmet'in «O devir» dediği 1920 seneleridir. O yıllarda Soyvet şiirinde, hakikaten, birkaç kol vardı. Bunlardan en önemlisi, Mayakovski'nin önderlik ettiği «Fütürizm» ve içlerinde İlya Selvinski ve Eduard Bagritski gibi ünlü şairler bulunan «Konstrüktivizm» şiir ekolleri idi. O yıllarda, henüz Rus dilini bilmeyen Nâzım Hikmet'in dikkatini, bu ekollerin sanatta savundukları öz değil, şekil meseleleri çekiyordu. Mayakovski şiirinin şeklini beğenen ve o tarzda şekil bakımından şiirler yazmıya başlıyan Nâzım Hikmet, kendisinin de «fütürist» olduğunu söyledi. Fakat bir gün sokakta rasladığı Rusça bilen bir Türk Nâzım'a şöyle demiş:

— Yahu, sen deli misin? Kendine «fütürist» diyorsun ama biliyor musun fütüristler şiirde lirizm'i inkâr ediyorlar?

— Ya, demiş Nâzım, öyleyse ben fütürist değilim. Peki lirizm'i inkâr etmiyen kimlerdir?

— **Konstrüktivistler.**

— Öyleyse ben konstrüktivistim!

Fakat Nâzım'ın «konstrüktivistliği» de uzun sürmemiştir. Biraz sonra bir başkası fütüristlerin lirizm'i inkâr etmekdiklerini, lirizm'i inkâr edenlerin konstrüktivistler ol-

duğunu söylemiştir. Ve Nâzım yeniden «fütürist» olmuştur.)

«GRENADA, GRENADA,
GRENADA MOYA!»

Nâzım Hikmet'in sonraki şiirlerinde fütürist ve konstrüktivizm'in öz bakımdan bazı etkileri görünmekle beraber (Örneğin: «Sanat Telâkkisi» şiirinde «Şiirime ilhâm veren perimin omuzlarında açılan kanat asma köprülerimin demir putrellerindendir), bu etki genel olarak şekildedir.

Buna, yani o devirdeki Sovyet şiirinin Nâzım'a etkisine bir örnek daha: Yirminci yıllarda Moskova'da ağızdan ağıza dolaşan bir şiir vardır, Mihayil Svetlof'un «Grenada» şiiri. Grenada İspanya'da bir kasabadır. Şiirin kahramanı «Grenada, Grenada, Grenada moya!» (Benim Grenada'm) diye bir türkü söylüyor ve birden bire alnından bir kurşun yiyince, Grenada kelimesini sonuna kadar söyliyemeyip, «Grena...» diye ölüyor. Şiirdeki sözleri anlamıyan Nâzım Hikmet, şiirde kelimeyi yarıda bırakma oyununu o zamanlar yazdığı «Salkım Söğüt» ve «Bahrı Hazer» şiirlerinde kullanıyor:

Atlılar atlılar kızıl atlılar,
atları rüzgâr kanatlılar!
Atları rüzgâr kanat...
Atları rüzgâr.
Atları...
At...

(Salkım Söğüt)

Çıkıyor kayık
iniyor kayık
Çıkıyor ka...

iniyor ka...
Çık...
in...
çık...

(Bahrı Hazer)

Çok sonra, 1952 de, bu şiirlerden söz açıldığı zaman Nâzım şöyle demişti:

— Svetlof'un şiirinden patlamamış fakat bir an sonra patlayacak bir elbombası, benim şiirlerimde ise batmamış fakat bir an sonra batacak bir kayık ve düşecek bir at var.

— Ne söylüyorsunuz? Ne elbombası, üstat, dedim.

— Granata elbombası değil mi?

— Evet, elbombasıdır ama şiirde «Granata» değil, «Grenada» dır, yani İspanya'da bir kasabadır.

— Yok canım! Hay allah kahretsin, öyle anlamışım ne yapayım, şiiri artık yazmışız...

Bu örnek de, Nâzım Hikmet'te Sovyet şiirinin etkisinin önce şekilde olduğunu gösteriyor. O devirdeki Sovyet şiirinin etkisini her şeyden önce o devrin şiirini yaratan havada, ihtilâlin doğurduğu heyecanda aramak gerekir. Mayakovski'lere, Bagritski'lere, Svetlof'lara şiir yazdırtan ihtilâl, iç-harp, NEP havası Nâzım'a da o heyecanlı şiirleri yazdırmıştır. O zamanın Sovyet şiirindeki muhteva, hem Sovyet şairlerinde, hem Nâzım Hikmet'te müşterektir. Daima yeni bir öze yeni bir şekil arayan Nâzım Hikmet, Sovyet şairlerinin bulduğu bazı şekillerden faydalanmıştır. Sovyet edebiyatının Nâzım Hikmet şiirine etkisi konusunu ele alırken bu noktaları göz önünde bulundurmak faydalı olur kanaatindeyim.

«SINIRI GEÇİNCE HOPA HAPİSHANESİNE DÜŞTÜM»

«Memlekete ilk dönüşümde —1925— yığınlara, toplu oldukları bir yerde hitap eden şiir, özü ve şekli bakımından beni ilgilendirmekte devam etti. O devrin şartları içinde şiirlerimi, bir tiyatroda, sırf işçi dinleyicilere sahnede okuyabiliyordum.

Moskova'ya döndüm. Bir taraftan Sovyetler Birliği realitesi, bir yandan beynelmilel inkılâpçı kronik, bir yandan memleket hasreti şiirlerimde ön plâna geçti. Bunlara uygun şekil meselesi de ortaya çıktı.

O devirlerde Marks'la, Engels'le, Lenin'le haşır neşirdim. Üç üstat yalnız üç bilgin, üç devrimci değil, üç büyük, ama çok büyük sanatkârdı benim için. Lenin'in kitaplarını doğrudan doğruya sahneye koymak istiyordum. Bu istek şiirde de beni aynı işi yapmaya götürmüş. «Materyalizm ve Ampiriokritisizm» kitabını iki şiirle ilüstre etmek istedim. Biri basıldı birçok dillerde: «Berkley». Öbürünü yitirdim. Aklımda yalnız dört satırı kalmış:

Seni okurken azizim Yum
uykum geliyor uykum,
rüyada mısın bilmem ki nen var?
Rüya gibi bir felsefen var...

Bilhassa, Moskova'ya ilk gelişimden sonra şiirin inkâr ettiğim lirik elemansız olamıyacağı kanaatına vardım. Lirik unsurun şiirime tekrar girişi, şekilde yumuşamalara sebebiyet verdi. Misâl:

Denize dönmek istiyorum
mavi aynasında suların

boy verip görünmek istiyorum,
denize dönmek istiyorum
denize dönmek istiyorum...

Şiirlerimde yer alan fazla sürprizli, fazla, nasıl demeli, nevi şahsına münhasır hayaller de gitgide azalmağa başladı. Böyle hayallere birkaç misâl. Sevgiliye:

Ey uzun entarili tüysüz Puankare!

Yahut:

Ey, ruhu Lordlar Kamarası, kadın!

diye hitap etmek, yahut:

...Ve ben ancak bahtiyar olacağım
karnıma bir türbin oturtup
kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!

Memlekete döndüm. Sınırı geçer geçmez hapise düştüm. Hopa hapisanesinin tesiri, öz bakımından şiirimde kendini gösterdi. Hopa hapisane notları, bir çeşit yeni realizm telakkisine varmaktı. Şekil de ona göre, daha çok bir anlatma, bir hikâye etme tarzı oldu. Hayaller de yenileşti. «Sükût»tan bir örnek:

Dışarda
kara zıpkasında sırmalar yanan
bir eşkiya hâli var
basa bas çakmak çalan havalarda...

Mamafih, bütün şiirimde şekil bakımından bir çeşit Barok hâlâ hükmünü sürdürüyordu.

«ŞİİRLERİMİ ARTIK İŞÇİLERE OKUYAMIYORDUM»

Memlekette parti faaliyeti hemen hemen yüzde doksan sekiz illegaldi. Fakat bazı legal neşriyat yapmak im-

kânı vardı. Artık şiirlerimi tiyatro sahnesinden işçilere yüksek sesle okumam imkânı yoktur, fakat onları legal olarak, ve hapse girmek pahasına, bastırmak imkânı vardı. Bu durum şiirimin hem muhtevasına, hem de şekline tesir etti. «Kerem» gibi bazı şiirlerde, hele hicviyelerde keskin kafiye ve sürprizli hayal imkânlarını kullanmakla beraber, ana hattında şiirlerimde lirik eleman, bundan sevda elemanını anlamıyorum, gitgide kuvvetlendi, kafiyeler yumuşadı, dil şairin bir kişiyle, yahut birkaç kişiyle yavaş sesle konuşması oldu. Misaller: «Sıradaki», «Sıradakinin Ölümü», «Gece Gelen Telgraf», «Bir Ayrılış Hikâyesi», «Nikbinlik», «Belki Ben», «Mavi Gözlü Dev» ve saire.

Belki ben
o günden
çok daha evvel,
köprü başında sallanarak
bir sabah vakti gölgemi asfalta salacağım.

Belki ben
o günden
çok daha sonra,
matruş çenemde ak bir sakalın izi
sağ kalacağım...

Yahut:

O mazi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebrulii
hanımeli
açan bir ev...

«BEDREDDİN DESTANI, ŞEKİL İMKÂNLARININ MUHASEBESİYDİ»

Beynelmilel olaylar şiirimde önemli bir yer tutmakta devam ediyordu. Bunları, o günkü memleket şartlarında, bir çeşit dumanla örtmek zorundaydım, ancak böylelikle bunları bastırabilirdim. Öte yandan, bunlarda bazan Türkiye'nin realitesi bahis konusuydu. «**Benerci Kendini Niçin Öldürdü**» de olduğu gibi. Bazılarında fantastik bir elemanın perdesi altında söyleyeceklerimi söylemek zorundaydım. «**Jokond ile Si-Ya'U**» da olduğu gibi. Bazılarını ise daha açık yazabiliyordum. Bunlarda bilhassa hiciv, mizah unsurunu da kullanmak imkânı oluyordu. «**Taranta Babu'ya Mektuplar**»da olduğu gibi. Tabiî bütün bu muhteva şeklin üstüne de tesir etmekte gecikmiyordu. Bu bir sıra poemin sonuncusu «**Bedreddin Destanı**»dır. Burda şekil bakımından, halk vezni unsurları, Divan edebiyatı unsurları bence âzâmi haddinde kullanılmıştır. Diğer taraftan bu kitap, şekil bakımından, o zamana kadar elde edebildiğim bütün şekil imkânlarının bir muhasebesiydi. Bu kitapta, biraz aceleye gelen ve ancak yarısı yazılabilen bu kitapçıkta, şekil bakımından bütün merhalelerimi, bazan bir parçada, bazan ayrı ayrı parçada kullanmak istedim:

Sıcaktı.
Sıcak.
Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı
sıcak...

Yahut:

«Varalım,
dedik.
Görelim,
dedik.

Yapışıp
sapanın
sapına
şol kardeş toprağını biz de bir yol
sürelim, dedik.»

Yahut:

Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musayı ok kirişiyle boğup
yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak
Çelebi Sultan Mehmet tahta çıkmış hünkâr idi.

«HAPİSTE, ŞEKİL MESELELERİ KAFAMDA BERRAKLAŞTI»

Bu kitaptan sonra, şekil meseleleri, hele hapise girdikten sonra, kafamda bir kat daha berraklaştı sanıyorum. Evvelâ, hiç bir şekil imkânını, tarzını inkâr etmiyorum. Şiir, kafiyeli de, kafiyesiz de, vezinli de, vezinsiz de, bol resimli, hiç resimsiz de, bağırarak da, fısıldıyarak da yazılabilir, yeter ki yazılacak şey olsun ve bu yazılacak şey en uygun şeklini — bazan belirli bir tarihi merhaleye göre en uygun şeklini — en ustaca bulmuş olsun. Şahsen kendimse, şekli öylesine öze uydurmak istiyorum ki, şekil, özü bir kat daha belirtsin, ama kendisi, yani şekil belli olmasın. Güzel bir kadın bacağını bir kat daha güzelleştiren fakat kendisi belli olmayan ince bir çorap gibi. Bu bugün tercih ettiğim şekildir, ama elbette ki yarın rengârenk şekilleri de tercih edebilirim. Sonra bugün ulaştığım bir kanaate göre, en kısa şiirlerde bile, özün dalgalanışına, gelişmesine göre şekil de gelişme-

lidir. Meselâ kafiyesiz başlıyan bir şiir mukayyet kafiyelerden geçtikten sonra yine kafiyesiz bitebilir, yahut tersine, yahut başka bir şekil kombinezonunu gerektirebilir. Dil, ahenk bakımından da aynı şey. Sonra en kısa, en kestirme söylemek ve barok'tan mümkün mertebe kaçınmak. Bütün bu söylediklerimi «**İnsan Manzaraları**»nda ve son devir şiirlerimde denedim. Misallerle de izah mümkün:

Bütün kapılar kapalı inik bütün perdeler
nerdeler nerdeler nerdeler
gidilmiyen gelinmiyen bir yerdeler
dilsizler fısıldıyor sağırlara uzaktan çok uzaktan
bakışın gözleri yok koşunun ayakları
yoruldum yakalanmazı kovalamaktan
bir cıgara içeyim

Bazan şiiri örten ayışığı, duman, tül, imâ oyunları yahut kanatlı sözler, şaha kalkan atın patosu, daha sayayım mı? Bütün bunlardan kaçınmak istiyorum. Tek fazla satır değil, tek fazla kelime yazmamak istiyorum. Duyduklarımı, düşündüklerimi canlı şeylerin çıplaklığıyla doğrudan doğruya en kestirmeden yazmak istiyorum. Her öze en uygun şekli bulmak istiyorum. Yalnız kendi edebiyatımın değil, tanıdığım bütün edebiyatların geleneklerinden faydalanmak istiyorum. Tabii gerekirse. Bazan da kendi edebiyatımın geleneğinden bile faydalanmak istemiyorum. Her eserde mutlaka bir geleneğin geliştirilmesi gerektiğine de kaani değilim. Her sanatkâr ömrünün sonuna kadar arayacaktır. Bu arama seyrinde her konkre öze en uygun şekli bulmağa, kendi kendini tekrarlamamağa, şahsiyetini muhafaza etmekle beraber taklit etmemeğe çalışacaktır. Hiç bir değişmez, mutlak sanat kaidesi tanımıyacaktır. Denenmiş birçok sanat kaidelerinin tecrübelerinden elbette ki faydalanacaktır. Elbette ki, kendi halk sanatının dün-

ya halkları sanatlarının, kendi ve dünya halkları klâsiklerinin geleneklerinden faydalanacaktır. Ama sadece faydalanacaktır. Onları bir sıçrama tahtası olarak kullanacaktır, ayaklarına pıranga yapmıyacaktır. Bu gelenekler bahsinde bir iki çift sözüm var. Biz kendimizi, bütün insanlıkça yaratılmış değerlerin, bütün insanlık kültürünün mirasçısı sayarız. Burda bütün insanlık tabirine dikkat nazarınızı çekerim. Bütün insanlık, yalnız Avrupa, yalnız eski Yunan, Roma, Rönesans değildir, Asya'sıyla, Afrika'sıyla, yeni Amerika'sıyla bütün dünyadır. Çin, Japon klâsikleri, Hind, İran, Türk klâsikleri ve halk sanatkârları, genel olarak bütün bu ülkelerin insanlık kültür hazinesindeki payları, Avrupa'nın payından eski Yunan, Roma ve Rönesans'ın payından hiç de aşağı değildir. Resimde de, şiirde de, heykelde de, edebiyatta da, rakısta da bu böyledir.

«KLÂSİK, YENİLİĞİN DÜŞMANI DEĞİLDİR»

Klâsiklerden söz açıldığına göre bu bahsin üzerinde biraz daha durmak istiyorum. Bazı tenkitçilerde, klâsiklerle günümüzün yenilikçilerini birbirine düşman yapmak istiyen bir temayül var. Bu temayül yalnız devrimizin tenkitçilerine mahsus değil. Eskiden beri mevcut. Doğru mu? Bence yanlış. Bir kere, klâsik deyince neyi anlıyoruz? Hangi sanatkârlara klâsik diyoruz? Fransız edebiyat kitaplarına göre, tenkitçilerinin, edebiyatçılarının büyük çoğunluğuna göre, Korney, Rasin, Molyer klâsik yazarlardır. Viktor Hügo ise, meselâ romantiktir. Göte de romantiktir. Puşkin de romantiktir. Ama Alman edebiyatçılarının bir çoğuna göre ise Göte, Şiller Alman edebiyatının klâsik şairlerindendir. Nitekim Rus edebiyatçılarına göre de Puş-

kin, Lermentof klasik şairlerdir. Demek ki klâsik, romantik tabirleri memleketlere göre değişiyor. Ama bütün memleketlere göre bir klâsiklik ölçüsü yok mu? Var. Hem de bir tane değil, birkaç tane ölçü. Bu ölçülerden en önemlisini ele alıyorum. Klâsik sanatkâr, kendi devrinde yenilikçi olandır, yeniyi getirendir. Elbette bu yeniliğin, yılların akışına karşı koyabilmesi gerek. Yani klâsik sanatkâr, o bahçıvandır ki, sanat bahçesine yeni bir ağaç dikmiştir. Bu ağaç bütün mevsimlere, rüzgâra, dona dayanarak gelişmiş, boy atmış ve hâlâ da yeşilliğini muhafaza etmektedir. Bu bakımdan meselâ Puşkin'i ele alalım. Elbette ki devrinin en yenilikçi şairiydi. Gerek öz, gerekse şekil bakımından Rus şiirine ve dünya şiirine yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler tutunmuştur. Bundan ötürü de klâsiktir. Oysa ki, kendi devrinde hiç de klâsik sayılmamıştır. Mayakovski'yi alalım. Bu büyük yeni şair de bugün artık klâsiktir. Böylelikle, klâsiklik yeniliğin düşmanı değildir. Tersine, devrinde yeni olmıyan hiç bir sanatkâr klâsik olamamıştır.

«UZUN ZAMAN SEVDA ŞİİRİ YAZMADIM»

Sanat bahsinde sekterlik en büyük düşmanımızdır. Sekterlik nihilistliğin bir çeşididir. Sekter, bir şeyden, kendi zevkinden başka her şeyi, bütün görüşleri inkâr eder. Hele şekil meselelerinde sekterliğin kötülükleri sayılmıyacak kadar çoktur. Kafiyeli, vezinli şiir yazılmaz diyenler de, kafiyesiz, vezinsiz şiir yazılmaz diyenler kadar dar kafalıdır. Şiir öyle de yazılır, böyle de. Edebiyat dili hele şiir dili hayallerle, teşbihlerle falânla ortaya çıkar, ancak böyle bir dil şiir dilidir demek ne kadar yanlışsa, tersini kabul etmek de o kadar yanlıştır. Gençliğimde ben de az

sekter değildim. Klâsik halk vezinleri ve kafiyeleriyle şiir yazdıktan sonra, şekilde yenilikler aramağa başladım, kendime göre bir çeşit serbest vezinle yazmağa başladım. Bunun temelinde yine de halk şiirinin ölçüleri, hattâ bazan aruz vardı, kafiye ve dil bahsinde de öyle, ama şiirin yalnız böyle yazılacağını, bunun biricik şiir şekli olduğunu iddiaya kalkıştım. Uzun zaman sevda şiiri yazmadım. Hattâ şiirlerimde «yürek» kelimesini kullanmadım, yürek şuurun değil, duygunun sembolüdür diye. Zaman oldu en renkli, en ahenkli şekillerin peşinde koştum. Halka söylemek istediklerimi bu şekillerle söylersem daha hoşa gider, daha kolay dinlenir, daha dokunaklı olur diye düşündüm. Zaman oldu, büsbütün tersine, en sade, en göze görünmez şekillerle halka türkümü dinletmek istedim. Ne zaman yanıldım? Bence öylesi de lâzım, böylesi de, daha nice nicesi de. Sanatkâr, halka türküsünü dinletmek için en uygun şekilleri durup dinlenmeden, ömrünün sonuna kadar aramak zorundadır. Bazan bu araştırmalar aylarca süren bir baş ağrısından, sinir bozukluğundan başka sonuç vermez. Olsun. Bazan yanılır. Yanılsın. Başı aylarca ağrımayan, sinirleri bozulmayan, yanılmayan sanatkâr, olduğu yerde sayandır.

Ben şimdi bütün şekillerden faydalanıyorum. Halk edebiyatı vezniyle de yazıyorum, kafiyeli de yazıyorum. Tersini de yapıyorum. En basit konuşma diliyle, kafiyesiz, vezinsiz de şiir yazıyorum. Sevdadan da, barıştan da, inkılâptan da, hayattan da, ölümden de, sevinçten de, kederden de, umuttan da, umutsuzluklardan da söz açıyorum, insana has olan her şey şirime de has olsun istiyorum. İstiyorum ki, okuyucum bende, yahut bizde, bütün duygularının ifadesini bulabilsin. Bir Mayıs bayramına dair şiir okumak istediği zaman da bizi okusun, karşılıksız sevdasına dair şiir okumak istediği vakit de bizim kitaplarımızı arasın.

Şairin kendinden bahsetmesi de, kendinden bahsetmemesi de, bir kişiye yahut milyonlarca insana seslenmesi onun felsefî, siyasî görüşünü açıklamaz. Milyonlarca insana seslenen, kendisinden hiç bahsetmeyen nice şairler vardır ki mistik, sübjektif, idealist felsefenin, hattâ dinî akidelerin tlmsilcileridirler. Tersine yalnız kendinden bahseden nice şairler vardır ki, yahut çok kere kendinden bahseden şairler vardır ki materyalisttirler, hem de diyalektik materyalist. Ve onların şiirleri kitlelerin malı olmuştur.

Ben hem yalnız kendimden bahseden şiirler yazmak istiyorum, hem bir tek insana, hem milyonlara seslenen şiirler. Hem bir tek elmadan, hem sürülen topraktan, hem zindandan dönen insanın ruhundan, hem kitlelerin daha güzel günler için savaşından, hem bir tek insanın sevda kederlerinden bahseden şiirler yazmak istiyorum, hem ölüm korkusundan, hem ölümden korkmamaktan bahseden şiirler yazmak istiyorum.

Şair oldum olalı, güzel sanatlardan beklediğim, istediğim şey, halka hizmetleri, halkı güzel günlere çağırmalarıdır. Halkın acısına, öfkesine, umuduna, sevincine, hasretine tercüman olmalarıdır. Sanat telâkkimde değişmiyen işte budur. Geri yanı boyuna değişti, değişiyor, değişecek. Değişmiyeni en dokunaklı, en usta, en faydalı, en güzel, en mükemmel ifade edebilmek için durup dinlenmeden değiştim, değişeceğim.

*
**

Nâzım Hikmet'in kendi sanat anlayışı üstüne söyledikleri, bazılarını kendi eliyle yazdığı, bazılarını bana dikte ettiği işte bunlardır.

(14.XI.1965)

ŞİİRİ

1913-1925 DÖNEMİ

N. Hikmet'in ilk şiir kitabı **835 Satır** 1929'da yayımlanır. Fakat ondan önce dergilerde, gazetelerde birçok şiiri basılır. Bunlara genellikle «İlk Şiirler» adı verilir.

«İLK ŞİİRLER»

«İlk Şiirler» değişik özellikte örneklerden oluşmaktadır. Ama biçimce iki ana kümeye ayrılabilirler: Eski biçimli olanlar, yeni biçimli olanlar.

ESKİ BİÇİMLİ ŞİİRLER

Bunlar, N. Hikmet'in devrimci dünya görüşüne bağlanmadan önce verdiği ürünlerdir. 1913-1922 yılları arasında yazılmışlardır. İçlerinden bir bölüğü Ekber Babayef'in **Nâzım Hikmet-Bütün Eserleri** (1) adlı derleme-

(1) Cilt I, Şiirleri: 1916-1951, Sofya, 1967

sinde bulunmaktadır. Aynı şiirler Dost Yayınları'nca da basılmıştır (2). Kerim Sadi 1969'da **Nâzım Hikmet'in İlk Şiirleri**'ni bir araya getirmiştir (3). Bu eleştirili kitap, N. Hikmet'n o zamana değin yayımlanmış ilk şiirlerinin tümünü kucaklamaktadır. Fakat, ondan sonra da Aydın Aydemir, N. Hikmet'in basılmamış şiirlerini yayımlamıştır (4).

Bundan ötürü, eski biçimli ilk şiirleri de iki bölümde incelemek gerekmektedir.

a) Yayımlanmamış Şiirler

N. Hikmet 1913-1920 yıllarında yani 11-18 yaşlarında yazdığı ilk şiirleri on ayrı defterde toplamıştır. İçlerinden bir bölüğünü dergi ve gazetelerde çıkarmış, geri kalanını yayımlama gereğini duymamıştır. Aydın Aydemir'in adı geçen eserinde yer alan bu şiirlerin sayısı altmışa yaklaşmaktadır. Her halde şair yayımlanmağa değer bulmamış, birer deneme saymıştır onları. Ne var ki, öyle de olsalar, N. Hikmet'in evrim çizgisini belirlemek için kısaca onların da üzerinde durmak gerekmektedir.

Gerçekten de bu şiirlerden deneme sınırını aşanlar pek az. Ama dil o çağa göre temiz. Şairin geniş hayali, aşırı duyarlığı hemen dikkati çekiyor. Mısralar çoğunca koyu bir romantizmle yoğrulmuş.

1913-1916 yıllarının ilk ürünlerinde («Feryâd-ı Vatan, İntikam, Vatana, Irkıma, Çelik, Viran Diyar» vb.) yurt sevgisi, memleketin acıklı durumu, öç alma duygusu, parçalanan imparatorluğu kurtarma dileği -öfkeli, inançlı ve acemice bir deyişle- belirtilmiş. Çanakkale'de

(2) Nâzım Hikmet-Bütün Eserleri, 1968
(3) May Yayınları, 1969
(4) Aydın Aydemir-Nâzım, Ankara, 1970

yiğitçe ölen dayısı Mehmet Ali için yazdığı şiirler (Şehit Dayım, Benim Dayım, Şehit Dayıma Mabat) N. Hikmet'in intikam, kahramanlık ve milliyetçilik duygularını dile getiriyor. «Mehmet Çavuşa» başlıklı şiir de aynı duyguları pekiştiriyor, Türklerin yine güçleneceği, «tarihe yine altın sayfalar yazacağı» umudunu yansıtıyor.

(...)
Yine Türkün bayrağı
Kaleleri yıkacak
Yine Türkün gemisi
Denizleri aşacak
Yine Türkün sanatı
Avrupa'ya taşacak
Yine Türkün sinesi
Vatan aşkıyla dolacak
İşte bunlar emin ol
Emin ol ki olacak
(...)

Öteki ya da daha sonraki şiirlerde çoğunlukla bireysel konular işlenir. Özellikle aşk temi ağır basar. «Beklerken, Yalnız, Bir Hatıra, Ona, Bir Kış, Öldükten Sonra, Arkadan, Rüya, Yıllar Geçti Yardan Hâlâ Gelmedi Haber» vb. şiirlerde aşkı arayış, sevgiliden ayrılış, özlem, bekleyiş, yalnızlık gibi duygular buruk bir anlatımla dışa vurulur.

Gönlümün yolları öyle ıssız ki
Görmedim üstünde bir rüya bile
Bir boşluk içinde uyurdum belki
Ben de okşanılsam bir kız elile

(Onlara)

Aynı buruk anlatım ile melankolik hava «Ölümün Sırrı, Gecelerimden, Küçük Düşüncelerimden, İntizar» baş-

lıklı örneklerde de görülür. Mutsuzluk, kötümserlik, bahtsızlıktan sızlanma nerdeyse şiirlerin yaygın özelliği olacaktır. O kadar ki, bu özellik zaman zaman ölüm düşüncesiyle birleşir; hatta, doğayla ilgili şiirlerde bile çoğun üste çıkar:

Birden rüzgâr hayat gibi esince
Karanlıklar ağır ağır gerindi
Denizdeki içli hayat bu gece
Sonu gelmez ölümden de derindi
(...)

(O Gece Deniz)

Vatan, aşk ve mutsuzluk temlerinden sonra şiirlerde en büyük yeri doğa (özellikle deniz, gece, akşam, günbatımı temleri) tutar. N. Hikmet doğaya insancıl, duygusal özellikler verir ve onu imge yüklü sıfatlarla, benzetmelerle tasvir eder.

Yukarda sözü edilen temlerin dışında ya da -arasıra- onlarla birlikte bazı şiirlerde dinsel yahut mistik bir boyuta rastlanır. Şair mutsuzluktan kurtulmak için ya Tanrıya yalvarır ya da ondan yakınır.

b) Dergi Ve Gazetelerde Yayımlananlar

N. Hikmet'in ilk şiiri 10 Ekim 1918 günlü Yeni Mecmua'da çıkar: «Hâlâ Serviliklerde Ağlıyorlar mı?» Mehmet Nâzım imzasıyla basılan bu şiiri 1920'de Üçüncü Kitap, Dördüncü Kitap, Altıncı Kitap, Yedinci Kitap, Sekizinci Kitap adlı dergilerde bulunan «İman, Namus, Üç Ölüm, Öksüzler, Biz Ve Deniz, Herkes Gibi, Uyan Fatma, Mevlana, Yaralı Hayalet, Yolcu Yolun Şarksa» başlıklı şiirler izler. Ayrıca, 1920-1922 yılları arasında Ümit ve

Yarın dergileri ile Alemdar ve Anadolu'da Yeni Gün gazetelerinde de birtakım şiirleri görülür.

Sayıları altmışı aşan bu şiirler basında ilgi ve övgüyle karşılanırlar. N. Hikmet'in şiirlerinin «hususî bir lezzeti haiz» ve «nev'i şahsına mahsus» oldukları ileri sürülür. Bu yolda Ahmet Hâmit, Halit Fahri, Yusuf Ziya ve Refi Cevat'ın kısa yazıları dikkate değer.

N. Hikmet «Bir Dakika» başlıklı şiiriyle Alemdar gazetesinin 1920'de açtığı yarışmada birincilik kazanır: Şiir «Cenap Şehabettin, Celâl Sahir, Hüseyin Siret, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya ve Halit Fahri beylerden müteşekkil bir heyet-i edebiye tarafından tetkik» edilmiştir. «Nâzım Hikmet beyin (Bir Dakika) serlevhası altındaki şiiri heyet-i edebiyece ekseriyetle ihraz-ı tefevvuk eylemiş ve kendilerine mev'ud hediye tesviye edilmiştir.» (5).

N. Hikmet'in yayımlanmış ilk şiirleri başlangıçta Fecri Ati şairlerinden bazı etkiler taşırlar. Daha sonra da Hece şairlerinin (Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Halit Fahri vb.) etki alanına girerler. Bunlardan «Hâlâ Servilerde Ağlıyorlar mı, İman, Namus, Akşam, Üç Ölüm, Azize, Herkes Gibi, Lades» adlı olanlar üzünçlü, karamsar, hatta yer yer mistik bir havayla yoğrulmuşlardır. Aşk, ayrılık, bekleyiş, yalnızlık, ölüm, doğa, gece, güz belli başlı temlerdir. Dil, henüz işlenmemiş olmakla birlikte, o günlere göre temizdir.

(...)
Göklerden bir yıldızın gölgesi düşmüş suya
Dalmış suyun koynunda bir gecelik uykuya
Bazan uzunlaşıyor, bazan da kıvranıyor
Durgun suyun altında bir mum gibi yanıyor
(...)

(Bir Dakika)

(5) Alemdar Nusha-i Edebiyesi, 4 Eylül 1336, sayı 4-619

Bu parçada da görüldüğü üzere, doğa tasvirleri romantik, ama başarılıdır. Hece ölçüsüyle kurulan mısralarda şairin imge ve duygu gücü sezilmektedir.

Kimi şiirler (Kırk Haramilerin Esiri, Derenin Kenarındaki İhtiyar, Lâdes, Dergâhın Kuyusu, İki Dert) hikâye biçiminde düzenlenmiştir. Kimileri (Kaçırılan Kız Kardeşler, Merak) ise masal çizgisindedir.

«Mevlana, Dergâhın Kuyusu, Azize» adlı şiirlerde mistik eğilim ağır basmaktadır. Fakat bu eğilim yıldan yıla, yavaş yavaş zayıflar. Öte yandan, üzünç ve karamsarlık havası da azalmağa yönelir. Şair gitgide memleketinin dünü ve bugünüyle ilgilenmeğe başlar. Örneğin, «Öksüzlük, Efenin Nasihati, Sekiz Yüz Elli Yedi, Marmara'da Bir Gurub, Yaralı Hayalet, Vasiyet» başlıklı şiirlerde bir yandan yurt sorunları ve sevgisi dile getirilirken, öbür yandan da şanlı geçmişin anıları ve yüceliği belirtilir.

Kurtuluş Savaşı başlayınca, ona katılmak üzere Anadolu'ya geçen N. Hikmet, şiirleriyle de aynı amaca hizmet eder. Sözgelişi «Çocuklarımıza Masal»da Çanakkale «yüreklerde korku uyandıran bir dev»e benzetilir. Gerçi «burası eski bir kale»dir, ama «mukaddestir, kimse giremez.» Nitekim, bir seferinde buna kalkışanlar «taşların altında kalarak» yok olup gitmişlerdir...

«Çocuklarımıza Masal»ın, Mehmet Akif'in bazı şiirlerini çağrıştıran inançlı, dinsel bir havası vardır. (Aynı hava «Ağa Camii» şiirinde de görülür.) «16 Mart» adlı şiir ise İstanbul'u işgal eden İtilâf Devletleri'ne (en çok da İngilizlere) karşı kaleme alınmıştır. Baştan başa öfke, başkaldırı ve yurtseverlikle donanmıştır; düşmanın ergeç kovulacağı inancıyla sona ermektedir:

(...)
Ah ey! Adalı haydut, unutma ki biz
Mukaddes haklarını ezdirmiyenlerdeniz!

«Tevekkül» şiirinde hep yalvaran, baş eğip inleyen bir köpekten söz edilir. Şair bu köpeğe hem acır, hem de kızar. Artık «içindeki zinciri kırmasını, sağır göklere haykırmasını» ister. 1921'de Bolu'da iken padişahçılara, mollalara karşı yazdığı «Kara Kuvvet» şiirinde ise geriliğin, yobazlığın memlekete ettiği kötülükleri sergiler, eleştirir:

(...)
Asırlardanberi bu kara kuvvet,
Bir yara ki ruhumuzda kanıyor,
Susuz bir kurt gibi homurdanıyor,
Bir nura koşarsa eğer memleket.

Bir başka şiirinde N. Hikmet «satılmış Vezire ve Hünkâra karşı» gençliği «Kuva-yi Milliye»nin yanında savaşmağa çağırır:

Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik,
Gel ki Anadolu'da senin bölünmez çelik
İmanına, azmine ümit bağlayanlar var!
(...)

YENİ BİÇİMLİ ŞİİRLER

N. Hikmet 1921'de Anadolu'yu gördükten ve Rusya'ya gittikten sonra dünya görüşüyle birlikte şiir anlayışı da değişir. Buna bağlı olarak, şiirlerinin içeriği kadar biçimi de köklü bir değişikliğe uğrar.

«Kızıl Ordu» ile «Mukaddes Kitap» (sonraki adıyla «Meşin Kaplı Kitap») şiirleri bu değişikliğin ilk ürünleridir. 1921'de yazılan şiirler içerikçe yeni bir anlayışla yoğ-

rulmuştur. Fakat biçimce eski şiirden büsbütün kurtuldukları söylenemez. Nitekim, adı geçen şiirlerden ikincisi uyaklıdır, yedi ve on dört heceli mısralarla kurulmuştur:

Yaldızlı meşin kabı
Parçalanmış kitabı,
Ay altında dün gece
Deli bir derviş gibi,
Mumu sönmüş; rahlesi yere devrilmiş gibi,
Okudum saatlerce...
(...)

İçerikçe olduğu kadar biçimce de yeni olan ilk şiir «Açların Gözbebekleri»dir. N. Hikmet henüz Rusça bilmediği günlerde yazmıştır onu. Batum'dayken gazetede Mayakovski'nin bir şiirini görmüştür. Mısraları merdiven basamakları gibi dizilmiş, dalgalar gibi üstüste gelmiştir. Açlık bölgelerinden geçerek Moskova'ya varınca, bu şiirin ilginç koşuk düzenini hatırlamış, «Açların Gözbebekleri» ni kaleme almıştır.

Ne var ki iki şiir arasındaki benzerlik dıştadır. Mayakovski'nin şiiri ölçülüdür, N. Hikmet'inki ise ölçüsüzdür:

(...)
Bunlar!
Yürüyen parçaları
o kurak
toprakların!
Kimi
kemik
dizlerine vurarak
yuvarlak
bir karın
taşıyor!

Mayakovski'den çok etkilendiğini ileri sürenlere karşı, N. Hikmet, sonradan şu açıklamayı yapar:

«Mayakovski bir nevi Rus aruzunun bir çeşit, son haddine vardırılmış, müstezadlı tarzıyla yazar. (...) Halbuki benim yazılarımda böyle muayyen bir veznin son haddine vardırılmış müstezadlı tekniği yoktur. Ahengi ve vezni anlayış bakımından aramızda hiç bir benzerlik olmayan Mayakovski ile muhteva bakımından da ayrılırız... O, her şeyden önce ve her şeye rağmen ferdiyetçidir. Ben, değilim.» (6).

N. Hikmet, bu dönemde, «şiirdeki ahengin de bir saz, hatta tek bir keman değil, bir orkestra, çeşitli aletlerin çeşitli kombinezonlarıyla ses verdiği bir orkestra ahengi» olması gerektiğini düşünür. Bu düşüncesini; hem eski şiiri eleştirip yeni şiiri açıklayan, hem de modern yapısıyla yerleşik ölçüleri altüst eden «Orkestra»da gerçekleştirir:

(...)
Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!
Bana bak!
Hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
dağlarla dalgalarla kütleleri
ileri
atlatamaz!

(6) Her Ay, Nisan 1937

(...)
hey!
hey!
üç telli sazın
üç telinde öten üç sıska bülbül öldü acından
Onu attım
köşeye!
(...)
Hey!
Hey!
Dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla dalga
gibi dağ-lar-la
başladı orkestram!
(...)

Yukardaki parçada da görüldüğü üzre, «Orkestra»da eski şiirin duruk, tekdüzenli, tek sesli, bireyci, yararsız, uyuşturucu kimliğine karşı yeni şiirin hareketli, çokdüzenli, çoksesli, toplumcu, yararlı, uyarıcı niteliği ortaya konulmaktadır. Ayrıca, arada bir, halk argosuna özgü sözcüklere de baş vurulmaktadır. (Türk şiirinde bu, ilk kez yapılmaktadır.)

Bütün bu özellikleri dolayısıyla «Orkestra» -Aydınlık dergisinde (1923, sayı 14) «Yeni Sanat» başlığıyla yayımlanınca- çevrede büyük ve değişik yankılar yaratır. Kimileri ne diyeceğini şaşırır, kimileri alaya alır şairi, kimileri de küplere biner.

Ahmet Haşim bu şiirin kendisinde uyandırdığı izlenimleri şöyle belirtiyor:

«... Maşukasına hazin veya acıklı şeyler söylemek için, eskiden 'üç telli' âşık sazı kullanan Nâzım Hikmet, şimdi maşukayı da, sazı da köhne eşya gibi bir tarafa bırakarak, korkunç bir dağ tepesinde gürleyen, bir bahar fırtınası halinde şimşekler, dumanlar, anî lâcivert pa-

rıltılar içinde kendisinin kaçan gülünç hayaline karşı vahşi bir sesle bağırıyor. (...)

«Müthiş bir fırının ateşlerinde eritilmiş muzaffer top tunçlarından, kılınç ve kalkan çeliklerinden, taç altınlarından dökülmüşe benzeyen ve harp ve ihtilâl velveleleriyle ürkmüş insan kalabalığı sayhalarıyla derin derin uğuldayan bu 'meydan' şiiri için eski âşıkların vezni bir 'zırıltı' değil de nedir? Nâzım Hikmet dev elleriyle eski musiki kutusunu sarp kayalara çarpıp parçalayarak, yeni nazmının, havaya gürültülü ateşinden fıskiyeler gibi fışkıran, korkunç ve tatlı musikisini vücuda getirmiştir...» (7).

N. Hikmet'in şiirinin içerik ve yapısında meydana gelen değişikliğin ilk ürünleri «Meşin Kaplı Kitap» (1921), «Kızıl Ordu» (1921), «Orkestra» (1921), «Açların Gözbebekleri» (1922), «Yalınayak» (1922), «Gözlerimiz» (1922), «Sanatkâr Heyecanı» (1922), «Şair» (1923), «Şairin Bir Dakika Tembelliği» (1923), «Makinalaşmak» (1923), «Güneşi İçenlerin Türküsü» (1924) vb. örneklerdir. Bunlardan birkaçı, daha sonra yazılan aşağıdaki şiirlerle birlikte, 1923-1925 yılları arasında Aydınlık dergisinde çıkmıştır:

Yeni Sanat (1923, sayı 14), Grev (1923, sayı 15), Müşterek Zahmet (1923, sayı 18), Aydınlık (1924, sayı 25), Şair (1924, sayı 25), Yayından Fırlayan Ok (1924, sayı 26), Hayatımız (1924, sayı 26), Şark-Garp (1924, sayı 26), Aydınlıkçılar (1924, sayı 28), Ayağa Kalkın Efendiler (1924, sayı 28), Resmi Geçit (1925, sayı 29), Ustamızın Ölümü (1925, sayı 30), On Beş Yara (1925, sayı 30), Konsomol (1925, sayı 31)...

Bunların ve daha önce yazılmış ilk yeni örneklerin

(7) Akşam (?), 28 Eylül 1924/Türk Solu, 16.3.1968

çoğu, aynı yahut değişik adlarla, şairin sonradan yayımlanan kitaplarına alınmıştır. Örneğin «Açların Gözbebekleri, Yeni Sanat (= Orkestra), Şark-Garp (= Piyer Loti), Makinalaşmak» başlıklı şiirler **835 Satır'a**; «Mukaddes Kitap (= Meşin Kaplı Kitap)» **1+1=1'e;** «Yalınayak, Müşterek Zahmet (= Gözlerimiz), Sanatkâr Heyecanı, Şair, Şairin Bir Dakika Tembelliği, Ayağa Halkın Efendiler, Yayından Fırlayan Ok, On Beş Yara (= Kalbim)» **Varan 3'e** ve «Grev» **Benerci Kendini Niçin Öldürdü'ye** aktarılmıştır.

Bu şiirleri ilerde, N. Hikmet'in eserlerini teker teker incelerken değerlendireceğim. Onun için, burada, ancak genel özelliklerine değinmekle yetiniyorum:

Bunlar; devrim sonrası modern Rus şairlerinden (özellikle fütüristlerden ve konstrüktivistlerden) bazı etkiler taşıyan, hececilerin duruk mısra yapısını aşarak özgür koşuğa yaklaşan, fakat ölçü ile uyağı büsbütün bırakmayan, bir orkestra gibi çok sesli, coşkun, ahenkli ve hareketli şiirlerdir. Konu, tem, içerik, görüş, kuruluş, dil, imge ve deyişçe yeni şiirler... Türk şiirinde öz ve biçimce en büyük devrimi başlatan şiirler... Çokluk meydanlarda haykırarak okunmak, kütleleri etkilemek amacıyla yazılan, zaman zaman propagandaya, hitabete kaçan inançlı, umutlu, ödünsüz, sert, taşkın, çarpıcı şiirler...

İşte, bunu gösteren ve N. Hikmet'in şiir anlayışı ile o yıllardaki kişiliğini de yansıtan birkaç parça:

Şairim,
şimşek şekillerini şiirlerimin
caddelerde ıslık çalarak
kazırım
duvarlara!
(...)

Şairim,
şiirden anlarım.
En sevdiğim gazel
Anti-Düring'idir Engels'in!
(...)

Şairim,
bir yıl yağan yağmur kadar şiir yazdım.
Fakat asıl şaheserime:
«Konstrüktivisto-marksist» romanıma başlamak için
«Hafız-ı Kapital» olmak istiyorum!

(Şair)

1925-1930 DÖNEMİ

N. Hikmet'in hayatı anlatılırken de belirtildiği üzre, Şeyh Sait isyanının ardından, 1925'te Takriri Sükûn Kanunu kabul edilir. Muhalefet susturulur, Aydınlık dergisi kapatılır. Bazı tutuklamalar olur. N. Hikmet daha önce yurt dışına çıkar. Aşırı baskıdan ötürü, toplumcu siyasette olduğu gibi, edebiyatta da bir çeşit sessizlik hüküm sürer. Bu yüzden, N. Hikmet'in ancak 1926'da Serveti Fünun ve 1927'de Güneş dergisinde bir iki şiiri yayımlanabilir.

Neyse ki, aradan birkaç yıl geçince ve 1928'de Takriri Sükûn Kanunu yürürlükten kalkınca, baskı da hafifiemeğe başlar. Bundan yararlanarak, toplumcu yazarlar Sabiha Zekeriya'nın 1 Şubat 1924'ten beri çıkarmakta olduğu Resimli Ay dergisi çevresinde toplanmağa çalışırlar. 1928'den sonra Vâlâ Nurettin, Suat Derviş, Sadri Ertem Resimli Ay'da yazarlar. Almanya'dan gelen Sabahattin Ali ile Rusya'dan dönen Nâzım Hikmet de onlara katılırlar. Resimli Ay, 15 Ocak 1931 tarihinde kapanın-

caya değin toplumcu bir edebiyatın kurulup yayılmasına hizmet eder.

Şüphesiz, bu hizmetin aslan payı N. Hikmet'indir. Çünkü, yalnızca şiirleriyle değil, hikâyeleri, oyunları ve eleştirileriyle de toplumcu edebiyatın yerleşmesi için en büyük çabayı o göstermiştir. Bir yandan eserleriyle yeni edebiyatın temellerini atarken, öbür yandan eleştirileriyle eski edebiyatın yıkılmasına çalışmıştır: Resimli Ay'da hem devrimci (inkılâpçı) şiirler yayımlamış, hem toplumcu yazarları (örneğin Barbusse'ü, Mayakovski'yi, Gorki'yi, İlhami Bekir'i, Tevfik Fikret'i, Sabahattin Ali'yi) tanıtmış, hem de «Putları Yıkıyoruz» başlığı altında burjuva şairlerini (örneğin Abdülhak Hâmit'i, Mehmet Emin'i) kıyasıya eleştirmiş, bu yüzden Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Peyami Safa, Yusuf Ziya gibi eskicilerle tartışmak zorunda kalmıştır. Bu tanıtma, eleştirme ve tartışma işine aynı yıllarda Akşam gazetesinde yazdığı fıkralarla da devam etmiştir.

N. Hikmet'in bu sürekli eylemi boşa gitmemiş, açtığı çığırda yürüyen birtakım toplumcu genç şairlerin ortaya çıkışını sağlamıştır.

Nitekim, 1929-31 yılları arasında Resimli Ay'da İlhami Bekir (Tez), Nail V., İsmail Suphi; Çığ'da İsmet Hüsnü, İsmail Suphi, Necmi Murat; Hareket'te Taha Ay; Taşan ile Adım'da Hasan İzzettin (Dinamo), Kâmuran Bozkır; Uyanış'ta İlhamî Bekir, Fahri Kâmil, Hayri Muhittin vb. gibi gençler özgür koşuğu uygulayan şiirleriyle onu izlemişlerdir. Gerçi, İlhami Bekir'in daha önce Millî Mecmua'da (1924), Serveti Fünun'da (1926...) Meşale'de (1928); Hasan İzzettin'in İzler'de (1925), Serveti Fünun'da (1928) şiirleri yayımlanmıştı, fakat bunlar ne toplumcu idiler, ne de özgür koşuğa yaslanıyorlardı. Öbür şairler gibi, İlhami Bekir ile Hasan İzzettin de an-

cak N. Hikmet'i okuduktan sonra onun yolunda yürümeğe koyulmuşlardır.

N. Hikmet yalnızca toplumcu şiirin değil, toplumcu eleştiri ile poetikanın da kuruluşunda büyük rol oynamıştır. Nasıl ki 835 **Satır, Jokond İle Si-Ya-U, Varan 3, 1+1=Bir** adlı ilk şiir kitapları edebiyatımızda birer bomba gibi patlamışsa, «Putları Yıkıyoruz» başlıklı eleştirileri de basınımızda öyle patlamıştır. Gerçi, sosyalist şiirin tarihi, 1908'lere kadar uzanmaktadır. Fakat, sosyalist eleştiri ile poetika sistemli olarak N. Hikmet'le başlamıştır denebilir. Bu bakımdan, sözü geçen yazılar üzerinde biraz durmak yararlı olur.

«Putları Yıkıyoruz» eleştirisinin ilki Abdülhak Hâmit'e ayrılmıştır. N. Hikmet'e göre, «bir yazıcı için en büyük imtihan her lisanda aşağı yukarı aynı kuvveti muhafaza edecek kadar mahallî ve beynelmilel olmasıdır. Dâhii âzâmın en kuvetli yazısını başka bir dile çevirin, bakın nasıl sırıtır. Başka bir dile değil, hatta bugün konuştuğumuz Türkçeye tercüme edin, bakın dâhinin dehası nasıl sabun köpüğü gibi dağılıveriyor.» (1).

N. Hikmet, «Putları Yıkıyoruz»un ikinci yazısında da Mehmet Emin'in dilini eleştirir: «Şiirlerinin lisanı ne Türkçedir, ne Osmanlıca; uydurma, hiç bir sınıf, tabaka ve ferdin konuşmadığı sunî bir lisandır. Zira arap, acem kelimeleri, arap acem terkipleri istimal etmemek, yalnız Türkçe kelimeler kullanmak, Türkçe yazıyorum demek için kâfi değildir.» (2).

Dil konusuna N. Hikmet bir başka yazısında da dokunur: «... Yeni şair şiir lisanı, nesir lisanı, konuşma lisanı diye ayrı ayrı lisanlar tanımıyor. O bir tek lisanla

(1) Resimli Ay, Haziran 1929
(2) Resimli Ay, Temmuz 1929

yazıyor: Uydurma, sahte, sun'î olmıyan, canlı, geniş, renkli, derin, azamî mürekkep yani azamî sade lisanla...» (3).

Şiirde halk Türkçesini temel alan N. Hikmet'in dille ilgili bu düşünceleri eski şiirin dil anlayışına aykırıdır ve kendi şiirine olduğu kadar, o dönemin toplumcu şairlerine de temellik etmiştir.

N. Hikmet, A. Hâmit'i eleştirirken, dâhi sanatçının (buna diyalektik gerçekçi sanatçı da denebilir) özelliklerini şöyle özetler: «Mensup olduğu milletin içinde bulunduğu içtimaî inkişaf merhalesini, beynelmilel bir ehemmiyet alacak derecede ifade etmek; yahut bu merhale eğer son anlarını yaşamakta ise, müstakbel inkişaf merhalesinin ana hatlarını, hiç olmazsa bir seziş halinde düsturlaştırmak. Bu ikinci kaziyede de beynelmilel bir dereceye yükselebilmek.» (4).

N. Hikmet verimli bir yazardır: İki yılda dört eser çıkarır: 835 **Satır** (1929), **Jokond İle Si-Ya-U** (1929), **Varan** 3 (1930), **1+1=Bir** (1930).

«835 SATIR»

Bunlardan 835 **Satır** yayımlanınca edebiyatımızda geniş yankılar yaratır. Övgü ve yergiler birbirini kovalar. Çünkü, alışıla gelmiş ölçüleri, görüşleri sarsan, yıkan bir kitaptır bu. Bir yandan Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'e, öbür yandan Fecri Ati ile Hece ve Yedi Meşale akımlarına karşı çıkan, onları aşan örneklerle doludur. («835 mısra» yerine «835 satır» denilmesi bile geleneksel şiirin mısra anlayışına bir karşı çıkıştır.)

Şiirlerin hepsi de özgür koşukla ve yeni bir anlayış

(3) Resimli Ay, Haziran 1930
(4) Resimli Ay, Haziran 1929

la yazılmışlardır. Gerçi Rus fütüristleri ile konstrüktivistlerinden bazı esintiler taşırlar, ama bütünüyle onlardan ayrılırlar. Genellikle «kendilerine özgü» bir çizgidedirler. Ölçüye (aruza ya da heceye) pek yaslanmadıkları halde, etkileyici bir ahenkle, müzikle örülmüşlerdir. Neden derseniz, ses uyumlarına, özellikle de uyaklara büyük önem verilmiştir. Ayrıca, sesler gibi mısralar da içeriğin oluşumuna ayak uydururlar: Yerine göre uzar, kısalır, parçalanır, bir sözcüğe hatta bir heceye indirgenirler. Örneğin, «Salkımsöğüt» şiirinde koşan atlıların gittikçe uzaklaşıp küçülmesi böyle bir teknikle verilmiştir:

Nal sesleri sönüyor perde perde,
Atlılar kayboluyor güneşin battığı yerde!

Atlılar atlılar kızıl atlılar,
atları rüzgâr kanatlılar!
atları rüzgâr kanat...
Atları...
At...
(...)

(«Bahri Hazer» şiirinde de bir kayığın uzaklaşması aynı teknikle belirtilmiştir.)

835 Satır'da mısra düzeni kadar anlatım da esnek ve değişkendir. Deyiş tek sesli, tek düzenli bir eski sazı değil, çok sesli, çok hareketli modern bir orkestrayı andırmaktadır.

Bütün bu özellikler şiirlere olağan dışı bir kimlik kazandırır. Bu kimlik öylesine yeni ve güçlüdür ki, taşladığı bazı yazarlar bile şairi övmekten kendilerini alamazlar. Sözgelimi, Yakup Kadri şunları yazar: «835 Satır Türk şiirindeki, hatta Türk dilindeki inkılâbın ilk satırıdır. N. Hikmet tâ Aşık Paşa'dan beri alıştığımız bütün nazım kaidelerini, vezin sistemlerini altüst ederek ve Türk

kamusunun hudutlarını kırıp geçerek yeleleri dimdik olmuş şahlanan bir (Demir Beygir) üstünde sıcak ve acaip naralar atarak koşuyor. O, yalnız Türk şiirinde yeni bir çığır açmış bir edebiyat inkilâpçısı değil, hiç görmeğe alışmadığımız bir şair tipidir.» (5).

Elbette, bu «inkılâpçılık» yalnızca biçimde görülmez, özde de görülür. N. Hikmet ele aldığı yeni insanların, temlerin, konuların ve sorunların teknik işlenişinde olduğu kadar ideolojik yorumlanışında da yöresindeki şairlerden ayrılır. Çünkü, sanat gibi, gerçeğe de devrimci bir gözle bakar. Bu bakıştır ki, o günlerde şiirimizi saran melankolik, edilgin havayı dağıtır, dinamik, etken bir havayla donatır onu.

835 Satır'da yurt gerçeklerine, yerel sorunlara pek dokunulmaz. Devrime ilişkin temler üzerinde durulur daha çok. «Güneşi İçenlerin Türküsü, Rodos Heykeli, Salkımsöğüt, Yanardağ, Yangın» gibi şiirler buna örnektir. Bu şiirlerde devrimci bir romantizme coşkun bir duyarlık, gür ve uyumlu bir ses eşlik eder. Devrimci eylemin coşkusu, devrim savaşçılarının öyküsü, devrimin oluşumu ve yarın inancı bazan açık ya da simgesel, fakat çoğun çarpıcı ve sürükleyici bir söyleyişle ortaya konur. Öbür şiirlerde ise uygarlaşma, sanayileşme özlemi belirtilir (Makinalaşmak), idealist felsefe eleştirilir (Berkley), emperyalizm yerilir (Piyer Loti), açlığın devrimi yıkamıyacağı anlatılır (Açların Gözbebekleri), devrimcilik için zararlı sayılan aşk ve kadın taşlanır (Gövdemdeki Kurt)..

N. Hikmet bağlandığı maddeci, gerçekçi görüş kadar fütüristlerin de etkisiyle şairanelikten, kendi deyişiyle, «tab'ı şairane»den kurtulmak ister. (Bu istekle, garip üçlüsünden -Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat- çok

(5) Milliyet, 28.4.1929

önce şaireliğe karşı çıkmış olur.) Sözgelişi, yayımlandığında çok yadırganan «Makinalaşmak» şiiri fütürizmin duyarlık anlayışına yaklaşır:

Trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
Trak tiki tak!
Makinalaşmak
istiyorum!

Beynimden, etimden, iskeletimden
geliyor bu!
Her dinamoyu altıma almak için
çıldırıyorum!
Tükrüklü dilim bakır telleri yalıyor
damarlarımda kovalıyor
oto-direzinler lokomotifleri!
(...)

Yukardaki parçada da görüldüğü üzre, N. Hikmet -fütüristlerde olduğu gibi- şiiri metafizik soyutlamalar, köhnemiş imgeler ve şairane benzetmelerden temizlemeğe, çağdaş sanayi hayatının sesleri ve sözleriyle, gerekleri ve gerçekleriyle yoğurmağa yönelmiştir.

Gerçi N. Hikmet imgeye (işlevi olan somut imgeye) sırt çevirmez, ama Divan, Tanzimat, Serveti Fünun, Fecri Ati ve Hece şiirinde sık sık rastlanan o şairane, çoğu kalıplaşmış, soyut, süslü ve içeriği pekiştirmeyen yani gereksiz imgelere baş vurmaktan kaçınır. «Sanat Telâkkisi» şiirinde bir yandan bu davranışının sebebini açıklarken, bir yandan da çağdaş tekniğe, sanayileşmeye eğilimini belirtir:

(...)
Fakat
benim
şiirime ilham veren perimin
omuzlarında açılan kanat:
asma köprülerimin
demir putrellerindendir!

Dinlenir,
dinlenmez değil
bülbülün güle karşı feryatları...
Fakat asıl
benim anladığım dil:
Bakır, demir, tahta, kemik ve kirişlerle çalınan
Bethoven'in sonatları...

«JOKOND İLE Sİ-YA-U»

Jokond İle Si-Ya-U (1929) masalla destan arası, yarı fantastik ve yarı sembolik bir eserdir. Kaynağını şairin yaşantılarından alır: Şair Emi Si-Ya-U, N. Hikmet'in Moskova'daki okul arkadaşlarından biriymiş. Paris'teyken Jokond'a âşık olduğunu söylermiş. Sonradan Çin'de, Çan Kay Şek döneminde başı vurularak öldürüldüğü duyulmuş.

Eserden öğrendiğimize göre: Leonardo da Vinçi'nin ünlü Jokond tablosu, sık sık Louvr'u gezmeğe gelen öğrenci/işçi Si-Ya-U'ya tutulur. Sevgilisi Çin'e dönünde, o da geceleyin müzeden kaçarak oraya gider. Yazık ki, tam ona kavuşacağı sırada, Si-Ya-U yakalanır, meydanda idam edilir. Ardından Jokond da yakayı ele verir ve yakılır. Fakat yanarken dahi gülümsemesine devam eder.

N. Hikmet bu olağandışı, bu düşsel hikâyeyi alttan alta antiemperyalist bir ruhla besler. Si-Ya-U'nun başı

«kana bulanmış sarı bir güneş gibi» ayağının dibine düşünce, Jokond dayanamaz, baş kaldırır.

(...)
Jokondu
düşman elinde
bir şehrin kapısından
gece gizlice çıkarken gördüm:
onu, süngülerin çatıştığı bir kapışmada
bir Britanya zabitinin
gırtlağını sıkarken gördüm.
(...)

Bu parçadan da çıkarılacağı üzre, **Jokond İle Si-Ya-U** hem romantik bir aşk masalı olarak, hem de gerçekçi bir siyasal taşlama olarak yorumlanabilir. Belki Jokond yalnızca sanatın, güzelliğin ve sevginin değil, sosyalizmin de simgesidir. Dudağından eksik olmıyan gülümsemesi belki umudun, ülkücü iyimserliğin, yarına (sosyalizme) inancın belirtisidir. Ölüme bile gülerek katlanması da belki bundandır. Bütün bu yorumlar, tabiatıyla, esere çok boyutlu bir kimlik (içerikçe zenginlik) sağlamaktadır.

Jokond İle Si-Ya-U'da anlatım,**835 Satır**'a oranla, az hareketlidir. Buna karşılık, uyaklara ve renkli tasvirlere verilen önem daha çoktur. Benzetmeler -özellikle somut olanları- geniş yer tutmaktadır. Eser halk hikâyelerinden esinlenen «Bir İddia» ile başlamakta, Şeyh Galip'in bir beytiyle bitmektedir. Ayrıca, metinde halk ağzına özgü deyimlere, tekerlemelere de rastlanmaktadır. Bu da şairin gelenekten, halk ve divan edebiyatından yararlandığını göstermektedir. Gelgelelim bu yararlanma, hiç bir zaman geleneğe dönme ya da geleneği sürdürme kılığına girmemekte, onu ilerici bir görüşle özümleyip kullanarak aşma biçiminde belirmektedir. Çünkü, bu aşma çabasının

temelinde şairin yıldan yıla gelişen araştırıcı, yaratıcı, yenilikçi davranışı yatmakta ve her türlü denemeye, eleştirmeye açık olan, ama orijinalliğini, kendine özgülüğünü hiç bir zaman yitirmeyen kişiliği bulunmaktadır. Bu kişilik öylesine güçlüdür ki, Peyami Safa gibi karşıt kimselere dahi, **Jokond İle Si-Ya-U** dolayısıyla, şunları yazdırmıştır:

«Türk edebiyatında inkılâp. Büyük teceddüt. Nazım şekillerinde yaratıcılık. Lisanı tasfiye. Halk dilinin güzel leşmesi, tekâmülü, harika...» (6).

«1+1=Bir»

Jokond İle Si-Ya-U'da dolaylı yoldan hırpalanmak istenilen emperyalizm, **1+1=Bir**'de (1930) doğrudan doğruya taşlanır. Örneğin, «İzmir'den Akdenize...» başlıklı şiirde hapse atılmış bir devrimcinin ağzından emperyalizmin işlediği cinayetler özgür koşuğa dayanılarak öfkeli ve alaylı bir anlatışla sergilenir. «Cevap» şiirinde tarihin akışına karşı faşizmin kan ve baskıyla ördüğü duvarın ergeç yıkılacağı inançlı ve hareketli bir deyişle belirtilir. Mısralar diyalektik maddeci tarih görüşüyle yoğrulmuştur:

(...)
Bize karşı koyanlar
karşı koymuş demektir:
Maddede hareketin,
yürüyen cemiyetin ezeli kanunlarına.
Sükûn yok, hareket var
bugün yarına çıkar,
yarın bugünü yıkar

(6) Resimli Ay, Aralık 1929

ve durmadan akar
akar.
akar.

«Sükût» şiirinde hapisteki toplumcuların «bir fişek yatağındaki kurşun gibi» susuşu ,inanç ve dirençle bekleyişi gerilimli bir söyleyişle yansıtılır. 1921'de 14 ve 7 hece ölçüsüyle yazılan «Meşin Kaplı Kitap» şiirinde ise insanlığın tarihi dinle ilişkileri açısından ve yine diyalektik görüşle hikâye edilir. Dinin, mistik ve metafizik düşünüşün yoksul insanları kurtaramadığı, çalışanlar üzerindeki sınıf tahakkümünü önliyemediği ileri sürülür.

(...)
Ne beş vaktin ezanı, ne Anjelüs çanları,
Zincirden kurtarmadı yoksul çalışanları.
(...)

Şiirin sonunda, bu tahakküm ve sömürünün ancak emeğin hakkını veren, toplumsal adalet ve özgürlüğü gerçekleştiren bir düzende kalkacağı açıklanır.

Bazı yanlarıyla Tevfik Fikret'in, «Tarih-i Kadim»ini hatırlatan «Meşin Kaplı Kitap» hem dilce ondan temiz, hem anlayışça ondan ileri, hem de biçimce ondan yenidir. Fikret dine, daha doğrusu, tarihe üretim, mülkiyet ve sınıf ilişkileri açısından bakmadığı için toplumsal bozuklukların temel sebeplerini göremediği gibi geçerli çözüm yollarını da bulamaz. N. Hikmet ise Fikret'in bu eksiklerini tamamlar.

Gerçi «Meşin Kaplı Kitap» mısra yapısı ve uyak düzeniyle -öteki üç şiirin tersine- özgür koşuktan çok ölçülü koşuğa yakındır, başka bir deyimle, eski edebiyattan tümüyle kopmuş sayılamaz, ama içerikçe yepyeni bir görüş ve duyuş getirdiği de inkâr edilemez.

«VARAN 3»

İlk üç eserdeki biçimsel özellikler, aşağı yukarı, **Varan 3**'te de devam eder. Şiirler, hemen hemen, hep özgür koşukla yazılmışlardır (7). Ses, mısra ve anlatım düzenleri genellikle aynıdır. Yalnız, öbür eserlerde yer yer görülen taşlama bu eserde bazı şiirlerde bağımsızlık kazanır. Sözgelimi, argolu bir dille Yakup Kadri'yi, burjuvaziyi, eski sanatı ve arkadaşlarını satmış bir toplumcuyu taşlayan «Cevap 1, Bir Şehir Rehberi, Ayağa Kalkın Efendiler, Provokatör» böyle şiirlerdir. Bunlar, ilerde daha da gelişip çoğalarak başlı başına bir çizgi ve bir kitap (**Portreler**) meydana getirecektir.

Bir başka değişiklik de yerelliğin filizlenmeğe başlamasıdır: «Yalınayak» şiirinde Anadolu'nun geriliği ve köylünün yoksulluğu sarsıcı bir anlatımla yansıtılır. Hececilerin Anadolu'yu yalancı bir cennet gibi tanıtan romantik şiirlerine karşı «Yalınayak» ilk gerçekçi tepkidir. Yurt sorunlarını bütün acılığı ve çıplaklığıyla nesnel olarak gözler önüne serer. Üstelik, yalnızca «olmakta olan»ı değil, «olması gereken»i de gösteren devrimci bir üründür .

(...)
Tatlı masal dinlemekten gayrı usandık.
Artık
hepinizin kafasına
şu
daaaank
desin:

---

(7) Bu bakımdan, daha sonra özgür koşuğa yönelecek olan şairlere Fazıl Hüsnü, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet vb.. yolu N. Hikmet'in açtığı söylenebilir.

Köylünün toprağa hasreti var,
toprağın hasreti
makinalar!

Varan 3'te eylem tutkusu ile devrim düşüncesi oldukça ağır basar. O kadar ki, bu ağırlık karşısında kişisel kaygular geriye itilir; aşk da, doğa da önemini yitirir:

(...)
Güle, bülbüle, ruha, mehtaba, falan filan
karnımız tok.
Ve şimdilik
gönül işlerine vermiyoruz metelik...
(...)

Gerçekten de N. Hikmet bir yandan aşkını, kişisel özlemlerini unutmağa çalışırken, öbür yandan devrimcilerin yaşantılarına büyük bir ilgi gösterir. Örneğin, bir devrimcinin hapiste sabır ve gururla bekleyişini (Demir Kafeste Dolaşan Aslan) yahut sevdiklerini bırakarak ülküsü yolunda tek başına ve güvenle ilerleyişini (Yürüyen Adam) tasvir eder; tarihin derinliklerinden devrimcilerin nasıl aralıksız süre geldiklerini belirtir (Kablet-tarih); Mustafa Suphi ile arkadaşlarının öldürülüşünden duyduğu acıyı dile getirir (Kalbim)... Fakat bunu yaparken siyasal baskıdan dolayı çokluk örtülü, daha doğrusu imgeli bir deyiş kullanır. Sözgelimi, Yürüyen Adam ile «Demir Kafeste Dolaşan Aslan» sözcükleri bir devrimciyi (belki de N. Hikmet'i), «Kalbim» şiirinde geçen «on beş yara, on beş alev» sözcükleri ise Mustafa Suphi ve on dört arkadaşını temsil ederler.

1930-1940 DÖNEMİ

...Önceki dönemden gelen baskılar bu dönemde de sürer. N. Hikmet «Sesini Kaybeden Şehir» başlığıyla Resimli Ay dergisinde (Temmuz 1929) çıkan ve işçileri greve özendirdiği öne sürülen bir şiirinden kovuşturmaya uğrar. 24 Mart 1930'da yargıtay kararıyla beraat eder. 1931 Mayısında beş eseri (**835 Satır, 1+1=1, Varan 3, Jokond İle Si-Ya-U, Sesini Kaybeden Şehir**) için dava açılır. Yargılama yine beraatle sonuçlanır. Fakat bir yıl sonra **Gece Gelen Telgraf** toplatılır ve 1932 Aralığında şair tutuklanır. Ancak 1934'te, Af Kanunundan da yararlanarak, dışarı çıkar. Ayda Bir (1935-1936), Yarım Ay (1935), Resimli Herşey (1935), Resimli Perşembe (1935), Her Ay (1937), Yedigün (1936-1937) dergileri ile Haber (1936) gazetesinde arada bir şiirler, hikâyeler yayımlar. Ayrıca, hayatını kazanmak için, Akşam gazetesine Orhan Selim imzasıyla siyaset dışı fıkralar yazar .

N. Hikmet Akşam'daki yazılarında fırsat düştükçe edebî yayınları eleştirir; toplumcu sanatın özelliklerini

belirtir; gerçekçi, devrimci, halktan yana, aydınlık bir sanatı savunur. Örneğin, gerçekçilik konusunda şunları söyler: «Bugün realizm en ileri edebiyatın bayrağıdır. Bugün tam manasiyle, yani tek taraflı değil, pasif değil, şeniyeti bütün mürekkepliği ve akışıyla, inkişafında aksettiren realizm en inkilâpçı sanatın esas şiarı oluyor. Realiteden korkanlar mazinin mümessilleridir.» (1). «Bence büyük sanat kitaplarını, sahicileri sahtelerden ayıran hususiyet şudur: Olanı durgun, taş kesilmiş olarak değil; olanı olduğu gibi, yani doğuş, oluş ve ölüş akışında aksettirmek. Dünü öğrenip, bugünü anlayıp, yarını sezebilmek.» (2)

Bu parça gerçeğe diyalektik bir bakışı gösteriyor. N. Hikmet yazılarında olduğu gibi, şiirlerinde de bu bakışı temel alır. Sözgelimi «Bahri Hazer» şiiri bunun ilginç bir örneğidir: Burada diyalektik süreç -kayık simgesiyle- şiirsel yapı içinde sunulur. Ama şair bununla yetinmez, kimi şiirlerinde (örneğin, «Berkley»de) doğrudan doğruya diyalektik materyalizmi şiirleştirmeye koyulur.

N. Hikmet'in şiirlerinde uyguladığı biçime gelince, onu da bir konuşmasında şöyle özetler: «... Yazılarımda umumiyetle, topyekûn muayyen ölçü ve muayyen şekil yok. Fakat ölçü ve şekil var. (...) Bazen bir lâstik gibi uzayıp kısalması kolay, bazan demir bir çember gibi mahdut ölçü ve şekiller... Ne hece vezni, ne aruz, hem hece vezni hem aruz, hem de onlardan başka bir şey, hem de bunların hepsinin amali erbaa ile değil müsellesatı kereviye ile birleşmelerinin meydana getirdiği sentetik netice. Hem melodi, hem armoni. Hem kafiye, hem kafiyesizlik, hem 'mısraı berceste', hem 'kül'. Hem solo keman,

(1) Akşam, 1.9.1936
(2) Akşam, 30.1.1936

hem orkestra, yani bütün bu mürekkepliği ve bütün hareketiyle, mazisi, hâli ve istikbaliyle realiteyi ve o realite içindeki faal insanı iç ve dış âleminde aksettirmesi lâzım gelen şiire uygun dinamik şekil ve ölçüler. (...) Bir aralık bir iki yazımda Mayakovski'nin değil, umumiyetle fütürizmin tesiri altına düştüm. Fakat bu fütüristlik devrim çabuk, çok çabuk geçti.» (3).

Bu özetleme, N. Hikmet'in artık hem fütürizmin etkisinden sıyrıldığını, hem de kendine özgü bir şiir tekniği kurduğunu göstermektedir.

Gerçekten de N. Hikmet'in bu dönemindeki şiirleri hemen hemen benzersiz bir koşuk biçimiyle yazılmışlardır. Bu biçimin dayandığı ilke, oluşum halindeki gerçeğe, içeriğe uygun dinamik bir yapı kurmak, hececilerin her çeşit özü aynı biçimle yansıtan durgun koşuk düzeninden kurtulmaktır.

N. Hikmet'in 1930-1940 yılları arasında yayımlanan eserleri bu kurtuluşun başarılı örnekleri sayılabilir.

«SESİNİ KAYBEDEN ŞEHİR»

Bu dönemin ilk eseri olan **Sesini Kaybeden Şehir** (1931), önceki dönemde söz konusu edilen eserlere göre, bazı ufak değişmeler gösterir: Rus fütürist ve konstrüktivistlerinin etkileri iyice azalır, yerel eğilimler boy atmağa başlar, uyaklarda yer yer bir yumuşama sezilir. Bunların dışında, öbür özelliklerin genellikle sürdüğü görülür: Nitekim şiirler yine özgür koşukla yazılmışlardır; yine anlatım hareketli, dil temiz, deyiş ahenkli ve kuruluş yenidir; renkli tasvirlerin, kuvvetli uyakların beslediği kıvrak

(3) Her Ay, 1937, Sayı 2

mısralar yine çağlayan bir ses, zengin bir imgelem ve taşkın bir duyarlıkla örülmüştür; yine devrim tutkusu ve emperyalizm tiksintisi ileriye geçmekte, bireysel konular geriye itilmektedir...

Örneğin, «Bir Hintlinin Ağzından» başlıklı şiirde bir yandan sömürgecilerin Asya'da sürdürdüğü baskı, yağma ve zulüm işlemleri kısaca sergilenirken, bir yandan da emperyalizme karşı bilinçlenmenin, birleşmenin ve baş kaldırmanın haklılığı, gerekliliği belirtilir:

(...)
Ben,
24 saatta 24 saat çalışan,
sarı kemikli sırtında
kırbaç izleri nasırlaşan
milyonların
evlâdıyım...
Ben onların
doludizgin feryadıyım...
(...)
Şimale akan rüzgârlarla aştım
Asya'nın yollarını,
ulaştım
sana.
Haydi, tezol durmasana!..
Gözlerime nur ver...
Kafama şuur ver...
Ordakiler
bekliyor beni...

Gerçi N. Hikmet'in kendi serüvenlerinden de söz açtığı olur, fakat bunlar çoğun toplumculukla, devrimcilikle ilgili yaşantılardır. Örneğin, «19 Yaşım» şiirinde şairin devrim sırasında Rusya'da gördükleri, «Veda»da ilk tutuklandığı gün duydukları anlatılır.

Öte yandan, «Sıradaki» şiirinde kendisi için bir şey istemeden bir «sıra neferi» gibi çalışan bir toplumcunun örnek kişiliği verilir. «Sıradakinin Ölümü»nde aynı toplumcunun savaşırken yiğitçe ölüşü hikâye edilir. «Şüphe»de «karısı tarafından bir arkadaş»ın öfkesi yansıtılır. «Bayram Oğlu'nda kolları bağlanarak götürülen bir toplumcunun korkusuz ve inançlı yürüyüşü tasvir edilir:

Kolunu bağlamışlar
kanadı kırık değil...
Gözünde toplanan
hıçkırık değil...
Gözleri ışık dolu
Bayram Oğlunun...

Bayram Oğlu gibi Nâzım Hikmet de ülküsü uğrunda her türlü acıya yüksünmeden göğüs gerer. O kadar ki, hapse gireceği gün bile tasalanmaz. Deliksiz bir uyku çekmişçesine, «içi rahat ve geniş»tir. İyimserdir, geleceğin güzelliğine inanmıştır. Bu yüzden kendini tutamaz, coşkuyla bağırır:

(...)
İnanın:
güzel günler göreceğiz çocuklar
güneşli günler
göre-
-ceğiz.
Motorları maviliklere süreceğiz çocuklar
ışıklı maviliklere
süre-
-ceğiz...

(Nikbinlik)

Çoğu devrimci romantizmle yoğrulan bu şiirlere karşılık, konusunu yerel gerçeklerden alan bazı şiirler de vardır. Sözgelimi, kitaba adını veren «Sesini Kaybeden Şehir» bunlardan biridir. 1929 Haziranında taşıt işçileri (şoförler) İstanbul'da başarılı bir grev yaparlar. N. Hikmet bundan esinlenerek «Sesini Kaybeden Şehir»i yazar. Şiirde işçilerin toplumdaki yeri, gücü ortaya konur: Grevle enikonu hayat durmuş, sokaklar sessizliğe boğulmuş tur. Şehir ancak işçilerin yardımıyla canlanabilecektir.

Aynı konu, altı yıl kadar önce, 1923'te Aydınlık dergisinde çıkan «Grev» şiirinde de ele alınmıştır. Fakat bu şiirde grev hareketi daha çok sözcüklerin konumuyla, hece ve seslerin dinamik bir biçimde düzenlenişiyle yansıtılmıştır. Mısralarda yer yer fütürizmin etkisi sezilmektedir. «Sesini Kaybeden Şehir»de ise böyle bir etkiye rastlanmaz. Ayrıca, sözü geçen düzenleme biçimi de görülmez. Grevin sebebi ve hareket süreci değil, yalnızca sonucu tasvir edilir: Caddelerin boşalması, ulaşımın kesilmesi, arabaların durması...

(...)
Cadde boş.
Bir uçtan bir uca koş.
Cadde boş
bomboş
cebim gibi...
Kesildi akmıyor su...
Ne bir motor uğultusu
ne dönem bir tekerlek var.
(...)

«Sesini Kaybeden Şehir» Resimli Ay dergisinde yayımlandıktan bir ay sonra dâva konusu olur. Çünkü o dönemde grev yapmak gibi grevi övmek de suç sayılmaktaydı.

Sesini Kaybeden Şehir'in sonunda «Hopa Mahpusanesi Notlarından» başlığı altında iki şiir bulunur: «Kızkapan Oğlu Vehpi Ve Çocuk Muhittin'e Dair, Sembolist Şairlere Benzeyen Bir Deliye Dair».

Şiirlerin ikisi de 1923'te Hopa Hapisanesi'nde yazılmışlardır. Birincisinde şairin kısaca hapisane yaşantısı ile içerde tanıdığı bazı kişiler anlatılır. İkincisinde ise «nezaret»te palaskayla dövülen bir deliden söz açılır ve konuşmaları sembolist bir şaire benzetilir. Mahpuslar delinin dövülmesini üzüntü ve öfkeyle karşılarlar.

(...)
Hasan dayı bağırdı yanımdan
sarılıp demir parmaklığa:
—Dövmeyin be deliyi...
Yol vergimi artırın iki misli
Yatarım doksan gün daha!
(...)

Her iki şiir de canlı tipleri ve hikâyemsi yönleriyle, uzaktan uzağa, **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nı akla getirirler; hikâyeye yaslanan ilk eserlerinin **(Taranta-Babu'ya Mektuplar, Jokond İle Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin öldürdü)** başlangıç tohumlarını taşırlar.

«GECE GELEN TELGRAF»

Bir yıl sonra yayımlanan **Gece Gelen Telgraf** (1932) genel olarak **Sesini Kaybeden Şehir**'e benzer. Fakat özel olarak ondan ayrılır. **N.** Hikmet bu ayrılışın kökenini ve yönünü şöyle açıklar: «... Artık şiirlerimi tiyatro sahnesinden işçilere yüksek sesle okumam imkânı yoktu, fakat onları legal olarak ve hapse girmek pahasına bastırmak

imkânı vardı. Bu durum şiirimin hem muhtevasına, hem de şekline tesir etti. 'Kerem' gibi bazı şiirlerde, hele hicviyelerde keskin kafiye ve sürprizli hayal imkânlarını kullanmakla beraber, ana hattında şiirlerimde lirik eleman -bundan sevda elemanını anlamıyorum- gitgide kuvvetlendi, kafiyeler yumuşadı, dil şairin bir kişiyle yahut birkaç kişiyle sesle konuşması oldu. Misaller: Sıradaki, Sıradakinin Ölümü, Gece Gelen Telgraf, Bir Ayrılış Hikâyesi, Nikbinlik, Belki Ben, Mavi Gözlü Dev vesaire.» (4).

Bu küçük ayrılıklar sayılmazsa temel özelliklerin pek değişmediği söylenebilir. Özgür koşuğa ve dinamik bir yapıya dayanan mısralarda yine iyimserlikle, umutla, yaşama sevgisiyle, güzel yarınlara inançla, kavganın verdiği coşkuyla, somut imgeler ve orijinal tasvirlerle beslenen ahenkli, gür sesli, cesur bir rüzgâr eser... Arada bir burjuvalar ve onların çıkarcı, iki yüzlü aydınları, yardakçıları taşlanır. Örneğin, «Cevap Numara Dört» başlıklı şiirde «gizli bir din halinde bir nevi neo-faşist bir ideoloji yaptıkları halde bunu ikrardan sakınanlar»ın iğrenç, korkunç kimliği tiksintiyle açığa vurulur, eleştirilir:

(...)
Kardeşler
Onlara sokakta rastlarsanız eğer
ölümü görmüş gibi çevirin başınızı.
Kirpiksiz sarı gözler gözünüze bakarken
arkadan sırtınıza bir
pıçak girebilir...

Onlar istiyorlar ki
kara toprağın kalbi durana kadar
bir pazarda kelepir bir mal gibi satalım
kafamızın ışığını, gücünü kolumuzun.

(4) Yön, 5.5.1967

Kadınlarımızı karşılarında oynatalım.
Ve dumanlanmağa başlayınca
gözümüzün bakışı,
yavaşlayınca
damarlarımızda kanın akışı
karaya vurmuş balıklar gibi
köprü altlarında yatalım.
(...)

Gece Gelen Telgraf'ta bulunan şiirlerin konuları da yine çoğunlukla devrimcilerle ilgilidir. Örneğin, «Orada Tanıdıklarım»da 1917 Devrimi anıları, «Haber»de hapisanede bozulmadan bekliyen, tıraşları uzamış devrimciler, «Gece Gelen Telgraf»ta bir arkadaşın içerde hastalanarak ölüşü, «Şarkılarımız»da toplumcu düşünceleri beraberce yayma isteği ve «Hoş Geldin»de geri dönen bir toplumcunun arkadaşları arasında sevinçle karşılanması yarı açık, yarı örtük bir deyişle anlatılır. Şairde ülkücülük öylesine güçlüdür ki, eylemine köstek olacağı tasasıyla, sevgilisini bile bırakır: İlk karısı Nüzhet Hanımdan bunun için ayrılır. «Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın Ve Hanımelleri» şiiri simgeli bir anlatımla bu ayrılışı dışa vurur:

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan bir ev.
Bir dev gibi seviyordu dev.
Ve elleri öyle büyük işler için
hazırlanmıştı ki devin,
yapamazdı yapısını,
çalamazdı kapısını

bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan evin.

«Bir Ayrılış Hikâyesi»nde ise, kendi yolunda yürüyebilmesi için, sevdiği erkeği bırakan artık bilinçlenmiş bir kadından söz edilir. Şiir, hikâyemsi bir oyun biçiminde yazılmıştır.

«PORTRELER»

N. Hikmet'in bu dönemde çıkan üçüncü kitabı, **Portreler,** 1925-1935 yılları arasında yazılmış şiirleri kucaklar. Bunlardan bazıları önceki eserlere de alınmıştır. Nitekim, «Piyer Loti» 835 **Satır**'da, «Cevap No. 1» **Varan 3**'te, «Üç Adam, Cevap No. 2, Cevap No. 3» **Sesini Kaybeden Şehir**'de, «Cevap No. 4» **Gece Gelen Telgraf**'ta yayımlanmıştır.

Portreler'deki şiirler çoğunlukla «taşlama» (hicviye) türünde ürünlerdir. Gerçi N. Hikmet'ten önce de birçok siyasal taşlama yazılmıştır. Fakat bunlar, genellikle alışılmış koşuk düzenleri içinde, yönetimi ya da yöneticileri yermek üzere kaleme alınmışlardır. (Eşref'in yergileri buna güzel bir örnektir.) N. Hikmet ise taşlamaya yeni bir öz ve biçim getirir: Yönetimi değil kapitalist düzeni, yöneticileri değil burjuva aydınlarını özgür koşukla ve sınıfsal anlayışla eleştirir. Sözgelimi, «Piyer Loti»de ünlü Fransız romancısını öne sürerek emperyalizmin Doğudaki çirkin oyunlarını yerer. «Cevap No. 1» de o günlerin tutucu yazarlarından Yakup Kadri'yi, «Cevap N. 2»de Ahmet Haşim'i, «Cevap No. 3»te Hamdullah Suphi'yi, «Bir Provokatör Üstüne Hiciv Denemeleri»nde Peyami

Safa'yı adlarını söylemeden, fakat can alıcı özelliklerini yakalıyarak ve karikatüristler gibi gülünç, somut tipler çizerek zekice taşlar. «Putları Yıkıyoruz» başlıklı eleştirileri izleyen bu taşlamalar geniş tepkiler doğurur. N. Hikmet'i savunan yazarlar (Sadri Ertem, Vâlâ Nurettin, Suat Derviş, Kemal Tahir, Naci Sadullah, Ahmet Cevat ile taşlanan yazarlar (onlara Nihal Atsız ile Zahir Güvemli de katılır) kıyasıya tartışırlar.

Portreler'de keskin uyaklar, şaşırtıcı imgeler, argo deyimleri, abartma sözcükleri, vurucu benzetmeler esnek bir anlatımla, işlek bir dille, alaylı bir deyişle birleşerek etkileyici, sarsıcı bir kompozisyon meydana getirirler. Yakup Kadri'yle ilgili şu parça buna bir örnektir:

(...)
Behey!
Kara boynuz gibi kaşlı
mukaddes Apis başlı
adam,
Behey!
Kara maça bey!
behey yüzü kara.
(...)
Halka ahmak diyen sensin.
Halkın soyulmuş derisinden
sırtına frak giyen sensin.
Yala bal tutan beş parmağını
beş çürük muz gibi,
homurdanarak dolaş besili bir domuz gibi.

Portreler'de taşlama niteliği bulunmayan şiirlere de rastlanır. Örneğin, «Kemal Ahmet»te sömürülen, fakat ideolojik bir çözüm yolu bulamadığı için kendini içkiye veren bir fikir işçisinin, bir Babıâli yazarının acıklı hayat hikâyesi -gerçekçi ve bilinçlendirici bir biçimde- anlatılır.

(...)
Tutunmak istedi, kaçtılar;
çalıştı; kırbaçladılar;
susadı; kendi kanını içti o!
Parça parça insan kafası satılan,
kaldırımlarında aç yatılan
bir caddeden
mukaddes bir ıstırap şarkısı gibi gelip
geçti o!..

Yergi sayılamıyacak bir başka örnek de «Karıma Mektup»tur. Bu, şairin hapisaneden 1933'te eşine yazdığı bir aşk ve teselli şiiridir. N. Hikmet ilk kez bu şiirinde sevgisini rahatça açığa vurur. Böylece, aşkın devrimciliğe engel olmadığını artık kabul eder. Bu davranış, ilerde gittikçe gelişecek ve birtakım lirik aşk şiirinin yazılmasını sağlıyacaktır.

«BENERCİ KENDİNİ NİÇİN ÖLDÜRDÜ?»

1930 yılında yazılmaya başlanan **Benerci Kendini Niçin öldürdü** 1932'de tamamlanarak yayımlanır. Bazı parçalar daha önce **Varan 3** (S. 41-42) ile **Sesini Kaybeden Şehir**'de (S. 71-73) çıkar.

Jokond İle Si-Ya-U gibi **Benerci Kendini Niçin öldürdü** de hikâye biçiminde kaleme alınmıştır. Eserde, İngiliz emperyalizmine karşı sosyalizm ve ulusal bağımsızlık için savaşan Hintlilerin serüveni anlatılır. Hikâyenin baş kişisi Benerci sağlam ve ateşli bir devrimcidir. (Si-Ya-U gibi Benerci'yi de N. Hikmet Moskova'da Kutv Üniversitesi'nde okurken tanımıştır.) Bir İngiliz kızıyla sevişmektedir. Bir toplantı sırasında polisin baskınına uğrar. Arkadaşları tutuklanır, fakat o salıverilir. Bunun

üzerine, ülküdaşları ondan kuşkulanır, örgütten atarlar. Benerci kahırlanır. Bir gün sevgilisinin Intelicent Servis'ten olduğunu öğrenir ve hemen öldürür. Yeniden örgüte girer. Yakalanır, on beş yıla hüküm giyer. İçerden dışarıya gizlice yazılar gönderir. Hapisten çıkınca hareketin önderi olur, artık «adı bir bayrak gibi dalgalanmakta»dır. Öyleyken, bir süre sonra intihar eder.

Benerci niçin kendini öldürür? İşte eserin ana sorunu budur. Bir yerde şairin de söylediği üzere, «emperyalizm aleyhine yazılan ve emperyalizmi temellerinden yıkmak için nefislerini feda edenlerden bahseden bu kitap, bir inkılâpçının hangi şartlar içinde kendini öldürmeye hak kazanacağını halletmek» amacını güder.

Benerci intiharının sebebini şöyle açıklar: «...Dünden itibaren katarın başında gidiyorum. Halbuki fizyolojim berbat. Kafam elastikiyetini kaybetti. Dönemeçleri zamanında dönemiyeceğim. Ellerim lüzumundan fazla titriyor. Akıntıda dümen tutamıyacak bir hale geldiler. Akışın temposunu hızlılaştırmak nerde? Onu yavaşlatmam muhtemelidir. İstemeden, irademin dışında, yanlış adım atacağım. Biliyorum, hareket belki beni altı ay, bir sene sonra bir safra gibi fırlatacaktır. Fakat o beni fırlatıp atana kadar, ben ona firen olacağım. Halbuki, ben kemiyette bile bir sene değil, bir gün bile irademin dışında, bilerekten ona ihanet edemem.» (1965, S. 111.)

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzre, N. Hikmet, Benerci'nin trajik hikâyesi yardımıyla hem belli bir sorunu çözmeğe çalışmakta, hem de belli bir eylem ahlâkını oluşturmağa uğraşmaktadır. Bunun yanı sıra Hint devrimcilerinin durumu, sömürgecilerin zulmü, işçilerin grevi, küçük burjuva aydınlarının kaypaklığı, şairane sanatın eleştirisi, aşkın ülkücülüğe zararı ortaya konmaktadır.

Ayrıca, bir yerde, doğadaki (dolayısıyla toplumdaki) durmayan oluş ve süreç de yansıtılır. Fakat bunun için hikâye zorlanmaz. Yansıtma işi, Benerci'nin ağzından ve onun serüvenine bağlı olarak ustaca gerçekleştirilir:

Genç adam
Piposunu çıkarıyor cebinden,
aranıyor kibriti...
Bakıyor akar suya
düşünüyor Heraklit'i,
düşünüyor büyük hakîm Heraklit'i genç adam...
Kimbilir belki böyle bir akşam,
böyle bir akşam,
Heraklit alnını
yeşil gözlü zeytinliklerde akan
suya eğdi
ve dedi:
«-Her şey değişip akmada,
bu hal beni hayran bırakmada...»

Heraklit, Heraklit! ne akıştır bu!
ne akıştır ki bu, dalgalarında
dağlıdır alnı en mukaddes putun
kızgın demir damgasıyla sukutun.
Gebedir her sukut bir yükselişe.
Ne mümkün karşı koymak
bu köpürmüş gelişe...
Heraklit, Heraklit-
akar suya kabil mi vurmak kilit?
(...)

Aslında, olay Hindistan'da geçse de, eser alttan alta Türkiye'yle de ilgilidir. Nitekim, Ray Dranat adlı dönek aydın Vâlâ Nurettin'i temsil eder. Vâlâ Nurettin, Rusya'-

dan döndükten bir süre sonra, sosyalist yayın ve eylemden çekilmiştir. En yakın arkadaşının bu davranışı N. Hikmet'i üzmüş ve kızdırmıştır. Ona göre bu, bir küçük burjuva kaypaklığı, çıkarcılığı ve bencilliğidir. (Kitapta Ray Dranat olumsuz tipi, Benerci ile Somedava ise olumlu tipi temsil ederler.) Öte yandan, 50'nci sayfada adı geçen «muktesit, muharrir ve muhbir Nedim Vedat Bey» ise Vedat Nedim Tör'dür. 1927'de gizli parti arkadaşlarını polise ihbar etmiştir. Şefik Hüsnü'yü yakalattırmış, Ankara, İzmir ve Eskişehir örgütlerini ele vermiştir (5). Benerci'nin kişiliğinde de bir ara partiden çıkarılan Nâzım'dan bazı çizgiler vardır. Üçüncü Bap III. bölümdeki «Grev» şiiri «İstanbul Amelelerine» başlığıyla 1 Mayıs 1923'te Aydınlık'ta yayımlanmıştır.

Benerci Kendini Niçin Öldürdü göze batan bazı keskin uyaklara, ufak tefek fazlalıklara ve kimi kez şairin araya girmelerine karşın, genellikle başarılı bir eserdir. Konunun sergilenişine göre değişen hareketli, gerilimli bir anlatım düzeni ve ilginç bir hikâyesi vardır. Özgür koşukla yazılmakla birlikte, gerekince nesre de baş vurulur. Yer yer tiyatronun sahneleme ve sinemanın görüntüleme tekniğinden yararlanılır. Hareket bazan mısraların kuruluşu ve sözcüklerin sıralanışıyla, bazan da seslerin birleşimi ve hecelerin bölünüşüyle sağlanır. Bir grevin başlayışını belirten aşağıdaki parça buna güzel bir örnektir:

Stop:
Fren!
Zuuuk!
Durdu!

(5) Aclan Sayılgan - Solun 94 Yılı, 1968, S. 188.

Amele
başparmağını tele
dokundurdu.
Akümülâtör, dinamo, motor, buhar, benzin,
elektrik,
Trrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrrik!
D U R — D U !!!.

Yüksek tuğla bacalarda dumanlar dona kaldı.

Dışarda toplanan grevcilerin gittikçe çoğalması, yürümesi, bağrışması ve yaklaşması da aynı teknikle verilir. Benerci sokakta olup bitenleri odasından duyduğu ayak seslerinin, gürültülerin ve sözcüklerin yankılanışından çıkarır:

(...)
Kalküta ayakta.
Benerci görmeden görüyor yattığı yerden
yürüyen Kalküta'yı:

«Adım
Adım.
Adım - lar
adım - ları...
Kal - dırım
kaldı - rım.
Kal - dırım - lar
kaldırım - ları...
Cad - de...
Cad - deler...
Kalabalık...
Ka - la - ba - lık
itiyor
iki
yana
apar - tıman - ları...

Behey tram - vay!..
çiğneneceksin:
sağa sola sap...
Geçit yok.
Rap
rappp
rappp!...»

Bilindiği gibi, eski şiir değişik özleri değişmeyen, belirli ölçülerle, mısra düzenleriyle verirdi. N. Hikmet bu dar ve duruk anlatımın sınırlarını genişletmiş, çeşitli özleri onlara uygun çeşitli biçimlerle belirtmeğe çalışmıştır. Yalnızca yukardaki parçalar bile bu çalışmanın haklılığını ve başarısını göstermeğe yeter.

Bu bakımdan, **Benerci Kendini Niçin öldürdü** biçimiyle olduğu kadar içeriğiyle de şiirimiz için yararlı bir aşama, bir yeniliktir. Bu eseriyle N. Hikmet, Garip akımından çok önce, Hece şiirine en büyük darbeyi indirmiştir.

«TARANTA BABU'YA MEKTUPLAR»

Taranta Babu'ya Mektuplar (1935) nesir ile şiir karışımı bir kitaptır. Adından da anlaşılacağı gibi, «mektup» türünde kaleme alınmıştır. İçinde, Habeşistan'dan İtalya'ya resim öğrenimi için gelmiş bir zencinin karısına yazdığı on beş mektup bulunur. Bunlarda Roma'nın kuruluşu, faşizmin içyüzü, Papa'nın yaşayışı, faşist sanatçıların durumu, Mussolini'nin kimliği, İtalyan toplumunun çelişkileri, halkçı aydınlara uygulanan baskı, Habeşistan'a saldırı hazırlığı ve zencinin tutuklanması anlatılır. Bu arada doğanın güzelliği, yaşama sevgisi ve zencinin karısını, memleketini özleyişi de dile getirilir. Yala-

na ve kaba kuvvete dayanarak ayakta duran faşizmin insanlık dışı çelişkilerine parmak basılır:

(...)
Bir öyle şaşılası
dünya ki burası
bollukla ölüyor,
kıtlıkla yaşıyor.
Varoşlarda hasta, aç kurtlar gibi
insanlar dolaşıyor.
Ambarlar kilitli,
ambarlar buğdayla dolu...
(...)

N. Hikmet yukarda sözü geçen olguları, temleri acıklı bir hikâyeye bağlıyarak sergiler. Elbette, amacı hikâye anlatmak değil, faşizmin, giderek emperyalizmin iğrenç ve korkunç yüzünü ortaya çıkarmaktır. Fakat böylesine güncel ve siyasal bir konuyu işlediği halde, didaktizme düşmez, şiir yazdığını unutmaz. Mısraları imgeli bir deyişle, uyumlu bir dille, insancıl bir duyarlıkla yoğurur. Zencinin yurdunu ve sevgilisini özleyişini, doğanın ve yaşamanın güzelliğini -faşizmin bunları çiğneyen hoyratlığına karşı- bir denge ve trajedi öğesi olarak ustaca kullanır. Üstelik, konuyu ayrıntıya boğmadan, somut, can alıcı noktaları yakalıyarak yoğun ve etkili bir birleşim kurar. Güncel, kişisel ve yerel bir olaya tarihsel, toplumsal ve evrensel bir anlam kazandırır. Çünkü, söz konusu olayı tarihin maddeci görüşüyle yansıtır: Güncelin altında yatan temel süreci (sınıflar çatışması) yakalar, bireyseli (zencinin serüveni) belirleyen ulusal gerçekliği (kapitalizmin faşizmi) gösterir ve onu dünyadaki görünümüne (emperyalizm) bağlar; giderek, bütün ülkeler ve çağlar için geçerli bir yoruma varır. Böylece,

geçiciden kalıcıya, tekilden çoğula, yerelden evrensele uzanan sağlam bir köprü kurmuş olur.

Bu köprünün bir ucu sömürüye, savaşa, baskıya, insanları öldürmeye dayanıyorsa, öbür ucu da adalete, barışa, demokrasiye, kardeşçe yaşamaya dayanmaktadır:

(...)
Yaşamak ne güzel şey
TARANTA - BABU
yaşamak ne güzel şey...
Anlıyarak bir usta kitap gibi
bir sevda şarkısı gibi duyup
bir çocuk gibi şaşarak
YAŞAMAK...
Yaşamak:
birer birer
ve hep beraber
ipekli bir kumaş dokur gibi...

«BEDREDDİN DESTANI»

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı (1936) bu dönemin son eseridir. Şair onunla ilk kez tarihimize ilişkin bir konuya el atar. Fakat geçmişe dünün özlemiyle değil, şimdinin, hatta geleceğin gözüyle bakar: Üstünden yüzyıllar geçmiş bir halk hareketini devrimci açıdan yorumlar, onu evrensel bir görüş, çağdaş bir kavrayış ve bilimsel bir yöntemle şiirleştirerek günümüze mal eder. Böylece, kendi deyimiyle, «dünü bugüne, bugüne yarına bağlamış» olur.

Bedreddin Destanı için N. Hikmet sonradan şu önemli açıklamayı yapar:

«Burda şekil bakımından halk vezni unsurları, divan

edebiyatı unsurları bence azami haddinde kullanılmıştır. Diğer taraftan bu kitap, şekil bakımından, o zamana kadar elde edebildiğim bütün şekil imkânlarının bir muhasebesiydi. Bu kitapta, biraz aceleye gelen ve ancak yarısı yazılabilen bu kitapçıkta, şekil bakımından bütün merhalelerimi bazan bir parçada, bazan ayrı ayrı parçalarda kullanmak istedim.» (6).

Gerçekten de, **Bedreddin Destanı,** 1936 yılına değin şairin geçirdiği deneylerin bileşkesi ve en güzel ürünü sayılabilir. Çünkü, halk ve divan şiir geleneğinden tutucu değil, ilerici bir davranışla ve ustaca yararlanan N. Hikmet, bu ürünle fütürist etkilenme çağını artık tümüyle geride bırakır, klasik denilecek bir olgunluğa, yetkin bir birleşime varır. Nitekim dili daha bir arınır, anlatışı durulur, lirizmi artar, uyakları yumuşar, imgeleri olağanlaşır. Eski şiirlerinde arasıra görülen hitabet ahenkli bir ezgiye, haykırış ise ağıtımsı bir deyişe dönüşür. Sesler, enikonu bir müzisyen sezişiyle değerlendirilir. Uyumlu ve etkili birleşimler elde edilir. Bir ressam dikkatiyle gerçekçi, renkli, çarpıcı ve alışılmadık doğa tasvirleri yapılır.

Gelgelelim, ses ve mısra düzenleri gibi imge ve tasvirler de hep içeriğin açılımına, konunun gelişimine bağlıdırlar ve hep onları güçlendirici bir tutumla kullanılırlar.

Örneğin, kanlı savaştan önceki gerilimli bekleyiş havası ile Börklüce Mustafa'nın ruhsal durumu doğanın tasviri yoluyla şöyle yansıtılır:

Sıcaktı.
Sıcak.
Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı
sıcak.

(6) Yön, 5.5.1967

Sıcaktı.
Bulutlar doluydular,
bulutlar boşanacak
boşanacaktı.
O, kımıldanmadan baktı,
kayalardan
iki gözü iki kartal gibi indi ovaya.
(...)

Bütün bu olumlu özellikleri dolayısıyla **Bedreddin Destanı** bir solukta, merak ve heyecanla okunur. Aşağıdaki parça buna güzel bir örnektir:

Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yârin yanağından gayrı her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini...
(...)

Bu parça N. Hikmet'in ideoloji ile sanatı nasıl başarıyla kaynaştırdığını, düşünceyi -çaydaki şeker gibi- şiirin içinde nasıl ustalıkla erittiğini göstermektedir.

Bedreddin Destanı önceki iki eser gibi, nesirle şiir karışımı bir kitaptır; ilgiyle izlenen gerilimli, trajik bir hikâyesi vardır. Gerçi, şairin de itiraf ettiği üzre, bu hikâye tamamlanmış sayılamaz. Ama, bu durumuyla dahi, tutarlı ve başarılı bir estetik ve organik bütün meydana getirdiği de inkâr edilemez.

1940-1950 DÖNEMİ

Nâzım Hikmet 1938'den beri hapiste bulunduğundan, bu dönemde, ancak takma adlarla bazı dergilerde seyrek olarak birkaç şiir yayımlıyabilir. Örneğin Nurettin Eşfak (Ses, 1940/Yığın, 1946/Gün, 1946/Söz, 1946), Mazhar Lütfi (Yeni Edebiyat, 1941), Nurettin Cemal (Başak, 1946), İbrahim Sabri (Yürüyüş, 1943/Yığın, 1946) imzasıyla çıkan şiirler onundur.

Gerçi N. Hikmet bu ürünleri bin bir güçlükle yayımlar, ama hem şiirleri gizliden gizliye ve elden ele dolaşır, hem de o, dış dünya ile bağını koparmadığı gibi, yazmaktan da bir an geri durmaz. Üstelik, on üç yıl sürecek olan hapislik hayatı sanatında yeni bir aşamayı belirler. Kütlelere yönelecek yaygın siyasal ve sanatsal eylem imkânının ortadan kalkması yahut alabildiğine kısılması ve şairin içerde halkını yakından tanıması şiirini derinden etkiler. Nitekim, hitabetle beslenen hareketli «kürsü ve meydan» şiirleri gitgide azalır. Buna karşılık sakin, kendi deyimiyle, «özleri daha derin ve tesirleri daha sürekli»

verimleri gitgide çoğalır. Anlatımca söyleşiye (sohbete) yaklaşan insancıl, hatta bir yanıyla bireysel eğilimli örnekler su yüzüne çıkar. Eskiden çoğunlukla devrim kaygusunun donattığı mısraları şimdi, onunla birlikte, kişisel yaşantının (örneğin aşk ve özlem duygusunun) da doldurduğu görülür. Artık sevgilinin varlığı köstekleyici değil, destekleyici bir kaynak sayılır...

N. Hikmet'in hapisteyken düzenlediği, fakat bastıramadığı dört eseri **(Dört Hapisaneden, Saat 21-22 Şiirleri, Rubailer, Memleketimden İnsan Manzaraları)** bu yeni aşamanın ürünleridir.

«DÖRT HAPİSANEDEN»

Hazırlanışından yirmi yıl sonra, ancak 1966'da Memet Fuat'ın çabasıyla yayımlanabilen ve kovuşturmaya uğrayarak beraat eden **Dört Hapisaneden,** N. Kikmet'in İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde 1938-1946 yılları arasında yazdığı şiirlerden bazılarını içine alır.

Birinci şiirin ilk ve son mısraları kitabın içeriğini özetler gibidir:

İstanbul'da, Tevkifane avlusunda
(...)
dünyayı, memleketimi ve seni düşündüm...

Gerçekten de şiirlerde çoğunlukla halk, memleket, dünya, insan ve hayat sevgisi, yarın ve devrim inancı, özgürlük ve İstanbul özlemi, kavgadan uzak kalmanın acısı, savaşın verdiği üzüntüler, köylülerin yaşayışı ve sevgiliden ayrılış, doğadaki ve toplumdaki hareket ve oluşum temleri üzerinde durulur. Yurt sevgisi vurgulanır:

Memleketimi seviyorum:
Çınarlarında kolan vurdum, hapisanelerinde yattım.
Hiç bir şey gideremez iç sıkıntımı
memleketimin şarkıları ve tütünü gibi.
(...)

N. Hikmet memleketini sevdiği kadar halkını da, Türk işçisini ve köylüsünü de sever, güvenir onlara, çektiklerini yüreği burkularak dile getirir:

(...)
ve sonra kara sapan
ve sonra kara sığır
ve sonra: ileri, güzel, iyi
herşeyi
hayran bir çocuk sevinciyle kabule hazır
çalışkan, namuslu, yiğit insanlarım
yarı aç yarı tok
yarı esir...
(...)

Gelgelelim, N. Hikmet bu çeşit kısa tespitlerle yetinmez. Arada bir canlı, somut tipler çizerek halktan kişilerin başlarından geçenleri de anlatır. «Ceviz Ağacı İle Topal Yunus'un Hikâyesi» ve «Şaban Oğlu Selim İle Kitabı» bunun başarılı iki örneğidir. Bu örnekler, aynı zamanda, **Memleketimden İnsan Manzaraları**'ndaki hikâyelerin de müjdecisidir.

Çeşitli temleri, konuları işleyen bütün bu ürünlerin temelinde şairin bağlandığı diyalektik maddeci, toplumcu dünya görüşü yatmaktadır. Bu görüş aşk şiirlerini olduğu gibi doğa şiirlerini de alttan alta beslemektedir. Kimi şiirlerde ve parçalarda ise iyice su yüzüne çıkmaktadır. Örneğin, «Kıyamet Sûreleri»nde doğadaki durmayan hareket ve süreç, nicelikçe birikimden nitelikçe değişime

atlayış, kaynayan suyun belli bir aşamada -100 derecede- buhara dönüşümü belirtilmektedir:

(...)
Ve rûzigâr
yükseldi ağır ağır, çoğaldı gitgide
birikti, birikti ve anı-vahitte
«Ah edildi derinden
yer oynadı yerinden,»
yıkıldı köprüler kemerlerinden,
yazılı taşlar kapandı yüzükoyun.

Bu dem kıyamet demidir,
bu, buhara inkılâbıdır kaynayan suyun...

N. Hikmet arkadaşlarından, eylemden ve karısından ayrı düştüğü, özgürlüğü elinden alındığı, şiirlerini yayımlıyamadığı, hapisanede yalnız bırakıldığı, ekmeğini kazanmak zorunda kaldığı için üzülür gerçi, bunu da içtenlik ve alçakgönüllülükle dışa vurur, ama hayata, dışarıya bağlılığını, direncini, iyimserliğini, gelecek günlere inancını asla yitirmez:

(...)
Sevgilim,
bu ayak sesleri, bu katliâmda
hürriyetimi, ekmeğimi ve seni kaybettiğim oldu,
fakat açlığın, karanlığın ve çığlıkların içinden
güneşli elleriyle kapımızı çalacak olan
gelecek günlere güvenimi kaybetmedim hiçbir zaman...
(...)

Bu parçadan da anlaşılacağı üzre, N. Hikmet hitabetten, haykırıştan alçak sesle konuşmaya, hareketli anlatımdan sakin anlatıma, özgür mısradan yarı düzenli

mısraya, keskin uyaktan yumuşak uyağa, şaşırtıcı imgeden olağan imgeye doğru kaymağa başlar.

Bütün bu ufak değişmeler ile yönelişler, yukarda da açıklandığı gibi, yeni bir aşamanın belirtileridir. Bu aşamada bireysellikle toplumsallık, kişisellikle insancıllık, ulusallıkla evrensellik gittikçe birbiriyle kaynaşarak tutarlı, büyük bir birleşim meydana getireceklerdir.

«SAAT 21 - 22 ŞİİRLERİ»

N. Hikmet'in **Piraye İçin Yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri** 1965'te yayımlanabilir. Oysa, 20 yıl önce, 20 Eylül 1945-14 Aralık 1945 tarihleri arasında ve akşamları saat 21-22'de kaleme alınmışlardır. Bunlar, şairin daha çok karısına (Pirayende'ye) duyduğu sevgiyi, özlemi dile getiren küçük, derli toplu şiirlerdir. Eskiden devrimcilik tasasının koyduğu yasakları aşan, aşka kapıları açan şiirler... Bir önceki eserde **(Dört Hapisaneden)** olduğu gibi, bu şiirlerde de kişisel yaşantıların, duyuşların yanında yahut gerisinde çevresel ve toplumsal öğelere de yer verilir. Aşk, ayrılış ve özleyiş temleri işlenirken arada bir insan, doğa, İstanbul ve yaşama sevgisinden de kısaca söz açılır, özgürlük dileği, yarın inancı ve eylem isteği belirtilir, dünyanın ve memleketin hapisaneden görünüşü yansıtılır.

İkimiz de biliyoruz, sevgilim,
öğrettiler:
aç kalmayı, üşümeyi,
yorgunluğu ölesiye
ve birbirimizden ayrı düşmeyi.
Henüz öldürmek zorunnda bırakılmadık
ve öldürülmek işi geçmedi başımızdan.

İkimiz de biliyoruz, sevgilim,
öğretebiliriz:
dövüşmeyi insanlarımız için
ve her gün biraz daha candan
biraz daha iyi
sevmeyi...

Yalnızca bu parça bile, N. Hikmet'in ülküyle sevgiyi, düşünceyle duyguyu, umutla üzüntüyü nasıl başarıyla, direnişle birleştirdiğini göstermektedir. Aşk teminin yerleşik ve kişisel sınırlarını genişleten şair, sevgilisini, savaş içindeki dünyayı ve kendini çokluk birlikte sunmaktadır:

Ne güzel şey hatırlamak seni:
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşım kırkı geçmiş iken...
(...)

Saat 21-22 Şirleri, yukardaki örneklerden de çıkarılacağı gibi, yumuşak ve tatlı bir deyişle, açık ve yalın bir anlatımla, temiz ve işlek bir dille, gerçekçi bir duyarlık ve lirik bir deyişle, insancı bir bakış ve toplumcu bir görüşle yazılmışlardır. Bir solukta, su gibi okunurlar. Her türlü oyunun dışında, özentisiz, içten, yoğun bir kuruluşları vardır. Sanki, şairin de söylediği üzre, «rahatça, zahmetsizce doğuvermişlerdir». Gelgelelim, okurda uyandırılan bu izlenim, aslında büyük bir ustalığın ürünüdür. Sebebi şu: N. Hikmet artık ustalığını belli etmiyecek kadar ustalaşmıştır.

«RUBAİLER»

1966'da yayımlanan **Rubailer** 1945-46 yıllarında Bursa ceaevinde yazılmıştır. Üç bölümlü kitapta 23 rubai var. Oysa şair eserini dört bölümlü olarak düşünmüş. Her bölümde 25 rubai bulunacakmış: «Pirayeme Rubailer dört bölüm olacak, birincisi felsefî rubailer, ikinci bölüm sosyal rubailer, üçüncü bölüm sırf sevda rubaileri, dördüncü bölüm satirik rubailer. Her bölümde 25 rubaiden 100 rubai olacak.»

Bilindiği gibi, dört mısradan kurulan rubainin belirli bir uyak düzeni ve belirli aruz ölçüleri vardır. Fakat geleneğe dönmeği değil, ondan ilerici bir tutumla yararlanmağı düşünen N. Hikmet bu düzene ve ölçülere pek bağlı kalmaz. Nitekim, ancak ilk bölümdeki rubailerin bazılarında uyak düzeninden ayrılmamış, geri kalanında oldukça özgür davranmıştır. Rubai ölçülerine ise hiç aldırmamıştır. Buna karşılık, klâsik rubainin «ses ve eda»sını korumağa dikkat etmiştir.

N. Hikmet en büyük yeniliği rubainin içeriğinde yapmıştır. Karısına gönderdiği bir mektupta bunu şöyle açıklar: «...Senin aşkına güvenerek şimdiye kadar gerek şark gerekse garp edebiyatında yapılmamış olan bir şeye, yani rubailerle materyalizmi vermeğe çalışacağım.»

Gerçekten de, rubailerin çoğunda maddeci görüş yansıtılır. Hem yalnızca birinci bölümde (felsefî rubailerde) değil, öteki bölümlerde de... Örneğin, birinci bölümün on ikinci rubaisinde bir yandan Descartes'ın idealist varlık anlayışı yerilirken, öbür yandan maddeci kavrayış savu-

nulur. Şaire göre, varoluşun kaynağını düşüncede değil, düşüncenin kaynağını varoluşta (maddede) aramak gerekir:

Lahana, otomobil, veba mikrobu ve yıldız
hep hısım akrabayız.
Ve ey güneş gözlü sevgilim, «cogito ergo sum» (1) değil,
bu haşmetli ailede varız da düşünebilmekteyiz.

Bu maddeci görüş felsefî şiirlerde olduğu gibi doğa, toplum ve hatta aşk şiirlerinde de belirir. Öyle ki, şair, sevgilisini hayal ederken dahi, bu görüşü dolaylı olarak yansıtmaktan geri durmaz:

Sevgilimin hayâli dile geldi aynanın üzerinde:
«-O yok, ben varım,»- dedi bana günün birinde.
Vurdum, düştü parçalandı ayna, kayboldu hayâl
ve lâkin çok şükür sevgilim duruyor yerli yerinde...

Üstelik, bu örneğin de doğruladığı üzre, maddeci düşünce estetik maddeyi bozmaz. Başka bir deyimle, şiir öğretinin salt aracı haline gelmez. Çünkü şair kuru aklın konuştuğu yerde bile yüreğin sıcak sesini duyurmağı, maddenin anlatıldığı yerde bile imgenin zengin yüzünü göstermeği ve hepsini lirik, yoğun, ahenkli, açık seçik bir anlatımla birleştirmeği bilir.

Maddeci görüş bütün kitaba yayılmakla birlikte, bütün şiirlerin onu ispatlama görevini yüklendiği söylenemez: Düşünce şiirleri yanında aşk, doğa ve toplum şiirlerine de rastlanır. Gerçi onların da temelinde maddecilik yatar, ama konuları, özleri başka doğrultudadır. Ömer Hayyam'ın zevkçi yaşama öğretisini sınıf ayrımı açısından taşlayan aşağıdaki rubai buna bir örnektir:

(1) «Düşünüyorum, demek ki varım» (Descartes'ın sözü).

«-Şarapla doldur tasını, tasın toprakla dolmadan,»-
dedi Hayyam
Baktı ona gül bahçesinin yanından geçen uzun burunlu,
yırtık pabuçlu adam:

«-Ben, bu nimetleri yıldızlardan çok olan dünyada
açım,»- dedi.
«Şaraba değil, ekmek almaya bile yetmiyor param...»

«MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI»

1940-1947 döneminde yazılmasına karşın, **Memleketimden İnsan Manzaraları,** ancak 1966-1967 yıllarında Memet Fuat'ın eliyle yayımlanabilir. Yani yazılışından 30-35 yıl sonra...

N. Hikmet eserini başlangıçta 12.000 mısra ve 4 kitap olarak tasarlar. Her kitap, dediğine göre, 3.000 mısradan meydana gelecektir. Birinci kitap «Haydarpaşa Garı Ve 510 Numaralı III üncü Mevki Vagon», ikinci kitap «Haydarpaşa Garı Ve Ekspres», üçüncü kitap «Bozkırda Bir Hapisane Ve Bir Hastahane», dördüncü kitap ise «Yol Ve İstanbul» adını taşıyacaktır.

Gelgelelim, şiirlerin yazılışı ilerledikçe şairin tasarısı da bozulur: Sonunda, aşağı yukarı, 17.000 mısralık ve 5 kitaplık kocaman bir eser ortaya çıkar. Ayrıca, kitaplara sözü geçen adlar verilmediği gibi, eserin adı da birkaç kez değişir: Sırayla, «Ansiklopedi, Meşhur Adamlar Ansiklopedisi, 1941 Senesi İnsan Manzaraları, 941 Senesinde Türkiye'den İnsan Manzaraları, Memleketimden İnsan Manzaraları»...

N. Hikmet bu büyük eseri yaratırken şu amaçları güder:

«...1) İstiyorum ki okuyucu 12.000 mısraı bitirdikten

sonra vıcık vıcık insan kaynaşan bir mahşerden geçmiş olsun. 2) İstiyorum ki bu insan mahşerinin konkre ifadesi okuyucuya ana hattında muayyen bir devirdeki, muhtelif sınıflara mensup Türkiye insanları vasıtasıyla Türkiye'nin muayyen bir tarihî devredeki sosyal durumunu anlatsın. Tabiî donmuş bir halde değil, diyalektik seyri ve akışıyla. 3) İstiyorum ki, ikinci planda, Türkiye cemiyetini çevreleyen dünya durumu -muayyen bir devrede- anlaşılsın. 4) İstiyorum ki -nereden gelinip, nerede olunduğu, nereye gidildiği? sualine **-sahamın içinde azamî imkânlarla-** cevap verilsin.» (2).

Gerçekten de **Memleketimden İnsan Manzaraları** şairin bu isteklerini karşılamağa elverişli, panaromik bir örülüştedir:

«Birinci Kitap»ta 15.45'te Haydarpaşa'dan kalkan Anadolu katarındaki yolculardan söz açılır. 510 no.lu vagonda, üçüncü mevkide giden bu yolcular çoğunlukla halktan kişilerdir: İşçiler, köylüler, askerler, jandarmalar, serseriler, işsizler, sakatlar, hükümlüler, küçük memurlar vb... Şair bunların belli başlılarını vücut yapıları, hayat hikâyeleri, konuşmaları, kökenleri ve çevreleriyle kısaca tanıtır. Yolcuların serüvenleri ve kişilikleri yardımıyla Türkiye'nin emekçi sınıfları ve toplumsal durumu bir yere kadar öğrenilmiş olur.

«İkinci Kitap»ta, Haydarpaşa'dan 19.00'da kalkan sürat katarının yolcuları, özellikle yataklı vagonda gidenler anlatılır: Gazeteciler, politikacılar, kapitalistler, kısacası, küçük ve büyük burjuvalar. Şair, birinci kitapta olduğu gibi, bu kişilerin özellik ve yaşantılarını hikâye ederek

(2) N. Hikmet - Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, 1968, S. 139.

yurdumuzdaki sınıfsal ve toplumsal yapıyı tanımamızı sağlar.

«Üçüncü Kitap»ta, hükümlü yolculardan sosyalist Halil'in Anadolu'da hapisanede ve hastanede geçen hayatı belirtilir. Onun yanı sıra öteki mahpusların, hastaların, hemşirelerin, doktorların, köylülerin kimlik ve serüvenleri özlü bir biçimde hikâye edilir.

«Dördüncü Kitap»ta değişik konular işlenir: Anadolu'da köylülerle ağaların ilişkileri, eşrafın karşısında bürokrasinin bozuluşu, halkın çaresizliği, Halil'in hapisanedeki günleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan korkunç sahneler, Almanlarla Rusların çarpışmaları, faşizmin Moskova önünde yenilmesi...

Yarım bırakılan beşinci ve son kitapta savaş yıllarında İstanbul'da halkın çektiği sıkıntılar, Halil'in hapisane yaşantıları, özlemleri, karısından aldığı mektuplar dile getirilir.

N. Hikmet bunca geniş ve dağınık bir içeriği başarıyla sergiler. Bunun için, şemacılığa ve ülkücülüğe düşmemeğe dikkat eder. Olayları da, kişileri de süreç ve oluşum içinde, karşıtlıkları da kucaklayan çok yanlı bir kavrayışla (kendi deyişini kullanırsak, «realist diyalektik materyalist» görüşle) ele alır. Belki tipik olanı yakalamak üzre ayıklar onları, yeniden düzenler, ama özlerini değiştirmez, ülküselleştirmez. Dolayısıyla, ne romantizme kapılır, ne de duyguculuğa. Herşeyi olduğu gibi, kuram yahut politika uğruna zorlamadan verir: Diyalektik bir nesnellikle...

Bu nesnelliği sağlamak üzre, genellikle, somut olguya bağlı bir gözlemci gibi davranır. Bakışları hep yöresindedir. Kendini değil, başkasını anlatır çoğunca. (Arada bir kendini anlatsa bile, bunu da başkasının aracılı-

ğıyla yapar.) Bunun için, çevresinin çeşitli kesimlerinden onları temsil eden canlı, karakteristik tipler seçer. Onların kimliklerini, hikâyelerini açıklar. Dileği, bu tiplerin yardımıyla yurdunun toplumsal görünümünü -evrimi içinde, bütün yanlarıyla- sergilemektir. Böylece, özelden genele, bireyselden toplumsala, tekilden çoğula, kişiselden insancıla ulaşacak; belirli bir dönemde tabaka ve sınıfların durumunu, dolayısıyla toplumun yapısını yansıtacak; giderek, Türkiye'nin konumundan dünyanın konumuna geçecektir. Başka bir deyimle, ulusalı evrensele bağlamış olacaktır.

Bundan ötürü, **Manzaralar** destan, hikâye, tarih, roman türlerinden birtakım çizgiler taşır. Fakat tümüyle hiç birine indirgenemez. Arasıra baş vurulan görüntüleme ve kesitleme (découpage) tekniği yönünden biraz sinemaya yaklaşır, ama onunla da özdeşmez. Öylesine orijinal bir eserdir. Sanki ressamla rejisör, senaryocu ile tiyatro yazarı, şairle hikâyeci, mizahçıyla romancı, tarihçiyle toplumbilimci elele vererek bu benzersiz eseri, tutarlı bütünlüğü birlikte yaratmışlardır. Bu bakımdan o, hem şair için, hem de edebiyatımız için bir aşamadır. Belki de yeni bir türün başlangıcıdır.

Manzaralar'da, önceki eserlere oranla, imgeyle duygunun ve sesin payı azalırken tasvirle hikâyenin ve mizahla görüntünün payı çoğalır. Bu da şiiri çoğun düzyazının alanına iter. Fakat N. Hikmet, ancak büyük sanatçılarda görülen bir ustalıkla, bundan kurtulur. Olayları ve kişileri tipik, can alıcı yanlarından yakalıyarak, kapsayıcı, yoğun ve çarpıcı bir anlatımla sunar. Birkaç çizgiyle canlı tipler çizmeği, birkaç sözcükle renkli peyzajlar resmetmeği iyi bilir. Öyleyken, ustalığını hiç belli etmez.

Sözgelimi, Haydarpaşa garında bir yolcuyu şöyle tasvir eder:

(...)
Bir adam
merdivenlerde duruyor
bir şeyler düşünerek.
Zayıf.
Korkak.
Burnu sivri ve uzun
yanaklarının üstü çopur.
Merdivendeki adam
-Galip Usta-
tuhaf şeyler düşünmekle meşhurdur.
(...)

Anadolu bozkırını ise şu etkili satırlarla tasvir eder:

Toprak gözalabildiğine
dümdüz
çırılçıplak
ve kırmızı biber gibi acı.
Batıda bir tek, uzun
kavak ağacı
(...)

Yalnızca bu iki örneğin de gösterdiği gibi, **Manzaralar**'da anlatım açık, rahat ve sadedir. Dil akıcı, temiz, kıvrak ve somuttur. Uyaklar sert ve zorlama değil, uysal ve doğaldır, hatta çokluk yarımdır, nerdeyse gelişigüzeldir. Öyleyken, şirlerin, sesleri iyi değerlendirmekten gelen bir ahengi vardır. Bütün bu özelliklerinden ötürü eser sıkılmadan, ilgiyle okunur.

N. Hikmet içeriğe öncelik verir, kendi deyimiyle, «muhtevadan şekle gitmeğe» çalışır. İçeriği «rahatça, en iyi tarzda, en tam tarzda» belirtmeği amaçlar. Bunun için, onu, «en uygun, en basit, en berrak bir tarzda kalıplayan

şekli» arar (3), «ilk bakışta kolay yazılır gibi gelen bir usluba ulaşmak için» epey deneme yapar. Ve sonunda dilediği biçimi, uslubu bulur.

Gerçi **Manzaralar**'da kişiler kendi «sınıfsal» dilleriyle konuşurlar. Ama şairin dili genellikle «halk Türkçesi»ne dayanır. «Halkın yadırgadığı, her günkü konuşma dilinde kullanmadığı kelimeleri, N. Hikmet, alınamağa dikkat» eder. Çünkü, «şiirleri hakkında en kıymet verdiği ölçü halk»tır. O'na göre, «bir halk sanatkârı hergeyden önce halk tarafından anlaşılmalı ve halkın sanatkârı olmalıdır.» Bundan ötürü, **Manzaralar** «hapisanede her sınıf halka defalarca okunmuş, anlaşılması güç yerler atılıp daha sade, daha açık yazılmıştır.» (4).

Öte yandan, bu yolda -yeri geldikçe- mizahtan da yararlanılmıştır. Ne var ki, mizah tek başına bir «güldürü aracı» olarak değil, bazı tipleri daha iyi canlandırmak, bazı gerçekleri daha iyi yansıtmak, bazı çelişkileri daha iyi vurgulamak ve bazı görüşleri daha iyi sergilemek için bir «pekiştirici öğe» olarak kullanılmıştır. Böylece, mizah bağımsız bir edim olmaktan kurtulmuş, içeriğe bağlanarak onun anlatımını güçlendirmeğe yardım etmiştir.

«KUVÂYI MİLLİYE DESTANI»

Kuvâyi Milliye Destanı ilkin 1965'te **Kurtuluş Savaşı Destanı** adıyla yayımlanır. 1966'da **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nın birinci ve ikinci kitaplarında yer alır. Sonra, 1968'de **Kuvâyi Milliye Destanı** adıyla ve Cevdet

(3) K. Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, S. 92-93
(4) Orhan Kemal - N. Hikmet'le Üç Buçuk Yıl, S. 59, 105

Kudret'in yararlı karşılaştırmalarıyla ayrı olarak basılır.

Kuvâyı Milliye Destanı'nı N. Hikmet 1939-1941 yıllarında yazar. 1942'de **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nın içine yerleştirir. «Destan'ın Manzaralar'dan ayrı ve onun havası dışında neşrediimesinin gerek muhteva, gerekse teknik bakımdan ona bir hayli şey kaybettireceğini» düşünür. Fakat 1950'de, hapisten çıktıktan sonra, nedense düşüncesini değiştirir. **Manzaralar**'daki «Kambur Kerim'in Hikâyesi» ile «Kartallı Kâzım'ın Hikâyesi» ni de ekleyerek **Destan**'ı yeniden ve bağımsız bir eser olarak düzenler.

Bununla birlikte, **Destan**, bazı yönleriyle **Manzaralar**'ın bir parçası sayılabilir. Nitekim, **Manzaralar**'ın temel özelliklerinden ve benim onlara ilişkin yargılarımdan çoğu **Destan** için de geçerlidir. (Bunları tekrarlamak gereksiz.) Yine de biçim alanında birkaç küçük ayrımdan, daha doğrusu, değişiklikten söz açmak uygun olur: **Destan**'ın kimi kesimlerinde (özellikle ikinci ve beşinci bab'larda) Mustafa Kemal'in **Nutuk**'undan geniş ölçüde yararlanılmış. Oradaki tarihsel bilgiler ustalıkla koşuk düzenine sokulmuş, başarıyla şiirleştirilmiş. O kadar ki, askerî kuvvetlerin karşılaştırılması amacıyla sunulan (ve şiirimizde bir yenilik olan) statistik rakamlar ile araç-gereç listeleri ve yer adları bile bu şiirleştirmeyi pek önliyememiş. Öteki bölümler gibi buralar da ilgiyle, rahatlıkla okunuyor.

Destan'ın içeriğine gelince.. İçeriğin nitelik ve evrimini açıklamak için konunun, hiç değilse, ana çizgileriyle özetlenmesi gerekiyor.

En başta «Onlar/Kurtuluş Savaşını Yapanlar» şiiri bulunuyor:

Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar
çokturlar,
korkak
cesur
cahil
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır.
(...)

Bu parçadan da anlaşılacağı üzre, **Destan** ırgadı, işçisi ve esnafıyla emekçi halkın acılı ve sevinçli serüvenini içerecektir. (Birtakım tipler çizilse bile bunlar belirli sınıf ve tabakaları temsil edeceklerdir.) Demek ki, geçmiş destanlardaki üstün kişilerin olağanüstü kahramanlıklarının yerini artık kütlelerin olağan toplumsal kavgası dolduracaktır. Şüphesiz bu, yalnızca eski, geleneksel destan türünden bir ayrılışı değil, tarihe ve insana yeni, gerçekçi bir bakışı da belgeleyecektir.

Destan on bab'dan meydana gelmiş.

Birinci Bab'da önce «918 Yılları» nda memleketin üzünç görünümü resmediliyor, sonra «Hikâyeyi Karayılan» anlatılıyor. Antepli bir köylü ırgadın, memleketinin işgali üzerine başlayan savaşta bilinçlenmesi, korkaklıktan kurtulması ve ünlü, kahraman bir çeteci olması hikâye ediliyor.

İkinci Bab'da «919 Yılları»nda mandacılığı isteyen «İstanbul'un Durumu» ile bağımsızlığı savunan «Erzurum Ve Sivas Kongreleri» anlatılıyor. Bab'ın sonunda Yunanlılara karşı savaşta postacılık ederken attan düşüp sakat-

lanan Kambur Kerim'in trajik serüveni hikâye ediliyor.

Üçüncü Bab'ın başında «920 Yılında» Anadolu'da Yunanlıyla savaş, isyanlar, ihanetler, yıkımlar kısaca anlatılıyor. Bab'ın sonunda «Hikâyei Arhaveli İsmail» bulunuyor. İsmail teknesiyle İstanbul'dan Karadenize bir makineli tüfeği kaçırırken öldürülüyor.

Dördüncü Bab'da, öğretmenliği bırakıp yurdunun kurtuluşu için cepheye giden yedek subay «Nurettin Eşfak'tan Gelen Mektup» ile bilgisiz ve yoksul bırakılan «Türk Köylüsü» nün direnişi, gücü anlatılıyor.

Beşinci Bab'da, «Yıl 920 Martın On Altısı» nda İngilizlerin İstanbul'u işgali, direnenleri kurşuna dizmesi, bunu telgrafla Ankara'ya bildiren «Manastırlı Hamdi Efendinin Hikâyesi» anlatılıyor, «Uykuda Şehit Edilen Askerlerimize Ağıt» yakılıyor.

Altıncı Bab'da «Hapisteki Şairin Destanı» aracılığıyla 1921-1922 yıllarında yurt çapında sürdürülen savaşlar, çekilen yoksunluklar, acılar ve ardarda «Düşmana Düşmüş İller» -kalın çizgileriyle- anlatılıyor.

Yedinci Bab'da «Kuvayi Milliye» zamanında İngilizlere tercümanlık eden satılmış Mansur'u geceleyin yakalayıp öldüren bir bahçıvanın heyecanlı serüveni («Hikâyei Kâzım») ve savaşın sonunda yine bahçıvan kalışı anlatılıyor.

Sekizinci Bab'da «922 Senesi Ağustos Ayı»nda kağnılarla mermi götüren köylü «Kadınlarımız» ve bozuk kamyonetiyle silâh taşıyan İstanbullu şoför Ahmet'in güçlüklere göğüs gerişi («Hikâyei Bir Aletle Bir İnsan»da) anlatılıyor.

Dokuzuncu Bab'da «26 Ağustos Gecesi, Sabaha Karşı Kocatepe»nin görünüşü ve «Büyük Taarruz»dan sonraki durum, düşmanın yenilişi, İzmir'e giriş, zafer anlatılıyor.

Son Bab'da «Bu Memleket Bizim» (öbür adıyla «Davet») şiiri sunuluyor:

Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim.
Bilekler kan içinde
dişler kenetli
ayaklar çıplak
ve bir ipek halıya benzeyen bu toprak
bu cehennem bu cennet bizim.
(...)
Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
bu hasret bizim...

Bu özetlemenin de gösterdiği gibi, **Destan**'da hikâyeye geniş yer verilmiş. Hemen hemen her bab'da ya tek başına ya da toplu bir deyişin ardından oluşan bir hikâye görülüyor. Olaylar, çoğunlukla, özeldeki geneli yansıtan belirli tiplerin özlü hikâyeleri yardımıyla belirtiliyor. Gerçi, **Manzaralar**'da da hikâyeleme tekniğine baş vurulurdu. Ama burada bu teknik biraz değişik bir biçimde ve daha sık kullanılıyor. Anlaşılan, N. Hikmet işlediği konuyu böyle bir teknikle ortaya koymağı yararlı buluyor. Mektuplarından birinde tekniğini şöyle açıklıyor:

«Yani başka bir hikâye ediş çeşidi ki, hem ezberlenebilsin, hem radyoda halk yığınlarına sözle ve matbu kitap halinde bir tek insan tarafından gözle okunabilsin. Diğer taraftan da yeni hikâye ediş imkânlarından, modern piyes ve senaryo yazış tarzlarından faydalansın. (...) Anlatılacak hikâye o kadar mürekkepleşmiştir ki, bu mürekkep muhtevaya mutlaka yeni bir şekil bulmak icap ediyor.» (5).

(5) Aynı eser, S. 355

1950 — 1970 DÖNEMİ

Bu dönemin en önemli edebiyat olaylarından biri, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin ve eserlerinin yeniden yayımlanmağa başlamasıdır. Yön dergisi uygarca bir cesaretle 1964'te bu mutlu başlayışa önayak olur. Kısa bir sunuş yazısıyla şairin üç şiirini yayımlar. Yazıda özetle şöyle denilir:

«... Nâzım Hikmet, Sayın Nadir Nadi'nin belirttiği üzere, öldürüleceği kanısıyla memleketten kaçmıştır. Büyük şairin öldürülme pahasına da olsa, kaçmamasını tercih ederdik. Fakat memleketten kaçışı ve inançları hakkında ne düşünürsek düşünelim, onun Türk kültürünü ve dilini zenginleştiren büyük bir şair olduğu gerçeğine gözümüzü kapamaya hakkımız yoktur. Aksi halde, aydınlık görevimize ihanet etmiş, kültürden korkan yobaz durumuna düşmüş oluruz.

«Yön, şairin şahsında şiiri mahkûm eden yobaz zihniyetin ağır baskısına rağmen, Nâzım Hikmet'in memleketçi şiirlerini yayınlamakla, aydınlarımızı bu utanç ve-

rici durumdan kurtardığı ve Türk kültürüne hizmet ettiği inancındadır.»

Nâzım Hikmet'in Yön'de 1967 yılınadek birçok şiiri ve kişiliğiyle ilgili yazılar yayımlanır. Bunu başka dergilerdeki yayımlar izler. Yeni Dergi (1964-69), Sosyal Adalet (1965), Dost (1966-67), Papirüs (1967-68), Gerçekler Postası (1967), May (1968-69), Ant (1968), Yeni Gerçek (1968), Türk Solu (1968) dergilerinde basılan şiirler buna örnektir.

Nâzım Hikmet'in dergilerdeki şiirlerinin ardından eski kitapları da yeniden gün ışığına çıkar : **835 Satır** (1965), **Sesini Kaybeden Şehir** (1965), **Varan 3** (1965), **Jokond İle Si-Ya-U** (1965), **Benerci Kendini Niçin Öldürdü** (1965), **Taranta Babu'ya Mektuplar** (1965), **Gece Gelen Telgraf** (1966,) **Portreler** (1966), **1+1=1** (1966), **Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı** (1966).

Bunlara, **İlk Şiirleri** (1969), ile 1940-50 döneminde yazılıp da basılamıyan **Dört Hapisaneden** (1966), **Saat 21-22 Şiirleri** (1965), **Rubailer** (1966), **Memleketimden İnsan Manzaraları** (1966-67), **Kurtuluş Savaşı Destanı** (1965), **Kuvayı Milliye Destanı** (1968) ve son dönemde kaleme alınan **Yeni Şiirler** (1966), **Son Şiirleri** (1970) adlı kitaplar eklenir.

N. Hikmet yeniden askere alınma ve Sabahattin Ali gibi öldürülme tasasıyla çok sevdiği memleketini, karısını, çocuğunu ve dostlarını bırakarak 1951'de Türkiye'den kaçmak zorunda kalır. Dışarda sık sık yolculuğa çıkar, dünyayı dolaşır. Örneğin Paris'e, Varna'ya, Prag'a, Sofya'ya, Berlin'e Varşova'ya, Havana'ya, Tanganika'ya gider. Fakat bir sürgün gibi gönlü hep yurdunda, sevdiklerindedir. Sanki sevgilisi yurdudur artık, yurdu ise sevgilisidir. Birini anlatınca ötekini de anlatmış olmaktadır.

Sen esirliğim ve hürriyetimsin:
Çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin.
Sen memleketimsin.
(...)

(Sen)

Öte yandan, yurdunun doğasıyla da enikonu özdeş miş, sözgelimi bir parkta kimsenin tanımadığı, polisin bile görmediği yaşlı ve yaralı bir ceviz ağacı olmuştur:

Başım köpük köpük bulut, içim dışım deniz,
ben bir ceviz ağacıyım Gülhane Parkında,
budak budak, şerham şerham ihtiyar bir ceviz.
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında.
(...)

(Ceviz Ağacı)

1950-1960 DÖNEMİ

N. Hikmet'in yurt dışında yazdığı şiirler 1950-1960 ve 1960-1970 diye iki dönemde toplanabilir. Birinci dönemin ürünleri çoğunlukla **Yeni Şiirler**'de, ikinci döneminkiler ise **Son Şiirleri**'nde yer alırlar. Gelgelelim, bu sınıflama kesin değildir. Çünkü kitaplar arasında -az da olsa- geçişler vardır. Örneğin, 1960 öncesi bazı şiirler ikinci kitaba konulduğu gibi, 1960 sonrası bazı şiirler de birinci kitaba konulmuştur. Hatta, her iki kitapta birden bulunan örneklere bile rastlanmaktadır. Bununla birlikte, şiirlerin çoğunluğu sözü edilen sınıflamaya uygun olarak derlenmiştir. Onun için ben de şiirleri bu sınıflamaya göre gözden geçireceğim.

«YENİ ŞİİRLER»

1966 ve 1970 yıllarında iki kez basılan **Yeni Şiirler,** geniş ölçüde, N. Hikmet'in yurt dışında geçirdiği üzüntülü yaşantıların izlerini taşırlar. Nitekim, çoğu şiirlerde memleket sevgisi ve övgüsü, yurt ve aile özlemi, aşk ve ayrılık acısı, gençlik anıları ve gezilen ülkelerin izlenimleri yansıtılır. Bu bakımdan, «Umut» başlıklı şiirden alınan şu parçanın kitabı içerikçe özetlediğini söyemek yanlış olmaz:

(...)
Ve güneş doğarken ben bir geceyi,
bir uzun geceyi gene uykusuz
ağrılar içinde geçirmişimdir.
Düşünmüşüm hasretliği, ölümü,
seni, memleketi düşünmüşümdür,
seni, memleketi ve dünyamızı.
(...)

Yeni Şiirler'de bu içerikle yan yana, hatta iç içe derin bir hayat, insan ve doğa sevgisi bulunur. O kadar ki, en korkulu ve acılı durumlarda bile yaşamaya ve insanlara bağlılıktan vaz geçilmez.

(...)
Diyelim ki hapisteyiz,
yaşımız da elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının,
yine de dışarıyla beraber yaşıyacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla,
yani dört duvarın arkasındaki dışarıyla...
(...)

(Yaşamaya Dair)

Bu iyimser ve umutlu bağlılık, şairi savaşa karşı barışı savunmağa götürür. «Bulutlar Adam Öldürmesin, Japon Balıkçıları, Barış Türküsü» adlı şiirler buna iyi birer örnektir. İnsancıl bir duyarlıkla beslenen bu örnekler ulusallığı aşarak evrenselliğe ulaştırır bizi ve Türkiye yurttaşı olduğu kadar dünya yurttaşı kılar N. Hikmet'i.

Gelgelelim, dünya yurttaşlığı yalnızca barış konusunda değil, insanların kardeşliğine, ülkelerin bağımsızlığına ve ulusların özgürlüğüne, devrimci eylemine gösterilen yakın ilgide de ortaya çıkar. Daha doğrusu, çoğun onlarla birlikte yürür. Böylece, evrenselle ulusal, toplumsalla bireysel ve insancılla kişisel birbiriyle kaynaşmış, bütünleşmiş olur. Tıpkı, şairin bir konuşmasında belirttiği gibi: «Ben hem yalnız kendimden bahseden şiirler yazmak istiyorum, hem bir tek insana, hem milyonlara seslenen şiirler.»

Yeni Şiirler baştan sona oyunsuz, zorlamasız, özentisiz, ama usta işi ürünlerle doludur. Eskiden şairin düşkünlük gösterdiği nutuksu söyleyiş silinmiş, şaşırtıcı imgeler iyice azalmış, keskin uyaklar büsbütün yumuşamış, hatta zaman zaman ortadan kalkmıştır. Eğer arada bir uyaklara rastlanıyorsa, bunlar da sanki kendiliğinden, gelişigüzel doğuvermiş gibi görünmektedir. Buna N. Hikmet'in aşırı içtenliği ve alçakgönüllülüğü ile dilinin temizliği ve işlekliği, deyişinin duruluğu ve akıcılığı da eklenince alabildiğine rahat, doğal, sade bir anlatım meydana gelmektedir.

Öte yandan, içeriğin dışa vurulmasında tek biçime bağlı kalınmaması, yerine göre ölçülü uyaklı ya da ölçüsüz uyaksız, düzyazıya kaçan bir koşuk kullanılması, yerine göre şimdiyle geçmişin, burayla oranın, yaşanılanla düşlenenin birlikte ya da ayrıca verilmesi ve çağrışımlarla birinden öbürüne atlanması anlatımın sözü geçen ni-

teliğini pekiştirir. Daha da önemlisi, durmadan arayan, kendini geliştirip tazeliyen şairi, yeni bir aşamaya ulaştırır: «Saman Sarısı» adlı şiir bu çağdaş aşamanın başarılı bir örneğidir.

N. Hikmet bu dönemdeki şiir anlayışını şöyle açıklar:

«Ben şimdi bütün şekillerden faydalanıyorum. Halk edebiyatı vezniyle de yazıyorum, kafiyeli de yazıyorum. Sevdadan da, barıştan da, hayattan da, ölümden de, sevinçten de, kederden de, umuttan da, umutsuzluktan da da söz açıyorum, insana has olan her şey şiirime de has olsun istiyorum. (...)

«Şair oldum olalı, güzel sanatlardan beklediğim, istediğim şey, halka hizmetleri, halkı güzel günlere çağırmalarıdır. Halkın acısına, öfkesine, umuduna, sevincine, hasretine tercüman olmalarıdır. Sanat telâkkimde değişmiyen işte budur. Geri yanı boyuna değişti, değişiyor, değişecek.» (1).

1960-1970 DÖNEMİ

Bu döneme ilişkin örneklerin büyük bir bölüğü, daha önce de açıklandığı üzre, N. Hikmet'in **Son Şiirleri'**nde toplanmıştır.

«SON ŞİİRLERİ»

1970'te yayımlanmıştır. Bugüne değin beş kez basılmıştır. N. Hikmet'in 1959-1963 yılları arasında verdiği ürünleri kucaklamaktadır. 117 şiir vardır içinde. Bunlar-

(1) Yön, 5.5.1967

dan dokuzu **Yeni Şiirler**'e de alınmıştır: «Vera'ya, Sabah Karanlığı, Beyazıt Meydanındaki Ölü, Vera'nın Uykudan Uyanışı, Yamyamlar, Yılbaşı Ağacı, Saman Sarısı, Havana Röportajı, Tarusa Yolu.»

N. Hikmet yurt dışında yazmış son şiirlerini. Ama bir kez olsun memleketini unutmamış. Bakü'yü, Budapeşte'yi, Prag'ı, Sofya'yı, Paris'i, Roma'yı, Berlin'i gezmiş. Üstüste şiirler dizmiş herbiri için, o uzun «Havana Röportajı»nı, «Tanganika Röportajı»nı, «Berlin Mektubu»nu kaleme almış. Öyleyken yurt özlemini dindirememiş bir türlü. Yer yer bu özlemi dile getirmiş mısralarında, sevgili memleketinin kurtuluşunu hayal etmiş hep:

(...)
Avrupayı, Asyayı, Afrikayı düşümle dolaştım
bir Amerikanlar vize vermediler
denizlerden dağlardan çöllerden çok adamları sevdim
adamlara şaştım

Mapusanelerde ışığıydı hürriyetimin
ekmeğimin katığıydı sürgünde
her biten akşamdaydı, her başlayan günde:
ulu kurtuluş düşü memleketimin.

Bununla da yetinmemiş N. Hikmet, yurdunda olup bitenleri uzaktan, dikkatle izlemiş. Önemli gördüklerini konu yapmış şiirlerine. Nitekim, **Son Şiirleri**'nden bazıları (İzmirli Teğmen, Bu Vatana Nasıl Kıydılar, Asker Kaçağı, Diyet, Gazete Fotoğrafları Üstüne, Şehitler, Beyazıt Meydanındaki Ölü, Hürriyet Kavgası, Teftiş, Vatan Haini, Gayya Kuyusu) Türkiye'nin 1950-1960 dönemiyle ilgili. Bunlarda Demokrat Parti iktidarının iç ve dış politikadaki ihaneti ele alınıyor: Kore Savaşına giriş, ulusal bağımsızlığın çiğnenmesi, ülkenin emperyalizme peşkeş

çekilmesi, hak ve özgürlükerin kısılması eleştiriliyor, Adnan Menderes, Refik Koraltan gibi yöneticiler taşlanıyor, gittikçe kızışan demokrasi kavgası destekleniyor, öldürülen gençlere ağıt yakılıyor:

(...)
Bir ölü yatıyor
ders kitabı bir elinde
bir elinde başlamadan biten rüyası
bin dokuz yüz altmış yılı Nisanında
İstanbulda Beyazıt Meydanında.
(...)

(Beyazıt Meydanındaki Ölü)

N. Hikmet bir yandan yurdundaki olaylarla ilgilenirken, bir yandan da dünyadaki olayları izlemekten geri durmuyor. (Ulusalı evrenselle birlikte yürütüyor.) Örneğin, Afrika'da sömürgecilerin yerli halka yaptığı zulmü sergiliyor:

Afrika, Niyazalant sömürgesi
Saat sabahın dördü.
Dipçikler kapıları dövdü
ve işte fotoğraf:
Zenci kardeşlerim bir don bir gömlek
ve ayakları çıplak
ve pembe avuçlu elleri kıvırcık başlarının üzerinde
dizilmişler duvar diplerinde.

Tıpkı bizim gibi
bizim de dipçikle dövüldü kapılarımız,
bizim de ellerimiz havada, ayaklarımız çıplak,
ama bizde de bize bağlı
duvar diplerinde esir kalıp kalmamak.
(...)

(Niyazalant Sömürgesi)

Bu zulme, emperyalizmin sömürü ve baskısına karşı -«Gizenga'yı Öldürecekler» adlı şiiriyle- savaşmağa çağırıyor insanları.

Ayrıca, savaşa karşı barışı, ölüme karşı hayatı savunuyor. Atomun insanları öldürmek için değil, daha iyi yaşatmak için kullanılmasını istiyor. Hıroşima'ya atılan bombanın getirdiği felâketleri, sınırsız acıları yansıtıyor. Bunun tekrarlanmaması için, çocukların artık ölmemesi için, kardeşlik ve eşitlik için, ekmek ve özgürlük için birleşmeyi öneriyor:

(...)
İnsanlar sizleri çağırıyorum:
kitaplar, ağaçlar ve balıklar için,
buğday tanesi, pirinç tanesi ve güneşli sokaklar için,
üzüm karası saçlar, saman sarısı saçlar ve çocuklar için.

(Çağırı)

Son Şiirleri'nde en büyük yeri yolculuk şiirleri, belki onlardan da çok aşk şiirleri kaplıyor. N. Hikmet son karısı Vera'ya sevgisini, onunla ilgili duygularını, anılarını, sevinç ve tasalarını on beş kadar şiirde açığa vuruyor: «Vera'ya, Şehir Akşam Ve Sen, Sıcaklarda, Ruhun, Sabah Karanlığı, Vera'nın Uykudan Uyanışı, Vera'nın Resmi, Saman Sarısı» vb...

Aşk şiirleri yalın ve duru bir anlatımla yazılmış. Aragon'un da dediği gibi, N. Hikmet «altmış yaşında bir delikanlı»ya benziyor. Sevgisini öylesine doğal ve içten söylüyor...

Ne var ki bazan yaşlılığı geliyor aklına. O zaman unutuyor delikanlılığı, buruklaşıyor söyleyişi, ince bir sızıyla karışıyor sevgisi:

İhtiyarlık yalnızlık bir de ben bir de kara sevda
dördümüz konuşmadan yan yana yürüyoruz
her birimiz tek başına yürüyor ama yan yanayız

Yaşlılık duygusu koyulaşarak kimi kez ölümü düşündürüyor ona, «Cenaze Merasimim» diye şiir bile yazdırıyor. Neyse ki uzun sürmüyor bu. Çünkü N. Hikmet yaşamayı seviyor, dünyayı, çocukları, insanları seviyor, Vera'yı seviyor.

(...)
bir şehir yazı bekliyor beni
giyindim Haziran yapraklarını bulvarların
ölüm düşüncesinden soyundum

Yukarda açıklanan bütün duygular, düşünceler, hayaller, yaşantılar özenti, süs ve oyundan uzak büyük bir içtenlik, doğallık ve alçakgönüllülükle ortaya konulmuş. Dil işlek, temiz ve akıcı. Anlatım sade, açık ve duru. Uyakların seçilişinde, mısraların örülüşünde hiç bir zorlama sezilmiyor. N. Hikmet -«Salatalık» örneğinde olduğu gibi- en basit, en önemsiz şeyleri dahi şiirleştirmeği iyi biliyor. Ustalığını belli etmiyen bir olgunluğu var. Bundan dolayı, şiirleri su gibi okunuyor, kolaylıkla anlaşılıyor, benimseniyor. Coşkulu değil ama duyarlıklı, öfkeli değil ama dokunaklı bir deyişi sürdürüyor. Önceleri kürsüde, meydanda kütlelere okunmak için bağırarak söylerdi şiirlerini. Şimdiyse, bir dostla sohbet edercesine alçak sesle konuşuyor.

GENELLEME

GENELLEME

N. Hikmet, şiirinin niteliğini ve evrimini bir konuşmasında temel çizgileriyle belirtmiştir. Yeniden, ayrı bir genelleme yapmaktan ve kendi incelememi özetlemektense, bu güzel konuşmayı aktarmağı yeğ gördüm. Böylece, hem önemli bir belge gün ışığına çıkmış, hem de şairin poetikası kendi ağzından açıklanmış olacaktır:

«HAYATIMIN VE ŞİİRİMİN HESABATI»

«Birkaç gündür kafamın içinde bir soru kımıldanıp duruyor. 60 yıllık ömrümün 40 şu kadar yılında şiir yazdım durup dinlenmeden. Evimde, sokakta, hapiste, trende, uçakta. Bu şiirlerin içinde ne kadarı, insanları barış için savaşa, emperyalist savaşlara karşı savaşa, millî bağımsızlık için savaşa çağırdı. Kırk şu kadar yıllık şairliğimi masamın üstüne koydum. Elimde kalabilen şiirleri okuyorum. Okurlarımın önünde hesap vermek istiyorum. Yü-

zümün akıyla çıkabilir miyim bu hesabın içinden şair olarak? Şiirleri okudum ve şöyle bir basit istatistik sonucuna vardım: Elimde kalan şiirlerimin yüzde yirmi beşinde, insanlığın en büyük davalarından ikisini, birbirine sıkı sıkıya bağlı iki davayı ele almışım: emperyalist harplere karşı savaş ve milli bağımsızlık savaşı. Bu şiirlerimin tümünü oldukları gibi tekrar etmem imkânsız. Birkaçıyla hesabımı vereceğim.

1925'de Moskova'da, üniversitede okuyorum. Sömürgeciliğe karşı, millî bağımsızlık uğrundaki savaş, bir imkânsız savaş, bir imkânsız hayal olmaktan çıkmış, bir gerçek olmuştur. Ben «**Bir Hintlinin Ağzından**» şiirimi yazmışım.

Şarktan geliyorum!
Şarkın isyanını
haykıraraktan geliyorum..
Şimale akan rüzgârlarla aştım
Asyanın yollarını;
ulaştım
sana...
Haydi uzat kollarını,
beni kucaklasana!
Ey! gönülde onu
görmek arzusunu
Bir sıla hasreti gibi derinlediğim
Ey! kıvrımları
kalbi saran türkülerini
Annemin sesi gibi dinlediğim.
Ey! Asya güneşleri gibi kırmızı
sıcak bayrakları
sıtmalı rüyama giren!

(.....)

Gözümde bir pul etmez artık
ne yer, ne yâr!
Şimale akan rüzgârlarla
aşmışım
Asyanın yollarını
ulaşmışım sana!
Haydi uzat kollarını,
beni kucaklasana!

Aynı yıl Türkiye'me dönüyorum. Kara terör kasıp kavuruyor ortalığı benim orada. Emperyalizm yine ve her zamanki gibi insanlığın bu korkunç baş belâsı, emperyalizmin duvarını yıkmak gerek. Ben **«O Duvar»** şiirini yazıyorum.

O duvarın bir ucu:
tahta sapanlı sarı Çin'de,
öbür ucu:
çelikleri elektrikli Newyork'un içinde.
Her bankada hisse senetleri var
onun.
O duvar
Lordlar kamarasından Lord Gürzon'un
noktaları imparator armalı bir nutku gibi geçiyor.
Eyfel'in tepesinden avlarını seçiyor,
dayanarak Hindenburg'un altın çivili heykeline
topluyor Berlin sokaklarını eline.
O duvarın taşlarına sürterek dilini
kara gömlekli Mussolini
bekliyor nöbet.
İtalya'nın çizmesi
yüzüyor kanda.

O duvar
İkinci bir Balkan gibi yükseliyor Balkan'da.

Yıl 1927. Sırtıma yüklenen 15 yıl piyade ağır hapis cezasıyla Sovyetler Birliği'ne dönüyorum. Sovyetler Birliğine karşı alttan alta harp hazırlıyor emperyalistler. Bakû'ya gidiyorum. İlk sosyalist devletin kanı olan bu şehirle tanışıyorum. «.....**doğru**» şiirimi yazıyorum...

.....
.....
.....
bereketli bir rahmet gibi besleyesin,
demir dağlara tırmanan azmimizin
yeşil filizli sarmaşıklarını...
isteriz ki,
Uzak Sibirya köylerinin ışıklarını
karlı gecelerde
kızıl lâleler gibi yaksın kanınla.
İsteriz ki,
gençlik iksiri gibi aksın kanın,
150 milyonun damarında!

İkinci Dünya Savaşı, yıl 1941. Üç yıldır hapisteyim. Bursa'da hücremde, halkımın millî bağımsızlık uğruna yapmış olduğu kutsal savaşın destanını yazıyorum.

Saat üç buçuk.
Halimur-Ayvalı hattı üzerinde
manga mevziindedir.
İzmirli Ali Onbaşı
(Kendisi tornacıdır)
karanlıkta gözyordamıyla
sanki onları bir daha görmiyecekmiş gibi
baktı manga efradına birer birer:
Sağda birinci nefer
sarışındı.

İkinci esmer.
Üçüncü kekemeydi
fakat bölükte
yoktu onun üstüne şarkı söyliyen.
Dördüncünün yine mutlak bulamaç istiyordu canı.
Beşinci, vuracaktı amcasını vuranı
tezkere alıp Urfa'ya girdiği akşam.
Altıncı,
inanılmıyacak kadar büyük ayaklı bir adam,
memlekette toprağını ve tek öküzünü
ihtiyar bir muhacir karısına bıraktığı için
kardeşleri onu mahkemeye verdiler
ve bölükte arkadaşlarının yerine nöbete kalktığı için
ona «Deli Erzurumlu» derdiler.
Yedinci Mehmet oğlu Osman'dı.
Çanakkale'de, İnönü'nde, Sakarya'da yaralandı
ve gözünü kırpmadan
daha bir haylı yara alabilir,
yine de dimdik ayakta kalabilir.
Sekizinci,
İbrahim,
korkmıyacaktı bu kadar
bembeyaz dişleri böyle tıkırdayıp
birbirine böyle vurmasalar.
Ve İzmirli Ali Onbaşı biliyordu ki:
tavşan korktuğu için kaçmaz
kaçtığı için korkar.

İkinci dünya savaşı zaferle sona ermiş. Hapisteyim. Geçmiş kanlı ve kara günleri düşünüyorum. Biliyorum, tetikte olmak gerek. Emperyalistler gene benim Memetçikleri kalp metelik gibi harcamak istiyor. Ben «**23 Sentlik Asker**» şiirimi yazıyorum.

Yalnız bir mesele var Mister Dalles,
helhalde bunu sizden gizlediler!

Size tanesini 23 sente sattıkları asker
mevcuttu üniformanızı giymeden önce de,
mevcuttu otomatiksiz filân,
mevcuttu sadece insan olarak,
mevcuttu,
tuhafınıza gidecek,
mevcuttu,
hem de çoktan mı çoktan,
daha sizin devletin adı bile konmadan.
Mevcuttu, işiyle gücüyle uğraşıyordu,
Meselâ, Mister Dalles,
yeller eserken yerinde sizin Newyork'un,
kurşun kubbeler kurdu o
gökkubbe gibi yüksek,
haşmetli, derin.
Elinde Bursa bahçeleri gibi nakışlandı ipek.
Halı dokur gibi yonttu mermeri
ve nehirlerin bir kıyısından öbür kıyısına
ebem kuşağı gibi attı kırk gözlü köprüleri.
Dahası var Mister Dalles,
sizin dilde anlamı pek te belli değilken henüz
zulüm gibi,
hürriyet gibi,
kardeşlik gibi sözlerin,
dövüştü zulme karşı o,
ve istiklâl ve hürriyet uğruna
ve milletleri kardeş sofrasına dâvet ederek.
ve yarin yanağından gayri her yerde,
her şeyde,
hep beraber
diyebilmek
için
yürüdü peşince Bedreddin'in.

Hapisten çıktım. Yıl 950. Belki bir çocuğum gelecek dünyaya. Babalık zanaatının ne kadar zor bir zanaat haline geldiğini ilk defa anlıyorum.

Yavrum,
kız olursa tepeden tırnağa anasına benzesin istiyorum,
oğlan olursa, boyu posu bana.
Kız olursa elâ elâ baksın,
oğlan olursa maviş maviş.
Yavrum,
Kız olsun oğlan olsun,
kaç yaşında olursa olsun,
yavrum düşmesin istiyorum hapislere
güzelden, haklıdan, barıştan yana diye.
Fakat malûm.
kızım yahut oğlum,
gecikirse suların ışıması
dövüşeseksin
ve hattâ...
Yani haylice müşkül bir zanaatmış bizde bugün
babalık zanaatı da.

Yıl 955. Dört yıldır Moskova'dayım. Aklımda kaldığına göre katıldığım barış kurultaylarından birinin toplantı salonunda, atom bombasına karşı dört küçük şiir yazdım. Bunlardan birisi «**Ölü Kızcağız**».

Bugüne kadar dolaşıyor dünyayı
Övünüyor gibi mi geliyor ne
Değil
Dolaşan o küçücük Japon kızcağızı da
İnsanları atom harbine karşı savaşa çağırıyorsa
Çağırabiliyorsa
Ve insanlar onun incecik sesine kulak kabartıyorsa
O bu kuvvetini
Hiroşima'da bir kâğıt parçası gibi
Yanıp kül olmak pahasına kazandı.

Kapıları çalan benim
kapıları birer birer.

Gözünüze görünemem
göze görünmez ölüler.

Hiroşima'da öleli
oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım,
büyümez ölü çocuklar.

Saçlarım tutuştu önce,
gözlerim yandı kavruldu.
Bir avuç kül oluverdim,
külüm havaya savruldu.

Benim sizden kendim için
hiç bir şey istediğim yok.
Şeker bile yiyemez ki
kâğıt gibi yanan çocuk.

Çalıyorum kapınızı
teyze, amca, bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
şeker de yiyebilsinler.

Sene 1963. Tanganika'ya gidiyorum. Memleketimin üstünden geçiyorum. On üç seneden beri memleketimi ilk defa görüyorum. 8000 metre yukarıda Anadolu'mun üstündeyim. 8000 metre derinde bulutlar altında, toprağımda kara kış. Köylerin çoktan kesiktir yolu· Her biri karlı çöllerle bir başınadır. Bulguru aşı yağsız, tezek dumanında göz gözü görmez. Bebeler ölür bitlenmeye bile vakit bulmadan. Ve ben uçarım 8000 metre yukarıda bulutların üstünde.

Bilmiyorum, vatanımın insanları başta olmak üzere, bütün insanlığa vermek istediğim hesabı verebildim mi? Sonra bütün bu hesap bir çeşit... övünmek olmadı mı?

Yeryüzünde benden çok değerli şairler, barış, hürriyet ve millî bağımsızlık için, şair olarak yaptıkları savaşın hesabını elbette çok daha parlak verebilir. Sayın ve sevgili okuyucularım. Birkaç örnekle önünüze çıktım, beni en büyük insanlık davasının ikisinde biraz olsun ödevini yapmış bir yurttaş şair sayarsanız bahtiyar olacağım.» (*).

(*) Bu yazı, Yeni Adımlar dergisinden (Ağustos 1973) aktarılmıştır. Şiirler, N. Hikmet'in eserlerindeki basımlarıyla karşılaştırılmış, bazı yerleri düzeltilmiştir.

(A. Bezirci)

KAYNAKÇA

NÂZIM HİKMET'İN ESERLERİ

ŞİİRLER

— Güneşi İçenlerin Türküsü, 1928, Bakû.
— 835 Satır, İstanbul, 1929, Ahmet Halit Kitaphanesi.
— Jokond İle Si-Ya-U, İstanbul, 1929, Akşam Matbaası.
— Varan 3, İstanbul, 1930, Ahmet Halit Kitaphanesi.
— 1+1= Bir, İstanbul,1930, Ahmet Halit Kitaphanesi.
— Sesini Kaybeden Şehir, İstanbul, 1931, Remzi Kitaphanesi.
— Gece Gelen Telgraf, İstanbul, 1932, Ahmet Halit Kütüphanesi.
— Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Istanbul, 1932, Suhulet Kütüphanesi.
— Portreler, İstanbul, 1935, Şirketi Mürettibiye Matbaası.
— Taranta-Babu'ya Mektuplar, İstanbul, 1935, Yeni Kitapçı.
— Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, İstanbul, 1936, Yeni Kitapçı.
— Kurtuluş Savaşı Destanı, İstanbul, 1965, Yön Yayınları («Kuvâyi Milliye-Destan» adıyla, Ankara, 1968, Bilgi Yayınları).

— Saat 21,22 Şiirleri, İstanbul, 1965, De Yayınevi.
— Şu 1941 Yılında, İstanbul, 1965, Evren Yayınları.
— Dört Hapisaneden, İstanbul, 1966, De Yayınevi.
— Rubailer, İstanbul, 1966, De Yayınevi.
— Memleketimden İnsan Manzaraları, İstanbul, 1966-1967, De Yayınevi.
— Yeni Şiirler, Ankara, 1966, Dost Yayınları.
— İlk Şiirleri, İstanbul, 1969, May Yayınları.
— Son Şiirleri, İstanbul, 1970, Habora Kitabevi.

OYUNLAR

— Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi, İstanbul, 1932, Ahmet Halit Kitaphanesi.
— Unutulan Adam, Istanbul, 1934/1935, Resimli Ay Matbaası
— Kafatası, İstanbul, 1932, Suhulet Kütüphanesi.
— Ferhad İle Şirin, İstanbul, 1965, De Yayınevi / Ankara, 1965, Dost Yayınları.
— Enayi, Ankara, 1965, Dost Yayınları.
— İnek, Ankara, 1965, Dost Yayınları / İstanbul, 1965, İzlem Yayınevi.
— Sabahat, İstanbul, 1966, De Yayınevi.
— Ocak Başında, İstanbul, 1966, Pınar Yayınevi / İstanbul, 1966, İzlem Yayınevi.
— Yolcu, İstanbul, 1966, Pınar Yayınevi / İstanbul, 1966, İzlem Yayınevi.
— Yusuf İle Menofis, İstanbul, 1967, İzlem Yayınevi.
— Demokles'in Kılıcı, Istanbul, 1974, Habora Kitabevi.

ROMANLAR

— Kan Konuşmaz, İstanbul, 1965, Pınar Yayınevi.
— Yeşil Elmalar, İstanbul, 1965, Pınar Yayınevi.
— Yaşamak Güzel Şey Be Kerdeşim, İstanbul, 1967, Gün Yayınları

MASALLAR

— Sevdalı Bulut, İstanbul, 1968, Cem Yayınevi. / Ankara, 1968, Dost Yayınları.
— La Fontaine, Masallar, (çeviri), 1970, Ankara, Bilgi Yayınevi.

MEKTUPLAR

— Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, Ankara, 1968, Bilgi Yayınları.
— Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar, İstanbul, 1968, De Yayınevi.
— Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar, İstanbul, 1970, Cem Yayınevi.

FIKRALAR / DENEMELER

— İt Ürür Kervan Yürür, İstanbul, 1936, Selâmet Matbaası.
— Millî Gurur, İstanbul, 1936, Kader Matbaası.
— Sovyet Demokrasisi, İstanbul, 1936, selâmet Matbaası.

NÂZIM HİKMET
İÇİN YAZILANLAR

DERGİLERDE ÇIKMIŞ YAZILAR (x)

Tektaş Ağaoğlu - Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim, May, Ekim 1967
Ahmet Haşim NH'i Anlatıyor, TS. 16.3.1968
Ayperi Akalan - Yolcu, Yön, 27.1.1967
Oktay Akbal - Günlerde, VK, 1.9.1968
Erciiment Akman - NH Ve Sinema, TD, Haziran 1974
Hulki Aktunç - NH'in Sanat Felsefesi, TD, Haziran 1974
Tahir Alangu - NH'in Masalları, Dost, Ağustos 1968
Hikmet Altınkaynak - NH'in Tiyatrosu, YA, Haziran 1974
» » — NH'in Masalları, Yınsıma, Haziran 1974
» » — NH Üzerine, TÖB-Der, 1.9.1974

(*) Kaynakçada Nâzım Hikmet NH, ve dergilerden Varlık VK, Forum FM, Papirüs PS, Şiir Sanatı ŞS, Yeni Ufuklar YU, Resimli Ay RA, Sosyal Adalet SA, Yeni Dergi YD, Yeni A YA, Yeni Adımlar YAD, Yarına Doğru YDO, Türk Solu TS, Yeni Gerçek YG, Türkiye Defteri TD harfleriyle gösterilmiştir.

Günel Altıntaş — Nâzım Myth'miş, YU, Ocak 1966
» » — NH İçin, May, Temmuz 1969
» » — Nâzım Şiirine Dönmemek Gericiliktir, Soyut, Haziran 1966
» » — Görüntü Üzerine, Soyut, 1966, s. 17
Taylan Altuğ — İnsan Manzaraları Üzerine, TD, Haziran 1974
Zihni Turgay Anadol — Şeyh Bedrettin, NH ve Kemal Tahir, Gerçekler Postası, 14.2.1968
Melih Vevdet Anday — Bir Gelişme, Yaprak, 15.4.1950
Hayati Asılyazıcı — NH, Yermalova Tiyatrosu Ve Enayi Oyunu üzerine, May, Haziran 1968
» » — NH Üstüne, TD, Temmuz 1974
Arif Nihat Asya — Korkunç Tenakuz, Bayrak, 1.3.1965
Falif Rıfkı Atay — NH, Yön, 7.5.1965
Nihal Atsız — Komünist, Yahudi Ve Dalkavuk, Orhun, 21.3.1934
Behzat Ay — Bir Yanardağ, Yelken, Mart 1967
Şevket Süreyya Aydemir — Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Kadro, Nisan 1932.
» » — NH Ankara'da, Yön, 27.1.1967, 3.2.1967
» » — NH Gerçeği, Kim, 21.7.1967
Ece Ayhan — NH Ve Sinema, Yeni Sinema, Sayı 9
Ekber Babayev — NH Kendi Şiirini Anlatıyor, Yön, 28.4.1967, 5.5.1967
Zühtü Bayar — 9. Yıl Şiiri, PS, Aralık 1967
» » — Kafatası'nın Açıklaması, PS, Eylül 1967
» » — NH'in Şiiri Önce İkinci Yeniye Bir Tokat Attı. Yelken, Şubat 1968
» » — NH Ve Türkçe, TS, 26.3.1968, 16.4.1968
» » — NH'in Şiirinde Dünya Görüşü, May, 1.6.1968
» » — NH'in Çıkışı Sırasında Türk Tiyatrosu, Yelken, Haziran 1968
» » — Bu Şiir Kimin, Yelken, Aralık 1968
» » — NH'in Oyunlarında Konu Ve Tema, YG, Haziran 1968
» » — NH'in Oyunlarında Marksist Dünya Görüşü, FM, 1968, sayı 337
» » — NH'in Oyunlarında Dramatik Yapı, FM, 15.9.1968, 1.10.1968
» » — NH'in Oyunlarında Kişileştirme, FM, 15.10.1968
» » — NH'in Oyun Yazarlığı, Yansıma, Haziran 1974

Zühtü Bayar — NH'in Kişileri, TD, Haziran 1974
Mustafa Baydar — Putları Yıkıyoruz Kampanyası, YD, Eylül 1967
Nihat Behram — NH'ten Bu Yana Türk Şiirinde Gerilla Hareketleri, Ant, 13.1.1970.
İlhami Bekir — NH'in İlk Şiirleri, May, Haziran 1969
Egemen Berköz — Değinmeler, Soyut, Mayıs 1967
Semiha Berksoy — NH'ten Anılar, Akis, 1965
Asım Bezirci — Toplumcu Şiirimiz İçinde N. Hikmet, Gelecek, Mayıs 1971
» » — Memleketimden İnsan Manzaraları, YA, Haziran 1973
» » — NH'in Şiiri, YA, Haziran 1974
» » — Özgürlük Ve Sessizlik, YA, Aralık 1973
Oktay Bizer — NH'in Bazı Resimleri, TD, Haziran 1974
Ender Kâmil Boyacı — Faşizme Ve Nazizme Karşı NH, Yansıma, Ağustos 1974
Muzaffer Buyrukçu — Ferhad İle Şirin, YU, Şubat 1966
» » — NH'ie Üç Buçuk Yıl, PS, Eylül 1967
Edip Cansever — Türkçeden Türkçeye Bir Çeviri, Yön, 9.4.1965
Cemal Süreya — NH, PS, Temmuz 1966
Tankut Centel — NH, Şiiri, Yansıma, Haziran 1974
Bedrettin Cömert — NH'in Gerçekçilik Anlayışı, FM, 1.6.1969
» » — Saat 21 - 22 Şiirleri, FM, 1.4.1968
Aziz Çalışlar — NH Ve Tiyatro, PS, Eylül 1967
Rıza Çavdarlı — Fütürist Şiir, Uyanış, 22.6.1939
Naci Çelik — NH'in Romanları, TD, Haziran 1974
Bülent Dalyancı — NH, İçin, May, Haziran 1969
Tahsin Demiray — Yeni Bir Tip Dreyfüs Hadisesi Karşısında mıyız? Hafta, 23.12.1949
Hasan Denizli — NH Ve Sanatı, Barış, 7.1.1950
Güzin Dino — Kurtuluş Savaşı Destanı, SA,Mayıs 1965
» » — Sartre, Aragon Ve Simonov N. Hikmet'i Anlatıyor, Yön, 25.12.1964
Mehmet Doğan — Kemal Tahir'e Mektuplar, YD, Kasım 1968
» » — Saman Sarısı, PS, Eylül 1967
» » — NH'in Şiiri, YD, Temmuz 1974
Refik Durbaş — NH, Soyut, Eylül 1966
Ehrenburg N. Hikmet'i Anlatıyor, VK, Eylül 1969
İlya Ehrenburg — NH, May, Ekim 1967

M. Erhan Ekici — NH'in Dünya Görüşü Ve Sanatı, Yansıma, Temmuz 1974

Samih Emre — Şeyh Bedrettin, Yön, 17.6.1966

» » — Memleketimden İnsan Manzaraları, Yön, 30.9.1966

Ender Erenel — NH'in Polemikleri, YD, Haziran 1969

Sadri Ertem — Hem Şair Hem Materyalist Olmak Kabil mi? RA, Haziran 1929

» » — Bedrettin Destanı, Yedigün, 31.7.1937

Konur Ertop — Yusuf İle Menofis, Dost, Temmuz 1967

» » — Nâzım'da Ve Akif'te İnsan Manzaraları, YA, 1.7.1972

Fethi Naci — NH, Tedirginliği, Yön, 30.4.1965

» » — Ferhat İle Şirin, Yön, 24.9.1965

Radi Fiş — NH'in Şairliği Hakkında, Soyut, 30.11.1970

Baha Gelenbevi — NH'in İstanbul'a Son Günleri, Yön, 17.2.1967

Mücahit Gültekin — Memleketimden İnsan Manzaraları'nda Mizah, Yansıma, Eylül 1974

Adil Gülvahaboğlu — Nâzım'ın Yurtseverliği, YAD, Mayıs 1974

Ergin Günçe — NH'in Şiirimizdeki Yeri, YA, Haziran 1974

Hasan Gürkan — «Saman Sarısı» Üstüne Notlar, Yansıma, Kasım 1974

Nedim Gürsel — Saman Sarısı Şiirleri, YU, Ocak 1970

Hakkı Suha (Gezgin) — NH, Yeni Mecmua, 5.7.1940

Halit Fahri — 835 Satır, Servetifünün — Uyanış, 9.5.1929

Von Peter Hamm — Türk Şairi NH Nasıl İhmal Edildi, Yön, 25.12.1964

Aydın Hatipoğlu — Yaşayan NH, YG, Haziran 1968

İrfan Hızar — Peyami Ve Nâzım Çekişmesi, Kültür, 15.9.1935

Salâhattin Hilâv — NH, Üzerine Notlar, Yön, 11.6.1965/ 30.7.1965

» » — Yolcu ve Yalnızlık Üstüne, Dost, Şubat 1967

» » — Son Sanat Tartışmaları, PS, Eylül 1967/ Yansıma, Haziran 1974

Fıfat Ilgaz — Ölülerimizi Andıkça, Yansıma, Haziran 1974

Attilâ İlhan — Attilâ İlhan'ın Defteri, Yön, 30.12.1966

» » — Nâzım'ın Suçsuzluğu, Yön, 24.2.1967

» » — Rübailer Okurduk Gazali'den, Yön, 25.3.1967

» » — Mavi Gözlü Dev, Barış, 1.5.1950

Evin İlyasoğlu — Salkım Söğüt'ün Türküsü, YD, Eylül 1968
Ahmet İnam — İki Şiir İki Dünya, I-X, Dost, Ocak 1972/Kasım 1972
Alpay Kabacalı — NH'i Anarken, Milliyet Sanat Dergisi, 7.6.1974
Kandemir — Şair Orhan Veli Diyor ki, Edebiyat Alemi, 28.7.1949
Ceyhun Atuf Kansu — Ozanın Adı, Yansıma, Haziran 1974
Necip Fazıl Kısakürek — Üç Maskeli Tabiye, Büyük Doğu, 26.8.1949
» » » — Maddî Veca, Büyük Doğu, 23.9.1965
Hüseyin Korkmazgil — Ne Mutlu Bize, FM, 1.6.1969
Uğur Kökden — Çocuk Ve Şair, PS, Eylül 1967
Ahmet Köklügiller — NH, Şiirini Anlatıyor, Yelken, Şubat 1969
İrfan Emin Kösemihaloğlu — Tekzip, Nuhun Gemisi, 10.5.1950
Cevdet Kudret — NH Yıldız Gibi Aktı Geçti, SA, Haziran 1965
Memet Fuat — Memleketimden İnsan Manzaraları, Ant, 10.1.1967
» » — Ferhad İle Şirin'in İki Baskısı Üzerine Mektup, Yön, 5.11.1965
» » — Bugün Pazar Şiiri, YD, Nisan 1967
» » — NH'in Suçsuzluğu, YD, Şubat 1967
Mehmed Kemal — NH'in Avukatı Konuşuyor, Ant, 28.2.1967
Nermin Menemencioğlu — NH'in Şiiri, PS, Haziran 1966
» » — NH'in Bir Şiiri, PS, Ağustos 1968
Nezihe Meriç — Ferhad İle Şirin Oyunu Üzerine, Dost, Kasım 1965
Rauf Mutluay — Nâzımsız Şiir, YU, Haziran 1970
Naci Sadullah — Nasıl Yazıyorlar, Yeni Mecmua, 15.5.1941
» » — Mahmut Esat Bozkurt Perşembe'ye Diyor ki, Perşembe, Ekim 1935
Nadir Nadi — NH, Meselesi, Yön, 1.1.1965
Necati Zekeriye — Umudu Erdemleştiren Yazar, Sesler (Üsküp), 1973
» » — Bizde NH'in Etkisi, Sesler, 1972
Behçet Necatigil — Nâzım Bana Dilimin Güzelliğini Gösterdi, Milliyet Sanat Dergisi, 1.6.1973
Nejat Eşref — Unutulan Adam, Yücel, Mart 1935

Aziz Nesin — NH, İçin Yazılmış Dört Şiir, Dost, Ekim 1967
» » — NH'in Biyoğrafisini Yazarken, PS, 28.2.1968
» » — NH, Komitesi Kurulmalıdır, Ant, 4.4.1967
» » — Şair NH, Yön, 16.4.1965
» » — NH Şilebi, Ant, 4.4.1967

Ahmet Oktay — Memleketimden İnsan Manzaraları Üstüne Bazı Notlar, PS, Eylül 1967

Orhan Kemal — NH'ten Anılar, Yön, 2.4.1965/16.4.1965
» » — Hatıralar, Yaprak, 15.4.1950
» » — Bursa Cezaevi Notları, YD, Ağustos 1970

Fikret Otyam — Yakup Kadri Karaosmanoğlu Anlatıyor, Yeni Edebiyat, Aralık 1969

Cemal Oğuz Öcal — Ahmet Emin Yalman'a Cevap, Serdengeçti, Ekim 1949

Orhan Seyfi — NH, İle Mülâkat, Akbaba, 7.5.1937

Mustafa Öneş — NH'in Şiiri, YD, Nisan 1967
» » — 835 Satır, YD, Aralık 1968
» » — Rubailer, Yansıma, Haziran 1973

Erdal Öz — Şiirimizin Büyük Proleteri, TS, 10.6.1969

İsmet Özel — NH, İçin, May, Temmuz 1969

Kemal Özer — Görüşlerin Belirmesi İçin, ŞS, Haziran 1966
» » — Güncele Olumlu Bakış ve NH YA, Temmuz 1973
» » — NH Şiirinin Uyarısı, YA, Haziran 1974

Vecdi Özgüner — Dünya Basınında Nâzım, Barış, 1.5.1950

Yüksel Pazarkaya — İvan İvanoviç'i Tanımak, PS, Mayıs 1969
» » — NH, Ve Yeni Kalemden Çıkan Lirizm, Yön, 22.1.1965
» » — Batı Almanya Radyolarında 1941 Yılında, Yön, 26.3.1965
» » — NH, Ve Demoklesin Kılıcı, YA, Ağutos/Eylül 1973

Ali Püsküllüoğlu — NH, Şiirinin Gelişi, ŞS, Nisan-Mayıs 1966

R. Tomris — NH, Deyince, PS, Eylül 1967

Sabahattin Ali — Nâzım Hakkında, Uyanış, Aralık 1937

Peyami Safa — Jokond İle Si-Ya-U, RA, Aralık 1929
» » — Biraz Aydınlık, I-VII, Hafta, 8.7.1935/19.8.1935
» » — Şiir ve Nesir, Hafta, 20.2.1935

Asım Sarp — Nâzım'ın Sanat Anlayışı, Gerçekler Postası, 1.6.1967
» » — Türk Şiirinin Bünyesindeki Teknik Gelişme, Gün, 15.6.1946
Aydın Sayman — NH, Ve Sinema, Yansıma, Haziran 1973
Sabiha Sertel — NH'in Otokritiği, Ant, 22.10.1968
H. Sezener — Ey Hürriyet Seninle Nasıl Eğlendiler, Barış, Mayıs 1950
Samuel Sillen — Bir Amerikan Yazarına Göre NH, (Çev. Engin Aşkın), Ant, 7.5.1968
İlhami Soysal — Bir Şairin Ölümü, Yön, 20.11.1964
Philippe Soupault NH'i Anlatıyor, Yön, 30.4.1965
» » — NH, (Çev. A. Timuçin), ŞS, Nisan 1967
L. N. Starostan — NH'in Portresi Münasebetiyle, May, 1.8.1969
Kemal Sülker — NH'in Serbest Vezinle Yazdığı İlk Şiirler, FM, 1.6.1969
» » — NH'te Aşk, Umut, Özlem, FM, 1.6.1969
» » — NH'ten Anılar, Ant, 4.6.1968
» » — NH'in Türkiye'de Son Getesi, Ant, 6.6.1967
» » — Nâzım'a İlgi Ve Heyecan, Günümüzde Kitaplar, Kasım 1973
» » — Atatürk Döneminde Solun Durumu Ve NH'in şiirleri İçin Açılan Davalara Bakış. Emek, Şubat 1971
Şarif Hulusi— Nâzım Üstüne, Eylem, 1963, s. 17
Haldun Taner — NH'in Oyununu Moskova'da Seyrettim, Ant, 18.7.1967
» » — Son Eşi Vera NH'i Anlatıyor, Ant, 1.8.1967
» » — NH'in Mezarı, Ant, 25.7.1967
Cahit Tanyol — NH Vatan Haini mi? Yön, 23.7.1965
Afşar Timuçin — NH, Bir Dehanın Yalnızlığı, May, Eylül 1969
» » — NH, İçin, May, Haziran 1969
» » — Bu Dünyada Nâzım Kaldı, YU, Haziran 1974
Attilâ Tokatlı — NH ve Yolcu, Ant. 17.1.1967
Ömer Faruk Toprak — Yolcu, Yön, 27.1.1967
» » » — Aslolan Hayattır, PS, Eylül 1967
Tristan Tzara — NH Üstüne (Çev. Mehmet Tuncay), ŞS, Ocak 1967
» » — NH'in Şiiri ve Evrensellik (Çev. S. Hilav), Yön, 7.5.1965

Nurer Uğurlu — Bir Şiir Bir Anı, YG, Haziran 1968
Fuat Uluç — Bir Azıtma Münasebetiyle, Düşünen Adam, 3.12.1964
» » — Yine O Hikâye, Bayrak, 1.1.1965
» » — Rıza Tevfik, Mehmed Akif ve Nâzım Üzerine, Bayrak, 1.2.1965
» » — NH Ve Çömezleri Neden Kızıyorsunuz? Bayrak, 1.4.1965
» » — Hem Komünist, Hem Vatan Şairi, Bayrak, 1.5.1965
» » — İşte NH, Bayrak, 1.7.1965
Umran Nazif — Nurullah Ataç'ı Ziyaret, VK, 1.2.1938
Turgut Uyar — Şiir, Ant, 18.4.1967
» » — Sıla Ve Muhacirlik Mısraları, PS, Eylül 1967
Vâlâ Nurettin — Bu Dünyadan Nâzım Geçti, Meydan 1965
Vâ-Nû — Yeni Kitaplar: Vatan 3, RA, Haziran 1930
Altan Yalçın — Ellerinize Ve Yalana Dair, Ant, 17.2.1970
» » — Sanatta Yeni Bir Dönemeç, Ant, 20.1.1970
Yaşar Kemal — NH, Ant, 6.6.1967
» » — NH Ve Halk, Ant, 3.6.1969
Yaşar Nabi — Şiirde Eski Yeni Meseesi, VK, 1.8.1946
Can Yücel — Kalıcı Olan Yolcu, Yön, 27.1.1967
(...) NH dergisinde çıkmış imzasız yazılar, Sayı 1—10, 4.5.1950/4.7.1950
(...) Nâzım'ı Kurtaraım, Nuhun Gemisi, 10.5.1950
(...) NH Davası Ve Demokrasimiz, Nuhun Gemisi, 10.5.1950
(...) Naci Sadullah İle NH Üzerine Konuşma, TD, Haziran 1974
(...) Edebiyat Davaları, Dört Hapishaneden, YD, Ocak 1969
(...) Sesini Kaybeden Şehir, RA, 15.1.1931
(...) NH'in Kaçısı, VK, 1.8.1951
(...) Yoldaş Karahan'ın Bir Numaralı Elemanı: NH, Millet, 3.7.1947
(...) NH Hikâyesinin Sonu, Millet, 10.7.1947
(...) Dikkat, Cezaevlerinde Kızıl Piyesler Oynanıyor, Millet, 19.2.1948
(...) Bursa Cezaevindeki İş Atelyeleri, Millet, 26.2.1948
(...) Yeşil Bursa'da Oynanan Kızıl Piyesler, Millet, 11.3.1948
(...) Bay A.E. Yalman'ın Aradığı Masumlara Dair, Millet, 3.11.1949
(...) Fransız Komünistleri Ve NH, Millet, 5.1.1950

Ahmet Haşim — Akşam (?) 28.9.1924
» » — Aynı Şair Hakkında, Akşam (?), 12.10.1924
» » — 835 Satır, İkdam, 24.4.1929
Günay Akarsu — İnek, Milliyet, 16. Mart 1969
» » — Yolcu, Milliyet, 16.12.1966
Oktay Akbal — On Yıl Önce Bir Şair, Cumhuriyet, 3.6.1973
» » — NH'nin Mezarında, Vatan, 4.1.1969
» » — Nöbet Tutanlar, Cumhuriyet, 16.6.1974
Çetin Altan — Şale Köşkünde Bir gece, Akşam, 28.12.1966
Çetin Altan — 1938 Harp Okulu Olayı ve NH, Akşam, 1.1.1967
» » — Taş Devri Yaratıkları, Akşam, 24.2.1968
» » — NH Türkiye'nin Yüz Akıdır, Akşam, 10.10.1967
Selmi Andak — Yolcu, Cumhuriyet, 15.12.1966
Hayati Asılyazıcı — NH Üstüne, Yeni Ortam, 3.6.1973
Nurullah Ataç — NH Değişirse, Milliyet, 24.11.1931
» » — NH, Milliyet, 4.2.1932
» » — Yeni Bir Vair, Milliyet, 3.2.1934
» » — Ölü Diri, Tan, 26.4.1935
» » — Orhan Selim'e Mektup, Tan, 8.7.1935
» » — Şeyh Bedreddin Dostum, Son Posta, 28.11.1936
» » — Şeyh Bedreddin Destanı, Akşam, 12.12.1936
Falih Rıfkı Atay — Pazar Konuşması/NH, Dünya, 2.5.1965
» » » — Kırık Baş, Yeni İstanbul, 27.6.1951
Akal Atilla — NH İspanyolcaya çevrildi, Milliyet, 3.5.1970
İbrahim Balaban — Ustam NH, Yeni Ortam, 1.7.1974/21.9.1974
Zühtü Bayar — NH'in Çıkışı Sırasında Türk Tiyatrosunun Durumu, Yeni Ortam, 1.10.1973
» » — NH Ve Doğa Bilimleri, Yeni Ortam, 23.7.1973
» » — NH'in İlk Oyunları, Yeni Ortam, 9.7.1973
» » — NH'in Oyunları, Yeni Ortam, 20.8.1973
» » — Bu Şiir Kimin, Yeni Ortam, 17.9.1973
» » — Dokuzuncu Yıl Şiiri, Yeni Ortam, 3.9.1973
» » — Haksız Bir Eleştiri, Yeni Ortam, 6.9.1973
» » — Haklı Bir İlgi, Haklı Bir Heyecan, Yeni Ortam, 10.12.1973
» » — Kafatası Üstüne, Yeni Ortam, 19.11.1973
» » — NH'in Sanat Görüşü, Yeni Ortam, 3.6.1973

Zühtü Bayar — NH'in Gözüyle Kemal Tahir, Yeni Ortam, 30.4.1973
» » — Büyük Türk Şairi Polonya'da Çok Seviliyor, Yeni Ortam, 13.5.1974
Mustafa Baydar — Zoraki Diplomatın Dedikleri, Cumhuriyet, 8/10.12.1970
Tarık Buğra — Şiir Çetin İş, Tercüman, 5.8.1970
Halip Çapın — Nâzım'ın Oğlu Memet, Milliyet, 28.3.1970/3.4.1970
» » — Nâzım Ve Oyunu Türk Sahnesinde (Ferhat İle Şirin), Milliyet, 20.9.1965
İlhan Darendelioğlu — Komünist Yahudier, Bugün, 13.9.1967
Macit Cevat Doğudan — NH'in Şiiriyle İlgili Bir Açıklama, Yeni Ortam, 19.10.1973
» » » — NH ile Nasıl Tanıştım, Yeni Ortam, 21.10.1974
» » » — İnönü Ve NH, Yeni Ortam, 6.1.1974
Ahmet Muhip Dranas — Canı Cehenneme, Zafer, 29.6.1951
Bahadır Dülger — NH Davası, Tasvir, 28.8.1949
Mustafa Ekmekçi — NH, Yeni Ortam, 3.6.1974
Tekin Erer — NH'in Kuyrukları, Son Havadis, 3.12.1965
Mehmet Şevki Eygi — Türkiye'nin Yüz Karası, Bugün, 14.10.1967
Fatin Fuad — NH, Adalet, 20.12.1964
Hamdullah Suphi — Putlar Nasıl Yıkılır, İkdam, 7.7.1929
Abdulhak Şinasi Hisar — NH Ve Serbest Nazım, Dünya, 31.3.1967
Arslan Humbaracı —NH'e Ait İstidayı Şöhretli Sovyet Yazarlarına İmzalatamadım, Cumhuriyet, 10.6.1950
Hasan Gürkan — NH'i Doğru Anlamak, Yeni Ortam, 3.6.1973
Kadircan Kaflı — Hapsedilen Yalnız NH midir, Yeni Sabah, 26.8.1949
» » — NH Köleliği Seçti, Yeni Sabah, 24.6.1951
Necip Fazıl Kısakürek — NH'i Bahriye Mektebinde Tanıdım, Yeni İstanbul, 15-18.6.1965
Necip Fazıl Kısakürek — Edebiyatta Eski-Yeni Meselesi, Akşam, 30.1.1940
Rauf Mutluay — Bu Hasret Bizim, Cumhuriyet, 3.6.1974
Nadir Nadi — Kızıllar Ve Ticaniler, Cumhuriyet, 1.7.1951

Doğan Nadi — Kuşa Döndü, Cumhuriyet, 3.7.1951
Aziz Nesin — Bir Başka Dünya, Yeni Tanin, 4.9.1965/13.9.1965
Orhan Seyfi Orhon — NH, Son Havadis, 6.6.1963
» » » — Vatan Haini, Son Havadis, 17.7.1967
» » » — Palavracılar, Son Havadis, 12.10.1967
» » » — Bir Tören, Son Havadis, 8.6.1967
» » » — Millî Karakter, Son Havadis, 9.6.1970
» » » — NH, Son Havadis, 14.12.1970
Cevdet Perin — Acıdıkları İçin, Haber, 24.9.1967
Peyami Safa — Varız Diyen Nesil, Hareket, 11.5.1929
» » — Büyük Bir Kafa Mimarı, Hareket, 8.6.1929
» » — Yeni Şiir, Hareket, 10.7.1929
» » — Kültür Alemi Ve Matbuat, Hareket, 29.5.1929
» » — Şarlatan, Tan, 11.9.1935
Atıf Sakar — Bir ölüye Dair, Haber, 19.7.1967
Mehmet Ali Sebük — NH, Meselesi, Vatan, 11.11.1949
» » » — NH, Davasının Sübut Delilleri, Vatan, 18.11.1949
» » » — NH'in Cezası, Vatan, 5.12.1949
» » » — NH'e Ait Fillerin Suç Unsurları, Vatan, 23.11.1949
» » » — Büyük Adlî Hata, Vatan, 20.12.1949
» » » — Askerî Adalet Diye Bir Hukuk Şubesi Yoktur, Vatan, 3.1.1950
» » » — Dreyfüs — NH, Vatan, 28.1.1950
» » » — Hakkın Müdafaası, Vatan, 2.2.1950
İlhan Selçuk — NH, Cumhuriyet, 18.12.1964
» » — Mehmet Akif, Cumhuriyet, 3.1.1966
» » — Nâzım Ve Süleyman, Cumhuriyet, 14.7.1967
» » — Bakın Efendiler, Cumhuriyet, 4.3.1967
Ahmet Soner — Sinemacı Gözüyle NH, Cumhuriyet Sanat/Edebiyat Eki, Ocak 1971
Kemal Sülker — Nâzım'ın Olmıyan Bir Şiiri Ve Bazı Gerçekler, Yeni Ortam, 25.9.1973
» » — NH'in İlk Duruşmaları, Yeni Ortam, 1-V 5.6.1974/9.6.1974
Tarık Dursun — Sahici Oyuncuların Oyunu, (Yolcu), Milliyet, 1966
Enis Tahsin Til — Hikmet Nâzım Bey, Akşam, 29.6.1950

Faruk K. Timurtaş — Akif Ve NH, Son Havadis, 8.1.1966
» » — NH, Büyük Şair Değildir, Son Havadis, 22.7.1967
Metin Toker — Nâzım, Milliyet, 15.10.1967
Tr. Tz. — Derrière Ses Barreux NH, L'Humanitè, Paris, 8.12.1949
Refi Cevat Ulunay — NH, Milliyet, 6.6.1963
Ahmet Uysal — Yazdık Nâzım Nâzım Diye, Yenì Ortam, 26.8.1974
Yakup Kadri — NH, Milliyet, 28.4.1929
» » — Yeni Cemiyette Şair, Milliyet, 14.5.1929
Ahmet Emin Yalman — Tevfik Fikret Ve NH, Vatan 19.8.1949
Sedat Yenigün — Vatan Şairi Ha, Bugün, 19.3.1967
Yusuf Ziya — Abdülhak Hâmit Ve Mehmet Emin, İkdam, 6.7.1929
(...) — NH,Dün Şehrimize Getirildi, Cumhuriyet, 10.4.1950
(...) — NH, Açlık Grevine Başladı, Cumhuriyet, 9.4.1950
(...) — NH, Açlık Grevinden Vazgeçti, Cumhuriyet, 11.4.1950
(...) — NH'in Türk Vatandaşlığından Çıkarılması, Cumhuriyet, 16.3.1951
(...) — Nihayet Resmi de Geldi, Cumhuriyet, 12.7.1951
(...) — NH, Moskova'da, Cumhuriyet, 20.6.1951

NÂZIM HİKMET ÜSTÜNE YAZILMIŞ KİTAPLAR

Ahmet Cevat — NH, 1937
Besim Akımsar — NH, Ve Başkaları, 1965
A. Kadir — 1938 Harp Okulu Olayı Ve NH, 1966
Günel Altıntaş / Zühtü Bayar — Yazdık Nâzım Nâzım Diye, 1974
Aydın Aydemir — Nâzım, 1970
Atsız — Komünist Donkişot'u Proleter-Burjuva N. Hikmetof Yoldaş'a, 1935
Balaban — Şair Baba Ve Demdakiler, 1968
Osman Başdemir — NH'in Vasiyeti, 1968
Zühtü Bayar — NH, Üzerine, 1967
H. Wilfrid Brands — NH'in Janem Jahr 1941, Berlin, 1963

Rıza Çavdarlı — NH, Kimdir, 1950
Ekber Babayef — NH, Bütün Eserleri, Cilt 1-VIII, Sofya 1967-1972
Radi Fiş — Nâzım'ın Çilesi, Çev. Güneş Bozkaya Kolontay, 1969
Basri Gocul — Bir Nâra (NH'e), 1936
Yalçın Kaya — NH, 1950
Hikmet Kıvılcımlı — Marksizmin Kalpazanları, Tip. No. 1, 1936
Stelios Mayapulos — NH, Atina, 1959
Orhan Kemal — NH'le Üç Buçuk Yıl, 1965
Kâzım Özcan — NH'e Açık Mektup, 1952
M. Zekeriya Sertel — Mavi Gözlü Dev, 1969
Kemal Sülker — NH Dosyası, 1967
» » — NH'in Polemikleri, 1967
Fuat Uluç — NH Ve 1938 Harbokulu Olayının Gerçek Yönü, 1967
Vâlâ Nureddin(Vâ-Nû) — Bu Dünyadan Nâzım Geçti, 1965
Hilmi Yücebaş — NH Türk Basınında, 1967

NÂZIM HİKMET'TEN SÖZ AÇAN KİTAPLAR

Oktay Akbal — Anılarda Görmek, 1972, s. 35, 149 - 150
Niyazi Akı — Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış, 1968
Şevket Süreyya Aydemir — Suyu Arayan Adam, 1961
Nihad Sami Banarlı — Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, 1948, S. 416—417
Simone de Beauvoir — La Force des Choses, S. 412—413
Asım Bezirci — Orhan Veli, 1972, S. 14, 39—40
Mahmut Esat Bozkurt — Atatürk İnkılâbı, 1940, S. 87, 320, 374—375
Orhan Burian — Denemeler, Eleştiriler, 1964 S. 56—57, 81
Ömer Sami Coşar — Troçki İstanbul'da, 1969, S. 42
İlhan Darendelioğlu — Türkiye'de Komünist Hareketleri, 1961
Tahsin Demiray — Arkada Bıraktığım Küçük İşaret Taşları, 1955, S. 191—216
Mehmet Doğan — Tekrarın Tekrarı, 1972, S. 67—74
İlya Erenburg — İnsanlar Yıllar Hayatlar, 1968, S. 282
Hikmet Feridun Es — Bugün De Diyorlar ki, 1932
Ergun Göze — Peyami Safa, NH Kavgası, 1969, S. 87—296

İsmail Habip — Türk Tecaddüt Edebiyatı Tarihi, 1924
Mehmed Kaplan — Şiir Tahlilleri, C. II, 1965, S. 339—356
» » — Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, 1973, S. 343—362
Seyit Kemal Karaalioğlu — Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü, 1974, S. 272—274
» » » — Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, 1969, S. 498—500
Vasfi Mahir Kocatürk — Yeni Türk Edebiyatı, 1936, S. 80
Şükran Kurdakul — Şairler Ve Yazarlar Sözlüğü, 1971, S. 279—281
Meydan Larousse, 1972, C. 10, S. 459—460
Mustafa Nihat — Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, 1934, S. 185—191
Rauf Mutluay — Türk Edebiyatı, 1969, S. 151
» » — Çağdaş Türk Edebiyatı, 1973, S. 231—232. 267—272, 307—308
» » — 50 Yılın Türk Edebiyatı, 1973, S. 177—180, 183—184, 191—194, 203—206, 341—343, 387—388
» » — Edebiyat Bilgileri, 1972, S. 211—214
Nadir Nadi — Perde Aralığından, 1964, S. 271
Behçet Necatigil — Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, 1972, S. 232—233
» » — Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, 1971, S. 159—160, 323
Aclan Sayılgan — Solun 94 Yıl, 1968, S. 195—200, 207—213, 220—224, 316—320, 323—326
Sabiha Sertel — Roman Gibi, 1969, S. 128—145, 161—182
Zekeriya Sertel — Hatırladıklarım, 1961, S. 181—182
İsmail Habip — Edebiyat Bilgileri, 1942, S. 268
İsmail Habip Sevük — Edebî Yeniliğimiz, 1936, S. 463—464
» » » — Avrupa Edebiyatı Ve Biz, 1941, C. II, S. 576
Ahmet Hamdi Tanpınar — Edebiyat Üzerine Makaleler, 1969, S. 115—116, 129, 536
Fethi Tevetoğlu — Türkiye'de Sosyalist Ve Komünist Faaliyetler, 1967 S. 391—395, 441—447, 465—500, 512—531
Ömer Faruk Toprak — Duman Ve Alev, 1968, S. 182—187

Murat Uraz — Türk Edip Ve Şairleri, 1940, C. 3, S. 37
Hilmi Ziya Ülken — Şeytanla Konuşmalar, 1942
Çetin Yetkin — Siyasal İktidar Sanata Karşı, 1970, S. 63—96

N. HİKMET'TEN SÖZ AÇAN VE ŞİİRLERİNE YER VEREN ANTOLOJİLER

Anthologie des Ecrivanis Turcs d'Aujourd'hui. Istanbul, 1935, S. 31
Taner Baybars — Selected Poems, London, 1967
İlhan Berk — Aşk Elçisi, 1965, S. 133—134
Alan Bold — Socialist Verse, Penguin Books, 1970, S. 27, 260—264, 519
Orhan Burian — Kurtuluştan Sonrakiler, 1946. S. 77—111
Baki Suha Ediboğlu — Türk Şiirinden Örnekler, 1944, S. 55
Hans Magnus Enzensberger — Museum der Modern Poesie, Berlin, 1960, S. 156, 348, 360, 393, 394
Cevdet Kudret — Türk Edebiyatından Seçme Parçalar, 1973, S. 394—404
Yaşar Nabi — Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri, 1968, S. 243—251, 396
Ümit Yaşar Oğuzcan — Şairlerin Seçtikleri, 1971, S. 59—72
Yüksel Pazarkaya — Modern Türkische Lyrik, Tübingen, 1971, S. 17, 73—84
Süleyman Şalom — Nâzım Hikmet Antologia, Madrid, 1970
Ahmet Uysal — Mapusane Şiirleri Antolojisi, 1974, S. 1—20
— Türk Edebiyatı 1965, S. 6 (Memet Fuat: 1964'de Edebiyatımız)
— Türk Edebiyatı 1966, S. 6-7 (Memet Fuat: 1965'de Edebiyatımız)
— Türk Edebiyatı 1967, S.6 (Memet Fuat: 1966'da Edebiyatımız)
— Türk Edebiyatı 1968, S. 5—9, 24—47 (Memet Fuat: 1967'de Şiir, Kısa Hikâye, Eleştiri/Ahmet Oktay: Memleketimden İnsan Manzaraları Üzerine Bazı Notlar).

— Varlık Yıllığı 1966, S. 27—28 (Rauf Mutluay: 1965'de Şiirimiz)
— Varlık Yıllığı 1967, S. 47 (Rauf Mutluay: 1966'da Şiirimiz)
— Varlık Yıllığı 1969, S. 37—38, 92—95 (Rauf Mutluay: 1968'de Şiirimiz/Doğan Hızlan: 1968'de Deneme—İnceleme—Eleştirme)

NÂZIM HİKMET İLE KONUŞMALAR

Charles Dobzynski — NH İle Konuşma (çev. S. Hilâv), Yön, 21.5.1965/Çev. Aziz Okay, Yeni A. Haziran 1974
Hikmet Feridun Es — Bugün De Diyorlar Ki, 1932
Kemal Tahir — Namık Kemal İçin Diyorlar Ki, 1936, 2. 29—32
Orhan Seyfi — NH'le Mülâkat, Akbaba, 7.5.1937
Naci Sadullah — Nâzım'la Konuştum, Yedigün, 17.7.1935, 24.7.1935,
» » — NH İle Mülâkat, Hafta, 6.3.1935
» » — Nasıl Yazıyorlar, Yeni Mecmua, 15.5.1941
Ahmet Emin Yalman NH'le Bir Konuşma, Vatan, 20.10.1949
(...) NH'le Sohbetler, Çığ, 1.10.1931
(...) NH Diyor Ki, Her Ay, 20.4.1937
(...) Anket, Yedigün, 13.9.1939

NÂZIM HİKMET'LE İLGİLİ SORUŞTURMALAR

— NH Üstüne Soruşturma, Şiir Sanatı, Haziran 1966/Kasım (Cevap Verenler: Tevfik Akdağ, Halûk Aker, Günel Altıntaş, Ataol Behramoğlu, Egemen Berköz, Mehmet Doğan, Refik Durbaş, Doğan Hızlan, Süreyya Kanıpak, Afşar Timuçin, Güven Turan, Turgut Uyar, Nihat Ziyalan.)

— Şiir Soruşturması, Akşam, 13.8.1968/6.11.1968 (Soran: Hayati Asılyazıcı. Cevap Verenler: Ahmed Arif. Gülten Akın, Talip Apaydın, Özdemir Asaf, Ataol Behramoğlu, İlhan Berk, Egemen Berköz, Ceyhun Can, Edip Cansever, Eray

Canberk, Necati Cumalı, Celâlettin Çetin, Arif Damar, Sadık Deniz, Hasan İzzettin Dinamo, Aydın Hatipoğlu, Hasan Hüseyin, Özdemir İnce, Cahit Irgat, Rıfat Ilgaz, Mehmed Kemal, Şükran Kurdakul, Ercümend Behzad, Ahmet Oktay, Şinasi Özdenoğlu, Sennur Sezer, Turgut Uyar.)

SEÇME ŞİİRLERİ

Antoloji

İLK ŞİİRLERİ

İlk Şiirleri

— 1967, Sofya, Narodna Prosveta, «Bütün Eserleri, Cilt, I, Şiirleri, 1916-1951» adlı kitap. Derleyen: Ekber Babayef.
— 1968, Ankara, Dost Yayınları, «Bütün Eserleri» adlı kitap, I. cilt, 226 S.
— 1969, İstanbul, May Yayınları, «İlk Şiirleri» adlı derleme, 208 S., hazırlayan: Kerim Sadi.
— **1970, Ankara,** Tisa Matbaacılık Sanayii (Aydın Aydemir'in «Nazım» adlı kitabında bulunan şiirler)

HALA SERVİLERDE

AĞLIYORLAR MI?

Bir inilti duydum serviliklerde
Dedim: Burada da ağlayan var mı?
Yoksa tek başına bu kuytu yerde,
Eski bir sevgiyi anan rüzgâr mı?

Gözlere inerken siyah örtüler,
Umardım ki artık ölenler güler,
Yoksa hayatında sevmiş ölüler,
Hâlâ servilerde ağlıyorlar mı?

SAMİYE'NİN KEDİSİ

Yeşil deniz gibi gözleri vardı
Beyaz tüyleriyle bir küme kardı
Ağzını süsleyen sedef dişlerdi
Baygın nazarı tâ ruha işlerdi

Severken aldatıp birden kaçardı
Okşarken apansız pençe açardı
Onda bir kadının gururu vardı
Sürmeli gözlerinden riya akardı

BEKLERKEN

Gözlerim yollarda beklerim seni
Koyu karanlıklar üzüyor beni
Saatler geçiyor gelmedin hâlâ

Semada yıldızlar o gelmez diyor
Ruhum bu hitapla bezgin eriyor
Kalbimi acı bir şüphe bürüyor
Saatler geçiyor gelmedin hâlâ

Gördün mü sen onu doğan ay söyle
Öldürüyor beni beklemek böyle
Saatler geçiyor gelmedin hâlâ

1334 (1918)-Yaz-Kadıköy

ÖLÜMÜN SIRRI

Ölümün sırrını sordum bir gence
Güldü de bu âni suale önce
Ölüm dedi, ölüm bir hiçtir bence
Gençliğimi yalnız aşk ile ördüm

Rast geldim ak saçlı bir ihtiyara
Lânetler ederdi bir eski yâre
Sorunca ölümü dedi bir çare
Çünkü rüya gibi bir hayat sürdüm

Bu sırrı sormağa karar verdim ben
Hayatı hicranla dolu ölüden
Baktı boş gözlerle âyet okurken
Dedi ben hayatı ölümde gördüm

«RÜBAP»

Uzakta inleyen şu rübap neden?
Böyle gecelerden teselli arar
Ruhuma âşina bu titremeden
Anladım onun da bir hicranı var

Her nâme bir hayal yaşatıyordu
Şarkın efsaneli köşelerinden
Geçenler durup bu kim diye sordu
Gecenin koynuna füsûn serperken

Ruhları uyutan bir şûh sihirbaz
Bu içli kadının nermin elleri
Elinde inleyen o esirî saz
Yasla mı uyuttu şen sahilleri

RÜYA

Dün gece rüyamda gördüm ben sizi
İkimiz sahilde berabermişiz
Enginde soluyan yorgun denizi
Saran ufuklara ruh olmuşuz biz

Ak benekli siyah tülüyle gece
Alırken bir solgun günü koynuna
Gözlerin mahmurdu senin gizlice
Bir buse kondurdum güzel boynuna

El ele gülerken her şen yıldıza
Saadet çok uzun sürecek sandım
Hayat dediğimiz o fettan kıza
Aldanmak isterken birden uyandım

Şimdi ne gece ne deniz ne de siz
Görmüyorum artık o nurlu yeri
Elemle inleyen kalbimde yalnız
Biçare şiirimin kafiyeleri

ÖLDÜKTEN SONRA

Dalmıştım mazinin ölgün sesine
Evinin önünden geçiyorken dün
Geçmiş zamanlara ağladım yine
Hülyamda yaşarken o güzel yüzün

Neden bugün bu ev böylece ıssız
Nerde eski günler nerdesin ey kız
Sensiz gönlüm şimdi yalnız, yapyalnız
Derdini sararken bir eski hüzün

Gel bari hayali yakın gel sokul
Bu hasta gönülden bir teselli bul
Bak o da maziye ağlayan bir dul
Birbiri üstünden geçtikçe her gün

Niçin solmayan bir sarı güldün
Nasıl oldu bilmem ne çabuk öldün
Kara topraklarla sen mi örtüldün
Gözlerin gözümde yaşıyorken dün

Bir mezar mı sana son açılan yer
Sen gibi güzeller ölürse eğer
Inandım ki bazan yaşar ölüler
Eski sevgililer önünde bütün

1335 (1919)-Sonbahar-Kadıköy

BİZ GÖĞÜS VERDİKTİ ŞEN RÜZGÂRLARA

Deniz enginlerde aldığı hızdan
Ayaklarımızda köpüklenirken
Sular geçiyordu saçlarımızdan
Dalarken engine kardeşimle ben

Göğsümün üstünde o güzel başı
İndik de yan yana ıslak sahile
Topladık koynundan bin deniz taşı
Uzayan kumsalda koşup elele

Bembeyaz bir duman halinde sular
Serperken dalgalar sararan kıra
Matemler içinde biten sonbahar
Biz göğüs verdikti şen rüzgârlara

1335 (1919)-Kış-Erenköy

YİNE AKŞAM OLDU

Yine akşam oldu karardı sular
Boş dağlarda kaval akisleri var
Göllerden kayboldu beyaz kuğular
Eğilen dallarda inliyor rügâr

Gümüş çivilerle sema gerildi
Gecenin gölgesi düştü ovaya
Lâleler sarardı güller serildi
Bülbüller aşıktı doğacak aya

1335 (1919)-Yaz-Nişantası

«ŞAİR»

«Yahya Kemal'e»

Her gün daha dalgın görürdüm onu
Bu ıssız beldenin sokaklarında
En acı gülüşün sezdim yolunu
İri gözlerinin nemli akında

Bir gün bakmıştım da gittiği yere
Kimdir diye sordum ben geçenlere
Dediler bir şair küskündür şehre
Mersiye dolaşır dudaklarında

1335 (1919)-Peyki Şevket Torpido Kruvazörü

ÖKSÜZLÜK

Sahillerden açılan balık sandalları var...
Tâ baş taraflarında yakılan ateşlerin
Durgun suda alevden sallanan dalları var.

Yükseldi uzaklaşan sandallardan bir şarkı...
Bu, son bir hıçkırıktır, bir elemdir ki derin
Mâtemiyle anıyor yıkılan yüce Şarkı.

Pul pul parıldıyorken ayın altında deniz,
Arkamdan sesi geldi ufka dalan eşlerin....
Bu ilkbahar gecesi yalnız benim kimsesiz.

Kimsesiz, son mâtemin yaşayan bir yâdıyım;
Bir ah bile demeden can veren yiğitlerin
Yollarını gözleyen illerin evlâdıyım!

Şimdi tâ uzaklara, Şarka dönerken yüzüm,
Anladım ki zavallı yurdumun acısını
Duymayan bu beldede kimsesizim, öksüzüm!

BIR DAKIKA

— Sevgili Yusuf Ziya'ya —

Deniz durgun göl gibi, gitgide genişliyor
Sular kayalıklarda nurdan izler işliyor,
Engine sarkan gökler baştan başa yıldızlı..
Şimdi göğsümde kalbim çarpıyor hızlı hızlı.

Göklerden bir yıldızın gölgesi düşmüş suya
Dalmış suyun koynunda bir gecelik uykuya
Bazan uzunlaşıyor, bazan da kıvranıyor
Durgun suyun altında bir mum gibi yanıyor

Yakın olayım diye bu gökten gelen ize
Öyle eğilmişim ki kayalardan denize
Alnımdan düşen saçlar yorulmuş suya değdi
Baktım geniş ufuklar başımın üstündeydi

Bilmem nasıl oldu geldi ki öyle bir an
Yenilmez bir haz duyup denize atılmaktan
Kurtulmak ne kolaymış fanîliğimden dedim
Doğruldum atılırken bir dakika titredim

Bir dakika sonsuzluk doldu taştı gönlümden
Bir dakika, bir ömrü kurtarmıştı ölümden

AYIN AKSİNDEKİ GÖZLER

Bir Bebek İçin

Bu gece beyazlaşmış, ayın altında yine,
Deniz durgun uzuyor göz alabildiğine...

Uykuda kâinatın rüya gören bir demi:
Sislerde hayaletler sulardan yükseliyor.
Kalbden sayıklayarak ummandaki elemi,
Deniz loş gölgelerle bana doğru geliyor!.

Şimdi yorgun alnımda hafif serinliği var
Suları yavaş yavaş kımıldatan rüzgârın.
Başımın üstünde: Ay, tek tük sönük yıldızlar,
Önümde: Beyazlaşan gölgesi kayaların..

Sonra, kırık bir ayna, gökteki ay yerine
Parlayan parçalarla sularda sallanıyor,
Bu beyaz kırıkların bakarsa içlerine
İnsan kendi aksimi göreceğim sanıyor.

Eğildim görmek için korkudan koptu ödüm,
Birleşti yavaş yavaş o parlayan parçalar.
Kendi aksimi değil, iki siyah göz gördüm:
Şimdi ne yana baksam o sevgili gözler var..

BOSTAN DOLABI

— *Halil Nihat'a* —

Yaz akşamı, bağlarda bekliyorken rüzgârı,
Hüzün verir gönlüme şu bostan dolapları

Dökülen sularında günün rengi sönerken,
Boğuk gıcırtılarla o zayıf at dönerken

Her adım atışında bir inilti yükselir;
Bu yalvaran feryadın uzaktan aksi gelir.

Beyazlanmış yelesi sürünürken rüzgârda,
Bağlanmış gözleriyle sonsuz karanlıklarda.

İnleyip, inleterek döner zavallı döner...
Geçtiği ayni yoldur, yorulduğu ayni yer.

İşte biz de böyleyiz: Gözlerimiz bağlıdır,
Gönlümüze yalvarır, gönlümüz dualıdır.

İnleyip inleterek senelerce döneriz,
Ayni yerde başlarız, ayni yerde söneriz.

Deriz ki ilerledik, ayni yoldur geçilen,
Bu ebedî zulmette bir saraydır seçilen.

Nihayet bir gün gelir açılır gözlerimiz,
Kurtuluruz dönmekten son sözü söyleyip biz.

27 - Kânunuevvel 336

HERKES GIBI

Gönlümle başbaşa düşündüm demin:
Artık bir sihirsiz nefes gibisin.
Şimdi tâ içinde bomboş kalbimin
Akisleri sönen bir ses gibisin.

Maziye karışıp sevda yeminim,
Bir anda unuttum seni, eminim.
Kalbimde kalbine yok bile kinim:
Bence artık sen de herkes gibisin.

MEVLÂNA

Sararken alnımı yokluğun tâcı
Gönülden silindi neş'eyle acı
Kalbe muhabbette buldum ilâcı
Ben de mürîdinim işte Mevlâna.

Ebede set çeken zulmeti deldim
Aşkı içten duydum Arşa yükseldim
Kalbden temizlendim huzura geldim
Ben de mürîdinim işte Mevlâna.

DERENİN KENARINDAKİ

IHTİYAR

Dünün tesellisini bekleyerek yarından
Bir akşam geçiyordum bir dere kenarından.
Sararmış yosunlarla sürükleniyordu su.
Kıyılarda çürüyen yaprakların kokusu
Ölen bir sonbaharın na'şından yükselmişti,
Bir koku ki açılan bir mezardan gelmişti..
Bu ölü yaprakların karşısında titredim,
Çürüyen baharların son kemikleri dedim.
Bir su ki gider mutlak işte serviliklere..
Artık ilerliyordum, başım eğilmiş yere;
Ağır ağır arkamdan geldi ayak sesleri,
Bir ak saçlı ihtiyar gördüm dönünce geri.
O yüzüme bakmadan yürüdü suya doğru,
Dikkatle gözetledim ne yapacak diye bu.
Kıyılarda çürüyen yapraklara eğildi,
Hepsini birer birer alıp eliyle sildi,
Hepsini kucaklayıp koynunda sıktı.. Sonra,
Teker teker fırlattı sürüklenen sulara...
Şimdi arkalarından ağlayarak bakıyor...
Suları gölgelendi, dere yorgun akıyor...
Bir sonbahar gecesi matemiyle alçaldı,
Artık orda ihtiyar bir yığın gölge kaldı.

VASIYET

Yol Arkadaşlarıma

Başları göğe değen sıradağlar karlıdır
Dağların yamacında geçitler rüzgârlıdır
Bu rüzgârda savrulan karlara gömülürsek
Bu güzel memlekete doyamadan ölürsek
Dünyaya açık olan gözlerimiz kapanmaz
Ruhumuzda ölümün şifalı nuru yanmaz
Taşırız bir hortlağın tesellisiz ruhunu
Siz ey bizi sevenler istemezseniz bunu
İstemezseniz eğer böyle gam çekmemizi
Doymadan öldüğümüz Anadolu'da bizi
Evliyalar mezarı tepelere gömünüz
Bir şefaatçi bulur ahirette gönlünüz.

YOL TÜRKÜSÜ

Alnımızda yanar gençliğin tacı,
Yorgunluğun anasını satarız.
Elimizde neşemizin kırbacı,
Ufukları önümüze katarız...

Göğsümüz kuvvetli, gönlümüz temiz,
Tükenmez yolları tüketiriz biz,
Ne saray, ne hamam ,ne han isteriz,
Nerde gün batarsa orda yatarız.

Sabah burdaysak, akşam ordayız.
Günlerin peşinde bir hovardayız.
Bazı mısra gibi dudaklardayız,
Bazı «Kimsin» diye soran bulunmaz.

Hey anam hey! Yolcu yolunda gerek.
Bazı altımızda kuştüyü döşek,
Bazı örtünecek yorgan bulunmaz!

ÜÇ ÖLÜM

Madem ki vurmayan yine kalbimdir,
Bembeyaz bir gülü koklarken ölsem,
Bir pala altında can versem de bir...
Madem ki vurmayan yine kalbimdir,

— 1 —

Bu akşam korsanlar bekliyor pusu
Enginden engine taşan rüzgârla,
Gökler alçalıp da kararınca su
Kalyonlar çatıştı gıcırtılarla.

Her pala yararken yer yer gökleri
Zulmete fışkırdı bir enseden kan;
Boşlukta bir gölge ileri, geri
Sallandı... devrildi... öldü bir korsan.

— 2 —

Sonbahar, sonbahar, geldin mi yine,
Hastalar beklerken son günlerini?
Beyaz bir gül alıp bir kız eline
Sıkıyor o şifa bulmaz yerini.

Birden için için bu hıçkırık ne?
Bir iki damla kan kızarttı gülü.
Gölgeler inerken sarı benzine
Elinden düştü gül... Şimdi kız ölü.

— 3 —

Işıklar solgundu avizelerde;
Siyah tüllerile üryan kadınlar
Loş gölgeler gibi kıvrandı yerde...
Bu akşam Hakanın son mâtemi var!

Avutmak istiyor sebepsiz derdi...
Şehvetle damarlar şişip boynunda,
Bir billûr kadehi kırıp can verdi,
En son bâkirenin beyaz koynunda...

16 MART

«Adalı Haydud'a»

Daha dün atıldığın daha dün kovulduğun,
Daha dün kaçmak için ummanı dar bulduğun,
Daha dün kapısında dövüldüğün bir yere,
Girdin bir kahpe gibi sığınıp hilelere.
Girdin karanlıklarda adî bir hırsız gibi!
Şimdi de diyorsun ki: Artık benim sahibi,
Ölmez güzelliğile artık İstanbul benim!
Ben bütün bir cihanı yumruğile ezenim!..
Ah bu senin yumruğun!. Ah bu kirlenmiş yumruk!...
Bu bütün hakikati hileyle yenmiş yumruk
Bizim dik alnımızın üstünde yükselemez!..
Sen! Ezilmez hakkını çiğnettirenleri ez!..
Ey! Sade âcizleri düşkünleri titreten!.
Ey! Daima zulmette arkadan hücum eden!
Ah ey! Adalı haydut şunu unutma ki biz
Mukaddes haklarını ezdirmiyenlerdeniz!..

KARA KUVVET

Asırlar vardır ki, bu memleketin,
En sade, en temiz gönüllerine,
Göklerin ezelî nuru yerine,
Zulmeti siniyor kara kuvvetin.

Asırlardanberi bu kara kuvvet,
Bir yara ki ruhumuzda kanıyor,
Susuz bir kurt gibi homurdanıyor,
Bir nura koşarsa eğer memleket.

Bu kara kuvvetin kara elleri,
Böyle sarılırken boğazımıza,
Gönüllerimizde biz bu hırsıza,
Hâlâ veriyoruz en kutsî yeri.

Nankördür imanlı gönüller bütün,
Şükranla secdeye varmazsa eğer,
Gençliğin nurunu çalan bu eller,
Hırsız eli gibi kesildiği gün!

EFENİN NASİHATI

Fanî enginlere atıp ruhunu
Bir nûra yürüyen ölüleriz biz!
Mukaddestir bizim son harâbemiz
Çekil yolcu!. Çekil çiğneme onu!.

Beyninde ademin şimşeği çaksın,
Bu yerler tarihi kanla yenmiştir,
Her taşı ölümle sihirlenmiştir;
Yolcu! Gafil yolcu! Çarpılacaksın!.

TEVEKKÜL

Yollarda gezmekten yorgun, her gece,
Yıldızlar ölürken eve dönünce,
Bir zavallı gibi inildeyerek,
Kapının önünde bekler bir köpek.
Evimde sükûna koşuyorken ben
Bilinmez bir hisle onu önümden
Her gece kovarım, her gece gelir;
Her gece yalvaran sesi yükselir.
İçinde baş eğmiş tevekküle bu
Sarı gözlerinde ağlıyan ruhu
Bir şifa dilenir karanlıklarda.
Za'fa isyan edip ruhunda bir an
İçinden zinciri o kırmamıştır.
Bu sağır göklere haykırmamıştır!..
Hep boynu bükülü, gözleri nemli,
Daima hıçkıran gönlü elemli
Gönlünde ağlıyor sonsuz bir enîn
Her gece yalvaran bu biçarenin
Kapım kapanınca yüzüne birden:
İnleyen sesinden ürperirim ben.
Derim: Hor görmesin bunu kalbimiz,
Bu ruha o kadar benzeriz ki biz!

835 Satır

— 1929, İstanbul, Ahmet Halit Kitaphanesi, 48. S.
— 1932, İstanbul, Ahmet Halit Kitaphanesi, 2. basım, 48 s.
— 1965, İstanbul, İzlem Yayınları («Sesini Kaybeden Şehir» ve «Varan 3»le birlikte).
— 1973, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir, Varan 3, Gece Gelen Telgraf, Portreler, 1+1=Bir» adlı kitaplarla bir arada).

GÜNEŞİ İÇENLERİN TÜRKÜSÜ

Bu bir türkü: -
toprak çanaklarda
güneşi içenlerin türküsü!
Bu bir örgü : -
alev bir saç örgüsü
kıvranıyor;
kanlı, kızıl bir meş'ale gibi yanıyor,
esmer alınlarında
bakır ayakları çıplak kahramanların!
Ben de gördüm o kahramanları,
ben de sardım o örgüyü,

ben de onlarla
güneşe giden
köprüden
geçtim!
Ben de içtim toprak çanaklarda güneşi.
Ben de söyledim o türküyü!

Yüreğimiz topraktan aldı hızını;
altın yeleli aslanların ağzını
yırtarak
gerindik!

Sıçradık;
şimşekli rüzgâra bindik!.
Kayalardan
kayalarla kopan kartallar
çırpıyor ışıkta yaldızlanan kanatlarını.
Alev bilekli süvariler kamçılıyor
şaha kalkan atlarını!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!.

Düşmesin bizimle yola:
evinde ağlayanların
göz yaşlarını
boynunda ağır bir
zincir
gibi taşıyanlar!

Bıraksın peşimizi
kendi yüreğinin kabuğunda yaşayanlar!
İşte:
şu güneşten
düşen
ateşte
milyonlarla kırmızı yürek yanıyor!
Sen de çıkar
göğsünün kafesinden yüreğini;
şu güneşten
düşen
ateşe fırlat;
yüreğini yüreklerimizin yanına at!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!.

Biz topraktan, ateşten, sudan, demirden doğduk!
Güneşi emziriyor çocuklarımıza karımız,
toprak kokuyor bakır sakallarımız!
Neş'emiz sıcak!
kan kadar sıcak,
delikanlıların rüyalarında yanan
o «an»
kadar sıcak!
Merdivenlerimizin çengelini yıldızlara asarak,
ölülerimizin başlarına basarak
yükseliyoruz
güneşe doğru!

Ölenler
döğüşerek öldüler;
güneşe gömüldüler.
Vaktimiz yok onların matemini tutmaya!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!.

Üzümleri kan damlalı kırmızı bağlar tütüyor!
Kalın tuğla bacalar
kıvranarak
ötüyor!
Haykırdı en önde giden,
emreden!
Bu ses!
Bu sesin kuvveti,
bu kuvvet
yaralı aç kurtların gözlerine perde
vuran,
onları oldukları yerde
durduran
kuvvet!
Emret ki ölelim
emret!
Güneşi içiyoruz sesinde!
Coşuyoruz,
coşuyor!...

Yangınlı ufukların dumanlı perdesinde
mızrakları göğü yırtan atlılar koşuyor!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!.

Toprak bakır
gök bakır.
Haykır güneşi içenlerin türküsünü,
Hay-kır
Haykıralım!

(1924)

SALKIMSÖĞÜT

Akıyordu su
gösterip aynasında söğüt ağaçlarını.
Salkımsöğütler yıkıyordu suda saçlarını!
Yanan yalın kılıçları çarparak söğütlere
koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere!
Birden
bire kuş gibi
vurulmuş gibi
kanadından
Yaralı bir atlı yuvarlandı atından!
Bağırmadı,
gidenleri geri çağırmadı,
baktı yalnız dolu gözlerle
uzaklaşan atlıların parıldıyan nallarına!

Ah ne yazık!
Ne yazık ki ona
dört nal giden atların köpüklü boynuna bir daha yatmayacak,
beyaz orduların ardında kılıç oynatmayacak!

Nal sesleri sönüyor perde perde,
Atlılar kayboluyor güneşin battığı yerde!

Atlılar atlılar kızıl atlılar,
atları rüzgâr kanatlılar!
Atları, rüzgâr.
Atları...
At...

Rüzgâr kanatlı atlılar gibi geçti hayat!

Akar suyun sesi dindi.
Gölgeler gölgelendi
renkler silindi.
Siyah örtüler indi
mavi gözlerine
sarktı salkımsöğütler
sarı saçlarının
üzerine!
Ağlama salkımsöğüt
ağlama,
Kara suyun aynasında el bağlama!
el bağlama!
ağlama!

(1928)

ORKESTRA

Bana bak!
hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!
Bana bak!
hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
dağlarla dalgalarla kütleleri
ileri
atlatamaz!
Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden:
köylerden, şehirlerden
aldığı hızla,
milyonlarla ağzı
birtek
ağızla
güldüremez!
Ağlatamaz!

hey!
hey!
üç telli sazın
üç telinde öten üç sıska bülbül öldü acından.
Onu attım
köşeye!
hey!
hey!
üç teli sazın
ağacından
deli tiryakilere
içi afyon lüleli
bir çubuk
yaptılar!

Hey!
Hey!
Dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla dalga gibi
dağ-lar-la
başladı orkestram!
Hey!
Hey!
Ağır sesli çekiçler
sağır
örslerin kulağına
Hay-kır-dı!.
Sabanlar güleşiyor tarlalarla,
tarlalarla!
Coştu çalgıcı başı,
esiyor orkestram
dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla, dalga gibi
dağ-lar-la.

(1921)

PİYER LOTİ

«Esrar!
Tevekkül!
Kısmet!
Kafes, han, kervan
şadırvan!
Gümüş, tepsilerde rakseden sultan
Mihrace, padişah,
bin bir yaşında bir şah.
Minarelerden sallanıyor sedef nalınlar,
burunları kınalı kadınlar
ayaklarıyla gergef dokuyor.
Rüzgârlarda yeşil sarıklı imamlar ezan okuyor!»

İşte frenk şairinin gördüğü şark!
İşte
dakikada 1 000 000 basılan
kitapların
şarkı!
Lâkin
ne dün
ne bugün
ne yarın
böyle bir şark
yoktu,
olmayacak!
Şark
üstünde çıplak
esirlerin
aç geberdiği toprak!

Şarklıdan başka herkesin
orta malı olan memleket!
Açlığın kıtlıktan öldüğü diyar!
Ağzına kadar
buğdayla dolu ambar!
Avrupanın ambarı!

Asya!
Amerikan dretnotlarının tel direklerine
senin Çinlilerin
uzun saçlarından
sarı mumlar gibi asıyorlar kendilerini!
Himalayanın
en yüksek
en dik
en karlı tepesinde
Britanya zabitleri cazbant çaldırıyorlar,
kara tırnaklı ayaklarını daldırıyorlar,
Paryaların
beyaz dişli ölülerini attığı Ganja!
Anadolu baştan başa
Armistrongun
talim meydanı oldu!
Asyanın bağrı doldu!
Şark
yutmayacak
artık!
Bıktık be bıktık!
İçinizden biri
can verebilse bile
açlıktan ölen öküzümüze,
burjuvaysa eğer
gözükmesin gözümüze!

Hattâ sen
sen **Piyer Loti!**
Sarı muşamba derilerimizden
birbirimize
geçen
tifüsün biti
senden daha yakındır bize
Fransız zabiti!
Fransız zabiti sen,
o üzüm gözlü Azadeyi
bir orospudan
daha çabuk unuttun!
kalbimize diktiğin
Azadenin taşını
bir tahta hedef gibi topa tuttun!
Bilmeyenler
bilsin:
sen bir şarlatandan başka bir şey değilsin!
Şarlatan!
Çürük Fransız kumaşlarını
yüzde beş yüz ihtikârla şarka satan:
Piyer Loti!
Ne domuz bir burjuvaymışsın meğer!
Maddeden ayrı ruha inansaydım eğer,
Şarkın kurtulduğu gün
senin ruhunu
Köprübaşında çarmıha gerer
karşısında cıgara içerdim!
Ben elimi size verdim,
size verdik biz elimizi
kucaklayın bizi
Avrupanın sankülotları!
Sürelim yan yana bindiğimiz al atları!

Menzil yakın
bakın
kurtuluş günü artık sayılı.
Önümüzde şarkın kurtuluş yılı
bize kanlı mendilini sallıyor.
Al atlarımız emperyalizmin göbeğini nallıyor.

(1925)

MAKİNALAŞMAK

Trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
trak tiki tak!
Makinalaşmak
istiyorum!

Beynimden, etimden, iskeletimden
geliyor bu!
Her dinamoyu
altıma almak için
çıldırıyorum!
Tükürüklü dilim bakır felleri yalıyor
damarlarımda kovalıyor
oto-direzinler lokomotifleri!

Trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
trak tiki tak
Makinalaşmak
istiyorum!

Mutlak buna bir çare bulacağım
ve ben ancak bahtiyar olacağım
karnıma bir turbin oturtup
kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!

Trrrrum,
trrrrum,
trrrrum!
trak tiki tak
Makinalaşmak
istiyorum!

(1923)

BAHRİ HAZER

Ufuklardan ufuklara
ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu;
Hazer rüzgârların dilini konuşuyor balam,
konuşup coşuyordu!
Kim demiş «çört vazmi!»
Hazer ölü bir göle benzer!
Uçsuz bucaksız başı boş tuzlu bir sudur Hazer!
Hazerde dost gezer, e...y!..
düşman gezer!

Dalga bir dağdır
kayık bir geyik!
Dalga bir kuyu
kayık bir kova!
Çıkıyor kayık
iniyor kayık,

devrilen
bir atın
sırtından inip,
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!

Ve türkmen kayıkçı
dümenin yanında bağdaş kurup oturmuş.
Başında kocaman kara bir papak;
bu papak değil:
tüylü bir koyunu karnından yarıp
geçirmiş başına!
Koyunun tüyleri düşmüş kaşına!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık

Ve kayıkçı
«Türkmenistanlı bir Buda heykeli» gibi
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş,
fakat, sanma ki Hazerin karşısında elpençe divan durmuş!
O bir Buda heykelinin
taştan sükûnu gibi kendinden emin
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş.

Bakmıyor
kayığa
sarılan
sulara;
Bakmıyor
çatlayıp
yarılan
sulara!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık
devrilen
bir atın
sırtından inip
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!

— Yaman esiyor be karayel yaman!
Sakın özünü Hazerin hilesinden aman!
Aman oyun oynamasın sana rüzgâr!

— Aldırma anam ne çıkar.
ne çıkar
kudurstun
karayel
suları,
Hazerde doğanın
Hazerdir mezarı!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık
Çıkıyor ka...
iniyor ka...
Çık...
in...
çık...

(1928)

YANARDAĞ

Kesildi yanardağın şahdamarı!
Kara toprak altındaki ağlamaları :—
fışkırıyor, haykıran
kan
rüzgârı şeklinde

İsyanı dinleyiniz yanardağın ağzından!

Boğazından :—
güneşleri
kırmızı balonlar gibi fırlatıyor dumanlara!
Bir alev su halini vermiş ummanlara :
yanardağın
yanan gönül
kızıllığı!..
Varsın otursun, isteyenler dört duvardan evinde!
Kartal kayalardan seyredelim biz
kanayan gönüllerin
göke vuran rengini!
Etimizi saran yünü parçalayarak
çırçıplak
yıkanalım çelik çubuklar gibi yanardağın alevinde!
Yıkanalım!
Yanalım!

(1925)

BERKLEY

Behey
Berkley!
Behey on sekizinci asrın filozof peskoposu.
Felsefenden tüten günlük kokusu
başımızı döndürmek içindir.
Hayat kavgasında bizi
dizüstü süründürmek içindir.

Behey
Berkley!
Behey Allahın
Cebrail şeklindeki Ezraili,
Behey on sekizinci asrın en filozof katili!
Hâlâ geziyor İskoçya köylerinde
adımlarının sesi.
Hâlâ uluyor adımlarının sesine
tüyleri kanlı bir köpek.
Hâlâ
her gece titreyerek
görüyor gölgeni İskoçya köylüleri
evlerinin
camlarında!
Hâlâ
kanlı beş parmağının izi var
o beyaz buzlu camlar gibi şimal akşamlarında!

Behey
Berkley!
Behey meyhane kızlarının kara cübbeli kavalyesi,
kıralın şövalyesi,
sermayenin altın sesi,
ve Allahın peskoposu!
Felsefenden tüten günlük kokusu
başımızı döndürmek içindir.
Hayat kavgasında bizi
dizüstü süründürmek içindir!

Her kelimen
kelepçelerken
bileklerimizi,

kıvrılan
bir yılan
gibi satırların
sokmak istiyor yüreklerimizi.
Beli hançerli bir İsaya benziyor resmin.
Sivriliyor kitaplardan ismin
sivri yosunlu ucundan
kızıl kan
damlayan
yeşil bir diş gibi.
Her kitabın
diz çökmüş önünde Rabbın
kara kuşaklı bir keşiş gibi..
Sen bu kıyafetle mi bizi kandıracaktın,
inandıracaktın?
Biz İnsanın vuslatını bekleyen
bir rahibe değiliz ki!

Behey
Berkley!
Behey tilkilerin şahı tilki!
Çalarken satırların zafer düdüğü,
küçük bir taş parçasının en küçüğü
imparatorların imparatoru gibi çıkınca karşısına,
hemen anlaşmak için
bir kapı açıyorsun,
binip Allahının sırtına
soldan geri kaçıyorsun!
Kaçma dur!
Her yol Romaya gider,
-bu belki doğrudur-
fakat
fikri evvel gören her felsefenin
safsata iklimidir yelken açtığı yer!
Bu bir hakikat
-hem de mutlak cinsinden!-
İşte sen
işte senin felsefen:
Sen o sarı kırmızı rengini dördüğün
cilâlı derisine parmaklarını sürdüğün
parlak
yuvarlak
elmaya :
«Fikirlerin bir
terkibidir,»
diyorsun!

Dışımızda bize bağlanmadan
var olan
varlığı
inkâr ediyorsun!

Şu mavi deniz
şu mavi denizde yüzen beyaz yelkenli gemi,
kendi kendinden aldığın fikirlerdir, öyle mi?
Mademki kendi fikrindir yüzen gemi,
mademki kendi fikrindir umman,
ne zaman var,
ne mekân!
Ne senin haricinde bir vücüt
ne senden evvel kimse mevcut,
ne senden sonra kâinat bâki
bir sen
bir de Allah hakiki

Lâkin ey kara meyhanelerin sarhoş papazı!
Senin dışında değil miydi
kıllı kollarında kıvranan meyhanecinin kızı?
Yoksa kendi altında sen
kendinle mi yattın?
Diyelim ki senden evvel baban yok
İsa gibi.
Yine fakat bacakları arasından çıktığın
Meryem gibi bir anan da mı yok!
Diyelim ki yapyalnızsın
Turu Sinada Musa gibi,
ne yazık! Tevratını okuyan da mı yok!
Çok yalan söylemişin çok.

Sen emin ol ki Berkley
-olmasan da zarar yok-
bu şiire benzer yazıda hissene düşen şey:
biraz alay
biraz şaka
ve birkaç tokat
-eldivensiz cinsinden-

Neyleyim?
Neş'e kavganın musikisidir.
Kavgada kuvvetini kaybetmiş gibidir biraz
neş'enin çelik ahengini duymayan adam;
neş'e... iyi şeydir vesselâm,
-baş döndürmezse eğer-
Ve işte bizimkiler
güldüler mi,
ağız dolusu gülüyorlar.
Kabahat onların kuvvetinde :
yoksa ne sende
ne de bende!

Dinle Berkley
-dinlemesen de olur-
Biz dinleyelim :
Beynimiz bal yoğuran
bir kovan
Ona balı dolduran
arıdır hayat.
Aldığımız hislerin
sonsuz derin
pınarıdır kâinat!
Kâinat geniş
kâinat derin
kâinat uçsuz bucaksız!
Biz onun parçaları,
biz ondan doğan bir sürü bacaksız!
Biz o bacaksızların
-anasını inkâr etmeyen cinsi-
Çünkü biz
emredenlere emir verenlerden değiliz!
Bağlıyız toprağa
kalın halatlar gibi kollarımızla!
Çelik dişleri şimşekli çarklılar

koparırken kara toprağın esrarını,
biz
seyretmedeyiz
cihan içinden cihanların
doğuşunu;
kehkeşanların
gümüş aydınlığında!
Görmüşüz,
görmedeyiz
yılların yollarında toprak oluşunu
kızıl kadife dudaklı kızların!
Çiziyor hareketi gözlerimize
sonsuz maviliklerde
kuyrukluyıldızların
sırma saçlarından kalan izler!
Her habbe koynunda bir kubbeyi gizler!.

Şu denizler,
şu denizlerin üstünde denizler gibi esen,
rüzgârların uğultusu.

Şu ipi kopmuş
inci bir gerdanlık gibi damlıyan su
şu bir damla su,
uzaklaştıkça, yaklaşılan
hakikati gizler...

Her yeni ummanla beraber
bir yeni imkân!
Kâinat geniş
kâinat derin
kâinat uçsuz bucaksız!

Behey
Berkley
Behey bir karış boyuna bakmadan
karpatları inkâr eden cüce;
Ahrete gittiysen eğer
oradan bir taç gönder,
süslemek için Allahının kafasını!
Fakat buradan
topla hemen tarağını tasını,
Haraç mezat!
Haraj mezat!
götür pazara bir pula sat :
Topraktaki saltanatın
göğe çıkan tahtını!

Yok üstünde tabiatın
tabiattan gayri kuvvet!..
Tabiat geniş
tabiat derin
tabiat uçsuz bucaksız!...

(1926)

JOKƆND İLE Sİ-YA-U

Şang-hay'da kafası kesilen
arkadaşım Si-Ya-U'nun
hatırasına

Jokond ile Si-Ya-U

— 1929, İstanbul, Akşam Matbaası, 40 S.
— 1965, Ankara, Dost Yayınları («Benerci Kendini Niçin Öldürdü» ve «Taranta-Babu'ya Mektuplar»la birlikte), hazırlayan: Şerif Hulusi.
— 1968, Sofya, «Nâzım Hikmet/Bütün Eserleri», c. III'te, hazırlayan : Ekber Babayef.
— 1968, 1970, 1971, 1972, İstanbul, Ararat Yayınevi («Seçmeler» adlı kitapta «Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Şeyh Bedreddin Destanı, Taranta Babu'ya Mektuplar»la birlikte), hazırlayan: Ülkü Tamer.
— 1974, İstanbul, Özgün Yayın («Destanlar» adlı kitapta, «Kurtuluş Savaşı Destanı, Şeyh Bedrettin Destanı, Taranta Babu'ya Mektuplar, Benerci Kendini Niçin Öldürdü» ile bir arada), hazırlayan : Süleyman Nebioğlu.

Rönesans devrinin İtalyan ressamlarından Leonar da Vinci'nin meşhur eserlerinden birinin ismi Jokond'dur. Jokond tebessümüyle meşhurdur. Bu kitaptaki acayip sergüzeşt işte bu Jokond ile Si-YA-U isminde bir Çinlinin macerasına dairdir.

BIR IDDİA

Leonardo nâm
nakkaşı dehrin
meşhur Jokondu
basmıştır kadem
bahr firâre.
Ve firarîden
boşalan yere
taklidi kondu.

İşbû risaleyî
tastir eden şair
çok şeyler biliyor
hakikî Jokondun
encâmına dair.
Ol fettân âhû
bir yâr severdi :
bir Çinli âdem
ismiii Si-YÂ-Û.
Gözleriii şirin
Sözleri şirin
Bu yârin peşine
takılmıştır Jokond,
bir Çin beldesinde
yakılmıştır Jokond.

Ben Nâzım Hikmet
râkımülhuruf
işbu hususta
düşmanaaa dosta
çekip yürekten
günde beş növbet
yuf üstüne yuf
iddia ediyorum,
ispat edeceğim;
ispat edemezsem
sahnı suhanden
yıkılıp gideceğim.

(1928)

BİRİNCİ KISIM

JOKONDUN HÂTIRA DEFTERİNDEN PARÇALAR

15 Mart 1924 Paris Luvur müzesi

Luvur müzesinde artık canım sıkılıyor
Can sıkıntısından çok çabuk bıkılıyor
Bıktım artık canımın sıkıntısından.
İçimdeki bu ruh yıkıntısından
aldı fikrim şu hisseyi:
Müzeyi
gezmek iyi
müzelik olmak fena.
Ben bu maziyi hapseden saraya
öyle ağır bir hükümle kondum ki,

Çatlarken sıkıntıdan yüzümde yağlıboya
mecburum durup dinlenmeden sırıtmaya:
Çünkü:
ben o Floransalı Jokondum ki
Floransadan daha meşhurdur tebessümüm.

Luvur müzesinde artık canım sıkılıyor .
Ve mademki maziyle konuşmaktan
çabuk bıkılıyor,
ben
karar verdim bugünden itibaren
bir hâtıra defteri tutmaya .
Belki dahli olur bugünü yazmanın
dünü unutmaya...
Lâkin acayip bir yerdir Luvur.
Burda belki bulunur
İskenderi Kebîrin
kronometrolu Lonjin saatı,
fakat
bulunmaz yüz paralık bir kurşun kalem
ve bir tabaka temiz defter kâadı.
Lânet olsun Luvruna, Parisine.
Yazarım ben de hatıratı
muşambamın tersine.
Ve işte:
Kırmızı burnunu eteklerime sokan,
saçları şarap kokan
miyop bir Amerikalının
aşırınca cebinden mürekkepli kalemini
başladım hatıratıma.
Yazıyorum sırtıma:
Tebessümü meşhur olmanın elemini...

18 Mart Gece

Luvur uyudu.
Zulmette Venüsün kolsuz vücudu
benziyor bir harbiumumî neferine.
Parlıyor bir şövalyenin altın miğferi:
vurdukça «Gece bekçilerinin» feneri
karanlık bir resmin üzerine.
Burda
Luvurda
benziyor günlerim birbirine
tahta bir mik'abın dört tarafı gibi.
Başım keskin kokularla dolu
bir ecza dolabının rafı gibi.

20 Mart

Hayranım Felemenk ressamlarına:
Süt ve sucuk tacirlerinin
tombul madamlarına
kolay mı üryân bir ilâhe edası vermek?
Lâkin
isterse ipekli don giyinsin
inek + ipekli don = inek.

Dün gece
bir pencere
açık kalmış
Felemenkli üryan ilâheler soğuk almış.

Bugün
bütün gün
ziyaretçilere
çevirip dağ gibi pembe çıplak gerilerini
aksırıp öksürdüler...
Tutulmuşum ben de nezleye.
Nezleli bir tebessümle gülünç olmayım diye,
ziyaretçilerden gizleye gizleye
burnumu çekip durdum.

1 Nisan

Bugün bir Çinli gördüm:
başı perçemli Çinlilere benzer yeri yok.
Ne de çok
baktı bana.
Bilirim ki ben
fildişini ipek gibi işleyen
Çinlilerin teveccühü
atılamaz yabana...

11 Nisan

İsmini öğrendim her gün gelen Çinlinin:
SI-YA-U

16 Nisan

Bugün gözlerin sesiyle
konuştuk kendisiyle.

Gündüzleri kumaş dokuyormuş,
gece okuyormuş.
İşte çoktandır ki gece
kara gömlekli bir Faşist ordusu gibi geldi.
Kendini Sen nehrine atan bir işsizin
karanlık sudan sesi yükseldi.
Ve ey yumruk kadar başında
dağ gibi rüzgârlar esen
ben eminim ki bu anda sen
cevap almak için yıldızlara sorduğun
cevaplardan,
kuleler kuruyorsun kalın meşin kaplı
kitaplardan.
Oku
Si-YA-U
OKU..
Ve gözlerin satırlarda isteneni bulunca
gözlerin yorulunca
bırak yorgun başını
siyah sarı bir Japon krizantemi gibi
kitapların üstüne...
UYU
Si-YA-U
UYU...

18 Nisan

Başladım unutmaya
Tombul Rönesans üstatlarının isimlerini.
Görmek istiyorum

Çekik gözlü Çin nakkaşlarının
ince uzun kamış fırçalarından
damlayan
siyah suluboya kuş ve çiçek
resimlerini!

PARİS TELSİZİNİN HABERLERİ

ALLO
ALLO
ALLO
PARİS
PARİS
PARİS
Havada sesler
ateş tazılar gibi koşuyor.
Eyfel kulesinin telsizi konuşuyor:
ALLO
ALLO
ALLO
PARİS
PARİS
PARİS...

— BİZ DE şarkıyız bu ses bizedir
bizim de kulaklarımız bir âhizedir
biz de Eyfeli dinlemeliyiz —
Çinden haber
Çinden haber
Çinden haber:
Kaf dağından gelen ejder
Altın semasında Çinimaçin yurdunun
gerdi kanat.

Fakat
bu işte sade Britanya lordunun
tüyleri yolunmuş
kalın boyunlu bir kuş
gibi matruş
gırtlağı değil,
kesilecek
Konfüçyusun
uzun
seyrek
sakalı da!..

JOKONDUN HATIRA DEFTERİNDEN

21 Nisan

Bugün Çinlim
gözbebeklerimin
içinde durdu;
ve sordu:
«Tanklarının kırk ayaklı tekerlekleriyle,
pirinç tarlalarımızı ezenler
şehirlerimizde
cehennem imparatorları gibi gezenler:
SENİN

seni YARATANIN nesli mi?»
Az kaldı «hayır» diye haykırarak
kaldıracaktım elimi...

27 Nisan

Bu gece bir Amerikan zurnasıyla
12 beygirlik bir Fordun kornasıyla
bir rüyadan uyandım,
ve bir lahza gördüğüm
bir lahzada öldü.
Gördüğüm durgun mavi bir göldü.
Bu gölde canımın çekik gözlü canı
yaldızlı bir balığın sarılmıştı boynuna.
Ben gidiyordum ona
Sandalım Çin işi bir çay fincanı;
açtığım yelken
kamış bir japon
şemsiyenin
nakışlı ipeğinden...

PARİS TELSİZİNİN HABERLERİ

ALLO
ALLO
ALLO
PARİS
PARİS
PARİS
Radyo - Stasyon duruyor.
Parisi yine
mavi gömlekli Parisliler
kırmızı sesler
ve kırmızı renklerle dolduruyor...

JOKONDUN HATIRA DEFTERİNDEN

2 Mayıs

Bugün Çinlim gelmedi.

5 Mayıs

Bugün de yok...

8 Mayıs

Benziyor günlerim
bir istasyonun
bekleme salonuna.
Gözlerim dikili
demiryoluna..

10 Mayıs

Yunan heykeltraşları,
Selçuk elinin çini nakkaşları,
Cemşide ateşle halı dokuyanlar,
çölde hecinlere kasîde okuyanlar,
vücudunun raksı rüzgâr gibi esen,
bir kırat mücevheri 36 köşeli kesen,
ve SEN
beş parmağında beş hüner taşıyan
MİKELANJ usta!

haykırın, ilân edin düşmana dosta:
Pariste fazla bağırmış diye,
Mandarin sefirinin
camını kırmış diye,
sevgilisi Jokondun
Fransa hududunun
atılmış haricine...
Çinden gelen sevgilim gitti Çine...
Ve ben artık
bilemem kimlere derler Leyla ile Mecnun,
O pantalonlu Leylâ
Ben eteklikli Mecnun değilsem...
Ağlıyabilsem... Ah...
Ağlıyabilsem...

12 Mayıs

Bugün
önümde
kanlı ağzının
boyasını tazeleyen
bir ev kızının
elindeki aynaya ilişince gözüm
parçalandı kafamda şöhretimin teneke tacı.
İçimde kıvranırken ağlamak ihtiyacı
dudaklarım kırıtıyor,
pişmiş bir domuz kellesi gibi
suratım sırıtıyor...

Dilerim ki
kübist bir ressama fırça olsun kemikleri
Leonar da Vinçinin,
boyalı elleriyle sarılıp boğazıma
altın kaplama bir diş gibi ağzıma
bu mel'un tebessümü taktığı için...

Birinci kısmın sonu

İKİNCİ KISIM

FİRÂR

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

A dostlar hali berbat Jokondun...
Siz emin olun ki onun
çok uzaklardan haber
almak ümidi olmasaydı eğer
ölümün rengini vermek için
dudaklarındaki mel'un tebessüme,
bir müze bekçisinin tabancasını çalar
boşaltırdı muşamba göğsüne...

JOKONDUN NOT DEFTERİNDEN

Ne olurdu fırçası Leonar da Vinçinin
yaratsaydı beni
yaldızlı güneşinde Çinin.
Arkamdaki dağ resmi
şeker kellesi şeklinde bir Çin dağı olsaydı,
pembe beyaz rengi uzun yüzümün
solsaydı,
alsaydı gözlerim bir badem biçimini.
Ve tebessümüm
gösterseydi göğsümün içini!
O zaman uzaklardakinin kolunda
dolaşabilirdim Çini...

MUHARRİRİN HATIRA DEFTERİNDEN

Jokondla bugün baş başa verdik.
Meraklı bir kitabın
yapraklarını çevirir gibi
birbiri ardınca saatleri çevirdik.
Ve öyle bir karara geldik ki,
bu karar
bölecek bir bıçak gibi ikiye
Jokondun hayatını...
Yarın gece görürsünüz tatbikatını...

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

Notr Dam dö Pari'nin saatı
çaldı gece yarısını.
Gece yarısı
gece yarısı.
Kimbilir tam bu anda:
hangi sarhoş öldürüyor karısını?
Kimbilir tam bu anda:
hangi hortlak
bir şatonun
dehlizinde dolaşıyor?
Kimbilir tam bu anda:
hangi hırsız
en aşılmaz
bir duvarı aşıyor?.
Gece yarısı... Gece yarısı...
Kimbilir tam bu anda...
Bilirim ki her romanda
en karanlık saat budur.
Gece yarısı
her kariin yüreğinde bir korkudur...
Fakat neyleyim?
Tek satıhlı tayyarem
Luvur'un damına konduğu anda,
Notr Dam dö Pari'nin saatı
çaldı gece yarısını.
Ve ben
tuhaftır ki hiç bir korku hissetmeden
okşıyarak tayyaremin alüminyum sağrısını
damın üstüne indim...

Çözerek belime sardığım 50 kulaç ipi
şakulî bir sırat köprüsü gibi
sarkıttım Jokondun penceresine.
Üç keskin düdük çaldım.
Ve derhal cevap aldım
bu üç düdük sesine.
Açtı ardına kadar Jokond penceresini.
Meryem ana kılığına sokulan
bu fakir bahçıvan kızı
sıyırdı sırtından yaldızlı çerçevesini
ve ipe sarılarak tırmandı yukarıya...

Dostum Si-YA-U
talihin varmış doğrusu
düşmüşsün aslan gibi karıya...

JOKONDUN HATIRA DEFTERINDEN

Bu tayyare dedikleri
kanatlı demir bir at.
Altımızda Paris
Eyfel kulesiyle
sivri burunlu, çopur ablak bir surat.
Yükseliyoruz
yükseliyoruz
karanlığı
ateş bir ok
gibi deliyoruz..
Gökler üstümüze
yaklaşır gibi,
gök yüzü çiçekli bir çayır gibi.
Yükseliyoruz
yükseliyoruz.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
Uyumuşum
uyandım.
Sabahın şafak demi.
Gökler durgun bir deniz,
tayyaremiz bir gemi.
Tereyağından kıl çeker gibi gidiyoruz.
Kalıyor arkamızda bir duman yolu.
Pırıltılı yuvarlaklarla dolu
mavi boşlukları seyrediyoruz.
Altımızda benziyor dünya
güneşte yaldızlanan
bir Yafa portakalına...
Fakat ne hikmettir ki ben
yükselmiştim de yerden
yüzlerce minare boyu,
yine dünyaya bakıp
aktı ağzımın suyu...

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

Şimdi tayyaremiz
Afrikanın üstünde gezen
sıcak rüzgârların içindedir.
Yukardan bakınca Afrika bir
kocaman keman biçimindedir.

Bana öyle geldi ki
çelloyla çalıyorlar Çaykofskiyi
kızgın karanlık ada
Afrikada.
Ve sallıyarak tüylü uzun kollarını
bir goril ağlamada...

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

Bahri Muhîti Hindiyi geçiyoruz.
Havaları, baygın kokulu
koyu bir şurup gibi içiyoruz.
Ve Singapur'un sarı fenerine bakarak
Avustura'ya'yı sağda
Madagaskar'ı solda bırakarak,
ve güvenerek depodaki benzine
rotayı çizdik Çin denizine...

Çin denizinde sefer eden bir ingiliz gemisindeki Con isimli güverte neferinin hatırâtından

O akşam
birdenbire fırtına çıktı.
Ama ne fırtına babam
ama ne fırtına...
İsanın anası binmiş sarı bir şeytanın sırtına
havaları karıştırıp fır dönüyor.
Ben de aksi gibi

pruva çanaklığında vardiyadayım.
Kos kocaman gemi
altımda nah şu kadar görünüyor.
Esiyor rüzgâr
rüzgâr üstüne
rüzgâr
rüzgâr üstüne
rüzgâr...
Bir yay gibi vınlıyarak yaylanıyor direk. (*)
Hayda bir çıkıyoruz yukarıya
kafam bulutları yarıyor.
Hayda bir aşağı iniyoruz
parmaklarım denizin dibini tarıyor.
Sola yatıyoruz, sağa yatıyoruz.
Yâni iskeleye sancağa yatıyoruz.
Ha şimdi battık aman
ha şimdi batıyoruz.
Dalgalar:
Bengale kaplanları gibi
sıçrayıp başımdan aşıyor.
Karşımda dolaşıyor
Cavalı melez bir orospu
gibi korku.
Şaka mı bu be Çin denizi bu... (**)

(*) Ta tepede ne işin var
leylek misin be mubarek?
N. H.

(**) Gemici haklıdır korkusunda
Çin denizinin hiddetini yabana atmıyalım.
N. H.

Neyse lâfı uzatmıyalım
KÜT...
O ne?
Havadan mustakil bir muşamba düştü
çanaklığın içine.
Bu muşamba
hoşur bir kadındı.
Düşündüm ki bu göklerden gelen madam
bizim gemici dilinden usulünden
çakmazdı anam.
Hemen önünde bel kırıp öptüm elinden
bir şair ağzı kullanarak dedim ona ki:
— Sen ey bana göklerden gelen muşamba kadın!
Söyle hangi ilâhî vasfa benziyor adın?
Niye indin buraya nedir büyük maksadın?
Dedi bana ki:
— Motoru 550 beygirlik
bir tayyareden düştüm.
Ismim Jokond,
Fioransalıyım.
Şang-Hay limanına bir an evvel
varmalıyım.

JOKONDUN HATIRA DEFTERİNDEN

Rüzgâr düştü
deniz duruldu.
Yürüyor gemi Şang - Haya doğru.
Gemicler sallanarak rüya görüyor
yelken bezinden hamaklarında.

Parlıyor bir Bahri Muhiti Hindi türküsü
etli kalın dudaklarında:
«Malaka şarabı gibi kızdırır kanı
ateşi Koşinşin
güneşinin.
Çeker yaldızlı yıldızlara doğru gemicileri
Koşinşin geceleri
Koşinşin geceleri.

Boyadı al kana demir kuşaklı fıçıları
Singapur meyhanelerinde bıçaklanan
çekik gözlü sarı Borneo muçoları.
Koşinşin geceleri, Koşinşin geceleri.

Bir gemi gider Kantona
Tam 55000 tona
Koşinşin geceleri...

Bordadan atılan
mavi gözlü bir gemici ölüsü gibi
göklerde yüzerken ay,
dirseğine dayanıp seyreder Bombay...
Bombay ay
Bahri Ummânı.
Malaka şarabı gibi kızdırır kanı
ateşi Koşinşin
güneşinin.
Çeker yaldızlı yıldızlara doğru gemicileri
Koşinşin geceleri
Koşinşin geceleri...»

İkinci kısmın sonu

ÜÇÜNCÜ KISIM

JOKONDUN ENCÂMI

ŞANG-HAY ŞEHRİ

Şang-Hay büyük bir limandır,
mükemmel bir liman.
Gemileri daha kocamandır
boynuzlu bir Mandarin konağından.
Vay vaaay!
Ne acayip yer be Şang-Hay..

Mavi nehirde akar
Hasır yelkenli kayıklar.
Hasır yelkenli kayıklarda
çıplak kuliler pirinç ayıklar
pirinç sayıklar...
Vay vaaaay!..
Ne acayip yer be Şang-Hay...

Şang-Hay büyük bir limandır.
Beyazların gemileri kocamandır,
sarıların kayıkları küçücük.
Kızıl saçlı bir çocuğa gebe Şang-Hay.
Vay vaaaay!...
Ne acayip yer be Şang - Hay···

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

Dün gece
limana girince gemi
Jokond kapağı attı karaya.
Şang-Hay kazan, o kepçe
hal oldu SI-YA-U'sunu arıya arıya.

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

«Çin işi Japon işi
bunu yapan iki kişi
biri erkek biri dişi.

Çin işi Japon işi
seyrediniz ne hünerdir
Lİ-Lİ-FU'nun bu son işi.»

Bağırıyor avaz avaz
Çinli hokkabaz
Lİ.
Sarı sıska bir örümceğe benziyen eli
fırlatıyor havalara ince uzun bıçakları:

İşte bir
bir daha
bir daha
bir daha
beş
bir daha.
Havalarda şimşekli daireler çizerek
bıçaklar birbiri ardınca fırlayıp akıyor.
Jokond bakıyor,
daha da bakacak
bakacak fakat:
Kocaman renkli bir Çin feneri gibi
sallanıp karıştı ortalık:
«— Yol verin varda
Çan-Kay-Şi'nin cellâdı
yeni bir kelle kovalıyor.
Yol verin varda...»

Biri önde biri arkada
iki Çinli fırladı köşe başından.
Öndeki koşuyor Jokonda doğru.
Bu ona doğru koşan oydu, oydu, o.
Si-YA-U'su onun
kumrusu onun.
Si-YA-U'm benim
Si-YA-U...
Etrafı sardı bir stadyum uğultusu.
Ve sarı Asyanın al kanıyla
boyanmış olan
nemrut İngiliz lisanıyla
atıldı naralar:

«— Yakalıyor
yakalıyor
yakaladı
yakala..»

Jokondun kollarına üç adım kala
yetişti Çan-Kay-Şi'nin cellâdı.
Parladı
pala...
Kesilen bir et kırılan bir kemik sesi.
Yuvarlandı ayağının dibine
kana bulanmış sarı bir güneş gibi
SI-YA-U'nun kellesi ...

Ve işte böyle bir ölüm günü
Şang-Hayda kaybetti Floransalı Jokond
Floransadan daha meşhur olan tebessümünü.

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

Çin kamışından bir çerçeve.
Çerçevede resim.
Resmin altında isim:
Jokond...
Çerçevede resim:
çerçevede resmin gözleri yanıyor
yanıyor.
Çerçevede resim:
çerçevede resim canlanıyor.
canlanıyor.
Ve birden
atlıyormuş gibi boşluğa bir pencereden

fırlayıp çıktı resim çerçeveden;
ayakları yere vurdu.
Daha ben haykırırken adını
karşıma dikilip durdu:
muazzam bir kavganın dev kadını.

O yürüdü
ben peşinden.
Kızgın kızıl Tibet güneşinden
Çin denizine kadar
Gidip geldik
Gelip gittik.
Jokondu
düşmanın elinde
bir şehrin kapısından
gece gizlice çıkarken gördüm;
onu, süngülerin çatıştığı bir kapışmada
bir Britanya zabitinin
gırtlağını sıkarken gördüm .
Onu:
içinde yıldızlar yüzen mavi bir su başında
bitli kirli gömleğini yıkarken gördüm...

Ocağında odun yanan bir lokomotif
üfliyerek, püfliyerek sürüklüyor peşinden
beheri kırk kişilik kırk kırmızı vagonu.
Vagonlar geçti birer birer
Son vagonda gördüm onu:
başında tüyleri yoluk bir kuzu kalpak
ayaklarında çizmeler
sırtında meşin ceket
bekliyor nöbet...

MUHARRİRİN NOT DEFTERİNDEN

Ey benim sabırlı okuyucularım!
Şimdi sizinle biz
Şang-Hayda Fransız divânı harbindeyiz.
Hâkimler:
Dört general, on dört miralay
ve süngü takmış Kongolu zenci bir alay.
Maznun:
Jokond.
Dava vekili:
fazla miktarda deli,
yani fazla miktarda sanatkâr
Fransalı bir ressam.
Sahne tamam.
Başlıyoruz:

Dava vekili müdafaasını yapar:

— Efendiler
huzurunuzda
maznûn sıfatıyla bulunan bu eser
büyük bir üstadın en manalı kızıdır.
Efendiler
bu eser...
Efendiler...
Alev dolu bir tas gibi yanıyor beynimin içi...
Efendiler...
Leonar da Vinçi..
Efendiler..
rönesans...
Efendiler
bu eser

bu eserin bir misli daha...
Efendiler, ünüformalı efendiler ...
— KEEES!
Yeter.
Dırlanma bozuk bir mitralyoz gibi.
Zabıt kâtibi,
kararı oku.

Zabıt kâtibi kararı okur:

— İhlâl edilmiştir Çinde
Fransız tabasının hukuku
mezbûre Jokond binti Leonardo tarafından
Binaen
aleyh
münasip gördük maznûnenin
ihrâkı binnârını .
Ve yarın gece doğarken ay
Senegalli bir alay
infâz edecektir divanı harbimizin
bu kararını...

İHRÂKI BİNNÂR

Şang-Hay büyük bir limandır.
Beyazların gemileri kocamandır.
Sarıların kayıkları küçücük.
Kalın bir düdük.
İnce bir Çinli çığlığı.
Limana giren bir gemi
devirdi hasır yelkenli bir kayığı...

Ay ışığı.
Gece.
Bileklerinde kelepçe
Jokond bekliyor
Es rüzgâr es...
Bir ses:
— Haydi çakmağı çakın.
Yakın Jokondu, yakın...
İlerleyen bir karaltı
bir parıltı...
Çakmağı çaktılar
Jokondu yaktılar.
Kıpkırmızı bir alevle boyandı Jokond.

Güldü içten gelen bir tebessümle
gülerek yandı Jokond...

Sanat, Manat, Eser, Meser, Filan, Falan, Ezel Ebet
EEEEEEEEEEYYT...

«İŞTE O KADARDIR OL HİKÂYET
«BAKİSİ DURUĞU BİR NİHAYET.....
TEMMET...

1929

VARAN 3

Varan 3

— 1930, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 80 s.
— 1965, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır» ve «Sesini Kaybeden Şehir»le birlikte).
— 1973, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir, Varan 3, Gece Gelen Telgraf, Portreler, 1 + 1 = 1» adlı kitaplarla bir arada).

YALNAYAK

Kafamızda güneş
ateş
bir sarık.
Arık toprak
çıplak ayaklarımızda çarık.
İhtiyar katırından
daha ölü bir köylü
yanımızda,
yanımızda değil
yanan
kanımızda.

Omuz yamçısız
bilek kamçısız
atsız, arabasız

jandarmasız,
ayı ini köyler
balçık kasabalar
kel dağlar aştık.
İşte biz o diyarı böyle dolaştık!
Hasta öküzlerin
yaşlı gözlerinde
dinledik taşlı tarlaların sesini.
Gördük ki vermiyor
toprak artık altın başaklı nefesini
kara
sapanlara!
Rüyada gezer gibi gezmedik
Hayır,
bir çöplükten bir çöplüğe ulaştık.
İşte biz o diyarı böyle dolaştık.
Biz
biliriz
o memleket
neye hasret çeker.
Bu hasret
bir materyalist kafası kadar
çizgileşmiştir,
bu hasrette
madde var
madde!

★

Basık
suratı asık
evler
köstebek yolu sokakların üstünde
vermiş kafa kafaya.

Cin gözlü
güvercin sözlü
abani sarıklılar
dükkânlara bağdaşmış.
Yarık
tabanı çarıklılar
önlerinde.
Yarma
bir jandarma
tarlada zina eden
bir çifti sürür.
Kahvede
piri mugan dede
sulanırken çırağa
«Lâhavle ve lâ» çekip derin derin
bu geçenlerin
suratına tükürür.
İşte şu
ekşimiş uyku kokan çömlek gibi şehrin
kara sevdası değil öyle romantik,
onun
ruhunun
iki kıvrak kelimelik
hasreti var :
BUHAR
ELEKTRİK!

★

Kör değilseniz eğer
görürsünüz ki
şu toprak yüzlü rençper
Kafkastan arta kalan
kalbur göğüslü oğlu

kel başlarında mültezimin
tırnakları oyulu,
kızıyla
karısıyla
kağnısıyla
son karış toprağına sarılmak,
ölse de burda onlarla ölmek
burda
onlarla
gömülmek
istiyor.

★

Dağların tarlaların özlediği,
arzulu bir kadın gibi şehvetle gözlediği
her tırnağında 1,000 manda kuvveti
demirleşen
ve su çalkalar gibi toprağı eşen
ruhu buhar
makinalar!

★

Ey cam karınları
sarı
nargileler gibi horuldayan,
ey üç atlı yaylısının içinden
sağır
burunsuz
kör
köylülere
Pierre Loti ahı çekip geçen
ağzı gemli
eli
kalemli
efendiler!

Tatlı maval dinlemekten gayrı usandık.
Artık
hepinizin kafasına
şu
daaaaaank
desin:
Köylünün toprağa hasreti var,
toprağın hasreti
makinalar!

(1922)

HASRET

Denize dönmek istiyorum!
Mavi aynasında suların:
boyverip görünmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!

Gemiler gider aydın ufuklara gemiler gider!
Gergin beyaz yelkenleri doldurmaz keder.
Elbet ömrüm gemilerde bir gün olsun nöbete yeter.
Ve madem ki bir gün ölüm mukadder;
Sen sularda batan bir ışık gibi
sularda sönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!

(1927)

YÜRÜYEN ADAM

Alnı yukarda
kırmızı boyun atkısı rüzgârda,
yürüyor.
Yürüyor adım adım
Yürüyor ağır ağır
yürüyor...

Rüzgâr deniz gibi köpürüyor
esiyor deniz rüzgâr gibi.
Akıyor iki yandan ışıklar
düşen yıldızlar gibi.
Sesler geliyor derinden
kalbin uzak sahillerinden:
— Nereye gidiyorsun yavrum benim nereye?
Dön sevgilim,
dön kardeşim,
dön evimin erkeği, dön geriye..

Yürüyor o
ıslıkla kızgın bir ölüm marşı çalarak.
Yürüyor o
gövdesi bir gemi gibi yükselerek, alçalarak.
Yürüyor adım adım
Yürüyor ağır ağır
yürüyor...

Kimbilir
belki bir daha sokmıyacak parmaklarını
dizi dibinde dikiş diken kardeşinin
sarı saçlarına,
ve belki bir daha altında yatıp
güneşe giden yeşil bir yola bakar gibi
bakmıyacak
gürgen ağaçlarına...

Yürüyor o, yürüyor,
Açık geniş adımlarla arşınlıyor yolları
Ağır iki balyoz gibi sallanıyor kolları.
Kıllı göğsü bir kalkan gibi kabarık...

İşitmiyor artık
hep ayni tahta masanın başında akşamlıyan
hasta topal dostların
kalbe karanfil ruhu gibi damlıyan
sözlerini

Çıplak
iki pıçak
gibi çekmiş yüzünde gözlerini
yürüyor düşmana doğru.
YÜRÜYOR ADIM ADIM
YÜRÜYOR AĞIR AĞIR
YÜRÜYOR...

(1929)

İsmail :

DEMİR KAFESTE DOLAŞAN ASLAN

Demir kafeste dolaşan aslana bak.
Bak onun gözlerine :
çelik çıplak
iki hançer gibi taşır sarı gözlerinde kinini.
Kaybetmeden temkinini
yaklaşır
uzaklaşır
gelir
gider.
Bulamazsın tasma asmağa yer
tüylü kalın boynunda onun.
Yanarken sarı sırtında kırbaç izleri
gerilir bakır pençeler taşıyan dizleri
yelesi diken diken dikilir mağrur kafasında...
Yaklaşır
uzaklaşır
gelir, gider
gider, gelir...

Zindanın duvarında kardeşimin gölgesi
kâh iner, kâh yükselir...

(1928)

MUKADDES KARIN

Sen ey kırmızı gözlü ana,
Sen ey kahredip yaratan.
Sen ey köprü altlarında sularla yan yana
yatan.

Sen ey, yangınlı meydanların sesi...
Sen ey şiirlerin şirii, bestelerin bestesi...
Sen ey kardeşim
sen ey kahrolası
sen ey darağaçlık.
Sen ey
her şey,
Sen ey AÇLIK!!!
Çıplak ayaklarına alnımı koyar
andederim ki,
derim ki:
DÖĞÜŞECEĞİM,
benim, bizim, onun, onların değil
SENİN mukaddes karnın doyana kadar...

(1929)

MOR MENEKŞE, AÇ DOSTLAR
VE ALTIN GÖZLÜ ÇOCUK

Abe şair,
bizim de bir çift sözümüz var
«aşka dair.»
O meretten biz de çakarız
biraz..

Deli çığlıklar atıp avaz avaz
burnumun dibinden gelip geçti yaz
sarı
tahta vagonları

ter, tütün ve ot kokan
bir tren gibi.
Halbuki ben
istiyordum ki gelsin o
kırmızı bakır bakracında bana
sıcak süt getiren gibi...
Fakat neylersin,
yaz böyle gelmedi,
yaz böyle gelmiyor,
böyle gelmiyor, hay anasını... şey!.

EEEEEEEEEEY...
kızım, annem, karım, kardeşim
sen
başında güneşler esen
altın gözlü çocuk,
altın gözlü çocuğum benim;
deli çığlıklar atıp avaz avaz
burnumun dibinden gelip geçti de yaz,
ben, bir demet mor menekşe olsun
getiremedim
sana!

Ne haltedek,
dostların karnı açtı
kıydık menekşe parasına!

(1930)

YARIDA KALAN
BİR BAHAR YAZISI

Vurdu gergin kalın parmaklar
yazı makinamın dişlerine.
Kâğıtta her harfi majüsküllle dizilmiş
üç kelime var:
BAHAR
BAHAR
BAHAR...
Ve ben şair musahhih,
ve ben her gün
iki liraya
2,000 kötü satır okumaya
mecbur olan adam,
ve ben
neden
bahar geldi de hâlâ
muşambası kopuk
kara bir koltuk
gibi oturmaktayım?

Kasketini kendi kendine giydi kafam,
fırladım matbaadan
sokaktayım.
Yüzümde mürettiphanenin
kurşunlu kiri,
cebimde 75 kuruşum var.
HAVADA BAHAR...

Berberlerde pudralanıyor,
Babıâli paryasının
sarı
yanakları.
Ve güneşli aynalar gibi yanıyor
kitapçı camekânlarında
üç renkli kitap kapakları.
Fakat benim
bu caddede yaşıyan,
kapısında ismimi taşıyan
bir formalık «ALFABE»m bile yok!
Adam sen de ne çıkar!
Başım dönmüyor geri,
yüzümde mürettiphanenin
kurşunlu kiri
cebimde 75 kuruşum var
HAVADA BAHAR...

★

Bu yazı yarıda kaldı
Yağmur yağdı satırları sel aldı..
Halbuki ben neler yazacaktım neler...
3000 sayfalık 3 cildinin üstünde
aç oturan muharrir
bakmıyacaktı da camına kebapçının,
tombul esmer kızını Ermeni kitapçının
ışıklı gözleriyle taşlıyacaktı..
Deniz kokmıya başlıyacaktı.
Terli kızıl bir kısrak gibi
şahlanacaktı bahar,
ve ben onun çıplak sırtına atlar
atlamaz
sürecektim sulara.

Sonra
her adımda peşimden gelecekti
yazı makinam.
Ona diyecektim:
— Etme anam
beni bırak bir saat
rahat...

Sonra,
saçları düşmeğe başlıyan başım
haykıracaktı uzaklara:
— AŞIKIM...

27 benim yaşım
onun yaşı 17.
Kör şeytan
topal şeytan
kör topal şeytan
gel bu kızı sev, dedi,
diyecektim;
diyemedim,
derim yine!
Ama yağmurmuş
yağıyormuş,
yazdığım satırları sel almışmış
cebimde 25 kuruşum kalmışmış
ne çıkar...
Bahar geldi bahar geldi bahar
bahar geldi ulan!
Tomurcuklandı içimde kan!!!

(1929 - 20 ve 21 Nisan)

AYAĞA KALKIN EFENDİLER

Behey! kaburgalarında ateş bir yürek yerine
idare lâmbası yanan adam!
Behey armut satar gibi
san'atı okkayla satan san'atkâr!
Ettiğin kâr
kalmıyacak yanına!
Soksan da kafanı dükkânına,
dükkânını yedi kat yerin dibine soksan;
yine ateşimiz seni
yağlı saçlarından tutuşturarak
bir türbe mumu gibi damla damla eritecek!
Çek elini san'atın yakasından
çek!
Çekiniz!
Bıyıkları pomadalı ahenginiz
süzüyor gözlerini hâlâ
«koyda çıplak yıkanan Leylâ'ya» karşı!
Fakat bugün
ağzımızdaki ateş borularla
çalınıyor yeni san'atın marşı!
Yeter artık Yenicami tıraşı,
Yeter!
Ayağa kalkın efendiler..

(1925)

KALBİM

Göğsümde 15 yara var!.
Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak!.
Kalbim yine çarpıyor,
kalbim yine çarpacak!!!

Göğsümde 15 yara var!
Sarıldı 15 yarama
kara kaygan yılanlar gibi karanlık sular!
Karadeniz boğmak istiyor beni,
boğmak istiyor beni
kanlı karanlık sular!!!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak.
Kalbim yine çarpıyor,
kalbim yine çarpacak!..

Göğsümde 15 yara var!.
Deldiler göğsümü 15 yerinden,
sandılar ki vurmaz artık kalbim kederinden!
Kalbim yine çarpıyor,
kalbim yine çarpacak!!!

Yandı 15 yaramdan 15 alev,
kırıldı göğsümde 15 kara saplı bıçak..
Kalbim
kanlı bir bayrak gibi çarpıyor,
ÇAR-PA-CAK!!

(1925)

YAYINDAN FIRLAYAN OK

Yayından fırladı ok!
Menzil ırak,
çok ırak,
çok...
Hedeften bir eser yok!!!

Menzil ırak,
çok ıraktı,
ok uçuşta usta değil
çıraktı.
Havalarda kanlı kanat kırıkları bıraktı!..
Her an
peşinde kalan
bu ince uzun kuşun:
medit ihtizazları çarpan ve çarpılan bir uçuşun!..

Bu uçuş
yıllarca yıllar
kadar
yıl sürdü.
Vakta ki gündoğusu kanla köpürdü...
ok hedefin kırmızı kalbini gördü...

Ok uçuşta usta oldu gayrı çırak değil,
O ırak
menzili artık ırak değil..

(1925)

$1 + 1 = BIR$

1 + 1 = Bir

— 1930, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 32 s.
— 1966, İstanbul, İzlem Yayınları («Gece Gelen Telgraf» ve «Portreler»le birlikte).
— 1973, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir, Varan 3, Gece Gelen Telgraf, Portreler» adlı kitaplarla bir arada).

MEŞİN KAPLI İKTAP

Yaldızlı meşin kabı
Parçalanmış kitabı,
Ay altında dün gece
Deli bir derviş gibi,
Mumum sönmüş, rahlesi yere devrilmiş gibi,
Okudum saatlerce...

Yadızlı meşin kabın
Parçalanmış koynunda uyuklıyan kitabın,
Çevirdikçe küf kokan her sarı yaprağını

Sandım ki eşiyorum bir mezar toprağını.
İnce el yazıları canlandı birer birer
Masallarda çizilen yüzleri gösterdiler :
İblis bir yılan oldu, Âdem Havva'ya kandı,
Kardeşini öldüren lânetli ruhu gördüm.
Koca tahta bir gemi ummanlarda çalkandı,
Ufuklardan güvercin bekleyen Nuh'u gördüm.
İsmail'in topuğu kumdan çıkardı zemzem.
Turu Sina'da Musa kaldırdı kollarını,
Asasını vurunca yarıldı Bahri Kulzem
Buldu Beni İsrail Kudüs'ün yollarını.
Zekeriya zikrini
bir sonsuz aha verdi;
Doğdu İsa, bikrini
Meryem Allaha verdi.
Kureyşî Muhammed'e kucak açtı Medine.
Bir ateş mezar oldu Kerbelâ Hüseyin'e...

Sayfalar döndükçe bunlar hep birer birer
Doğrulup devrildiler.
Ay battı güneş doğdu,
Kalbimde ateş doğdu.
Yaldızlı meşin kabı
Parçalanmış kitabı
Varsın gömülsün diye ebedî uykuya
attım kör bir kuyuya...

Yazık, yazık bize ki asırlarca aldandık!..
Karanlıkta çizilen izleri görmek için,
Görüp yüz sürmek için,
Yazık, yazık bize ki bir çırağ gibi yandık...
Ne gökten necat geldi, ne bir parça merhamet.

Çalışan esirlere İsa, Musa, Muhammet,
Sade bir satır dua, bir tütsü, buhur verdi
Masal cennetlerinin yollarını gösterdi.
Ne beş vaktin ezanı, ne Anjelüs çanları
Zincirden kurtarmadı yoksul çalışanları
Yine biz köleleriz, efendilerimiz var,
Yine her mel'un taşı yosunlanmış bir duvar,
Esir - efendi diye koymuş da adlarını,
İki bahta ayırmış arzın evlâtlarını.
Efendi işletiyor, esir işliyor yine.
Yine efendilerin gümüşlü sofrasından,
Kar gibi ekmeğinden, şarap dolu tasından
Kırıntı, artık bile düşmüyor işleyene.
Yine biz esir geçen her günün akşamında
Eve sade bir lokma ekmek getiriyoruz.
Gece yağmur inlerken evimizin damında,
Isınabilmek için güneşi bekler gibi
Birbirine sokulan hasta köpekler gibi
Yırtık yorganımızın altında titriyoruz.
Çiftimiz, balyozumuz, sonsuz çalışmamızla,
Asırlardır bağrında inleyen kazmamızla
Heyecana geldi de kara toprağın kalbi,
Kendini teslim eden tâze bir kadın gibi
Çiçeklerle donandı dünya isimli ağaç.
Biz bu ağacımızın dibinde ölürken aç,
Efendiler gösterip sırıtan dişlerini
Birer birer topluyor bütün yemişlerini...

Efendiler, ağalar, evliyalar, keşişler
Ebedî karanlığın boğulsun kollarında.
Artık temiz ruhların aydınlık yollarında
Sade bir din, bir kanun, bir hak:
işliyen—dişler...

(1921)

İZMİR'DEN AKDENİZE DÖKÜLEN
VE YAKINDA BOMBAY'DAN HİNT
DENİZİNE DÖKÜLECEK OLAN EMPERYALİZMİN
ŞARKI SARAN DUVARI
HAKKINDA YAZILMIŞTIR

Karataştan çerçeveye gömülen,
güneşi parça parça bölen
demir parmaklık...
Dayadım
alnımı
demir parmaklığa;
parmaklık alnıma
gömüldü.
Kemikli geniş alnımı parça parça böldü..

Alnım:
parmaklığa dayalı.
Yüzüm:
kana boyalı.
Bu kan benim kanım.
Eşyayı bu kanlı perdeden görüyor gözüm.

Karataştan çerçeveye gömülen,
güneşi parça parça bölen
demir par-mak-lık

★

Orda;
o duvarda,
o duvarın dibinde
bizimkilerin bağlandı kolları.
O duvarı
bizim için yaptılar..
O duvar
darağaçlarının sabunlu ipi
gibi
parlıyor.

O duvar;
o duvarda keskinliği var
taze kanlı etleri parçalayan
yosunlu, ıslak
dişlerin...

O duvar;
gözleri afyon dumanlı keşişlerin
bellerindeki kara kuşak gibi sarılmış
kürenin gırtlağına!.

O duvarın ilk temel taşı,
emperyalizmin ilk adımından geliyor.
O duvarın dibinde,
bizimkilerin
Eyfeller gibi kemikleri yükseliyor.

O duvarın bir ucu:
tahta sapanlı sarı Çin'de;
öbür ucu:
çelikleri elektrikli New-York'un içinde.
Her bankada hisse senetleri var
onun.

O duvar
Lortlar kamarasından lord Gürzon'un
noktaları imparator armalı bir nutku gibi geçiyor.
Eyfel'in tepesinden avlarını seçiyor,
dayanarak Hindenburg'un altın çivili heykeline
topluyor Berlin sokaklarını eline.

O duvarın taşlarına sürterek dilini
kara gömlekli Mussolini
bekliyor nöbet.
İtalya'nın çizmesi
yüzüyor kanda!!
O duvar
İkinci bir Balkan gibi yükseliyor Balkan'da!
O duvar
O duvar, o duvar...
O duvarın dibinde
bizimkiler kurşunlanıyorlar!..

O duvar
kadar
uzun bir destanı var,
o duvarın dibindeki her bir karış yerin.
O duvarın dibinde ölenlerin
koparıyorlar erkekliğini,
gençlik aşısı yapmak için
milyonerlerin
kibrit çöpünden frengili iskeletlerine!
Milyonerler
gömülüp orospuların etlerine
bir radyo-konser gibi dinliyorlar:
o duvarın dibinde yere serilen
idam emirlerini!.

O duvar,
o duvarın dibinde seferberlik var.
1914 den daha büyük,
daha mel'un
bir seferberlik...
Karanlıklar
güneş altında nasıl kaçarsa bir deliğe,
koşuyor emperyalistler
bu seferberliğe :
Britanya dretnotlarının cemiyeti akvamı,
beyaz eldevinleri barut kokan diplomat,
çürümüş insan eti müstahsili
emperyalist Jeneral,
II nci Enternasyonal;
zehirli çiçeklerini toplamak için
«din» in

toprağını gübreliyen, kazan,
eserlerini banknotlara yazan
filozof,
permanganatın âşıkı şair,
ölüm şuaı satan kimyager,
hepsi seferber,
seferber
o duvarın bayrağı altında..

O duvar,
o duvar, o duvar,
O duvarın dibinde
bizimkiler kurşunlanıyorlar...

CEVAP

O duvar
o duvarınız,
vız gelir bize vız!.
Bizim kuvvetimizdeki hız,
ne bir din adamının dumanlı vadinden,
ne de bir hülyanın gönlü yakışındandır.
O yalnız
tarihin o durdurulmaz akışındandır.

Bize karşı koyanlar
karşı koymuş demektir:
Maddede hareketin,
yürüyen cemiyetin
ezelî kanunlarına.

Sükûn yok, hareket var
bugün yarına çıkar,
yarın bugünü yıkar
ve bu durmadan akar
akar
akar.
Biz bugünün kahramanı,
yarının
münadisiyiz.
Bu durmadan akan,
yıkıp yapan
akışın
çizgilenmiş sesiyiz.

Biz,
adımlarını tarihin akışına uyduran
temelleri çöken emperyalizme vuran,
yarını kuran
larız.

O duvar
o duvarınız,
vız gelir bize vız!..

(1925)

SÜKÛT

Dışarda,
kara zıpkasında kızıl sırmalar yanan
bir eşkiya hali var
basabas çakmak çalan havalarda···

Dışarda,
kara kulak bıçaklarla horon oynuyor
askeroz deresinden yirmi huvarda...

Dışarda...

Biz, içerde susuyoruz,
sükûtumuzun boynuna saplı değil
kara bir kartalın kanadından kopan bir ok...

Dışarda...

Biz içerde susuyoruz,
sükûtumuzun sırtında düğmeleri ilikli
eski bir redengot yok...

Dışarda

yüzüyor ateş gemiler gibi rüzgârda
sarı
zafranların
kokuları...

Dışarda...

Biz içerde susuyoruz,
bir fişek yatağında kurşun nasıl susarsa.
Haykırsın sıkıysa sükûtumuzdan hızlı
gökkubbenin altında öyle bir sada varsa!!!

Dışarda,
karanlıklarda
çatırdıyor deniz böğründen vurulmuş bir orman gibi.

Biz içerde susuyoruz,
susuyor zindan
kanı içine akan
yaralı bir hayvan gibi...

(1929)

SESİNİ KAYBEDEN ŞEHİR

Sesini Kaybeden Şehir

— 1931, İstanbul, Remzi Kitaphanesi, s. 79.
— 1965, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır» ve «Varan 3»le birlikte).
— 1973, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır, Varan 3, Gece Gelen Telgraf, Portreler, 1 + 1 = 1» adlı kitaplarla bir arada).

SESİNİ KAYBEDEN
ŞEHİR

Adedi devir
sıfır.
Şehir
sustu.
Kenetlendi nokta nokta şehrinin
asfalt-beton-çenesi:
bin dokuz yüz nokta nokta senesi
nokta nokta

ayında..

Cadde boş.
Bir uçtan bir uca koş.
Cadde boş
bomboş
cebim gibi...
Kesildi akmıyor su...
Ne bir motor uğultusu
ne dönen bir tekerlek var.

Rüzgâr:
sürüklüyor asfaltta Mister Ford'un adını:
duvarlardan kopan renkli bir ilân kâadını
kaldırımda savuruyor...

Üç adam.
Üç adam duruyor:
Birincinin kolunda kırık bir
keman var,
ikincinin başında silindir
sırtında frak,
üçüncü kıllı bir maymun gibi çıplak..

Sokak.
Sokakta ıslık çalarak
enseni kaşıya kaşıya
geç karşıdan karşıya.
Yok ezilmek korkusu..
Ne bir motor uğultusu
ne dönen bir tekerlek var...
Rüzgâr:
çatıyor git gide kara kaşlarını.
Kesmiş düdük sesleri köşe başlarını.

Üç adam...
Üç adam duruyor
ve bir sarhoş türkûsünü söyliyerek
topuklarını yere vuruyor..
Caddenin ortasında bağırıp durmayın,
topuklarınızı yere vurmayın,
NAFİLE
asfaltı getiremezsiniz dile!!

NAFİLE
konuşmaz sesini kaybeden şehir:
okşamazsa eğer
ONLARIN
ceplerinde kilitlenen elleri
bakır telleri..

Üç adam.
Üç adam duruyor:
birincinin kolunda kırık bir
keman var,
ikincinin başında silindir
sırtında frak,
üçüncü kıllı bir maymun gibi çıplak...
Üç adam
kayboluyor karanlıkta sallanarak...

K E R E M
G İ B İ

Hava kurşun gibi ağır!!
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
meğe
çağırıyorum...

O diyor ki bana:
-Sen kendi sesinle kül olursun ey!
Kerem
gibi
yana
yana...
«Deeeert
çok,
hemdert
yok»
Yürek-
-lerin
kulak-
-ları
sağır...
Hava kurşun gibi ağır»...

Ben diyorum ki ona:
— Kül olayım
Kerem
gibi
yana
yana.
Ben yanmasam
sen yanmasan
biz yanmasak,
nasıl
çıkar
karan-
-lıklar
aydın-
-lığa..

Hava toprak gibi gebe.
Hava kurşun gibi ağır.
  Bağır
    bağır
      bağır
        bağırıyorum.
Koşun
  kurşun
    erit-
      -meğe
        çağırıyorum...

(1930 Mayıs)

SIRADAKİ

Başladı işte
Bitirdi işi...

Başlarken avaz avaz bağırmadı.
Bitirdi ve:
    -Gelin seyredin, diye
        dört yanı çağırmadı..

O milyonların milyonda biridir.
O bir sıra neferidir.
Damarlarındaki bilmem hangi suyun kanı değil..
O bir yarış hayvanı değil.
Yüzü herkesin yüzüne benzer.
Su içer ağzıyla
    ayaklarıyla gezer...

Onun için; başlıyan, biten, başlıyan iş var,
sorgu soruş yok...
Gidiş var.
Duruş yok...

O milyonların milyonda biridir.
O bir sıra neferidir...

(1930)

ÇOCUKLARIMIZA NASİHAT

Hakkındır yaramazlık.
Dik duvarlara tırman
yüksek ağaçlara çık.
Usta bir kaptan
gibi kullansın elin
yerde yıldırım gibi giden bisikletini...
Ve dindersleri hocasının resmini yapan
kurşun kaleminle yık
Mızraklı İlmihalin
yeşil sarıklı iskeletini..
Sen kendi cennetini
kara toprağın üstünde kur.
Coğrafya kitabıyla sustur,
seni «Hilkati Âdemle» aldatanı...
Sen sade toprağı tanı
toprağa inan.
Ayırdetme öz anandan
toprak ananı.
Toprağı sev
anan kadar...

(1928)

ALARGA GÖNÜL

Alarga gönül:
Demir al...
Kırmızı bir amiral
gibi kaptan köprüsüne çık...
Karşında deniz :
kaşı çatık
sana bakan
kocaman
bir mavi göz...

Alarga gönül.
Palamarı çöz...
Amiral
demir al.

Gönül kaptan köprüsüne çık...
Çayır kokusu alan
bir tay gibi kokla açık denizleri..
Çevirmesin senin kafanı geri
geride kalanlara doğru giden
dümen suyunun köpüklü izleri...

Alarga gönül,
palamarı çöz..
Amiral
demir al...
Sür gemiyi dalgaların gözüne
Kulak asma Fikret'in sözüne..

Çocuğun anan
olan:
denize inan...

Alarga gönül,
Daha alarga
daha alarga
daha
daha!

Alarga gönül
alarga...

(1930)

GECE GELEN TELGRAF

Gece Gelen Telgraf

— 1932, İstanbul, Ahmet Halit Kütüphanesi, 80 s.
1966, İstanbul, İzlem Yayınları («Portreler» ve «1 + 1 = Bir» le birlikte).
1973, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır, Sesini Kaybeden ehir, Varan 3, Portreler, 1 + 1 = Bir» adlı kitaplarla birlikte)

GECE GELEN TELGRAF

Gece gelen telgraf
dört heceden ibaretti:
«VEFAT ETTİ..»
imza yok.
Bu dört hece bile çok.

Bakıyorum duvara:
duvarda bir yara—
duvarda bir resim—
vefat edenin,
elimle çizmişim.

Saat bir.
Saat üç.
Saat beş.
Polis düdükleri, saatlar...
Yatağım bozulmamış.
Çekmecemde kâatlar:
bazıları
onun el yazıları.

Gece gelen telgraf,
dört heceden ibaret...
Şafak söküyor—
odam
geceden ibaret.

Avuçlarımda
ellerinin gölgesi dolaşan adam
demir parmaklıklardan gördü son gündüzünü.
Mahpushane doktoru
öterek paltosuyla upuzun yatanın yüzünü:
— Tamam!
dedi.
Bunu belki evvelki akşam
dedi.
Evvelki akşam
ben.....

Satıcılar geçiyor mahalleden.
Bakıyorum
gece gelen
telgrafa.

O mükemmel bir kafa
mükemmel bir yürek,
yumruklarıyla erkek
gözleriyle çocuktu.
Hudutsuz ve Allahsız bir baştı o.
Yoldaştı o.

*
* *

Düşmanlar kına yaksın
dostlar girsin saflara.
Sen gözyaşı göstermeden ağlıyacaksın
gece gelen telgraflara...

(1931)

HABER

Onlardan haber geldi.
Oradan
onlardan.
Gömlekleri kirli değil
çatık değilmiş kaşları.
Yalnız biraz
uzamış tıraşları.

«Yandık!»
dememişler.
Dayanmışlar biliyorum.
«Dayandık!»
dememişler.
Gözleri gülerek
bakıyorlarmış adama.
Şakaklarında taze bir yara varmış ama,
çatık değilmiş kaşları.
Yalnız biraz
uzamış tıraşları...

PORTATİF KARYOLA

Bu onun karyolası
portatif bir karyola
O her sabah
burdan çıkardı yola.
Ve her akşam
burda çözerdi ıslak ayakkaplarını.

Karyolanın başucunda kitaplar...
Açıyorum
birer birer
kitaplarını.
Satırların
üzerinde
ellerinin izi var.
Pencerenin içindeki
bu beyaz diş fırçası, bu bembeyaz sabun
onun...

Elsiz kolları göğsünde
yatıyor karyolanın üstünde
lâcivert gemici fanilâsı..

Bu onun karyolası
portatif bir karyola.

Duvarda külrengi bayramlık kasketi,
Yerde bir üçüncü mevki
tren bileti...

MAVİ GÖZLÜ DEV, MİNNACIK KADIN VE HANIMELLERİ

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan bir ev.

Bir dev gibi seviyordu dev.
Ve elleri öyle büyük işler için
hazırlanmıştı ki devin,
yapamazdı yapısını,
çalamazdı kapısını
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan evin.

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda.
Ve elveda! deyip mavi gözlü deve,
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan eve.

Şimdi anlıyor ki mavi gözlü dev.
Dev gibi sevgilere mezar bile olamaz:
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan ev..

GÜNEŞİN SOFRASINDA SÖYLENEN TÜRKÜ

Dalgaları karşılayan gemiler gibi,
gövdelerimizle karanlıkları yara yara
çıktık, rüzgârları en serin
uçurumları en derin
havaları en ışıklı sıra dağlara.
Arkamızda bir düşman gözü gibi karanlığın yolu.
Önümüzde bakır taslar güneş dolu.
Dostların arasındayız!
Güneşin sofrasındayız!

Dağlarda gölgeniz göklere vursun,
göz göze
yan yana
durun çocuklar.
Tasları birbirine vurun çocuklar.
Doldurun çocuklar,
doldurun
doldurun
doldur içelim.

Başları
göklere
atalım
serden geçelim..
Heeeey, nerden geçelim?
Yalnayak
koşarak
devlerin
geçtiği
yerden geçelim

Heeey
hop
Heeeey
hep
birden geçelim.
Doldurun çocuklar,
doldurun
doldurun
doldur içelim.

Dostların arasındayız!
Güneşin sofrasındayız!..

HIÇBİR AĞAÇ BÖYLE HARIKULÂDE BİR YEMİŞ VERMEMİŞTİR

Topraktan ateşten ve denizden
doğanların
en mükemmeli doğacak bizden...
.....
.....
..... ve insanlar ellerini
korkmadan

düşünmeden
birbirlerinin ellerine bırakarak
yıldızlara bakarak:
— «Yaşamak ne güzel şey! »
diyecekler;
bir insan gözü gibi derin
bir salkım üzüm gibi serin
bir ferah
bir rahat
bir işitilmemiş şarkı söyliyecekler...

Hiçbir ağaç
böyle harikulâde bir yemiş vermemiş
olacaktır.
Ve en vadedici
bir yaz gecesi bile
böyle sesler
böyle inanılmaz renklerle
sabaha ermemiş olacaktır.

Topraktan
ateşten
ve denizden
doğanların
en mükemmeli doğacak bizden...

HOŞ GELDİN

Hoş geldin!
Kesilmiş bir kol gibi
omuz başımızdaydı boşluğun...

Hoş geldin!
Ayrılık uzun sürdü.
Özledik.
Gözledik...

Hoş geldin!
Biz
bıraktığın gibiyiz.
Ustalaştık biraz daha
taşı kırmakta,
dostu düşmandan ayırmakta...

Hoş geldin.
Yerin hazır.

Hoş geldin.
Dinleyip diyecek çok.
Fakat uzun söze vaktimiz yok.
YÜRÜYELİM.....

(1932 Birinciteşrin 5.
Çarşamba gecesi)

GİDEN

Camların üstünde gece ve kar.
Bembeyaz karanlıkta parlıyan raylar—
uzaklaşılıp kavuşulmamayı hatırlatıyor.
İstasyonun
üçüncü mevki bekleme salonunda
siyah başörtülü ,
çıplak ayaklı bir çocuk yatıyor.
Ben dolaşıyorum...

Gece ve kar pencerelerde.
Bir şarkı söylüyorlar içerde.
Bu, giden kardeşimin en sevdiği şarkıydı.
En sevdiği şarkı...
En sevdiği...
En.....
Kardeşler, bakmayın gözlerime
ağlamak geliyor içimden...

Bembeyaz karanlıkta parlıyan raylar—
uzaklaşılıp kavuşulmamayı hatırlatıyor.
İstasyonun
üçüncü mevki bekleme salonunda
siyah başörtülü,
çıplak ayaklı bir çocuk yatıyor..

Gece ve kar pencerelerde.
Bir şarkı söylüyoriar içerde!..

(1933)

BİR AYRILIŞ HİKÂYESİ

Erkek kadına dedi ki:
— Seni seviyoyum,
ama nasıl,
avuçlarımda camdan bir şey gibi kalbimi sıkıp
parmaklarımı kanatarak
kırasıya,
çıldırasıya...

Erkek kadına dedi ki:
— Seni seviyorum,
ama nasıl,
kilometrelerle derin, kilometrelerle dümdüz,
yüzde yüz yüzde bin beşyüz,
yüzde hudutsuz kere yüz...

Kadın erkeğe dedi ki:
— Baktım
dudağımla, yüreğimle, kafamla;
severek, korkarak, eğilerek,
dudağına, yüreğine, kafana.
Şimdi ne söylüyorsam
karanlıkta bir fısıltı gibi sen öğrettin bana..
Ve ben artık
biliyorum:
Toprağın—
Yüzü güneşli bir ana gibi—
en son en güzel çocuğunu emzirdiğini..
Fakat neyleyim
saçlarım dolanmış
ölmekte olanın parmaklarına
başımı kurtarmam kabil
değil!

Sen
yürümelisin,
yeni doğan çocuğun
gözlerine bakarak..
Sen
yürümelisin,
beni bırakarak...

Kadın sustu.

SARILDILAR

Bir kitap düştü yere...
Kapandı bir pencere...

AYRILDILAR...

BENERCİ KENDİNİ NİÇİN ÖLDÜRDÜ

Benerci Kendini Niçin Öldürdü

— 1932, İstanbul, Suhulet Kütüphanesi, 116 S.
— 1965, Ankara, Dost Yayınları («Jokond İle Sİ-YA-U» ve «Taranta_Babu'ya Mektuplar»la birlikte), hazırlayan: Şerif Hulusu.
— 1968, 1970, 1971, 1972, İstanbul, Ararat Yayınevi («Seçmeler» adlı derlemede «Taranta Babu'ya Mektuplar, Şeyh Bedreddin Destanı, Jokond İle Si-Ya_U»yla bir arada), hazırlayan: Ülkü Tamer.
— 1968, Sofya, «Nâzım Hikmet / Bütün Eserleri», c. III'te, hazırlayan; Ekber Babayef.
— 1974, İstanbul, Özgün Yayın («Destanlar : Kurtuluş Savaşı Destanı, Şeyh Bedreddin Destanı, Taranta_Babu'ya Mektuplar, Jokond İle Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin Öldürdü» adlı kitapta), hazırlayan: Süleyman Nebioğlu.

BİRİNCİ KISIM

Birinci Bap

BİR GENÇ ADAMA... HAKÎM HERAKLITE...
YILDIZLARA VE AŞKA DAİRDİR...

I

Şehir
uzakta
Genç adam
ayakta.
Akıyor şehirden geçen nehir
genç adamın ayakları dibinden.
Genç adam
piposunu çıkarıyor cebinden
aranıyor kibriti.
Bakıyor akar suya
düşünüyor Heraklit'i,
düşünüyor büyük hakîm Heraklit'i genç adam...

Kim bilir belki böyle bir akşam,
böyle bir akşam,
Heraklit alnını
yeşil gözlü zeytinliklerde akan
suya eğdi
ve dedi:
«— Her şey değişip akmada,
bu hal beni hayran bırakmada...»

Heraklit, Heraklit! ne akıştır bu!
ne akıştır ki bu, dalgalarında
dağlıdır alnı en mukaddes putun
kızgın demir damgasıyla sukutun.
Gebedir her sukut bir yükselişe.
Ne mümkün karşı koymak
bu köpürmüş gelişe...
Heraklit, Heraklit!
akar suya kabil mi vurmak kilit?

Şehir
uzakta.
Genç adam
ayakta.
Akıyor şehirden geçen nehir
genç adamın ayakları dibinden.
Genç adam
kibritini çıkarıyor cebinden
yakıyor piposunu.

II

Dikine mustatil bir apartımanın
en üst katında
dört köşe bir oda.
Perdesiz pencereler.
Pencerelerin dışında yıldızlı geceler.
Genç adam
alnını dayamış cama.
Ben, romanın muharriri
diyorum ki genç adama:
«— Delikanlım!
İyi bak yıldızlara,
onları belki bir daha göremezsin.
Belki bir daha
yıldızların ışığında
kollarını ufuklar gibi açıp geremezsin..

Delikanlım!
Senin kafanın içi
yıldızlı karanlıklar
kadar
güzel, korkunç, kudretli ve iyidir.
Yıldızlar ve senin kafan
kâinatın en mükemmel şeyidir.

Delikanlım!
Sen ki, ya bir köşebaşında
kan sızarak kaşından
geberecèksin,
ya da bir darağacında can vereceksin.
İyi bak yıldızlara

onları göremezsin belki bir daha...

Delikanlım!
Belki beni anladın,
belki anlamadın.
Kesiyorum sözümü.»

İşte kapı açıldı
geldi beklenen kadın...
«— BEKLETTİM Mİ?»
«— ÇOK...
Ama zarar yok...»

Kadın
yakaladı genç adamı
elinden.
Genç adam
yakaladı kadını belinden.
Bir yumrukta kırdı camı.
Oturdular pencerenin içine.
Sarktı ayakları gecenin içine...
Işıklı bir deniz dibi gibi
başlarında, sağda, solda gece yanıyor.
Ayakları karanlık boşluklara sallanıyor...
Sallanıyor ayakları
sallanıyor ayakları...
. . . . . DUDAKLARI . . . . . .

Sevmek mükemmel iş delikanlım.
Sev, bakalım...
Mademki kafanda ışıklı bir gece var,
benden izin sana,
seeeeev
sevebildiğin kadar.

İkinci Bap

GENÇ ADAMIN, SEVGİLİSİNİN ŞAHISLARINA, TİBET MABETLERİ VE AMERİKAN FİLİMLERİNE... AYIN ON DÖRDÜNE... GENÇ ADAMIN ESRARENGİZ MEŞGALESİNE... VE NİHAYET, MÜSEBBİBİ MEÇHUL BİR İHANETE DAİRDİR.

I

Mevzubahs gencin
ismi : BENERCİ.
Kendisi aslen Hintli olup
maskatı resi DELHİ'dir...
Dostlarının nazarında tam
adam,
düşmanlarının indinde azgın bir delidir,
ve Britanya polisinde künyesi şüphelidir...

Şekli şemailine gelince :
Ne PATAŞON gibi tombul bir cüce,
ne MASİST gibi bir dev,
ne de VİLLİ FERİÇ gibi bir babik oğlandır O.
İki gözlü, tek burunlu, basbayağı insandır O...
Birinci babımızda,
Benerci'nin odasına gelen kadın

mühim bir rol oynıyacak kitabımızda.
Kendileri bir İngiliz mis'idir.
Hem İngiliz mis'lerinin nefisidir...
İmdi,
bu nefis
Mis
nerde, nasıl tanıdı Benerci'yi?
diye sorarsam size, ben,
Eminim ki, siz, cevaben :

«— Mermer
merdivenler...
Kapı.
Kapıda kıvırcık saçlı
taştan
iki aslan.
Tibet
Tibette mabet.
Mabedin içi...
Omuzlarından çıkan on altı kolu havada,
çıplak karnı iki kat,
bağdaş kurup oturmuş
mabut
BUDA...
Iniedi öküz derisinden mukaddes davul.
— Savul!!
Savul!!
Savuuuul!!!
Buda'ya kurban geliyor,
sarı saçlı, mavi gözlü bir kadın

beyaz, kar gibi...
Kadının canına kıyacaklar gibi...
Açıldı kanlı bir ağız şeklinde karnı Buda'nın,
fışkırdı mukaddes alevler dışarıya.
Uzun külâhlı Moğol rahipleri
kaldırdılar havaya beyaz kadını.
Doyuracaktır Buda ateş dolu karnını.
Mavi gözlü dilber kurban gidiyor, kurban...
. . . . . .
— Dran!
Drrran!...
Drrrrrran!!!...
Atıldı üç el tabanca.
Yuvarlandı Moğol rahipleri birbiri ardınca.
Esmer bir delikanlı yaklaştı mavi gözlü dilbere!
— Kaçalım!
bir an kaybedecek zaman değil...

OTOMOBIL...
Son sürat...
Saatta 110 kilometre...

İşte bu kurtarılan kadın,
birinci bapta odaya gelen kadındı.
Onu kurtaran genç :
BENERCI...
Ve bu suretle İngiliz MIS
tanıdı Hintli genci...»

DIYEREK
haltedeceksiniz,
Romanımı daha başlamadan berbat edeceksiniz.

Gelin, etmeyin çocuklar...
Ne çıkar,
İnanın bir sefer olsun NÂZIM'a
Amerikan filmlerinden fazla...

İlk tesadüf
tramvayda oldu.
İkincisi
lokantada.
Üçüncüde düğüm bağlandı nihayet
siyah podüsüet
bir çantada...
İngiliz kızı mahsus
çantasını yere düşürdü.
Hintli genç mahsus
düşen çantayı gördü :
kaldırarak
verdi kıza...

Konuştular.
EEEEEE?
Sonra?
derseniz,
bakın, birinci babımıza...

II

Ayın on dördü.
Ayın on dördünü Pariste aç gezen gördü,
dedi ki :
— Bu gece ay
dibi kalay
bir pencere gibi.

Ayın on dördü.
Ayın on dördünü Fatihli hırsız gördü,
dedi ki :
—Bu gece ay
gökte açık kalan
bir tencere gibi...
Atlasak içeriye,
aşırsak, be imanım
Meryem ananın
gümüş takımlarını.

Ayın on dördü.
Ayın on dördünü İrlandalı bir polis gördü,
dedi ki :
— Benziyor ay
yıldızların yaldızlarını çalmak için
göğe çıkan bir hırsızın
fenerine...

Ayın on dördü.
Ayın on dördünü şair Salih Zeki gördü :
benzetti kendi eserine,
beğendi...

Ayın on dördü.
Ayın on dördünü Londralı bir lord gördü,
dedi ki :
— Benziyor ay
haşmetpenahımın
dizbağı nişanına...

Kızardı ayın on dördü.
Kızaran ayın on dördünü bir parya gördü,
dedi ki :

— Benziyor ay
Ganj'ın üstünde damlayıp yayılan
kardeş kanına.

Ayın on dördü.
Bu sefer bizzat
çekik gözleriyle ayın on dördü
KALKÜTA şehrine civar,
bir çay tarlası gördü.
Tarlanın dışında duvar.
İçinde bir ev.

Gece saat 2...

Evin alt katındaki
oda.
Kapalı pencereler, asma bir lamba,
bir masa ortada.
Üç amele, iki köylü, bir muallim ve Benerci,
yani ceman yekûn.
yedi Kalküta delikanlısı, yedi inkılâp genci...
Benerci söz söylüyor:
— Bize karşı
Intelicent servis
kendine mahsus...

— Sus.
Bir tıkırtı var.

Döndü başlar
kapıya.

— Sana öyle gelmiş.
Devam ediyorum arkadaşlar:

İntelicent servis
kendine mahsus...
— Benerci, sus.
— Rüzgâr...
— Arkadaşlar
İncelicent servis...
— Sus...
Söndürün...
Dışarı bakacağım...

Karanlık.
Aralandı pencere.
Ay ışığı
parlıyan enli bir kılıç gibi keserek karanlığı
düştü yere.

— Ne var?
— Sssssss!...
Dışarda polis.
Lâmbaları sönmüş iki otomobil.
Ve bir sürü motosiklet...
— Satıldık...
— Evet...

Üçüncü Bap

TAYMİS GAZETESİNİN BİR TELGRAFI... VAZİYETİN TELHİSİ VE BENERCİ'YLE İSTANBUL'DA MATBAADA BİR MÜLÂKAT... KALKÜTA'DA UMUMÎ GREV... SOMADEVA... TAŞLANAN ÇOCUĞUM... VE DAHA BİRÇOK YÜREKLER PARALAYICI HÂDİSELERE DAİRDİR.

I

Taymis gazetesinin Kalkütadan aldığı bir telgraftan :

Kalküta. — Kızılların tevkifatı devam ediyor. Şehir civarındaki çay tarlalarında metrûk bir evde toplanan gizli Vilâyet Komiteleri içtima halinde iken derdest edilmiştir. Yedi kişiden mürekkep olan komite azalarından altısı yakında adliyeye verilecekleridir. Yalnız, ilk istintak neticesinde, yine komite azasından, Benerci isimli bir genç tahliye olunmuştur...

II

Vaziyeti telhîs edelim hele.

BİR :
Benerci inkılâpçı bir gençtir.
Hazım zamanlarını, boş gecelerini değil,
boydan boya ömrünü vermiştir ihtilâle···

İKİ :
Birinci bapta öğrendik ki,
Benerci âşığıdır Britanyalı bir kızın.
Yani, delikanlımızın
kalbine bir taş
düşmüş.
Kırmızı saçlı bir baş
düşmüş
ve kalbi
dalga dalga halkalanıyor···

İki, A :
Benerci riyaset ederken gizli bir içtimaa
aitı yoldaşıyla yakalanıyor.

İki, B :
Fakat meçhul bir sebebe
binaen
yoldaşlarının mevkuf bulunmasına rağmen,
Benerci tahliye edilmiştir.

İki, C :
Bence, yani roman muharrirince

olduğu kadar,

Benerci için de bu tahliye keyfiyeti
siniri, ruhu, kemiği, eti
kemiren bir esrardır, iki gözüm,
serapa esrar···

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . .
Benerci, sana dört teklifim var :
Evvelâ,
Kalküta'dan İstanbul'a
çık yola.
Babıâli caddesinde matbaaya gel···
Geldin mi?
Alâ···

Sâniyen :
Sinirini yen.
Karşımda dikilip durma, otur···

Sâlisen :
Ayağını iki defa yere vur :
Kapı açılsın
Lebbeeeeeeeyk! deyip
bize iki çay getirsin kahveci üstat.

Râbian :
Anlat.
Şu müthiş müşkülü birlikte halledelim
seninle···
— Anlatıyorum.
Dinle :

Ve Benerci, macerayı bana, kafiyesiz filân, yani nesren şöyle anlatmaya başladı :

Sarılmıştık. Yok edilmesi lâzım gelen bazı kâğıtlar vardı. Vakit kazanmak için, polisin üstüne ateş açtık. Brovniklerimizin şarjörlerini iki defa tazeledik. Birimiz kolundan, birimiz başından yaralandı. Kurşunlarımız tükendi. Britanya polisi içeri girdi. Gırtlak gırtlağa kapıştık. Nihayet, kıskıvrak bağladılar bizi. Kamyonlara yüklediler. Müdüriyette, yedimiz birden, bir herifin karşısına dizildik.

Burada, Benerci yine coştu, işi kafiyeye döktü :

Herifin
mavi gözleri çipil çipil
suratı çilliydi.
İntelicent'ten olduğu belliydi.
Geçti arkadaşların önünden.
Benim önümde durdu.
Yüzüme baktı.
İsmimi sordu.
Beni bıraktı...
Niçin bıraktılar beni?
Beni
niçin
bırak...
-tılar?
— Benerci, buna bir tek sebep var.
— Ne?
— Düşecekler peşine...
Eşine??

Ateşine??

Mateşine??

Tükürmüşüm kafiyenin içine···

Yani, anlıyacağın, seni bıraktıktan sonra, peşine düşecekler. Sonra, coocp, haydi bir tevkifat daha. Tabiî, sen yine içerde. Hem bu sefer artık suratına bakıp ismini sorup bırakılmamak şartiyle. İşte tahliye keyfiyetinin sebebi···

— Sebep bu değil. Ben, tamamen temizim. Arkamda takip yok.

— Tuhaf şey. Dışarıda temas ettiğin arkadaşlar ne diyor?

— Galiba, onlar da senin gibi düşünüyorlar. İki üç defa, muhtelif arkadaşlarla temas etmek istedim. Fakat verdiğim randevulara gelmediler. Arkadaşlar benimle görüşmek istemiyor.

— Öyleyse, sen hemen yine Kalküta'ya git, oğlum. Ne halt edersen et, şu vaziyeti bir düzelt, bakalım.

Benerci gitti.
Baktım ki, pencereden :
muktesit, muharrir ve muhbir
Nedim Vedat bey geçiyor.
Düşündüm Benerci'yi
ve mel'ûn bir ihtimalle birden
yüreğim cızzz etti.

Arif olanlar için,
bu fasıl da burada bitti···

III

Stop :
Fren!
Zıuuınk!
Durdu!
Amele
başparmağını tele
dokundurdu.
Akümülâtör, dinamo, motor, buhar, benzin,
elektrik,
Trrrrrrrrrrrr rrrrrrrrrrrrrrik!
D U R — D U !!!...

Yüksek tuğla bacalarda dumanlar dona kaldı.
Koptu kayışlar.
— Patron, sabotaj var!...
— Koş telefona.
— İşlemiyor...
— Telgraf...
— Teller kesilmiş,
makina bomboş...
— Koş!...
Karşımda durma, avanak!...
Hangarda ne varsa, üstüne atlıyarak,
koşun şehre...
Sarjant, polismen, asker,
kırk ikilik, tayyare, tank,
ne bulursanız,
yetiştirin...

Birden

bisiklet, motosiklet, otomobil, omnibüs
tozu dumana kattılar, dumanı toza...
Fakat,
yine birden
ekşi boza...
Ne ileri
ne geri.
Paaaaah!...
Fıuuss!!...
Patladı lâstikleri...
Geç kaldılar, geç!...

Drran
drrrn
drrran...
Tiki taka frev...
Edildi ilân
Umumî grev!!...

Kalküta grevdedir.
Benerci evdedir,
sırtüstü yatıyor yatakta...
Geçiyor haykırışmalarla kapısının önünden
tek başlı, tek yürekli, milyon ayaklı Kalküta...

Onlar, hep beraber grevdedir...
O, yapayalnız evdedir.
Yapayalnız...
Tavan, kapı ve duvar...

Onu kavgaya ağırmadılar.
Günlerdir ki, onu gördükçe arkadaşları
çevriliyor başları...

Benerci yatakta,
Kalküta ayakta.
Benerci görmeden görüyor yattığı yerden
yürüyen Kalküta'yı :

«Adım
Adım.
Adım - lar
adım - ları...
Kal - dırım
kaldı - rım.
Kal - dırım - lar
kaldırım - ları...
Cad - de...
Cad - deler...
Kalabalık...
Ka - la - ba - lık
itiyor
iki yana
apar - tıman - ları...

Behey tram - vay!...
çiğneneceksin :
sağa sola sap...
Geçit yok.
rappp!!...
rappp!!...
Ve...
Va...
Vey...
— Yol açın kamyonlara
amele çocukları

babalarını geçiyor...

Haykıraraktan
Benerci fırladı yataktan.
Şimdi sokaktan
tek bir insan sesi yükseliyordu...
Benerci koştu pencereye :
Aşağıda sokak
kalabalık.
Yukarda masmavi bir hava.
Aşağıda bir kamyonun üstünden
kalabalığa
Söz söylüyor en yakın arkadaşı SOMADEVA :
«— Arkadaşlar!
Aylardır ki anamız avradımız
uzun aç dişleriyle dişlediler
kendi memelerini.
Arkadaşlar...
Çıplak aç karnını kurşunlara vermek,
kıvranarak gebermek...
. . Tek
. . . . . Vaar?...
Hayır!...
Ar . . . lar
Önümüzde onlar
kalın enselerini kırıp
boynuzlarını saplayınca toprağa...
. . . . . ağa . .
Biz
. . . mizi!...
Patiska bir gömlek
gibi yırtarak
etimizi

kanlı kemiklerimizle
. . . . . cağız!!...
O zaman gülleri koklıyacağız,
O zaman
tabiat
güzel bir ağız
gibi karşımızda gülümsiyecek...»

Benerci artık kendini tutamadı. Pencereden üç defa: SOMADEVA.. SOMADEVA.. SOMADEVA.. diye haykırdı. Bu haykırış o kadar kuvvetli idi ki, SOMADEVA sustu. Birdenbire esen rüzgârla bulutları dağılan bir yaz sağnağı gibi sokaktaki kalabalığın uğultusu kesildi. Insanlar, başlarını enselerinin üstüne yatırarak, dikine mustatil apartımanın yedinci katındaki perdesiz pencereye baktılar. Ve orada, camın arkasında, Benerci'nin sarı yüzünü gördüler.

SOMADEVA, Benerci'yi tanıdı. Kolları ona doğru uzanır gibi oldu. Bu hareketi, yalnız, yukardan Benerci ve kendi içinin içinden SOMADEVA gördü. Başka hiçbir göz, uzanmak, kucaklamak istiyen kolların hasretini göremedi.

Yukardan, yine Benerci, üç defa bağırdı:

— SOMADEVA.. SOMADEVA.. SOMADEVA...

Aşağıda SOMADEVA, kamyonun etrafına toplananlara:

— Bana bir taş veriniz, dedi.

Taşı verdiler. Ve en eski günlerin en yakın arkadaşı:

— Bu adam nefsini kurtarmak için yoldaşlarını satmıştır. Benerci müstevlilerin casusu olmuştur. En yakınlarının kellesini satmasaydı, bunu yapmasaydı, onun kahrolası başını omuzlarının üstünde bırakmazlardı, dedi. Ve sağ kolunun bütün kuv-

vetiyle, yedinci kattaki perdesiz pencereden bakan sapsarı insanın yüzüne taşı attı...

SOMADEVA'nin taşı, BENERCİ'nin alnına geldi. Benerci dimdik durdu. İki kaşının arasından sızan kan çenesinden göğ süne aktı.

Ve Benerci'nin başı benim, ben Nâzım Hikmet'in dizlerine düşünceye kadar, en büyük, en iyi, en sevgili, kahreden ve yaratan KALKÜTA, onu taşladı.

Baygın çocuğumu yatağına yatırdım. Camları parçalanmış, pervazları kanlı pencereye çıktım. Arasıra arkasına dönüp bakarak uzaklaşan kalabalığın peşinden şu suretle feryada başladım :

Benerci benim oğlum...
Ben onun yüzünü
görebilmek için
kaç kerre gecemi gündüzümü
on birlik tütüne satarak
dumandan bir adam gibi dikilip durmuşum...
Benerci benim oğlum.
Ben onu
uykusuz gecelerin
ellerine doğurmuşum...

Benerci sizi satmadı.
Benerci günlerdir yemek yemiyor,
gecelerdir yatmadı.
O yatmıyor, ben yatabilir miyim?
Benerci sizi satmadı.
Sizi ben satabilir miyim?
Benerci benim oğlum.

Onu ben
kellemden, etimden, iskeletimden
sizin için doğurdum···

Dostlar!
İçinizden bir çıban gibi şüphenizi yolunuz.
Benerçi sizin oğlunuz,
benim oğlum···

Fakat kalabalık, benim sesimi bile işitmeden ilerledi, kayboldu. O zaman, hâlâ baygın yatan çocuğuma döndüm, dedim ki:

Dostlar dinlemedi beni, Benerci.
Benerci oğlum, küçüğüm, büyüğüm,
başında dolaşan bu mel'un düğüm
çözülene kadar···
bizim ah! demeğe hakkımız yok
Onların taşlamağa hakkı var···

IV

KALKÜTA'DA BİR POLİS KARAKOLUNUN
YÜKSEK DUVARLARININ DİBİ

Gök gürler, vakit akşam üzeri. Üç polis karakolun duvarları dibinde buluşur.

Birinci Polis — Nereye gitmiştin?
İkinci Polis — Domuz boğazlamaya···
Üçüncü Polis — Sen neredeydin?
Birinci Polis — Köprünün üstünde
bir Hintli karı gördüm demin.

Kucağında kertenkele suratlı bir çocuk vardı.
Çocuk beni görünce, başladı ağlamaya
ağlamaya...
ağlamaya
Karıya.
— Sustur şu piçi,
Britanya polisine selâm versin,
dedim.
Selâm vermezse, kuyruksuz bir fare gibi
gebersin,
dedim.
Ne sustu, ne selâm verdi kara kurbağa yavrusu.
Akıyordu su...
Akar suya fırlattım bu zırlayan şeytan piçini.
Anası yüzüme bakıp
kara bir uçurum gibi çekti içini.
Dokundu rikkatime
bu iç çekiş.
Madraslı bir ihtiyar:
«Azabı azapla tedavi edin...»
demiş.
Getirdim karakola kocakarıyı.
Sarı sırtından kızıl kan sızdırıp
çekeceğim içinden ağrıyı...
İkinci Polis — Sana bu işte yardım için,
kocakarıyı eski bir halı gibi,
ayaklarına sereceğim.
Birinci Polis — Lütûfkârsın...
Üçüncü Polis — Ben de sana:
Bengale ormanlarında avlanmış bir filin
koparılmış erkekliğinden
bir kamçı vereceğim...

Birinci Polis — Başka bir şey istemez...
Malûmdur bana azabı ıstırap,
ezberimdedir tekmil
kitabı ıstırap.
Meselâ :
Uykulara kâbus gibi çökebilirim,
tırnak sökebilirim,
kulakların içine sıcak kurşun dökebilirim.
Ellerin derisini eldiven gibi soymak,
koltuk altına kaynar sudan yeni çıkmış
hindi yumurtası koymak,
sirke damlatarak gözleri oymak,
domuz topu ıtlak olunan usûl,
velhasıl daha bin bir usûlle gayeye vusûl
mümkündür bence...
Bakınız, bende ne var?
3. ve 4. Polis — Göster bize
göster bize!!...
Birinci Polis — Grevde yakalanan
Hintlilerden birinin
taze kesilmiş baş parmağı...
Kesildikten sonra yarım santim uzadı tırnağı...
2. ve 3. Polis — Haydi içeri gidelim,
uzayan tırnağı seyredelim...

Polisler karakoldan içeri girerler. Bir müddet sahne boş kalır. Benerci gelir.

Yağmur yağmaya başlar... Benerci, belini karakolun duvarına dayayarak, çömelir.

Karakolun duvarından insan çığlıkları gelmektedir. Ve yağmurun içinden uzun bir şehrin uğultusu işitilmektedir.

Karakolun duvarından gelen insan çığlıkları : Kalküta güvercinlerine aittir.

Yağmurun içinden uğultusu işitilen şehir : Kalkütadır.

Yağmur... Alaca karanlık... Akşam suları...

Kalküta grevi mağlûp olmuştur.

Somadeva yakalanmıştır. Ve Benerci'nin, duvarı dibine çömeldiği karakolda, Somadeva'nın omuzbaşları dilim dilim yarılarak kanıyor...

Yağmur... Karanlık... Gece iyiden iyiye indi.

Benerci'nin saçları, omuzları, dizkapakları sırsıklam oldu. Arkadaşlarının attığı taşlarla alnında açılan yarayı kapayan sargı ıslandı, yapıştı.

Arkadaşlar içerdedir.

Benerci yine dışarda...

Kara gömlekli bir İtalyan faşistinin bile, oğlumun çektiği azabı duymasını istemem...

Birinci Kısmın
Sonuncu Babı

I

BENERCI'DEN ALDIĞIM MEKTUPTUR

Benerci'den şöyle bir mektup aldım, aynen neşrediyorum:

Sana verdikleri zaman
bu
mektubu,
belki ben çoktan
nokta
son
demişimdir.
Bu sefer dostların taşını değil,
mendebur bir kurşunu kafama yemişimdir.
Nâzım,
biliyorum,
ölümün önünde rol kesip

Hamlet gibi budala,
Verter gibi komik olmamak lâzım.

Nâzım,
bilmiyorum, ne haltedeyim?
Nasıl altedeyim?
Şöyle bir poz alıp durmak,
kendi kendini vurmak,
kıyak iş doğrusu!..

Bak,
kapı komşum uyandı,
muslukta akıyor su,
yüzünü yıkıyor...
İndi ıslık çalarak merdivenlerden
sokağa çıkıyor...

Ben...
Ne Hamlet, ne de Verter!..
Neyse, geç...
İşi anlatayım,
tıraş yeter...

Sokak karanlıktı.
Senin nefis
Mis
dediğin
birdenbire karşıma çıktı.
Dedi ki: «Aylardır peşindeyim»,
dedi ki: «telâş içindeyim,
nerdesin?»
Daha bir çok şeyler dedi korkuya, aşka dair.
Eklendi hatıralar hatıralara.
Sonra,
«nereye gidiyorsun?» dedi, «eve geldik» dedi,
«İçeri gir.»

Onun evine girdik.
Ev karanlık ve bomboştu.
Yatak odası, lâmba yandı, konuştum :
— Bana bir bardak
dumanlı, kırmızı, sıcak
çay, dedim.

Çıktı dışarı..
Baktım karşıda çanta.
Hani taaa
onun yolda düşürdüğü
ben Benerci serseminin gördüğü
siyah podüsüet çanta.

Açtım :
Kâğıtlar.
Okudum :
İntelicens servis raporları,
ve yeni bir tevkifat listesi var.
Benim ismim yok.

Anladım.
İçeri girdi o,
bardağı bıraktı.
Yüzüme, elime, çantaya baktı.
Bakıştık.

Tuttum omuzlarından.
Başını vurdum duvara,
vurdum.
Duvarda kan.
Vurdum duvara..
Sonra...
Sokak...

Tramvay yolları
tramvay yolları,
sağları, solları
bomboş, uçsuz bucaksız tramvay yolları...
Nefes nefese koşarak
sonra teker teker
merdivenler.

Durdum.
Odam.
Dargın bir kaş gibi kımıldandı tokmağın sapı.
Açıldı kapı.
Oturdum.
Kalktım.
Odanın ortasında dolaştım biraz.
Sonra
baktım
duvarlara.
Dışarda şafak atmış,
duvarlar bembeyaz.
Baktım duvarlara.
Sonra
sağ elim art cebimden
brovniği çıkardı.
Ağzımda cıgara vardı.
Acı geldi tütün
tükürdüm.
Şarjörü sürdüm.
Kurşun
namlunun içindedir.
Kalbim
hudut haricindedir...

Şimdi benden sana son söz
son söz :
son ses :
S... O... S!!...
S... O... S!!...
S... O... S!!...

II

KALKÜTA'YA GIDIP BENERCİ'Yİ
NE HALDE BULDUM?

Ya yattı karanlık sulara
yahut da yatıyor.
İmdat işareti var,
ışıklı bir umman gemisi batıyor...
dedim.
Gözleri kanlı bir kurt gibi mesafeleri yedim,
yetiştim Kaküta'ya...
Gökten bir kartal gibi alçalarak
girdim yedinci kattaki odaya.

O ne?
Benerci yazı yazıyor ıslık çalarak...
Dip diri!...
Teresin keyfi yerinde...
Ne mükemmel bir ışık var
beni gören gözlerinde.
Gözlerinin içine güneş vuruyor.

Masada bir portakal duruyor,
soluyarak soyup yedim.
— Haydi be herif, anlat! dedim...

III

ÖLÜSÜNÜ BULACAĞIM ZANNETTİĞİM HALDE KARŞIMA YAZI YAZAR VE ISLIK ÇALAR BİR VAZİYETTE ÇIKAN BENERCİ'NİN «ANLAT BE HERİF...» FERYADIM ÜZERİNE BANA ANLATTIKLARI :

— En yakınlarım, en yakın dostum
taşladılar beni, taşladı.
Ve mavi gözlü kadın yoldaşlarımı satıp
başımı bana bağışladı...
Karardı içim
Karardı içim...
Kulaklarımda kazma sesleri.
İçimde ıslak
bir toprak
kazılmaya başladı.
Girdim yarı belime kadar
dumanlı sıcak karanlıklara...

— Sonra?
— Çok şükür ki, sonrası senin
kötü edebiyat yapmana yaramıyacak kadar sade,
alelâde!...

Hani üstadın bir sözü var :
«BOŞ GECELERİNİ DEĞİL,
BOYDAN BOYA ÖMRÜNÜ VER İNKILÂBA...»
diyor.

Bu söz.
VİRGÜL
Kocaman, çıplak bir alından bakan iki göz.
VİRGÜL
Ve Ben işte sağım!...
Anladım ki şunu...
Çıkardım namludan kurşunu,
onu dehşetli güzel günlere saklıyacağım...

Birinci Kısmın Sonu

PORTRELER

Portreler

— 1935, İstanbul, Yeni Kitapçı 62 s.
— 1966, İstanbul, İzlem Yayınları («Gece Gelen Telgraf» ve «1 + 1 = Bir» le birlikte)
— 1973, İstanbul, İzlem Yayınları («835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir, Varan 3, Gece Gelen Telgraf, 1 + 1 = Bir» adlı kitaplarla bir arada).

ŞİİRİME DAİR

Ne binecek sırma palanlı bir atım,
ne bilmem nerden gelirâtım,
ne mülküm, ne malım var.
Sade bir çanak balım var.
Rengi ateşten al
bir çanak bal!

Balım herşeyim benim..
Ben
mülkümü ve malımı
yâni bir çanak balımı
koruyorum haşarattan.
Bekle kardeşim bekle..
Çanağımda
balım olsun,
gelir arısı
Bağdattan..

ORHAN SELİM

Benim sıska
benim cılız
benim zavallı çocuğum Orhan Selim!

Sen
benim,
ne gözüm
ne kolum
ne kafamsın;
sen
benim,
bir kurşun balyası gibi sıska sırtına bindiğim
ve alnının teriyle geçindiğim
ilk
ve son adamsın!

Sana sevgi
sana saygı
sana minnetle uzanıyor elim.
Sen
yaptığı iyiliği yüze vuran değilsin
ve ben
nankör değilim.

Benim sıska
benim cılız
ve üstüne üstlük
bir yudumluk soluğuna bakmadan
şişirilmiş davulların arasında
türkü söylemeğe kalkan
benim sersem çocuğum Orhan Selim!

Kalmasın
hatırın
ama,
yok okumağa
değer
bir tek satırın!
Böyle hiç
bu kadar boş
bundan daha kötü verim verilmez!
Deme ki «gösterilmez
daha usta bir marifet ki papele!»
Bak :
içleri boş kalıpları fırlatarak, tutarak
cümlelerde senden iyi hokkabazlık yapıyor
delikanlı doçentlerin en cahili bile!..

Benim sıska
benim cılız
benim zavallı çocuğum Orhan Selim!
Bu sözlerim
yüreğini ters taraftan sarmasın,
yüzün kızarmasın!
Boş ver, aldırma pek!
Kötünün kötüsü yazman gerek!
Bu
bence daha doğru
daha iyi!...
Yalnız unutma bir şeyi :
yorulur da
ayağın kayarsa eğer
seni herkesten önce ben
taşlarım!

Fakat bugün
sende beni sattığını gösteren
bir tek satır bulanın
alnını karışlarım!

KEMAL AHMET

Kafası
yüzde yüz uygun muydu kafama
bilmiyorum, ama
o benim soyumdandı.
Etiyle, kanıyla değil,
belki de heyecanıyla değil,
batırıp parmaklarını kanayan yarasına
beyninin ışığını sattığı için
bir ekmek parasına.

Fakat ne yazık ki, o,
namludan kopan bir kurşun gibi haykırıp,
karanlık acıların camını kırıp
güneşi dolu dizgin gözlerine dolduramadı!
Gün geldi, ağrıdan ayakta duramadı.
Ve işte o zaman
çocuğunu boğan
aç bir ana gibi,
bir çözülmez çemberin kıvranarak içinde,
boğdu kendi elleriyle yüreğini
bir rakı kadehinde.

Tutunmak istedi, kaçtılar;
çalıştı; kırbaçladılar;
susadı; kendi kanını içti o!
Parça parça insan kafası satılan,
kaldırımlarında aç yatılan
bir caddeden
mukaddes bir ıstırap şarkısı gibi gelip
geçti o!..

CEVAP : I

Behey!
Kara boynuz gibi kaşlı
mukaddes Apis başlı
adam;
Behey!
Kara maça bey!
Sen şiirin asîl kamusuyla konuşuyorsun,
ben asaletten anlamam.
Şapka çıkarmam konuştuğun dile,
düşmanıyım asaletin
kelimelerde bile.

Behey!
Kara maça bey!
Ben bilirim
bu tehevvür bu şikâyaaat niçin?
Bilirim
beni uykumda boğmak için
bekliyorsun geceyi..

Ben ki bileklerimde tel kelepçeyi
bir altın bilezik gibi taşımışım,
ben ki ilmikleri sabunlu iplere bakıp
kıllı kalın ensemi kaşımışım,
tehdidine pabuç
bırakır mıyım hiç?

Behey!
Kara boynuz gibi kaşlı
mukaddes Apis başlı
adam,
Behey!
Kara maça bey!
behey, yüzü kara.
Ruhunu zenci bir esir gibi çıkardın pazara,
bir orospu odası yaptın kafa tasını...
Hâkî ceketli ölülerin ceplerinden
çalarak parasını
satın aldın kendine
İsviçre dağlarının havasını.
Ve işte bundandır ki, bugün
ablak sarı suratında senin
kanlı altınların kızıllığı var..

Acayip rüzgârlar esmiye görsün başımdan.
Yoksa musahhih maaşımdan
haftada üç papel taksite bağlayıp seni
bir şamar oğlanı gibi kullanırım.
Beyimin böyle işlerle ülfeti var sanırım,
mükemmel yapar vazifesini..

Behey!
Kara maça bey.
Halka ahmak diyen sensin.
Halkın soyulmuş derisinden
sırtına frak giyen sensin.
Yala bal tutan beş parmağını
beş çürük muz gibi,
homurdanarak dolaş besili bir domuz gibi.
Meydan senin...
mi dersin?
Hâtâ edersin,
bizde o göz var mı baksana!!
Ben içirmek için sana
kendi kara kanını
bir ateş çemberle çevirdim dört yanını,
sağa git
yok geçit,
sola git yok,
ileri
geri
yok.
Kıvır kuyruk kalemini kalbine sok
bir akrep gibi intihar et...

CEVAP : II

İki serseri var :
Birinci serseri
köprü altlarında yatar,
sularda yıldızları sayar geceleri..

İki serseri var :
İkinci serseri
atlas yakalı sarhoş sofralarında
Bağdatlı bir dilencinin çaldığı sazdır.
Fransız emperyalizminin
idare meclisinde ayvazdır.
Ben :
ne köprü altında yatan,
ne de atlas yakalı sarhoş sofralarında
saz çalıp Arabistan fıstığı satan-
-ların
şairiyim;
topraktan, ateşten ve demirden
hayatı yaratan-
-ların
şairiyim
ben.

İki serseri var :
İkinci serseri
yolumun üstünde duruyor
ve soruyor
bana :

«PROLETER
dediğimin
ne biçim kuş
olduğunu?»

Anlaşılan
Bağdadî şaklaban
unutmuş,
Mösyö bilmem kimle beraber
Adana - Mersin hattında o kuşu yolduğunu···

İki serseri var :
Birinci serseri
pencerelerden bir gölge gibi girer
geceleri..
İki serseri var :
ikinci serseri
halkın alınterinden altın yapanlara
kendi kafatasında hurma rakısı sunar.

Ben hızımı asırlardan almışım,
bende her mısra bir yanardağ hatırlatır.
Ben ne halkın alınterinden on para çalmışım
ne bir şairin cebinden bir satır···

İki serseri var :
ikinci serseri
meydana dört topaç gibi saldığım dört eseri
sanmışım ki yazmışım kendileri
için.
Halbuki benim
bir serseriye hitap eden
ikinci yazım işte budur :

Atlas yakalı sarhoş sofralarının sazı,
Fransız sermayesinin hacı ayvazı,
bu yazdığım yazı
örse balyoz salanların şimşekli yumruğudur
katmerli kat kat yağlı ensende...
Ve sen o kemik yaladığın
sofranın altına girsen de,
-dostun KARAMAÇA BEY gibi-
kaldırıp kaldırıp yere çaaal-
-mak için
canını burnundan aaal-
-mak için,
bulacağım seni...
Koca göbeklerin RUSEL kuşşağı sen,
sen uşşşak murabbaı,
sen uşşşak mik'abı,
satılmış uşşakların uşşşşağı sen!!!

Cevap : 3

BİR KOMİK ÂDEM

Gözleri, kulakları, elleri, ayaklarıyla,
han, hamam, apartıman ve konaklarıyla,
16 sayfaları, baskı makinaları-tanklarıyla,
yamak ve yardaklarıyla
hücuma kalktılar!..

Hele içlerinde öyle bir tanesi var,
öyle bir tanesi var ki :
İnsanın yüzüne öyle bakar,
öyle melûl bakar ki;
toka edersin eline hemen papelini,
ve sıkar sıkmaz onun ince belini
sivri dilli, zilli bir bebek gibi çırpar elini···
O bir komik âdemdir.
Portakal Oğlu zâdemdir.

Han, hamam, apartıman ve konaklarınızla,
çatal, bıçak, tabak ve bardaklarınızla,
yamak ve yardaklarınızla
hücuma kalktınız!
Hak varsa eğer,
hücuma kalkmak hakkınız..

Efendiler,
İkinizle teker teker
paylaştık kozumuzu!
şimdi sıra onun,
gelsin o!!.
Gel!
Sen :
itlerini öne itip
karanlıkta yol kesen
hatip!!!
Sen :
Beşinci Mehmedin saltanatını,
Halifenin altın nallı kır atını,

papellerin kat katını
ve teneke suratını
doldurup torbana
sıska sırtında taşıyorsun..
Torbanı doldurmak için yaşıyorsun.
Bana gelince,
ben :
geniş omuzlarımda dim dik bir kelle taşıyorum.
Ve yaşıyorum :
kellemin
içindeki
için..
Farkındayım niçin :
Kan
fışkırıyor
bana bakan
«âteş feşan?!»
gözlerinden...
Ve niçin :
cümleler ezberlemişin
Fehim paşanın sözlerinden...
Fehim paşanın hayrülhalefi,
bize sökmez afi...
Çıkmak istediğim yaldızlı bir merdiven yok.
Kalbimin elinde ipekli eldiven yok..
Çıplak bir yumruk gibi kalbimi soymuşum.
Kellemin
içindeki
için,
kellemi koymuşum..

Sen...
Hayır...
Seninle böyle konuşmak istemem...
Hem,
ben ki yegâne asaleti
dişli düşmanla boğuşmakta bulanım,
seninle boğuşmak istemem..
Sen bir komik âdemsin.
Portakal Oğlu zâdemsin.
Toka ederler papelini,
sıkarlar senin belini
sivri dilli, zilli bir bebek gibi çırparsın elini.
Sen bir komik âdemsin!.
Sen...
Fehim paşanın hayrülhalefi .....
Bu kadarı kâfi .....

Bu yazının kâfi derecede kuvvetli olmadığını muterifim. Kabahat bende değil, ilham edende.

BİR PROVOKATÖR ÜSTÜNDE HİCİV DENEMELERİ

«Sen ölmedin, seni öldürdüler zavallı kadın.» *T. F.*

Sen çıkmadın
çıkardılar karşıma seni!
Kıllı, kara elleriyle tutup enseni
gövdeni bir karış kaldırdılar,

sonra birden bire
bırakıp yere
seni pantalonumun paçasına saldırdılar.

Bir düşün oğlum,
bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ki, son defa
anlıyabilesin :
Sen bu kavgada
bir nokta bile değil,
bir küçük, eğri virgül,
bir zavallı vesilesin!...
Ben, kızabilir miyim sana?
Sen de bilirsin ki, benim âdetim değildir
bir posta tatarına
bir emir kuluna sövmek,
efendisine kızıp
uşağını dövmek!.
Sen de bilirsin ki, jurnal esnafı, senin gibiler
tutulup kulaklarından birer birer
teşhir edilirler..
Ben, sadece söküp
bir fitnenin otuz iki dişini,
ve Babıâli kaldırımlarına döküp
geleceğini, geçmişini
aldım omuzuma işte bu teşhir işini...

Bir düşün oğlum,
bir düşün ve inkâr etme ki;
Keteon matbaasında ut çalıp
ayak şarkıcılarına beste tâlim eylemek,
ve o biçare Larus'un ırzına geçip
zatını âlim eylemek,
sana pek
zor geldi ki, demek;

aranızda dolaşır görünce
benim «Orhan Selim» adlı dilsiz
ve kolu bağlı gölgemi,
hemen azıya alıp gemi
Faşisto-demokrato-liberal
bir jurnal
yazıp
delikanlıyı yere çalmak
ve bir miktarı münasip elden almak
istedin!..
Elden alıp, almamana
karışmam ama,
biz,
gölgemizi bile çiğnetmeyiz adama!

Bir düşün oğlum,
bir düşün, ey, göbekli patron veletlerinin
«Doğru yol» göstericisi,
bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ve hatırla ki, son defa:
O, takma aslan yeleli Namık Kemal üstadın senin;
abonoz ellerinden
zenci kölesinin
som altın taslarla şarap içerek
ve «didarı hürriyet» in dizinde
kendi kendinden geçerek:
«Yüksel ki yerin
bu yer değildir,
Dünyaya geliş
hüner değildir!»
demiş...

Sen de yükseldin uyup
onun sesine
«La dam o kamelyanın» fesli figüranlığından
Ahmet Haşimin «Degüstasyon» daki iskemlesine..

Bir düşün oğlum!
Bir düşün ve mezarların hududunu aşma!
Kendine güven üstat
babana değil,
bir ölüyü koluna takıp dolaşma!
Öyle zart zurt eşilmez toprağı gidenlerin!
Rahat bırak oğlum
rahat bırak uyusun
O muhterem «şehidi hürriyet» bey pederin!
Hem böylé daha iyi.
Çünki bak ortada
ne yeni bir İngiliz - Boer
harbi var,
ne de tebrik istiyen bir İngiliz elçiliği..
Ölüleri rahat bırak oğlum.
Rahat bırak uyusun benim de gidenlerim!
Sen de bilirsin ki ben
ne dedemden
miras bekledim,
ne babamdan şeref, şan!
Hesap, nesep, kan, soy sop işinde yoğum.
Çünkü ne soyu sicilli bir buldoğum
ne de tecrübelik bir tavşan.
Ben sadece ölen babamdon ileri,
doğacak çocuğumdan geriyim,
Ve bir kavganın adsız neferiyim..

Ey ihtisas mahkemeleri kaçağı
ve Despinis Kokonun aftosu,
ey marka malı kör
provokatör,
ve ey zavallı yetim...
Yoktur şimşirî kahrını inkâra niyyetim...
Kokla, çek ve iç,
üzülme hiç...
Billâhi cihan bilir ki, sen
kahraman, ulusal muhaliflerimizdensin!
Kokla, çek ve iç
üzülme hiç.
Yalnız, arasıra
bakıp aynalara
bir deve derisinden beli değnekli Hacivat düşün.
Bir düşün oğlum:
müdahin, çelebi hazreti Hacivatın
giyerek harb ilâhı göbekli Marsın üniformasını
kahramanane bir dalkavuklukla hesap sormasını.

Bir düşün oğlum,
bir düşün ey sayın provokatör...
Her dövüşen sersemdir senin için
Her anlayıp inanan kör.
Ve sen ki, bir fikre bağlanışın
azılı düşmanısın;
anlat bana nasıl oldu şu,
anlat bana nasıl oldu da sen,
yanarak boynu müsellesli bir mason imanıyla
boyamak istedin Süleymanın çift sütununu
o biçare «hürriyeti efkâr»ın kanıyla?

Hem, ne derin bir inanışmış ki, bu,
ne müthiş bir ateşle yanışmış ki, bu,
göze aldırmış sana
fenafil-maşrıkı âzam olmayı,
mason localarına üç defa baş vurup
mason localarından üç defa kovulmayı.

Bir düşün oğlum,
bir düşün ve inkâr etme ki;
gizli gece yolculuklarından kalmadır senin alın terin.
Sen her gece
el ayak çekilince
«Nuvel Literer» in
bir arşınlık duvarından aşarak
ve parmaklarının ucuna basıp dolaşarak
yapraklarında onun,
apartırsın satırlarını birer birer
Cingözle beraber.
Fakat her duvar
bir karış değildir.
Her duvardan atlamayı kesmez senin gözün
ve her fikrin açılmaz kapıları
maymuncuğuyla Cingözün...
Okuman lâzım evlât.
Evirip çevirmeyi, göze girmeyi, falan filân
bırakıp
okuman...

Bir düşün oğlum,
bir düşün ey yetimi Safa,
bir düşün ve benden öğren ki son defa :
FIKIR dediğin
şeyin
Karabet ustanın uduna benzemez suratı.
O, ne şapırtılarla çiğnenen bir sakız,
ne «Vatan-Silistre» de Abdullah çavuşun tiradı,
ne de «Bir akşamdı» da müteverrim bir bayan ilâcıdır.
O, şahlanmış bir kavga atı,
kalın kabzalı bir savaş kılıcıdır.
Bu ata atlıyacak yürek
ve bu kabzaya bilek
gerek...

KARIMA MEKTUP

33—11—11
Bursa
Hapisane

Bir tanem!
Son mektubunda :
«Başım sızlıyor
yüreğim sersem!»
diyorsun.
«Seni asarlarsa
seni kaybedersem;»
diyorsun;
«yaşıyamam!»

Yaşarsın karıcığım,
kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda;
yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı
en fazla bir yıl sürer
yirminci asırlarda
ölüm acısı.
Ölüm
bir ipte sallanan bir ölü.
Bu ölüme bir türlü
razı olmuyor gönlüm,
Fakat
emin ol ki sevgili;
zavallı bir çingenenin
kıllı, siyah bir örümceğe benzeyen eli
geçirecekse eğer
ipi boğazıma,
mavi gözlerinde korkuyu görmek için
boşuna bakacaklar
Nâzıma!

Ben,
alaca karanlığında son sabahımın
dostlarımı ve seni göreceğim,
ve yalnız
yarı kalmış bir şarkının acısını
toprağa götüreceğim...

Karım benim!
İyi yürekli,
altın renkli,
gözleri baldan tatlı arım benim:
ne diye yazdım sana
istendiğini idâmımın,
daha dâva ilk adımında
ve bir şalgam gibi koparmıyorlar
kellesini adamın.

Haydi bunlara boş ver.
Bunlar uzak bir ihtimal.
Paran varsa eğer
bana fanila bir don al,
tuttu bacağımın siyatik ağrısı,
Ve unutma ki
daima iyi şeyler düşünmeli
bir mahbusun karısı.

TARANTA-BABU'YA MEKTUPLAR

Bu kitap
Henri Barbusse'ün Hâtırasına

Taranta - Babu'ya Mektuplar

— 1935, İstanbul, Yeni Kitapçı, 62 s.
— 1950, Üsküp («Şiirler»le birlikte, s. 95-129).
— 1965, Ankara, Dost Yayınları («Jokond İle Si-Ya-U» ve «Benerci Kendini Niçin Öldürdü» adlı kitaplarla bir arada), hazırlayan: Şerif Hulusi.
— 1968, 1970, 1971, 1972, İstanbul, Ararat Yayınevi («Seçmeler» adlı derlemede «Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Jokond İle Si-Ya-U, Şeyh Bedreddin Destanı»yla birlikte), hazırlayan: Ülkü Tamer.
— 1968, Sofya, «Nazım Hikmet/Bütün Eseri», c. III'te, hazırlayan: Ekber Babayef.
— 1973, İstanbul, Tel Yayınları («Şeyh Bedreddin Destanı»yla birlikte).
— 1974, İstanbul, Özgün Yayın («Destanlar: Kurtuluş Savaşı Destanı, Şeyh Bedreddin Destanı, Taranta-Babu'ya Mektuplar, Jokod ile Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin Öldürdü» adı kitapta), hazırlayan: Süleyman Nebioğlu.

TARANTA - BABU'YA
BİRİNCİ MEKTUP

Babasının yirmi beşinci kızı
benim üçüncü karım,
gözlerim, dudaklarım
TARANTA - BABU.
Sana bu
mektubu
içine yüreğimden başka bir şey komadan
yolluyorum
Romadan.
Bana darılma sakın,
şehirlerin şehrinden sana gönderecek
kendi yüreğimden daha akla yakın
bir hediye
bulamadım
diye.

TARANTA - BABU;
onuncu gecemdir ki bu
başımı gümüş yaldızlı kitaplara sokuyorum,
okuyorum
doğuşunu
Romanın.
Önde sıska dişi bir kurt
arkada tombul ve çıplak
REMÜS'le ROMİLÜS
dolaşıyorlar içinde odamın.
Ağlama TARANTA - BABU...
Bu ROMİLÜS
UAL - UAL çarşısında
güpe gündüz
senin o incir memeli kız kardeşini
altına alan
mavi boncuk tüccarı Sinyor ROMİLÜS
değil
ilk Romalı, kıral ROMİLÜS...

NOT :
Birinci mektubun burasında bir atlayış var. Belki ara yerden bir kâğıt kaybolmuş. Fakat aşağıdaki satırlarla ilk Romalı Kıral Romilüsü Taranta - Babuya anlatmak istediği belli :

Dalgalar
birbirlerini devire devire,
Dalgalar
döverdi Korsika kıyılarını
haykırdıkça açık denizlere
Antium yamaçlarından, o...

Ve yıldırımları tutup saçlarından, o,
çalardı yere
ne zaman
göğe kaldırsa elini.
Sanki babası boksör Karneraydı,
anası başbakan Musolini.

NOT :
Mektubun buradan aşağısı yine eksik. Fakat anlaşılıyor ki, Romilüsün tarifinden sonra Taranta Babuya Romanın kuruluş efsanesi anlatılıyor.

REMÜS ve ROMİLÜS..
İkizleri Silvianın...
Venüsün torunları...
Bakılmadan
gözlerinin
yaşına,
karanlık bir gece, bir dağ başına
fırlatıp
attılar onları...
Ne
alınlarında defne,
ne bacaklarında donları...
Ve daha o zaman
Habeşistana yeşil boya
vurulmadığı için
ve BANKA di ROMA
daha kurulmadığı için,
ROMİLÜS'le REMÜS
bir sabah erken
dağda düşünürlerken:
«— Şimdi biz
ne haltedeceğiz,
diye, burada?»
Rasladılar yavrulu bir dişi kurda.

Yavruları vurdular.
Ana kurdun sütüyle
karınlarını bir temiz doyurdular.
Sonra gidip
Romayı kurdular.
Kurdular ama
iki adama
dar geldi Roma.
Ve bir akşam
bilmeden geçti diye
şehrin sınır taşını
çekince kopardı ROMİLÜS
kardeşi REMÜS'ün başını...

İşte böyle TARANTA - BABU...
Gümüş yaldızlı kitaplarda yazılı bu:
temelinde Romanın
dişi kurt sütüyle dolu kovalar
ve bir avuç kardeş kanı var...

TARANTA - BABUYA
IKİNCİ MEKTUP

Boynunda mavi maymun dişinden
üç dizi gerdanlık taşıyan,
kırmızı tüylü bir kuş gibi göğün altında
ve bir akarsu gibi yerin üstünde yaşıyan,
sözleri sözlerimin
gözleri gözlerimin bakır aynası,
üçüncü kızımın
ve beşinci oğlumun anası
TARANTA - BABU!...
Aylardır
kalmadı çalmadığım kapı.
Sokak sokak
yapı yapı
adım adım
Romada
Romayı aradım!...

Burda artık
büyük ustalar mermeri ipekli bir kumaş gibi
kesmiyor;
Floransadan rüzgâr esmiyor!..
Ne Dante Aligeriden şarkılar,
ne Beatriçinin nakışlı yüzü var,
ne Loenardo da Vinçinin öpülesi eli!...
Mikel Ancelo
müzelerde pırangalı bir kürek mahkûmudur.
Ve sapsarı boynundan
bir katedral duvarına asmışlar Rafaeli!...
Romanın büyük
Romanın geniş caddelerinde bugün,
dayamış sırtını beton - arme bankalara,
çifte başlı bir balta gibi duran
yalnız bir kara
yalnız bir kanlı gölge var:
Her adımında bir
esir
başı vuran,
her adımında bir mezar
açıp
geçen
SEZAR!...
Roma!
Kovadis Roma?
diye sorma?
Bizim oraların güneşi gibi aydın
ve ortada bu!
Sus TARANTA - BABU!
Sevgiyle
saygıyla,
gülerek
haykırarak
sus!...
Dinle bak:
zincirlerini kırıyor
Romanın varoşlarında SPARTAKUS!..

TARANTA - BABUYA
ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Papa XI inci Pi'yi gördüm TARANTA - BABU!
bizim kabilenin
büyük sihirbazı neyse
burada o da, bu···
Yalnız,
bizim sihirbaz,
üç başlı mavi şeytanı
Harar dağları ardına kovmak için
para almaz.
Kurbanlık yaban eşekleriyle
yılda iki yük fildişi yığını
kapatır onun
bütçe açığını.
Oysa ki, Sa sentete
Papa
bütçesini yaban eşekleriyle kapa -
- tamaz.
Adamcağızın
kara cübbeleri altın işleme haçlı elçileri
ve kısa donları ponponlu askerleri var.
O, onların
onlar onun
eline bakıyorlar.

Papa XI inci Pi'yi gördüm TARANTA - BABU!
Korporatif bir heyecanla dudaklarını satan
ve yarım lirete yarım saat yatan

cennet İtalyanın hür vatandaşlarından bir kadın,
Papa bağışlasın diye günahını etin
yarısını verip yarım liretin
satın almış da bir resmini hazretin
baş ucunda asmıştı bir yere.
Baktım :
ne Azizlerden Jorja benziyor
ne Sen Piyer'e.
Onların altın gözlükleri yok
taranmamış
yağlı uzun sakalları vardı...
Bunun
taranmamış yağlı, uzun
sakalı yok,
fakat altın gözlükleri var.

Papa XI inci Pi'yi gördüm TARANTA - BABU!
XI inci Pi
yumuşak tüylü kara koyunlar otlatan
bir çoban
gibi
taçlı ve taçsız kıralların otlağında
ruhları otlatıyor.

XI inci Pi
ki
bir ahırda babasız doğanın vekilidir,
Meryeme yakın olmak için
nefsi nefisine edip işkence
her gece
mermer sütunlu bir sarayda yatıyor.

TARANTA - BABUYA
DÖRDÜNCÜ MEKTUP

İtalyanın
nakışlarında güneşler oynaşan ipekli şalları,
Pompei yollarında kara katırların nalları,
boyalı kutusunda Verdi'nin yüreği atan
lâternası
ve âlâ düdük makarnası
kadar
faşizmi de meşhuuuuurdur
TARANTA - BABU.
İtalyada faşizm
Emilialı büyük toprak kontlarının asalarından
ve Romalı bankerlerin demir kasalarından
geçip
IL DUÇE'nin dazlak kafasında dank demiş
bir nuuurdur
TARANTA - BABU...

Bu
nur
yarın
inecektir üstüne
Habeş ovalarında mezarların.

TARANTA - BABUYA
BEŞİNCİ MEKTUP

Görmek
işitmek
duymak
düşünmek
ve konuşmak
koşmak alabildiğine
başı dolu
başı boş
koş -
- mak...
Hehehey TARANTA - BABU
hehehey,
yaşamak ne güzel şey
anasını sattığımın
yaşamak ne güzel şey...
Düşün beni
kollarım, senin üç çocuk doğurmuş
geniş kalçalarındayken...
Düşün sıcak...
Düşün kara bir taşa damlıyan
çırılçıplak
bir su sesini...

İstediğin yemişin
rengini, etini, adını düşün...
Gözdeki tadını düşün
kıpkırmızı güneşin
yemyeşil otun
ve koskocaman
masmavi bir çiçek gibi açan
ay ışığının...

Düşün TARANTA - BABU!
İnsan oğlunun yüreği
kafası
kolu
yedi kat yerin altından
çekip çıkarıp
öyle ateş gözlü çelik allahlar yaratmış ki,
kara toprağı bir yumrukta yere serebilir,
yılda bir veren nar
bin verebilir.
Ve dünya öyle büyük,
öyle güzel
öyle sonsuz ki deniz kıyıları
her gece hepimiz
yan yana uzanıp yaldızlı kumlara
yıldızlı suların
türküsünü dinleyebiliriz...

Yaşamak ne güzel şey
TARANTA - BABU
yaşamak ne güzel şey...

Anlıyarak bir usta kitap gibi
bir sevda şarkısı gibi duyup
bir çocuk gibi şaşarak
YAŞAMAK...
Yaşamak :
birer birer
ve hep beraber
ipekli bir kumaş dokur gibi...
Hep bir ağızdan
sevinçli bir destan
okur gibi
YAŞAMAK...

. . . . .
. . . . . .

YAŞAMAK...
Ne acayip iştir ki
bu ne mene gidiştir ki TARANTA - BABU,
bugün bu
«bu inanılmıyacak kadar güzel»
bu anlatılamıyacak kadar sevinçli şey :
böyle zor
bu kadar
dar
böyle kanlı
bu denlü kepaze...

TARANTA - BABUYA
YEDİNCİ MEKTUP

Bilirim
beş, altıyı geçmez
senin kafanın raflarında dizili
kapalı şişeler gibi sorgular...
Sen ki kapkara cahilsin
herhangi bir
hukuku düvel profesörü kadar...
Buna rağmen
sana sorsam
desem ki ben :
«— Keçilerimizin
kıvırcık uzun
tüyleri dökülüp,
iki başlı memelerinden
iki kol ışık gibi akan
sütleri kesilirse;
ve portakallarımız
sönen birer güneş yavrusu gibi dallarında kuruyup,
kemik ayaklarıyla kıtlık
yerli bir kıral gibi geçerse toprağımızdan»
sen ne yaparsın?

Bana dersin ki sen :
«— İlk ışıklarla ağarmaya başlıyan
yıldızlı bir gece gibi
damla damla kaybederim boyamı,
damla damla solarım...»
Bana dersin ki sen :
«— Bir Afrika kadınına bu sorulur mu hiç?
Kıtlık ölümdür bizim için
bolluk sevinç...»
Fakat ne hikmettir ki TARANTA - BABU,
büsbütün tersine burda bu!...
Bir öyle şaşılası
dünya ki burası
bollukla ölüyor,
kıtlıkla yaşıyor.
Varoşlarda hasta, aç kurtlar gibi
insanlar dolaşıyor,
anbarlar kilitli
anbarlar buğdayla dolu...
Tezgâhlar
ipekli kumaşlar dokuyabilir
topraktan güneşe kadar giden yolu.
İnsanlar yalnayak
insanlar çıplak...
Bir öyle şaşılası
dünya ki burası,
balıklar kahve içerken
çocuklar süt bulamıyor.
İnsanları sözle besliyorlar,
domuzları patatesle...

TARANTA - BABUYA
SEKIZINCI MEKTUP

Musolini çok konuşuyor TARANTA - BABU!
Tek başına
yapa yalnız
karanlıklara
bırakılmış bir çocuk gibi
bağıra bağıra
kendi sesiyle uyanarak,
korkuyla tutuşup
korkuyla yanarak
durup dinlenmeden konuşuyor.
Musolini çok konuşuyor TARANTA - BABU,
çok korktuğu için
çok konuşuyor!

TARANTA - BABUYA
DOKUZUNCU MEKTUP

NOT :
Bu dokuzuncu mektubun başında bir radyo makinasının fotoğrafı vardı.

Bugün aklıma
yazısız ve çizgisiz
bir resim geldi, TARANTA - BABU!
Ve benim, birdenbire
yüzünü değil,
gözünü değil,
senin sesini göresim geldi, TARANTA - BABU;
«Mavi Nil» gibi senin,
yaralı bir kaplan gözü gibi derin
sesini senin!

NOT :
Bu dokuzuncu mektubun burasına bir gazeteden kesilmiş şöyle bir haber iliştirilmişti :

MARKONI, İL DUÇENİN SADIK NEFERİ...

Markoni, gazetecilere: «Ben şefim Musolini'nin emrine amadeyim, demiştir. Markoni, ilk tecrübeleri muvaffakiyetle neticelenen, Habeşistanda tatbik edilecek olan bir ölüm ışığı bulmuştur. Bu ışık...

Havalara sesleri
başı boş
mavi kanatlı kuşlar gibi salan
ve havalardan en güzel şarkıları
olgun yemişler gibi toplıyan elleri, ONUN,
yaparak
kulluğunu karagömlekli Benito'nun,
boyanacak dirseklerine kadar
kardeşlerimin kanıyla.
Ve Habeş ovalarında öldürecek
büyük bilgin Markoniyi,
Banka Komerçialede aksiyoner
mülti milyoner
Kont Markoni.

TARANTA - BABUYA
ONUNCU MEKTUP

NOT :
Bu onuncu mektubun başına, yine gazetelerden kesilmiş şöyle bir telgraf haberi iliştirilmişti :

. . . İtalyan kuvvetlerinin Habeşistanda harekete geçmeleri için yağmur mevsiminin bitmesi ve baharın gelmesi bekleniyor...

Ne tuhaf şey TARANTA - BABU!
Bizi kendi topraklarımızda öldürmek için
kendi topraklarımızın
baharını bekliyorlar.
Ne tuhaf şey TARANTA - BABU!
Belki bu yıl Afrikada
yağmurların dinişi,
renklerin, kokuların
gökten yere bir şarkı gibi inişi
ve güneşin altında ıslak toprağımızın
derisi tunç yaldızlı Gallalı bir kadın gibi gerinişi,

bize senin
memelerin
gibi tatlı yemişlerle beraber
ölümü getirecek.
Ne tuhaf şey TARANTA - BABU!
Kapımızdan içeri ölüm
kolonyal şapkasına
bir bahar çiçeği takıp girecek···

TARANTA - BABUYA
ON BİRİNCİ MEKTUP

Bu gece
İl Duçe
binerek bir kır ata
aedromda söyledi söylev
500 pilota...
Söylevi bitti.
Onlar yarın
Afrikaya gidecekler;
O bu gece
sarayında salçalı makarna yemeğe gitti...

TARANTA - BABUYA
ON İKİNCİ MEKTUP

Geliyorlar TARANTA - BABU,
seni öldürmeğe geliyorlar.
Karnını deşip
barsaklarının
kumun üstünde aç yılanlar gibi kıvrandıklarını
görmeğe geliyorlar.
Seni öldürmeğe geliyorlar TARANTA - BABU,
seni
ve keçilerini.
Oysa ki, ne onlar seni tanır
ne onları sen···
Ve ne keçilerin atlamıştır
onların çitlerinden.

Geliyorlar TARANTA - BABU.
Kimi Napoliden
Tirolden kimi.
Kimi doyulmamış bir bakıştan
yumuşak
ve sıcak
bir elden kimi···

Onları ordu ordu
tabur tabur
bölük bölük
fakat teker teker
düğüne götürür gibi
üç denizden aşırıp
ölüme getirdi gemiler...

Geliyorlar TARANTA - BABU,
geliyorlar içinden bir yangın alevinin.
Ve bayraklarını dikip
samandan damına
senin toprak evinin,
gelenler
geri dönseler bile eğer,
kanlı kesik sağ kolunu Somalide bırakan
Torinolu tornacı artık
çelik çubukları ipek gibi öremiyecek...
Ve kör gözleriyle bir daha
Sicilyalı balıkçı
denizlerin ışığını göremiyecek.

Geliyorlar TARANTA - BABU.
Bu ölmeğe ve öldürmeğe gönderilenler
kanı sargılarına birer birer
teneke haçlar takıp döndükleri gün,
büyük ve âdil Romada
hisse senetleriyle aksiyonlar yükselecek,
ve gidenlerin ardından
yeni efendilerimiz
ölülerimizi soymağa gelecek...

TARANTA - BABUYA
SON MEKTUP

TARANTA - BABU'm!

Bu belki sana son mektubumdur. Belki birbirimizi bir daha görmiyeceğiz. Belki ilkönce beni kurşuna dizen namlular, sonra gelip senin memelerinde kırmızı delikler açacak.

Sana bu son mektubumda İtalya gazetelerinden kestiğim bir iki yazıyla, bir Avrupa gazetesinden çıkardığım iki istatistiği yolluyorum. Birbiri ardına dizilmiş sözlerle alt alta konmuş sayıların kavgasını göstermek istedim sana.

Sayılar mektubumun sonundadır, sözlerden başlıyorum işte:

DANUNÇİYO'NUN ŞÖVALYE CLAUDIOI
POZZI'YE YAZDIĞI MEKTUPTAN

Mio caro amico,

O ender incelikleri aldım. Dehşetli bir nevraljiden muztaribim, fakat seni Pak yortusundan önce göreceğimi sanıyo-

rum. Her vakitki gibi, gayet hafif mendilleri tercih etmekteyim, sen beni baştan çıkarıyorsun. Sana pembe trikoları geri gönderiyorum, bu tiksindiğim bir pederast renktir. Benim için her vakit kurşunî, fildişi beyazı, bellisiz mavi...

MUHAREBENİN KOSMİK ZARURETI

. . . 26 yıldan beri muharebenin décongestionante, sıhhi ve tahrik edici değerini ilân etmekteyiz. Muharebe kosmik bir zarurettir ve insanın bedenini gençleştirir, ruhunu tasfiye eder.

Marinetti'nin beyannamesinden

GEÇEN MUHAREBEDE KÖR OLANLAR

Geçen muharebede kör olanlar bile bugün işe yarıyabilirler. Aeroplanlara karşı kurulacak olan bataryaların dinleyici postalarında körlerin karanlıklara gömülü gözleri, kulaklarının duygusuyla ışığa kavuşmuş olacaktır.

Corriere della Sera'dan

GERİ DÖNEMEYİZ

Artık dönemeyiz. Afrikadaki 200.000 İtalyan tüfeği kendiliğinden ateş edecektir.

Duçenin Daily Mail gazetesi muharririne verdiği mülâkattan

KARAGÖMLEKLİLERİN EVAMİRİ AŞERESİ

Muharebeye giden karagömleklilere şu yeni evamiri aşere büyük bir törenle tebliğ edilmiştir :

1 — Vatan sınırlarının ötesinde silâhlı karagömleklilerin ilerleyişi, beşerî adâletin yerine getirilmesi ve medeniyetin zaferi demektir.

2 — Kim ki, adâletin ve medeniyetin yolunda yürümek ister, hayatını fedaya hazır olmalıdır.

3 — Harbin tehlikesi içinde bu fedakârlık, düşmanın tam ezilişine imana bağlıdır.

4 — Muharebede değer ortaya çıkar, fakat bu kâfi değildir, bu değerin bekleyişin azabında da tezahür etmesi gerektir.

5 — İnan, itaat et, dövüş··· İnan; çünkü bilirsin ki, Duçe daima haklıdır. İtaat et; çünkü bilirsin ki, her emir ondan gelir. Dövüş; çünkü bilirsin ki, onun kumandası altındaki her kavga bir zaferdir.

6 — Hiçbir düşman sizi gafil avlıyamaz, çünkü karagömliklerin karanlıkları gören gözleri vardır.

7 — Hiçbir düşman karagömleklilerin maddî sıkıntılarından istifadeye kalkışamaz, çünkü onların, maddeyi yenen demirden ruhları vardır.

8 — Kim ki, silâhlarına karşı kıskanç bir itina göstermez; kim ki, kurşunlarını kaybeder; kim ki, susuzluğun ilk işaretiyle matarasına sarılır, bir karagömlekli değil, hayata uyamıyan bir zavallıdır.

9 — Eğer bir kıt'a, muharebe esnasında ana kuvvetlerle bağını kaybederse, emir beklememelidir, emir «İleri, daima ileridir».

10 — Silâhların ilk patlayışında, karagömlekliler önlerinde Duçenin koskocaman şeklini görecekler. Onu düşmanın gerisinde gökyüzüne çizilmiş görecekler; bir kahramanlık rüyasında bir dev hayaleti gibi...

Il Popolo d'Italia'dan

ITALYADA YÖVMİYE

Bir İngiliz işçisinin aldığı orta yövmiye 100 olarak ele alınırsa :

Amerikada	120
Kanadada	100
İngilterede	100
İrlandada	80
Hollandada	72
Lehistanda	50
İspanyada	30
İtalyada	29 ...

ITALYADA IŞSİZLİK VE IFLÂSLAR

1929	Yılında	300.786	İşsiz	1.204	İflâs
1930	»	425.437	»	1.297	»
1931	»	731.437	»	1.786	»
1932	»	932.291	»	1.820	»

Bu sayılar on yıllık faşizmin bilânçosudur, TARANTA - BABU. Ondan sonraki yıllarda ne oldu? Bunun karşılığını, bizim topraklarda ölecek olan İtalyan delikanlıları verecek.

SİMAVNE KADISI OĞLU
ŞEYH BEDREDDİN DESTANI

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı

— 1936, İstanbul, Yeni Kitapçı, 54 s.
— 1966, Ankara, Dost Yayınları, 64 s.
— 1967, İzmir, Kovan Kitabevi, 59 s.
— 1968, 1970, 1971, 1972, İstanbul, Ararat Yayınevi («Seçmeler» adlı kitapta «Jokond İle Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Taranta Babu'ya Mektuplar» la birlikte), hazırlayan: Ülkü Tamer.
— 1973, İstanbul, Tel Yayınları («Taranta-Babu'ya Mektuplar»la birlikte).
— 1974, İstanbul, Özgün Yayın («Destanlar: Kurtuluş Savaşı Destanı, Şeyh Bedreddin Destanı, Taranta-Babu'ya Mektuplar, Jokond İle Si-Ya-U ,Benerci Kendini Niçin Öldürdü» adlı kitapta), hazırlayan: Süleyman Nebioğlu.

1.

Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musayı ok kirişiyle boğup
yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak
Çelebi Sultan Memet tahta çıkmış hünkâr idi.
Çelebi hünkâr idi amma
Al Osman ülkesinde esen
bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgâr idi.
Köylünün göz nuru zeamet
alın teri timar idi.
Kırık testiler susuz
su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.

Yolcu, yollarda topraksız insanın
ve insansız toprağın feryadını duyar idi.
Ve yolların sonu kale kapısında kılıçlar şakırdar
köpüklü atlar kişner iken
çarşıda her lonca kesmiş kendi pirinden ümidi
tarumar idi.
Velhasıl hünkâr idi, timar idi, rüzgâr idi,
ahüzar idi.

2.

Bu göl İznik gölüdür.
Durgundur.
Karanlıktır.
Derindir.
Bir kuyu suyu gibi
içindedir dağların.

Bizim burada göller
dumanlıdırlar.
Balıklarının eti yavan olur,
sazlıklarından ısıtma gelir,
ve göl insanı
sakalına ak düşmeden ölür.

Bu göl İznik gölüdür.
Yanında İznik kasabası.
İznik kasabasında
kırık bir yürek gibidir demircilerin örsü.
Çocuklar açtır.
Kurutulmuş balığa benzer kadınların memesi.
Ve delikanlılar türkü söylemez.

Bu kasaba İznik kasabası.
Bu ev esnaf mahallesinde bir ev.
Bu evde
bir ihtiyar vardır Bedreddin adında.
Boyu küçük
sakalı büyük
sakalı ak.
Çekik çocuk gözleri kurnaz
ve sarı parmakları saz gibi.

Bedreddin
ak bir koyun postu üstüne
oturmuş.
Hattı talik ile yazıyor
«Teshil» i.
Karşısında diz çökmüşler
ve karşıdan
bir dağa bakar gibi bakıyorlar ona.
Bakıyor :
Başı tıraşlı
kalın kaşlı
ince uzun boylu Börklüce Mustafa.
Bakıyor :
kartal gagalı Torlak Kemâl...
Bakmaktan bıkıp usanmayıp
bakmağa doymıyarak
İznik sürgünü Bedreddine bakıyorlar...

3.

Kıyıda çıplak ayaklı bir kadın ağlamaktadır.
Ve gölde ipi kopmuş
boş bir balıkçı kayığı
bir kuş ölüsü gibi
suyun üstünde yüzüyor.
Gidiyor suyun götürdüğü yere.
gidiyor parçalanmak için karşı dağlara.

Iznik gölünde akşam oldu.
Dağ başlarının kalın sesli sipahileri
güneşin boynunu vurup
kanını göle akıttılar.

Kıyıda çıplak ayaklı bir kadın ağlamaktadır,
bir sazan balığı yüzünden
kaleye zincirlenen balıkçının kadını.

Iznik gölünde akşam oldu.
Bedreddin eğildi suya
avuçlayıp doğruldu.
Ve sular
parmaklarından dökülüp
tekrar göle dönerken
dedi kendi kendine :
«— O âteş ki kalbimin içindedir.
tutuşmuştur
günden güne artıyor.
Dövülmüş demir olsa dayanmaz buna
eriyecek yüreğim.

Ben gayrı zuhur ve huruç edeceğim! (1)
Toprak adamları toprağı fethe gideceğiz.
Ve kuvveti ilmi, sırrı tevhidi gerçeklendirip
biz milletlerin ve mezheplerin kanunlarını
iptâl edeceğiz...

★

Ertesi gün
gölde kayık parçalanır
kalede bir baş kesilir
kıyıda bir kadın ağlar
ve yazarken
Simavneli «Teshil» ini
Torlak Kemâlle Mustafa
öptüler
şeyhlerinin elini.
Al atların kolanını sıktılar.
Ve İznik kapısından
dizlerinde çırıl çıplak bir kılıç
heybelerinde el yazma bir kitapla çıktılar...

Kitaplarının adı :
«Varidat» dı.

(1) Mutekitlerimle âleme malikiyet için zuhur ve huruç edeceğim. Ve kuvveti ilim ve sırrı tevhidin tahkiki ile ehli taklidin kavanini millet ve mezheplerini iptal edeceğiz - Hişti bihişt sahilbinin şeyhin ağzından naklen M, S. tercümesi.

4.

Börklüce Mustafa ile Torlak Kemâl, Bedreddinin elini öpüp atlarına binerek biri Aydın, biri Manisa taraflarına gittikten sonra ben de rehberimle Konya ellerine doğru yola çıktım ve bir gün Haymana ovasına ulaştığımızda

Duyduk ki Mustafa huruç eylemiş
Aydın elinde Karaburunda.
Bedreddinin kelâmını söylemiş
köylünün huzurunda.

Duyduk ki; «cümle derdinden kurtulup
piri pâk olsun diye,
on beş yaşında bir civan teni gibi, toprağın eti,
ağalar top yekün kılıçtan geçirilip
verilmiş ortaya hünkâr beylerinin timari zeameti.»

Duyduk ki...
Bu işler duyulur da durmak olur mu?
Bir sabah erken,
Haymana ovasında bir garip kuş öterken,
sıska bir söğüt altında zeytin danesi yedik.
«Varalım,
dedik.
Görelim,
dedik.
Yapışıp
sapanın
sapına
şol kardeş toprağını biz de bir yol
sürelim, dedik.»

Düştük dağlara dağlara,
aştık dağları dağları...

Dostlar,
ben yolculuk etmem bir başıma.
Bir ikindi vakti can yoldaşıma
dedim ki : geldik.
Dedim ki : bak
başladı karşımızda bir çocuk gibi gülmeğe
bir adım geride ağlayan toprak.
Bak ki, incirler iri zümrüt gibidir,
kütükler zor taşıyor kehribar salkımları.
Saz sepetlerde oynıyan balıkları gör :
ıslak derileri pul pul, ışıl ışıldır.
ve körpe kuzu eti gibi aktır
yumuşaktır etleri.
Dedim ki bak,
burda insan toprak gibi, güneş gibi, deniz gibi bereketli,
Burda insan gibi verimli deniz, güneş ve toprak...

5.

Arkamızda hünkârın ve hünkâr beylerinin timar ve zeametli topraklarını bırakıp Börklücenin diyarına girdiğimizde bizi ilk karşılayan üç delikanlı oldu. Üçü de yanımdaki rehberim gibi yekpare ak libaslıydılar. Birisinin kıvırcık, abanoz gibi siyah bir sakalı ve aynı renkte ihtiraslı gözleri, kemerli büyük bir burnu vardı. Vaktiyle Musanın dinindenmiş. Şimdi Börklüce yiğitlerinden.

Ikincisinin çenesi kıvrık ve burnu dümdüzdü. Sakızlı Rum bir gemiciymiş. O da Börklüce müritlerinden.

Üçüncüsü orta boylu, geniş omuzlu. Şimdi düşünüyorum da, onu, yolparacılar koğuşunda yatan ve o yayla türküsünü söyliyen Hüseyine benzetiyorum. Yalnız Hüseyin Erzurumluydu. Bu Aydınlıymış.

İlk sözü söyliyen Aydınlı oldu :

— Dost musunuz düşman mı? dedi. Dost iseniz hoşgeldiniz. Düşman iseniz boynunuz kıldan incedir.

— Dostuz, dedik.

Ve o zaman öğrendik ki, Sarohan valisi Sismanın ordusunu, yani toprakları tekrar hünkâr beylerine vermek isteyenleri, bizimkiler Karaburunun dar, dağlık geçitlerinde tepelemişlerdir.

Yine, o yolparacılar koğuşunda yatan Hüseyine benziyeni dedi ki :

— Buradan ta Karaburunun dibindeki denize dek uzayan kardeş soframızda bu yıl inciler böyle ballı, başaklar böyle ağır ve zeytinler böyle yağlı iseler, biz onları, sırma cepken giyer haramilerin kanıyla suladık da ondandır.

Müjde büyük. Rehberim :

— Öyleyse tez dönelim. Haberi Bedreddine iletelim, dedi.

Yanımıza Sakızlı Rum gemici Anastası da alıp ve ancak eşiğine bastığımız kardeş toprağını bırakarak tekrar Âl Osman oğullarının karanlığına daldık.

Bedreddini İznikte, göl kıyısında bulduk. Vakit sabahtı. Hava ıslak ve kederliydi.

Bedreddin .

— Nöbet bizimdir. Rumeline geçek, dedi.

Gece İznikten çıktık. Peşimizi atlılar kovalıyordu. Karanlık, onlarla aramızda duvar gibiydi. Ve bu duvarın arkasından nal seslerini duyuyorduk. Rehberim önden gidiyor. Bedreddinin atı benim al atımla Anastasınki arasındaydı. Biz üç anaydık. Bedreddin çocuğumuz. Ona bir kötülük edecekler diye içimiz titriyordu. Biz üç çocuktuk. Bedreddin babamız. Karanlığın duvarı ardındaki nal sesleri yaklaşır gibi oldukça Bedreddine sokuluyorduk.

Gün ışığında gizlenip, geceleri yol alarak İsfendiyara ulaştık. Oradan bir gemiye bindik.

6.

Bir gece bir denizde yalnız yıldızlar
ve bir yelkenli vardı.
Bir gece bir denizde bir yelkenli
yapayalnızdı yıldızlarla.
Yıldızlar sayısızdı.
Yelkenler sönüktü.
Su karanlıktı
ve göz alabildiğine dümdüzdü.

Sarı Anastasla Adalı Bekir
hamladaydılar.
Koç Salihle ben
pruvada.
Ve Bedreddin
parmakları sakalına gömülü
dinliyordu küreklerin şıpırtısını.

Ben:
— Ya! Bedreddin! dedim,
uyuklıyan yelkenlerin tepesinde

yıldızlardan başka bir şey görmüyoruz.
Fısıltılar dolaşmıyor havalarda.
Ve denizin içinden
gürültüler duymuyoruz.
Sade bir dilsiz, karanlık su,
sade onun uykusu.
Ak sakalı boyundan büyük küçük ihtiyar
güldü,
dedi :
— Sen bakma havanın durgunluğuna
derya dediğin uyur uyanır.

Bir gece bir denizde yalnız yıldızlar
ve bir yelkenli vardı.
Bir gece bir yelkenli geçip Karadenizi
gidiyordu Deliormana
Ağaç denizine···

7.

Bu orman ki Deliormandır gelip durmuşuz
demek Ağaçdenizinde çadır kurmuşuz.
«Mâlum niçin geldik,
mâlum derdi derunumuz» diye
her daldan her köye bir şahin uçurmuşuz.

Her şahin peşine yüz aslan takıp gelmiş.
Köylü, bey ekinini, çırak çarşıyı yakıp
reaya zinciri bırakıp gelmiş.
Yani Rumelinde bizden ne varsa tekmil
kol kol Ağaçdenizine akıp gelmiş···

Bir kızılca kıyamet!
Karışmış birbirine
at, insan, mızrak, demir, yaprak, deri,
gürgenlerin dalları, meşelerin kökleri.
Ne böyle bir âlem görmüşlüğü vardır,
ne böyle bir uğultu duymuşluğu var
Delorman deli olalı beri...

8.

Anastası Delormanda Bedreddinin ordugâhında bırakıp ben ve rehberim Gelibolu'ya indik. Bizden önce buradan denizi yüzerek geçen olmuş. Galiba bir dildâde yüzünden. Biz de denizi yüzerek karşı kıyıya vardık. Lâkin bizi bir balık gibi çevik yapan şey bir kadın yüzünü ay ışığında seyretmek ihtirası değil, İzmir yoluyla Karaburuna, bu sefer şeyhinden Mustafaya haber ulaştırmak işiydi.

İzmire yakın bir kervansaraya vardığımızda, padişahın oniki yaşındaki oğlunun elinden tutan Beyazıd paşanın Anadolu askerlerini topladığını duyduk.

İzmirde çok oyalanmadık. Şehirden çıkıp Aydın yolunu tutmuştuk ki bir bağ içinde, bir ceviz ağacı altında, bir kuyuya serinlesin diye karpuz salmış dinlenen ve sohbet eden dört çelebiye rastladık. Her birinin üstünde başka çeşit libas vardı. Üçü kavukluydu, birisi fesli. Selâm verdiler. Selâm aldık. Kavuklulardan birisi Neşri imiş. Dedi ki :

— Halkı ibahet mezhebine davet eden Börklücenin üzerine Sultan Mehemmed Beyazıd paşayı gönderir.

Kavuklulardan ikincisi Şekerullah bin Şehabeddin imiş. Dedi ki :

— Bu sofinin başına bir çok kimseler toplandı. Ve bunların dahi şeri Muhammediye muhalif nice işleri âşikâr oldu.

Kavuklulardan üçüncüsü Aşıkpaşazâde imiş. Dedi ki :

— Suaf : Ahir Börklüce paralanırsa imanla mı gidecek, imansız mı?

— Cevap : Allah bilir anınçünkim biz anın mevti halini bilmezüz...

Fesli olan çelebi İlâhiyat fakültesi tarihi kelâm müderrisiydi. Yüzümüze baktı. Gözlerini kırpıştırarak kurnaz kurnaz gülümsedi. Bir şey demedi.

Biz hemen atlarımızı mahmuzladık. Ve bir bağ içinde, bir ceviz ağacı altında, bir kuyuya saldıkları karpuzları serinletip sohbet edenleri nallarımızın tozları arkasında bırakarak Aydına, Karaburuna Börklücenin yanına vardık.

9.

Sıcaktı.
Sıcak.
Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı
sıcak.

Sıcaktı.
Bulutlar doluydular,
bulutlar boşanacak
boşanacaktı.

O, kımıldanmadan baktı,
kayalardan
iki gözü iki kartal gibi indi ovaya.
Orda en yumuşak, en sert
en tutumlu en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın :
TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Sıcaktı.
Baktı Karaburun dağlarından O
baktı bu toprağın sonundaki ufka
çatarak kaşlarını :
Kırlarda çocuk başlarını
Kanlı gelincikler gibi koparıp
çırılçıplak çığlıkları sürükleyip peşinde
beş tuğlu bir yangın geliyordu karşıdan ufku sarıp.
Bu gelen
Şehzâde Murattı.
Hükmü hümâyun sâdır olmuştu ki şehzâde Muradın
ismine
Aydın eline varıp
Bedreddin halifesi mülhid Mustafanın başına ine.

Sıcaktı.
Bedreddin halifesi mülhid Mustafa baktı,
baktı köylü Mustafa.
Baktı korkmadan
kızmadan
gülmeden.
Baktı dimdik

dosdoğru.
Baktı O.
En yumuşak, en sert
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın :
TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Baktı.
Bedreddin yiğitleri kayalardan ufka baktılar.
Git gide yaklaşıyordu bu toprağın sonu
fermanlı bir ölüm kuşunun kanatlarıyla,
Oysa ki onlar bu toprağı,
bu kayalardan bakanlar, onu,
üzümü, inciri, narı,
tüyleri baldan sarı,
sütleri baldan koyu davarları,
ince belli, aslan yeleli atlarıyla
duvarsız ve sınırsız
bir kardeş sofrası gibi açmıştılar.

Sıcaktı.
Baktı.
Bedreddin yiğitleri baktılar ufka...

★

En yumuşak, en sert,
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın :

TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Sıcaktı.
Bulutlar doluydular.
Nerdeyse tatlı bir söz gibi ilk damla düşecekti yere-
Birden -
- bire
kayalardan dökülür
gökten yağar
yerden biter gibi,
bu toprağın verdiği en son eser gibi
Bedreddin yiğitleri şehzade ordusunun karşısına
çıktılar.
Dikişsiz ak libaslı
baş açık
yalınayak ve yalın kılıçtılar.

Mübalâğa cenk olundu.

Aydının Türk köylüleri,
Sakızlı rum gemiciler,
Yahudi esnafları,
on bin mülhid yoldaşı Börklüce Mustafanın
düşman ormanına on bin balta gibi daldı.
Bayrakları al, yeşil,
kalkanları, kakma, tolgası tunç
saflar
pâre pâre edildi ama,
boşanan yağmur içinde gün inerken akşama
on binler iki bin kaldı.

Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yârin yanağından gayrı her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini...

Yenildiler.

Yenenler, yenilenlerin
dikişsiz, ak gömleğinde sildiler
kılıçlarının kanını.
Ve hep beraber söylenen bir türkü gibi
hep beraber kardeş elleriyle işlenen toprak
Edirne sarayında damızlanmış atların
eşildi nallarıyla.
Tarihsel, sosyal, ekonomik şartların
zarurî neticesi bu!
deme, bilirim!
O dediğin nesnenin önünde kafamla eğilirim.
Ama bu yürek
o, bu dilden anlamaz pek.
O, «hey gidi kanbur felek,
hey gidi kahbe devran hey»,
der.
Ve teker teker,
bir an içinde,

omuzlarında dilim dilim kırbaç izleri,
yüzleri kan içinde
geçer çıplak ayaklarıyla yüreğime basarak
geçer çıplak ayaklarıyla yüreğime basarak

10.

Karanlıkta durdular.
Sözü O aldı, dedi :
«— Ayasluğ şehrinde pazar kurdular.
Yine kimin dostlar
yine kimin boynun vurdular?»

Yağmur
yağıyordu boyuna.
Sözü onlar alıp
dediler ona :
«— Daha pazar
kurulmadı
kurulacak.
Esen rüzgâr
durulmadı
durulacak.
Boynu daha
vurulmadı
vurulacak···»
Karanlık ıslanırken perde perde
belirdim onların olduğu yerde
sözü ben aldım, dedim :

«— Ayasluğ şehrinin kapısı nerde?
göster geçeyim!
Kalesi var mı?
Söyle yıkayım.
Baç alırlar mı?
De ki vermeyim!»

Sözü O aldı, dedi :
«— Ayasluğ şehrinin kapısı dardır.
Girip çıkılmaz.
Kalesi vardır,
kolay yıkılmaz.
Var git al atlı yiğit
var git işine!...»

Dedim : «— Girip, çıkarım!»
Dedim : «— Yakıp, yıkarım!»
Dedi : «— Yağış kesildi
gün ağarıyor.
Cellât Ali,
Mustafayı
çağırıyor!
Var git al atlı yiğit
var git işine!...»

Dedim : «— Dostlar
bırakın beni
bırakın beni.
Dostlar
göreyim onu
göreyim onu!

Sanmayınız
dayanamam.
Sanmayınız
yandığımı
el âleme belli etmeden yanamam!

Dostlar
«Olmaz!» demeyin,
«Olmaz!» demeyin boşuna..
Sapından kopacak armut değil bu
armut değil bu,
yaralı olsa da düşmez dalından,
bu yürek
bu yürek benzemez serçe kuşuna
serçe kuşuna!

Dostlar
biliyorum!
Dostlar
biliyorum nerde, ne haldedir O!
Biliyorum
gitti gelmez bir daha!
Biliyorum
bir deve hörgücünde
kamyan bir çarmıha
çırılçıplak bedeni
mıhlıdır kollarından.
Dostlar
bırakın beni,
bırakın beni.

Dostlar
bir varayım göreyim
Bedreddin kullarından
Börklüce Mustafayı
Mustafayı.

★

Boynu vurulacak iki bin adam,
Mustafa ve çarmıhı
cellât, kütür ve satır
her şey hazır
her şey tamam.

Kızıl sırma işlemeli bir haşa
altın üzengiler
kır bir at.
Atın üstünde kalın kaşlı bir çocuk
Amasya padişehi şehzâde sultan Murat,
Ve yanında onun
bilmem kaçıncı tuğuna ettiğim Bayezid paşa!

Satırı çaldı cellât.
Çıplak boyunlar yarıldı nar gibi,
yeşi bir daldan düşen elmalar gibi
birbiri ardınca düştü başlar.
Ve her baş düşerken yere
çarmıhından Mustafa
baktı son defa.
Ve her yere düşen başın
kılı depremedi :

— Iriş
dede sultanım iriş!
dedi bir,
başka bir söz demedi...

11.

Bayezid paşa Manisaya gelmiş, Torlak Kemâli anda bulup anı dahi anda asmış, on vilâyet teftiş edilerek gidecekler giderilmiş ve on vilâyet bütekrar bey kullarına timar verilmişti.

Rehberimle ben, bu on vilâyetten geçtik. Tepemizde akbabalar dolaşıyor ve zaman zaman acayip çığlıklar atarak karanlık derelerin içine süzülüyorlar, henüz kanları kurumamış körpe kadın ve çocuk ölülerinin üstüne iniyorlardı. Yollarda, güneşin altında, genç, ihtiyar erkek cesetleri serili olduğu halde, kuşların yalnız kadın ve çocuk etini tercih etmeleri karınlarının ne kadar tok olduğunu gösteriyordu.

Yollarda hünkâr beylerinin alaylarına rastlıyorduk.

Hünkârın bey kulları; çürümüş bir bağ havası gibi ağır ve büyük bir güçlükle kımıldanabilen rüzgârların içinden ve parçalanmış toprağın üstünden geçerek, rengârenk tuğları, davullarıyla ve çengü çigane ile timarlarına dönüp yerleşirlerken biz on vilâyeti bıraktık. Gelibolu karşıdan göründü. Rehberime :

— Takatim kalmadı gayri, dedim, denizi yüzerek geçmem mümkün değil.

Bir kayık bulduk.

Deniz dalgalıydı. Kayıkçıya baktım. Bir almanca kitabın iç kapağından koparıp koğuşta baş ucuma astığım resme benziyor. Kalın bıyığı abanoz gibi siyah, sakalı geniş ve bembeyaz. Ömrümde böyle açık, böyle konuşan bir alın görmemişimdir.

Boğazın orta yerine gelmiştik, deniz durmamacasına akıyor, kurşun boyalı havanın içinde sular köpüklenerek kayığımızın altından kayıyordu ki koğuştaki resme benziyen kayıkçımız :

— Serbest insan ve esir, patriçi ve pleb, derebeyi ve toprak kölesi, usta ve çırak, bir kelime ile ezenler ve ezilenler, nihayet bulmaz bir zıddiyette birbirine karşı göğüs gererek bazen el altından, bazen açıktan açığa fasılasız bir mücadeleyi devam ettirdiler; dedi.

12.

Rumeline ayak bastığımızda Çelebi Sultan Mehemmedin Selânik kalesindeki muhasarayı kaldırarak Sereze geldiğini duyduk. Bir an önce Deliormana ulaşmak için gece gündüz yol almağa başladık.

Bir gece yol kenarında oturmuş dinleniyorduk ki, karşıdan Deliorman taraflarından gelip Serez şehrine doğru giden üç atlı, dolu dizgin önümüzden geçti. Atlılardan birinin terkisinde bir heybe gibi bağlanmış, insana benzer bir karaltı görmüştüm. Tüylerim diken diken oldu. Rehberime dedim ki :

Ben tanırım bu nal seslerini.
Bu köpükleri kanlı simsiyah atlar
karanlık yolun üstünden dörtnala geçip
hep böyle terkilerinde bağlı esirler götürdüler.

Ben tanırım bu nal seslerini.
Onlar
bir sabah
çadırlarımıza bir dost türküsü gibi gelmişlerdir.
Bölüşmüşüzdür ekmeğimizi onlarla.
Hava öyle güzeldir,
yürek öyle umutlu,
göz çocuklaşmış
ve hakîm dostumuz ŞÜPHE uykuda···

Ben tanırım bu nal seslerini.
Onlar
bir gece
çadırlarımızdan dolu dizgin uzaklaşırlar.
Nöbetçiyi sırtından bıçaklamışlardır
ve terkilerinde
en değerlimizin
arkadan bağlanmış kolları vardır.

Ben tanırım bu nal seslerini
onları Deliorman da tanır···

Filhakika bu naî seslerini Deliormanın da tanıdığını çok geçmeden öğrendik. Çünkü ormanımızın eteklerine ilk adımımızı atmıştık ki, Bayezid paşanın diğer tedbiratı saibe ile ormana adamlar bıraktığını, bunların karargâha kadar sokulup Bedreddinin müritliğine dahil olduklarını ve bir gece şeyhimizi çadırında uykuda bastırıp kaçırdıklarını duyduk. Yani yol kenarında rastladığımız üç atlı Osmanlı tarihindeki provakatörlerin ağababası idiler ve terkilerinde götürdükleri esir de Bedreddindi.

13.

Rumeli, Serez
ve bir eski terkibi izafi :

HUZURU HÜMÂYUN.

Ortada
yere saplı bir kılıç gibi dimdik
bizim ihtiyar.
Karşıda hünkâr.
Bakıştılar.

Hünkâr istedi ki :
bu müşahhas küfrü yere sermeden önce,
son sözü ipe vermeden önce,
biraz da şeriat eylesin ibrâzı hüner
âdâbü erkâniyle halledilsin iş.

Hazır bilmeclis
Mevlâna Hayder derler
mülkü acemden henüz gelmiş
bir ulu danişmend kişi
kınalı sakalını ilhâmı ilâhiye eğip,
«Malı haramdır amma bunun
kanı helâldır» deyip
halletti işi...

Dönüldü Bedreddine.
Denildi : «Sen de konuş.»
Denildi : «Ver hesabını ilhâdının.»

Bedreddin
baktı kemerlerden dışarı.
Dışarda güneş var.
Yeşermiş avluda bir ağacın dalları,
ve bir akarsuyla oyulmaktadır taşlar.
Bedreddin gülümsedi.
Aydınlandı içi gözlerinin,
dedi :
— Madem ki bu kerre mağlubuz
netsek, neylesek zaid.
Gayrı uzatman sözü.
Madem ki fetva bize aid
verin ki basak bağrına mührümüzü···

14.

Yağmur çiseliyor,
korkarak
yavaş sesle
bir ihânet konuşması gibi.

Yağmur çiseliyor,
beyaz ve çıplak mürted ayaklarının
ıslak ve karanlık toprağın üstünde koşması gibi.

Yağmur çiseliyor,
Serezin esnaf çarşısında,
bir bakırcı dükkânının karşısında
Bedreddinim bir ağaca asılı.

Yağmur çiseliyor.
Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir.
Ve yağmurda ıslanan
yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin
çırılçıplak etidir.

Yağmur çiseliyor.
Serez çarşısı dilsiz,
Serez çarşısı kör.
Havada konuşmamanın, görmemenin kahrolası hüznü
Ve Serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü.

Yağmur çiseliyor.

DÖRT HAPİSHANEDEN

Dört Hapisaneden

— 1966, İstanbul, De Yayınevi, 112 s., baskıya hazırlayan: Memet Fuat.

MEMLEKETİM

Memleketimi seviyorum :
Çınarlarında kolan vurdum, hapisanelerinde yattım.
Hiçbir şey gidermez iç sıkıntımı
memleketimin şarkıları ve tütünü gibi.

Memleketim :
Bedreddin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya,
kurşun kubbeler ve fabrika bacaları
benim o kendi kendinden bile gizleyerek
sarkık bıyıkları altından gülen halkımın eseridir.

Memleketim.
Memleketim ne kadar geniş :
dolaşmakla bitmez, tükenmez gibi geliyor insana.
Edirne, İzmir, Ulukışla, Maraş, Trabzon, Erzurum.
Erzurum yaylasını yalnız türkülerinden tanıyorum
ve güneye
pamuk işleyenlere gitmek için
Toroslardan bir kerre olsun geçemedim diye
utanıyorum.

Memleketim :
develer, tiren, Ford arabaları ve hasta eşekler,
kavak
söğüt
ve kırmızı toprak.

Memleketim.
Çam ormanlarını, en tatlı suları ve dağ başı göllerini seven
alabalık

ve onun yarım kiloluğu
pulsuz, gümüş derisinde kızıltılarla
Bolu'nun Abant gölünde yüzer.

Memleketim :
Ankara ovasında keçiler :
kumral, ipekli, uzun kürklerin pırıldaması.
Yağlı, ağır fındığı Giresun'un.
Al yanakları mis gibi kokan Amasya elması,
zeytin
incir
kavun
ve renk renk
salkım salkım üzümler
ve sonra kara sapan
ve sonra kara sığır
ve sonra : ileri, güzel, iyi
her şeyi
hayran bir çocuk sevinciyle kabule hazır
çalışkan, namuslu, yiğit insanlarım
yarı aç, yarı tok
yarı esir...

I

ÖLÜME DAIR

Buyrun, oturun dostlar,
hoş gelip sefalar getirdiniz.
Biliyorum, ben uyurken
hücreme pencereden girdiniz.
Ne ince boyunlu ilâç şişesini
ne kırmızı kutuyu devirdiniz.
Yüzünüzde yıldızların aydınlığı
başucumda durup el ele verdiniz.
Buyrun, oturun dostlar
hoş gelip sefalar getirdiniz.

Neden öyle yüzüme bir tuhaf bakılıyor?
Osman oğlu Hâşim.
Ne tuhaf şey,
hani siz ölmüştünüz kardeşim,
İstanbul limanında
kömür yüklerken bir İngiliz şilebine,
kömür küfesiyle beraber
ambarın dibine...
Şilebin vinci çıkarmıştı nâşınızı
ve paydostan önce yıkamıştı kıpkırmızı kanınız
simsiyah başınızı.
Kim bilir nasıl yanmıştır canınız...
Ayakta durmayın, oturun,
ben sizi ölmüş zannediyordum,
hücreme pencereden girdiniz.
Yüzünüzde yıldızların aydınlığı
hoş gelip sefalar getirdiniz...

Yayalar-köylü Yakup,
iki gözüm,
merhaba.
Siz de ölmediniz miydi
Çocuklara sıtmayı ve açlığı bırakıp
çok sıcak bir yaz günü
yapraksız kabristana gömülmediniz miydi?
Demek ölmemişsiniz?

Ya siz?
Muharrir Ahmet Cemil?
Gözümle gördüm
tabutunuzun
toprağa indiğini.
Hem galiba
tabut biraz kısaydı boyunuzdan.
Onu bırakın Ahmet Cemil,
vazgeçmemişsiniz eski huyunuzdan,
o ilâç şişesidir
rakı şişesi değil.
Günde elli kuruşu tutabilmek için,
yapyalnız
dünyayı unutabilmek için
ne kadar çok içerdiniz...
Ben sizi ölmüş zannediyordum.
Başucumda durup el ele verdiniz,
buyrun oturun dostlar,
hoş gelip sefalar getirdiniz...

Bir eski Acem şairi :
«Ölüm âdildir» —diyor,—
«aynı haşmetle vurur şahı fakiri.»

Hâşim,
neden şaşıyorsunuz?
Hiç duymadınız mıydı kardeşim,
herhangi bir şahın bir gemi ambarında
bir kömür küfesiyle öldüğünü?...

Bir eski Acem şairi :
«Ölüm âdildir» — diyor.
Yakup,
ne güzel güldünüz, iki gözüm.
Yaşarken bir kerre olsun böyle gülmemişsinizdir...
Fakat bekleyin, bitsin sözüm.
Bir eski Acem şairi :
«Ölüm âdil...»
Şişeyi bırakın Ahmet Cemil.
Boşuna hiddet ediyorsunuz.
Biliyorum,
ölümün âdil olması için
hayatın âdil olması lâzım, diyorsunuz..

Bir eski Acem şairi...
Dostlar beni bırakıp,
dostlar, böyle hışımla
nereye gidiyorsunuz?

KIYAMET SURELERİ

1

ALÂMETLER SURESİ

Yedi kat yerin altından uğultular geliyor.
Çok alâmetler belirdi, vakit tamamdır.
Haram sevaboldu, sevap haramdır.
Ak kurt, kara tahtayı daha bir yol kemir,
çekin ki körükleri
ateşe girdi demir.

Çok alâmetler belirdi, vakit tamamdır.
Duyuldu kim ölüm satılıp kâr edile,
kendi kendilerin reddü inkâr edile
ve duyuldu kabuğuna tık ettiği civcivin.
Duyuldu uykusundan uyandığı
zincirinden başka kaybedecek şeyi olmayan devin.

Yedi kat yerin altından uğultular geliyor.
Medet yoktur, bakma geri.
Kantarma zapteylemez oldu beygiri.
Çıkmış üzengiden, ayağı yok mu?

Kan sızar, şâk olmuş, dudağı yok mu?
Gider, böyle gider, dahi gider
bu âteş yolların durağı yok mu?
Bu yol orda biten yoldur.
«Türabolmak ne müşküldür...»

Çekin ki körükleri
ocağa girdi demir.
bir ateş külçesi düştü buzların ortasına.
Alâmetler belirdi, kıyamet alâmetleridir.
Haberdir, erişmekte kaynayan su galeyan noktasına.

2

TEBAHHUR SURESİ

Pehlivanlar cümle libastan soyunmuş, üryan idiler,
herbiri aşikâr etmişti zamirin.
Gök kubbe sıcaktı ve kan kokuyordu,
encam
tavı gelmiş demirin.

Vadenin irişip çattığını bildiler,
kavaklar titreşip yere eğildiler,
ve çınar ağaçları
gördüler haykıraraktan,
köklerinin yılan ölüleri gibi
koptuğunu topraktan.

Pehlivanlar cümle libastan soyunmuş, üryan idiler.
Kızıl kanatlı kuşlar kayalarda
hazırdı atlamaya.
Vadenin irişip çattığını bildiler,
kabardı, köpüklendi dalgalar
başladılar çatlamaya.

Gök kubbe sıcaktı ve kan kokuyordu.
Ve rûzigâr
yükseldi ağır ağır, çoğaldı gitgide
birikti, birikti ve ânı-vahitte
«Ah edildi derinden
yer oynadı yerinden,»

yıkıldı köprüler kemerlerinden,
yazılı taşlar kapandı yüzükoyun.

Bu dem kıyamet demidir,
bu, buhara inkılâbıdır kaynayan suyun...

TÜRK KÖYLÜSÜ

Topraktan öğrenip
kitapsız bilendir,
Hoca Nasreddin gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir.
Ferhad'dır,
Kerem'dir,
ve Keloğlan'dır.
Yol görünür onun garip serine,
analar, babalar umudu keser.
Kahbe felek ona eder oyunu.
Çarşambayı sel alır,
bir yâr sever
el alır,
kanadı kırılır
çöllerde kalır,
ölmeden mezara koyarlar onu.
O, «Yunusu biçâredir,
baştan ayağa yâredir,»
ağu içer su yerine.
Fakat bir kerre bir derd anlayan düşmesin önlerine
ve bir kerre vakterişip :
«— Gayrık, yeter!..»
demesinler.

Ve bir kerre dediler mi :
«İsrafil surunu urur
mahlukat yerinden durur»
toprağın nabzı başlar
onun nabızlarında atmaya.
Ne kendi nefsini korur
ne düşmanı kayırır,
«dağları yırtıp ayırır,
kayalar kesip yol eyler abıhayat akıtmaya...»

BİR CEZAEVİNDE, TECRİTTEKİ ADAMIN MEKTUPLARI

1

Senin adını
kol saatımın kayışına tırnağımla kazıdım.
Malûm ya, bulunduğum yerde
ne sapı sedefli bir çakı var,
(bizlere âlâtı-katıa verilmez),
ne de başı bulutlarda bir çınar.
Belki avluda bir ağaç bulunur ama
gökyüzünü başımın üstünde görmek
bana yasak...
Burası benden başka kaç insanın evidir?
Bilmiyorum.
Ben bir başıma onlardan uzağım,
hep birlikte onlar benden uzak.
Bana kendimden başkasıyla konuşmak
yasak.

Ben de kendi kendimle konuşuyorum.
Fakat çok can sıkıcı bulduğumdan sohbetimi
şarkı söylüyorum karıcığım.
Hem, ne dersin,
o berbat, ayarsız sesim
öyle bir dokunuyor ki içime
yüreğim parçalanıyor.

Ve tıpkı o eski
acıklı hikâyelerdeki
yalnayak, karlı yollara düşmüş, yetim bir çocuk gibi bu yürek.
mavi gözleri ıslak
kırmızı, küçücük burnunu çekerek
senin bağrına sokulmak istiyor.
Yüzümü kızartmıyor benim
onun bu an
böyle zayıf
böyle hodbin
böyle sadece **insan**
oluşu.
Belki bu hâlin
fizyolojik, psikolojik filân izahı vardır.
Belki de sebep buna
bana aylardır
kendi sesimden başka insan sesi duyurmayan
bu demirli pencere
bu toprak testi
bu dört duvardır...
Saat beş, karıcığım.
Dışarda susuzluğu
acayip fısıltısı
toprak damı
ve sonsuzluğun ortasında kımıldanmadan duran
bir sakat ve sıska atıyla,

yani, kederden çıldırtmak için içerdeki adamı
dışarda bütün ustalığı, bütün takım taklavatıyla
ağaçsız boşluğa kıpkızıl inmekte bir bozkır akşamı.

Bugün de apansız gece olacaktır.
Bir ışık dolaşacak yanında sakat, sıska atın.
Ve şimdi karşımda haşin bir erkek ölüsü gibi yatan
bu ümitsiz tabiatın
ağaçsız boşluğuna bir anda yıldızlar dolacaktır.
Yine o malûm sonuna erdik demektir işin,
yani bugün de mükellef bir daüssıla için
yine her şey yerli yerinde işte, her şey tamam.
Ben,
ben içerdeki adam
yine mutad hünerimi göstereceğim
ve çocukluk günlerimin ince sazıyla
suzinâk makamından bir şarkı ağzıyla
yine billâhi kahredecek dil-i nâşâdımı
seni böyle uzak,
seni dumanlı, eğri bir aynadan seyreder gibi
kafamın içinde duymak···

2

Dışarda bahar geldi karıcığım, bahar.
Dışarda, bozkırın üstünde birdenbire
taze toprak kokusu, kuş sesleri ve saire···
Dışarda bahar geldi karıcığım, bahar,
dışarda bozkırın üstünde pırıltılar···
Ve içerde artık böcekleriyle canlanan kerevet,
suyu donmayan testi
ve sabahları çimentonun üstünde güneş···

Güneş,
artık o her gün öğle vaktine kadar,
bana yakın, benden uzak,
sönerek, ışıldayarak
yürür...
Ve gün ikindiye döner, gölgeler düşer duvarlara,
başlar tutuşmaya demirli pencerenin camı :
dışarda akşam olur,
bulutsuz bir bahar akşamı...
İşte içerde baharın en kötü saatı budur asıl.
Velhasıl
o pul pul ışıltılı derisi, ateşten gözleriyle
bilhassa baharda ram eder kendine içerdeki adamı
hürriyet denen ifrit...
Bu bittecrübe sabit, karıcığım,
bittecrübe sabit...

3

Bugün pazar.
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.
Sonra saygıyla toprağa oturdum,
dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.
Toprak, güneş ve ben...
Bahtiyarım...

(1938)

ÇANKIRI HAPISANESINDEN MEKTUPLAR

1

Saat dört,
yoksun.
Saat beş,
yok.
Altı, yedi,
ertesi gün,
daha ertesi
ve belki
kim bilir...

Hapisane avlusunda
bir bahçemiz vardı.
Sıcak bir duvar dibinde
on beş adım kadardı.
Gelirdin,
yan yana otururduk,
kırmızı ve kocaman
muşamba torban
dizlerinde...

Kelleci Memed'i hatırlıyor musun?
Sübyan koğuşundan.
Başı dört köşe,
bacakları kısa ve kalın
ve elleri ayaklarından büyük.
Kovanından bal çaldığı adamın
taşla ezmiş kafasını.

«Hanım abla» derdi sana.
Bizim bahçemizden küçük bir bahçesi vardı,
tepemizde, yukarda,
güneşe yakın,
bir konserve kutusunun içinde...

Bir Cumartesi gününü,
hapisane çeşmesiyle ıslanan
bir ikindi vaktini hatırlıyor musun?
Bir türkü söylediydi kalaycı Şaban Usta,
aklında mı:
«Beypazarı meskenimiz, ilimiz,
kim bilir nerde kalır ölümüz...?»

O kadar resmini yaptım senin
bana birini bırakmadın.
Bende yalnız bir fotoğrafın var:
bir başka bahçede
çok rahat
çok bahtiyar
yem verip tavuklara
gülüyorsun.

Hapisane bahçesinde tavuklar yoktu,
fakat pek âlâ gülebildik
ve bahtiyar olmadık değil.
Nasıl haberler aldık
en güzel hürriyete dair,
nasıl dinledik ayak seslerini
yaklaşan müjdelerin,
ne güzel şeyler konuştuk
hapisane bahçesinde...

2

Bir akşam üstü
oturup
hapisane kapısında
rubailer okuduk Gazalî'den :
«Gece :
büyük lâciverdî bahçe.
Altın pırıltılarla devranı rakkaselerin.
Ve tahta kutularda upuzun yatan ölüler.»

Bir gün eğer,
benden uzak,
karanlık bir yağmur gibi,
canını sıkarsa yaşamak
tekrar Gazalî'yi oku.
Ve Pîrâyende'm benim,
ben eminim
sen sadece merhamet duyacaksın
ölümün karşısında onun
ümitsiz yalnızlığı
ve muhteşem korkusuna.

Bir akar su getirsin Gazalî'yi sana :
«— Toprak bir kâsedir
çömlekçinin rafında tâcidar,
ve zafer yazıları
yıkılmış duvarlarında Keyhüsrevin...»

Birikip sıçramalar.
Soğuk
sıcak
serin.
Ve büyük lâciverdî bahçede
başsız ve sonsuz
ve durup dinlenmeden
devranı rakkaselerin...

Bilmiyorum, neden
aklımda hep
ilkönce senden duyduğum
Çankırılı bir cümle var:
«Pamukladı mıydı kavaklar
kiraz gelir ardından.»
Kavaklar pamukluyor Gazalî'de,
fakat
görmüyor, üstat,
kirazın geldiğini.
Ölüme ibadeti bundandır.

Şeker Ali yukarda, koğuşta bağlama çalıyor.
Akşam.
Dışarda çocuklar bağrışıyorlar.
Çeşmeden akıyor su.
Ve jandarma karakolunun ışığında
akasyalara bağlı üç kurt yavrusu.
Açıldı demirlerin dışında
büyük, lâciverdî bahçem.
Aslolan hayattır...

Beni unutma Hatçem...

CEVIZ AĞACI İLE
TOPAL YUNUS'UN HIKÂYESİ

Burda bir dostumuz var :
Çerkeş'in
Kavak köyünden.
Büyük kitaplar gibi
içinde bir şeyler saklı.
Akıllı adamlara
ajans haberlerine
ve bilmeceye meraklı.
Adı : Yunus.
Ateşimizi yakıp
suyumuzu veriyor.
Ağaçlardan
ve günlerden konuşuyoruz.
Her hal ilerdedir
yaşanacak günlerin
en güzelleri.
Şimdilik
sohbetimizde kederi :
kesilip
satılmış
bir ceviz ağacının...

Onu tanıyoruz :
avlunun içinde
kapının solundaydı.
Ve altı yaşında
dalından düştü Yunus,
topallığı ondandır.

Öküzler topalları sever,
çünkü topallar ağır yürürler.
Öküzler topalları sever,
ceviz ağaçları sevmez topalları :
çünkü topallar sıçrayamazlar yemişlere,
çünkü üzerlerine çıkıp
silkeleyemezler dalları.
Ceviz ağaçları sevmez topalları···

Bir acayiptir muhabbet bahsi :
mutlaka kendini dereye atmaz
sevilmeyenlerin hepsi.
İnsanların hünerleri çoktur :
insanlar
sevilmeden de sevmesini bilirler···

Bir acayiptir muhabbet bahsi,
bir acayiptir
ceviz ağacı ile
topal Yunus'un hikâyesi···

··· Cevizlerini Eylülde döker,
yaprakları yeşil dururdu Kasıma kadar.
Ve Çerkeş yolu üzerinden
sabah namazı ışıyıp geldiği zaman,
kadınlardan önce uyanırdı dalları.
Altından geçerken düşünürdü Yunus···

— Düşünmek :
ne mukaddes bir iş
ne felâket
ne de bahtiyarlıktı,
ve ölüm :
mutlaka varılıp dönülmeyen,
fakat üzerinde düşünülmeyen
bir köydü Yunus için···

... Cevizlerini Eylülde döker,
yaprakları yeşil dururdu Kasıma kadar.
Güneşte gölgesi hain olurdu,
rüzgârda konuşurdu kendi kendine,
dalları yukardan Yunus'a bakar...

... Gündüzleri yıldızların niye söndüğünü,
dünyanın yuvarlak olduğunu
ve güneşin etrafında döndüğünü
bilmiyordu Yunus.
Bunları biz anlattık ona
şaşıp kalmadı...

... Cevizlerini Eylülde döker,
yaprakları yeşil dururdu Kasıma kadar.
Yüksekti, genişti alabildiğine
Üç kişi el ele versen
kütüğünü çeviremezdin.
Gece altında oturdun muydu
yıldızları göremezdin.
Her gece altında otururdu Yunus...

... Çinli müslümanlara,
burunları tek boynuzlu gergedanlara,
ve bir damla suda bir milyon mikroba dair
fikri yoktu Yunus'un.
Bunları bizden öğrendiği gün
hayret etmedi...

... Cevizlerini Eylülde döker,
yaprakları yeşil dururdu Kasıma kadar.
Toprağın içinde gider kökleri,
karanlık bir sudur tepende akar.
Her akşam altından geçerdi Yunus...

... Bir gün ateşimizi yakıp
verirken suyumuzu :
«— Biz hizmetkârınız senin,
sen efendimizsin» — dedik.
Şaşırıp kaldı Yunus...

... Cevizlerini Eylülde döker,
yaprakları yeşil dururdu Kasıma kadar.
Rüzgârda konuşurdu kendi kendine.
Yüksekti, genişti alabildiğine.
Gece altında oturdun muydu
yıldızları göremezdin.
Karanlık bir sudur tepende akar,
toprağın içinde gider kökleri,
dalları yukardan Yunus'a bakar...

«— Köy işi zordur katiyen
vücut ezilir bir defa.
Toprağa çömelip bak dört tarafa :
belâ hangi inde pusmuş
bilinir mi?
Mümkünü yok vurulursun...»

Vurmuş belâ, ciğerinden Yunus'u...

«— Biz hiç dünyada yaşamış değiliz.
Geldik
gidiyoruz öylesine...
Tevatür güzelmiş Istanbul şehri,
varıp görülmesi nasibolmadı.
Velâkin niye tiftiği yok
altmış haneden otuzunun?...»

Tiftiği yoktu Yunus'un...

«— Attığın taş
dediğin kuşu vurmuyor.
Dünya tirene bindi.
Gayrı dünya öküzün boynuzunda durmuyor.
Elimiz ayağımız : öküz.
Çok zor olur öküzü satmak,
yarı ölümdür yani.
Öküz gitti mi korkulursun···»

Sattılar öküzünü Yunus'un···

«— Her hal yolların sonu göründü.
Bu olan işleri akıl almaz.
Toprak sabuna döndü
kayar insanın elinden.
Cümle mahlûkatın mekânı vardır
kurdun mekânı olmaz.
Toprağın elinden kaydı mıydı
bir mekânsız kurt olursun···»

Kaydı toprağı elinden Yunus'un···

Cevizlerini Eylülde döker,
yaprakları yeşil durardu Kasıma kadar.
Güneşte gölgesi hain olurdu.
Yunus durmadan
Yunus kaybettikçe onu düşünür,
o, bir şey isteyip, bir şey sormadan
rüzgârda konuşurdu kendi kendine···

Çocuklara ana,
tohuma toprak
ve karı lâzımdır erkek kısmına···

Bir kız kaçırdı Yunus:

Çünkü düğün pahalı
kız kaçırmak ucuz···

Fakirin karısı kavi olmaz···

Ve bir gün
Çerkeş yolu üzerinden
sabah namazı ışıyıp geldiği zaman
giderlerdi.
Yunus'un arkasında yuvarlandı yere,
kırmızı peştemalının içinde ölüverdi..

Topraksız, öküzsüz ve kadınsız,
kaldılar dünyada bir başlarına
ceviz ağacı ile Yunus.
Yalnızlık koydukça koydu Yunus'a.
El toprağında ter döker oldu.
Cevizi karanlıkta kaybolur sanıp
uyumaz beklerdi sabaha kadar.
Yalnızlık umrunda değil cevizin,
toprağın içinde gider kökleri,
dalları yukardan Yunus'a bakar···

Cevizden konsol yaparlar,
topal Yunus ne işe yarar?

Zemheriler geldi barınamazsın.
Cevizden konsol yaparlar.
Gayrı daha fazla sürünemezsin.
Sat Yunus cevizini...

Yün yorgan değil bu sarınamazsın.
Cevizden konsol yaparlar.
Bir cansız ağaçtır yaranamazsın.
Sat Yunus cevizini...

Varlılar varsıza dokur mu kilim,
vay cevizin hali, vay benim halim...

Mekânsız kurda mekândı.
Cevizden konsol yaparlar.
Yarı ağaç, yarı insandı.
Sat Yunus cevizini...

Cenaze çırçıplak, kara uzandı.
Cevizden konsol yaparlar.
Kesildi dalları, dallar budandı.
Sattı Yunus cevizini...

Varlılar varsıza dokur mu kilim,
vay cevizin hali, vay benim halim...

Sabahın sahibi vardır.
Gün daima bulutta kalmaz.
Her hal ilerdedir
yaşanacak günlerin
en güzelleri...
Şimdilik
sohbetimizde kederi :
kesilip
satılmış
bir ceviz ağacının...

SAAT 21-22 ŞİİRLERİ

Saat 21-22 Şiirleri

— 1965, İstanbul, De Yayınevi, 40 s., baskıya hazırlayan: Memet Fuat.

NE GÜZEL ŞEY
HATIRLAMAK SENİ

Ne güzel şey hatırlamak seni :
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşım kırkı geçmiş iken...

Ne güzel şey hatırlamak seni :
bir mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan elin
ve saçlarında
vakur yumuşaklığı canımın içi İstanbul toprağının...
İçimde ikinci bir insan gibidir
seni sevmek saadeti...

Parmakların ucunda kalan kokusu sardunya yaprağının,
güneşli bir rahatlık
ve etin dâveti :
kıpkızıl çizgilerle bölünmüş
sıcak
koyu bir karanlık...

Ne güzel şey hatırlamak seni,
yazmak sana dair,
hapiste sırtüstü yatıp seni düşünmek :
filânca gün, falanca yerde söylediğin söz,
kendisi değil
edâsındaki dünya...

Ne güzel şey hatırlamak seni.
Sana tahtadan bir şeyler oymalıyım yine :
bir çekmece,
bir yüzük,
ve üç metro kadar ince ipekli dokumalıyım.
Ve hemen
fırlayarak yerimden
penceremde demirlere yapışarak
hürriyetin sütbeyaz maviliğine
sana yazdıklarımı bağıra bağıra okumalıyım...

Ne güzel şey hatırlamak seni :
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşım kırkı geçmiş iken...

21 EYLÜL 1945

Oğlumuz hasta,
babası hapiste,
senin yorgun ellerinde ağır başın,
dünyanın hali gibi halimiz...

Insanlar, daha güzel günlere insanları taşır,
oğlumuz iyileşir,
babası çıkar hapisten,
güler senin altın gözlerinin içi,
dünyanın hali gibi halimiz...

22 EYLÜL 1945

Kitap okurum :
içinde sen varsın,
şarkı dinlerim :
içinde sen.
Oturur ekmeğimi yerim :
karşımda sen otursun,
çalışırım :
karşımda sen.
Sen ki, her yerde «hâzır nâzır»ımsın,
konuşamayız seninle,
duyamayız sesini birbirimizin :
sen benim sekiz yıldır dul karımsın...

24 EYLÜL 1945

En güzel deniz :
henüz gidilmemiş olanıdır.
En güzel çocuk :
henüz büyümedi.
En güzel günlerimiz :
henüz yaşamadıklarımız.
Ve sana söylemek istediğim en güzel söz :
henüz söylememiş olduğum sözdür...

26 EYLÜL 1945

Bizi esir ettiler,
bizi hapse attılar :
beni duvarların içinde,
seni duvarların dışında.
Ufak iş bizimkisi.
Asıl en kötüsü :
bilerek, bilmeyerek
hapisaneyi insanın kendi içinde taşıması...
İnsanların birçoğu bu hale düşürülmüş,
namuslu, çalışkan, iyi insanlar
ve seni sevdiğim kadar sevilmeye layık...

2 EKİM 1945

Rüzgâr akar gider,
aynı kiraz dalı bir kere bile sallanmaz aynı rüzgârla.
Ağaçta kuşlar cıvıldaşır :
kanatlar uçmak ister.
Kapı kapalı :
zorlayıp açmak ister.
Ben seni isterim :
senin gibi güzel,
dost
ve sevgili olsun hayat...
Biliyorum henüz bitmedi
sefaletin ziyafeti...
Bitecek fakat...

27 EKİM 1945

Bir elmanın yarısı biz
yarısı bu koskoca dünya.
Bir elmanın yarısı biz
yarısı insanlarımız.
Bir elmanın yarısı sen
yarısı ben
ikimiz...

12 KASIM 1945

Damardan boşanan kan gibi ılık ve uğultulu
son lodoslar esmeye başladı.
Havayı dinliyorum :
nabız yavaşladı.
Uludağda, zirvede kar
ve Kirezli-yaylada şahane ve şipşirin yatmış uykudadır
kırmızı kestane yapraklarının üstünde ayılar.
Ovada kavaklar soyunuyor.
İpekböceği tohumları kışlaklarına gitti gidecek,
sonbahar bitti bitecek,
nerdeyse girecek gebe-uykularına toprak.
Ve biz yine bir kış daha geçireceğiz :
büyük öfkemizin içinde
ve mukaddes ümidimizin ateşinde ısınarak...

1945 YILI ARALIK AYININ DÖRDÜ

İlk göz göze geldiğimiz günkü elbiseni çıkar sandıktan,
giyin, kuşan,
benze bahar ağaçlarına...
Hapisten
mektubun içinde yoladığım karanfili tak saçlarına,
kaldır, öpülesi çizgilerle kırışık beyaz, geniş alnını,
böyle bir günde bir isyan bayrağı gibi güzel olmalı
ne münasebet,
böyle bir günde bir isyan bayrağı gibi güzel olmalı
Nâzım Hikmetin kadını...

6 ARALIK 1945

Onlar ümidin düşmanıdır, sevgilim,
akar suyun,
meyve çağında ağacın,
serpilip gelişen hayatın düşmanı.
Çünkü ölüm vurdu damgasını alınlarına :
—çürüyen diş, dökülen et—,
bir daha geri dönmemek üzre yıkılıp gidecekler.
Ve elbette ki, sevgilim, elbet,
dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya,
dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle : İşçi tulumuyla
bu güzelim memlekette hürriyet...

7 ARALIK 1945

Bursada havlucu Recebe,
Karabük fabrikasında tesviyeci Hasana düşman,
fakir-köylü Hatçe kadına,
ırgat Süleymana düşman,
sana düşman, bana düşman,
düşünen insana düşman,
vatan ki bu insanların evidir,
sevgilim, onlar vatana düşman...

12 ARALIK 1945

Ağaçlar ovada son bir gayretle pırıldamakta :
pul pul altın
bakır
tunç ve tahta···
Öküzlerin ayakları yaş toprağa gömülüyor yumuşacık.
Ve dağlar dumana batık
kurşunî, sırılsıklam...
Tamam,
sonbahar belki bugün bitti artık.
Yaban kazları hızla gelip geçti demin
her hal İznik gölüne gidiyorlar.
Havada serin
havada is kokusu gibi bir şey :
havada kar kokusu var···

Şimdi dışarda olmak,
dört nala sürmek dağlara doğru atı.
«— Ata binmesini de bilmezsin,»— diyeceksin ama
şakayı bırak ve kıskanma,
yeni bir huy edindim hapiste :
seni sevdiğim kadar değilse de
hemen hemen ona yakın seviyorum tabiatı···
Ve ikiniz de uzaktasınız···

RUBAİLER

Rubailer

— 1966, İstanbul, De Yayınevi, 36 s., bas-
kıya hazırlayan: Memet Fuat.

BİRİNCİ BÖLÜM

2

Ruhum ne ondan önce vardı, ne ondan ayrı bir sırrın kemâlidir,
ruhum onun, o dışımdaki âlemin bende akseden hayâlidir.
Ve aslından en uzak ve aslına en yakın hayâl
bana ışığı vuran yârimin cemâlidir...

4

Muşambanın üstüne resmini bir kerecik çizdim ama
günde bin kere resmin çıktı bende tepemden tırnağıma,
fakat ne tuhaf şey hayâlin onda daha çok kalacak
benden uzun ömürlüdür muşamba...

6

Öptü beni. «— Bunlar, kâinat gibi gerçek dudaklardır,» — dedi.
«Bu ıtır senin icâdın değil, saçlarımdan uçan bahardır,» — dedi.
«Ister gökyüzünde seyret, ister gözlerimde :
«körler onları görmese de, yıldızlar vardır,» — dedi...

8

«— Paydos···» — diyecek bize bir gün tabiat anamız, —
«gülmek, ağlamak bitti çocuğum...»
Ve tekrar uçsuz bucaksız başlayacak:
görmeyen, konuşmayan, düşünmeyen hayat...

10

Balla dolu petek
yani gözlerin güneşle dolu···
Gözlerin, sevgilim, gözlerin toprak olacak yarın,
bal başka petekleri doldurmakta devâm edecek...

12

Lahana, otomobil, veba mikrobu ve yıldız
hep hısım akrabayız.
Ve ey güneş gözlü sevgilim, «Cogito, ergo sum» (*) değil
bu haşmetli ailede varız da düşünebilmekteyiz···

13

Aramızda sadece bir derece farkı var,
işte böyle kanaryam,
sen kanatları olan, düşünemeyen kuşsun,
ben elleri olan, düşünebilen adam···

(*) Düşünüyorum, demek ki varım.

İKINCI BÖLÜM

1

«— Şarapla doldur tasını, tasın toprakla dolmadan,» — dedi
Hayyam.
Baktı ona gül bahçesinin yanından geçen uzun burunlu, yırtık
pabuçlu adam :
«— Ben, bu nimetleri yıldızlarından çok olan dünyada açım,»
— dedi,
«şaraba değil, ekmek almaya bile yetmiyor param···»

2

Ölümü, ömrün kısalığını tatlı bir kederle düşünerek
şarap içmek lâle bahçesinde, ayın altında···
Bu tatlı keder doğduk doğalı nasibolmadı bize :
bir kenar mahallede, simsiyah bir evde, zemin katında···

3

Ömür gelip geçiyor, vakti ganimet bil uyanılmaz uykulara
varmadan :
yâkut şarabı billûr kadehe doldur, seher vaktidir ey delikanlı
uyan···
Perdesiz, buz gibi odasında uyandı delikanlı,
gecikmeyi affetmeyen fabrikanın canavar düdüğüydü
uğuldayan···

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2

Çürüksüz ve cam gibi berrak bir kış günü
sımsıkı etini dişlemek sıhhatli, beyaz bir elmanın.
Ey benim sevgilim, karlı bir çam ormanında nefes almanın
bahtyarlığına benzer seni sevmek...

3

Kim bilir belki bu kadar sevmezdik birbirimizi
uzaktan seyredemeseydik ruhunu birbirimizin.
Kim bilir felek ayırmasaydı bizi birbirimizden
belki bu kadar yakın olmazdık birbirimize...

4

Gün iyiden iyiye ışıdı artık,
tortusu dibe çöken bir su gibi duruldu, berraklaştı ortalık.
Sevgilim, sanki seninle yüz yüze geldim birdenbire :
aydınlık, alabildiğine aydınlık...

KUVÂYİ MİLLİYE
DESTAN

Kuvâyi Milliye - Destan
(Kurtuluş Savaşı Destanı)

— 1965, İstanbul, Yön Yayınları («Kurtuluş Savaşı Destanı» adıyla), 76 s.
— 1968, 1974, Ankara, Bilgi Yayınevi («Kuvâyi Milliye» adıyla), baskıya hazırlayan: Cevdet Kudret.
— 1966, 1967, 1970, İstanbul, De Yayınevi («Memleketimden İnsan Manzaraları»nın içinde, İkinci Kitap), baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1969, 1970, 1971, 1974, İstanbul, Ararat Yayınevi («Memleketimden İnsan Manzaraları»nın içinde), hazırlayan: Yaşar Uçar.
— 1974, İstanbul, Özgün Yayın («Destanlar: Kurtuluş Savaşı Destanı, Şeyh Bedreddin Destanı, Taranta-Babu'ya Mektuplar, Jokond İle Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin Öldürdü» adlı kitapta), hazırlayan: Süleyman Nebioğlu.
— 1973, İstanbul, Özgün Yayın, («Kurtuluş Savaşı Destanı» adıyle), hazırlayan: Süleyman Nebioğlu.

Başlangıç

ONLAR

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar

ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice mürtede hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından

onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

En bilgin aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi, onlar yenildi.
Çok sözler edildi onlara dair
ve onlar için :
zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur,
denildi.

Birinci Bap

YIL 1918 - 1919
VE
KARAYILAN HİKÂYESİ

Ateşi ve ihaneti gördük
ve yanan gözlerimizle durduk
bu dünyanın üzerinde.
İstanbul 918 Teşrinlerinde,
İzmir 919 Mayısında
ve Manisa, Menemen, Aydın, Akhisar :
Mayıs ortalarından
Haziran ortalarına kadar
yani tütün kırma mevsimi,
yani, arpalar biçilip
buğdaya başlanırken
yuvarlandılar.

Adana,
Antep,
Urfa,
Maraş :
düşmüş
dövüşüyordu···

Ateşi ve ihaneti gördük.
Ve kanlı bankerler pazarında
Memleketi Alaman'a satanlar,
yan gelip ölülerin üzerinde yatanlar
düştüler can kaygusuna
ve kurtarmak için başlarını halkın gazabından
karanlığa karışarak basıp gittiler.
Yaralıydı, yorgundu, fakirdi millet,
en azılı düvellerle dövüşüyordu fakat,
dövüşüyordu, köle olmamak için iki kat,
iki kat soyulmamak için.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Murat nehri, Canik dağları ve Fırat,
Yeşilırmak, Kızılırmak,
Gültepe, Tilbeşar ovası,
gördü uzun dişli İngiliz'i.
Ve Aksu'yla Köpsu,
Karagöl'le Söğüt gölü
ve gümüş basamaklı türbesinde yatan
büyük, âşık ölü,
şapkası horoz tüylü İtalyan'ı gördü.

Ve Çukurova,
kıyasıya düzlük,
uçurumlar, yamaçlar, dağlar kıyasıya
ve Seyhan ve Ceyhan
ve kara gözlü Yürük kızı,
gördü mavi üniformalı Fransız'ı.
Ve devam ettik ateşi ve ihaneti görmekte.
Eşraf ve âyân ve mütehayyizânın çoğu
ve ağalar :
Bağdasar ağadan
Kellesi Büyük Mehmet ağaya kadar,
düşmanla birlik oldular.
Ve inekleri, koyunları, keçileri sürüp, götürüp,
gelinlerin ırzına geçip,
çocukları öldürüp
ve istiklâli yakıp yıktıkça düşman,
dağa çıktı mavzerini, nacağını, çiftesini kapan
ve çığ gibi çoğaldı çeteler
ve köylülerden paşalar görüldü,
kara donlu köylülerden.
Ve bizim tarafa geçenler oldu
Tunuslu ve Hindli kölelerden.
Ve Türkistanlı Hacı Ahmet,
kısık gözleri,
seyrek sakallı,
hafif makinalı tüfeğiyle
dağlarda bir başına dolaştı.
Ve sabahleyin ve öğle sıcağında ve akşam üstü
ve ayışığında ve yıldız alacasında geceleyin,
ne zaman sıkışsa bizimkiler,
peyda oluverdi, yerden biter gibi o
ve ateş etti

ve düşmanı dağıttı
ve kayboldu dağlarda yine.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Dayandık,
dayandık her yanda,
dayandık İzmir'de, Aydın'da,
Adana'da dayandık,
dayandık, Urfa'da, Maraş'ta, Antep'te.

Antepliler silâhşor olur,
uçan turnayı gözünden
kaçan tavşanı ard ayağından vururlar
ve arap kısrağının üstünde
taze yeşil selvi gibi ince uzun dururlar.

Antep sıcak,
Antep çetin yerdir.
Antepliler silâhşor olur,
Antepliler yiğit kişilerdir.

Karayılan
Karayılan olmazdan önce
Antep köylüklerinde ırgattı.
Belki rahatsızdı, belki rahattı,
bunu düşünmeğe vakit bırakmıyordular,
yaşıyordu bir tarla sıçanı gibi
ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar.
Yiğitlik atla, silâhla olur,
onun atı, silâhı, toprağı yoktu.
Boynu yine böyle çöp gibi ince
ve böyle kocaman kafalıydı

Karayılan

Karayılan olmazdan önce.

Düşman Antep'e girince
Antepliler onu
korkusunu saklayan
bir fıstık ağacından
alıp indirdiler.
Altına bir at çekip
eline bir mavzer
verdiler.

Antep çetin yerdir.
Kırmızı kayalarda
yeşil kertenkeleler.
Sıcak bulutlar dolaşır havada
ileri geri.

Düşman tutmuştu tepeleri,
düşmanın topu vardı.
Antepliler düz ovada
sıkışmışlardı.
Düşman şarapnel döküyordu,
toprağı kökünden söküyordu.
Düşman tutmuştu tepeleri.
Akan : Antep'in kanıydı.
Düz ovada bir gül fidanıydı
Karayılan'ın
Karayılan olmazdan önceki siperi.
Bu fidan öyle küçük,
korkusu ve kafası öyle büyüktü ki onun,
namlıya tek fişek sürmeden
yatıyordu yüzükoyun.

Antep sıcak,
Antep çetin yerdir.
Antepliler silâhşor olur.
Antepliler yiğit kişilerdir.
Fakat düşmanın topu vardı.
Ve ne çare, kader,
düz ovayı Antepliler
düşmana bırakacaklardı.

«Karayılan» olmazdan önce
umurunda değildi Karayılan'ın
kıyametedek düşmana verseler Antep'i.
Çünkü onu düşünmeğe alıştırmadılar.
Yaşadı toprakta bir tarla sıçanı gibi,
korkaktı da bir tarla sıçanı kadar.

Siperi bir gül fidanıydı onun,
gül fidanı dibinde yatıyordu ki yüzükoyun
ak bir taşın ardından
kara bir yılan
çıkardı kafasını.
Derisi ışıl ışıl,
gözleri ateşten al,
dili çataldı.
Birden bir kurşun gelip
kafasını aldı.
Hayvan devrildi kaldı.

Karayılan

Karayılan olmazdan önce
kara yılanın encâmını görünce
haykırdı avaz avaz
ömrünün ilk düşüncesini :
«İbret al, deli gönlüm,
demir sandıkta saklansan bulur seni,
ak taş ardında kara yılanı bulan ölüm.»

Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp
bir tarla sıçanı kadar korkak olan,
fırlayıp atlayınca ileri
bir dehşet aldı Anteplileri,
seğirttiler peşince.
Düşmanı tepelerde yediler.
Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp
bir tarla sıçanı kadar korkak olana :
KARAYILAN dediler.

«Karayılan der ki : Harbe oturak,
Kilis yollarından kelle getirek,
nerde düşman varsa orda bitirek,
vurun ha yiğitler namus günüdür...»

Ve biz de bunu böylece duyduk
ve çetesinin başında yıllarca nâmı yürüyen
Karayılan'ı
ve Anteplileri
ve Antep'i
aynen duyup işittiğimiz gibi
destânımızın birinci babına koyduk.

Yedinci Bap

922 AĞUSTOS AYI
VE
KADINLARIMIZ
VE
6 AĞUSTOS EMRİ
VE
BİR ÂLETLE BİR İNSANIN HIKÂYESİ

Ayın altında kağnılar gidiyordu.
Kağnılar gidiyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru.
Toprak öyle bitip tükenmez,
dağlar öyle uzakta,
sanki gidenler hiçbir zaman
hiçbir menzile erişmiyecekti.
Kağnılar yürüyordu yekpare meşeden tekerlekleriyle.
ve onlar
ayın altında dönen ilk tekerlekti.

Ayın altında öküzler
başka ve çok küçük bir dünyadan gelmişler gibi
ufacık, kısacıktılar,
ve pırıltılar vardı hasta, kırık boynuzlarında
ve ayakları altından akan
toprak,
toprak
ve topraktı.
Gece aydınlık ve sıcak
ve kağnılarda tahta yataklarında
koyu mavi humbaralar çırılçıplaktı.
Ve kadınlar
birbirlerinden gizliyerek
bakıyorlardı ayın altında
geçmiş kafilelerden kalan öküz ve tekerlek ölülerine.
Ve kadınlar,
bizim kadınlarımız :
korkunç ve mübarek elleri,
ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle
anamız, avradımız, yârimiz
ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen
ve soframızdaki yeri
öküzümüzden sonra gelen
ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız
ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki
ve karasapana koşulan
ve ağıllarda
ışıltısında yere saplı bıçakların
oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan
kadınlar,
bizim kadınlarımız

şimdi ayın altında
kağnıların ve hartuçların peşinde
harman yerine kehribar başaklı sap çeker gibi
aynı yürek ferahlığı,
aynı yorgun alışkanlık içindeydiler.
Ve on beşlik şarapnelin çeliğinde
ince boyunlu çocuklar uyuyordu.
Ve ayın altında kağnılar
yürüyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru.

«6 Ağustos emri» verilmiştir.
Birinci ve İkinci ordular, kıt'aları, kağnıları, süvari alaylarıy'
yer değiştiriyordu, yer değiştirecek.
98956 tüfek,
325 top,
5 tayyare,
2800 küsur mitralyöz,
2500 küsur kılıç
ve 186326 tane pırıl pırıl insan yüreği
ve bunun iki misli kulak, kol, ayak ve göz
kımıldanıyordu gecenin içinde.
Gecenin içinde toprak.
Gecenin içinde rüzgâr.
Hatıralara bağlı, hatıraların dışında,
gecenin içinde :
insanlar, âletler ve hayvanlar,
demirleri, tahtaları ve etleriyle birbirine sokulup,
korkunç
ve sessiz emniyetlerini
birbirlerine sokulmakta bulup,
kocaman, yorgun ayakları,
topraklı elleriyle yürüyorlardı.

Ve onların arasında
Birinci Ordu İkinci Nakliye Taburu'ndan
İstanbullu şoför Ahmet
ve onun kamyoneti vardı.
Bir acayip mahlûktu üç numrolu kamyonet :
ihtiyar,
cesur,
inatçı ve şirret.
Kırılıp dağlarda kalan sol arka makası yerine
şasinin altına, dingilin üzerine
budaklı bir gürgen kütüğü sarmış olmasına rağmen
ve kalb ağrılarıyla
ve on kilometrede bir
karanlığa yaslanıp durduğu halde
ve vantilâtöründe dört kanattan ikisi noksan iken
şahsının vekarlı kudretini resmen biliyordu :
«6 Ağustos emri»nde ondan ve arkadaşlarından
«...ihzar ve teşkil edilmiş bulunan
ve cem'an 300 ton kabiliyetinde kabul olunan
100 kadar serî otomobil...» diye bahsediliyordu.
İhzar ve teşkil olunanlar,
bu meyanda Ahmet'in kamyoneti,
insanların, âletlerin ve kağnıların yanından geçip
Afyon - Ahırdağları ve mıntıkasına doğru iniyorlardı.

Ahmet'in kafasında uzak bir şehir ve bir şarkı vardı.
Bu şarkı nihaventtir
ve beyaz tenteli sandalları,
siyah mavnaları,
güneşli karpuz kabuklarıyla
bir deniz kıyısındadır şehir.

Vantilâtörde adedi devir
düşüyor gibi.
Arkadaşlar ileri geçtiler.
Ay battı.
Manzara yıldızlardan ve dağlardan ibaret.

Sen Süleymaniyelisin oğlum Ahmet,
çınar dibinde iki mars bir oyunla yenip bücürü,
kalk,
sıra servilerin önünden yürü,
çeşmeyi geç,
mektep bahçesi, medreseler,
orda, Harbiye Nezareti'nin arka duvarında
siyah çarşaflı bir kadın
çömelip yere
darı serper güvencinlere
ve papelciler
şemsiye üstünde papaz açarlar.

Motor mızıkçılık ediyor,
bizi dağ başlarında bırakacak meret.

Ne diyorduk oğlum Ahmet?
Dökmeciler sağda kalır,
derken, Uzunçarşı'ya saparken,
köşede, sol kolda seyyar kitapçı :
«Hikâyei Billûr Köşk»,
altı cilt «Tarihi Cevdet»
ve «Fenni Tabâhat».
Tabâhat, mutfaktan gelirmiş,
yani yemek pişirmek.

Hani, uskumru dolmasına da bayılırım pek.
Yaldızlı kuyruğundan tutup
bir salkım üzüm gibi yersin.

İlerde bir süvari kolu gidiyor,
saptılar sola.

Uzunçarşı'yı dikine inersin.
Sandalyacılar, tavla pulcuları, tesbihçiler.
Ve sen İstanbullu,
sen kendi ellerinin hünerine alışmış olduğundan
şaşarsın İstanbullulara :
ne kadar ince, ne çeşitli hünerleri var, dersin.
Rüstem Paşa camii.
Urgancılar.
Urgancılarda yüz parça yelkenli gemiyi
ve hesapsız katır kervanlarını donatacak kadar
urgan, halat ve dökme tunçtan çıngıraklar satılır.
Zindankapı, Babacafer.
Uzakta Balıkpazarı.
Kuruyemişçiler.
Yemiş iskelesindeyiz :
sandalları, mavnaları,
güneşli karpuz kabuklarıyla
yüzüne hasret kaldığım deniz.

Sol arka lâstik hava mı kaçırıyor ne?
İnip
baksam...

Yemiş iskelesinden dilenci vapuruna binip
Eyüp'te Niyet Kuyusu'na gittikti.
Elleri yumuk yumuk,
bacakları biraz çarpıktı ama,
yeşil zeytin tanesi gibi gözler.
Kaşları da hilâl gibi çekikti.
Tam Kasımpaşa'ya yaklaştık, beyaz başörtüsü···

Lâstik hava kaçırıyor.
Derdine deva bulmazsak eğer···
Dur bakalım Babacafer···

Üç numrolu kamyonet durdu.
Karanlık.
Kriko.
Pompa.
Eller.
Küfreden ve küfrettiğine kızan elleri
lastikte ve ihtiyar tekerlekte dolaşırken
Ahmet hatırladı :
bir gece nüzüllü babaannesini
sedirden sedire taşırken
kadıncağız...

İç lastik boydan boya patladı.
Yedek?
Yok.
Dağlarda avaz avaz
imdat istemek?

Sen Süleymaniyelisin oğlum Ahmet,
sana tek başına verilmiştir üç numrolu kamyonet.
Hem, hani bir koyun varmış,
kendi bacağından asılan bir koyun.
Süleymaniyeli şoför Ahmet
soyun...

Soyundu.
Ceket, külot, pantol, don, gömlek ve kalpak
ve kırmızı kuşak,
Ahmet'i postallarının üstünde çırılçıplak
bırakarak
dış lastiğin içine girdiler,
şişirdiler.

Bu şarkı nihaventtir.
Deniz kıyısında bir şehir..
Beyaz başörtüsü...

1
Saatta elli yapıyoruz..
Dayan ömrümün törpüsü,
dayan da dağlar anadan doğma görsün şoför Ahmet'i,
dayan arslan..

Hiçbir zaman
böyle merhametli bir ümitle sevmedi
hiçbir insan
hiçbir âleti...

Sekizinci Bap

26 AĞUSTOS GECESİNDE SAATLAR IKI OTUZDAN BEŞ OTUZA KADAR VE IZMIR RIHTIMINDAN AKDENİZ'E BAKAN NEFER

Saat 2,30.

Kocatepe yanık ve ihtiyar bir bayırdır,
ne ağaç, ne kuş sesi,
ne toprak kokusu vardır.
Gündüz güneşin,
gece yıldızların altında kayalardır.
Ve şimdi gece olduğu için
ve dünya karanlıkta daha bizim,
daha yakın,

daha küçük kaldığı için
ve bu vakitlerde topraktan ve yürekten
evimize, aşkımıza ve kendimize dair
sesler geldiği için
kayalıklarda şayak kalpaklı nöbetçi
okşayarak gülümseyen bıyığını
seyrediyordu Kocatepe'den
dünyanın en yıldızlı karanlığını.
Düşman üç saatlik yerdedir
ve Hıdırlık-tepesi olmasa
Afyonkarahisar şehrinin ışıkları gözükecek.
Kuzeydoğuda Güzelim-dağları
ve dağlarda tek
tek
ateşler yanıyor.
Ovada Akarçay bir pırıltı halinde
ve şayak kalpaklı nöbetçinin hayalinde
şimdi yalnız suların yaptığı bir yolculuk var:
Akarçay belki bir akar su,
belki bir ırmak,
belki küçücük bir nehirdir.
Akarçay Dereboğazı'nda değirmenleri çevirip
ve kılçıksız yılan balıklarıyla
Yedişehitler kayasının gölgesine girip
çıkar.
Ve kocaman çiçekleri eflâtun
kırmızı
beyaz
ve sapları bir, bir buçuk adam boyundaki
haşhaşların arasından akar.
Ve Afyon önünde
Altıgözler köprüsünün altından

gündoğuya dönerek
ve Konya tiren hattına rastlayıp yolda
Büyükçobanlar köyünü solda
ve Kızılkilise'yi sağda bırakıp
gider.

Düşündü birdenbire kayalardaki adam
kaynakları ve yolları düşman elinde kalan bütün nehirleri.
Kim bilir onlar ne kadar büyük,
ne kadar uzundular?
Birçoğunun adını bilmiyordu,
yalnız, Yunan'dan önce ve Seferberlik'ten evvel
Selimşahlar çiftliğinde ırgatlık ederken Manisa'da
geçerdi Gediz'in sularını başı dönerek.

Dağlarda tek
tek
ateşler yanıyordu.
Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki
şayak kalpaklı adam
nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden
güzel, rahat günlere inanıyordu
ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki mavzerinin yanında,
birdenbire beş adım sağında onu gördü.
Paşalar onun arkasındaydılar.
O, saatı sordu.
Paşalar : «Üç», dediler.
Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.

Bıraksalar
İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlıyacaktı.

Saat 3,30.

Halimur - Ayvalı hattı üzerinde
manga mevziindedir.

İzmirli Ali Onbaşı
(Kendisi tornacıdır)
karanlıkta göz yordamıyla
sanki onları bir daha görmiyecekmiş gibi
baktı manga efradına birer birer :
Sağda birinci nefer
sarışındı.
İkinci esmer.
Üçüncü kekemeydi
fakat bölükte
yoktu onun üstüne şarkı söyliyen.
Dördüncünün yine mutlak bulamaç istiyordu canı.
Beşinci, vuracaktı amcasını vuranı
tezkere alıp Urfa'ya girdiği akşam.
Altıncı,
inanılmıyacak kadar büyük ayaklı bir adam,
memlekette toprağını ve tek öküzünü
bir ihtiyar muhacir karısına bıraktığı için
kardeşleri onu muhakemeye verdiler
ve bölükte arkadaşlarının yerine nöbete kalktığı için
ona «Deli Erzurumlu» derdiler.

Yedinci Mehmet oğlu Osman'dı.
Çanakkale'de, İnönü'de, Sakarya'da yaralandı,
ve gözünü kırpmadan
daha bir hayli yara alabilir,
yine de dimdik ayakta durabilir.
Sekizinci
İbrahim
korkmayacaktı bu kadar
bembeyaz dişleri böyle tıkırdayıp
böyle birbirine vurmasalar.
Ve İzmirli Ali Onbaşı biliyordu ki :
tavşan korktuğu için kaçmaz
kaçtığı için korkar.

Saat : 4

Ağzıkara - Söğütlüdere mıntıkası.
12'nci Piyade Fırkası.
Gözler karanlıkta, uzakta.
Eller yakında, makanizmalar üzerinde.
Herkes yerli yerinde.
Tabur imamı
mevzideki biricik silâhsız adam :
ölülerin adamı,
kırık bir söğüt dalı dikerek kıbleye doğru,
durdu boyun büküp
el kavuşturup
sabah namazına.
İçi rahattır.
Cennet, ebedî bir istirahattır.

Ve yenilseler de, yenseler de âdâyı,
meydânı gazadan o kendi elleriyle verecektir
Cenâbı rabbülâlemîne şühedâyı.

Saat : 4,45.

Sandıklı civarı.
Köyler.
Sarkık, siyah bıyıklı süvari,
çınar dibinde, beygirinin yanında duruyordu.
Çukurova beygiri
kuyruğunu karanlığa vuruyordu :
dizkapaklarında kan,
kantarmasında köpük...
İkinci Süvari Fırkası'ndan Dördüncü Bölük,
atları, kılıçları ve insanlarıyla havayı kokluyor.
Geride, köylerde bir horoz öttü.
Ve sarkık, siyah bıyıklı süvari
ellerinin tersiyle yüzünü örttü.
Karşı dağlar ardında, düşman elinde kalan
bir başka horoz vardır :
baltaibik, sütbeyaz bir Denizli horozu.
Düşmanlar her hal onu çoktan kesip
çorbasını yapmışlardır.

Saat beşe on var.

Kırk dakka sonra şafak
sökecek.
«Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak».

Tınaztepe'ye karşı Kömürtepe güneyinde,
On beşinci Piyade Fırkası'ndan iki ihtiyat zabiti
ve onların genci, uzunu,
Darülmuallimin mezunu
Nureddin Eşfak,
mavzer tabancasının emniyetiyle oynıyarak
konuşuyor :
— Bizim İstiklâl Marşı'nda aksıyan bir taraf var,
bilmem ki, nasıl anlatsam,
Âkif, inanmış adam,
Fakat onun, ben,
inandıklarının hepsine inanmıyorum.
Meselâ, bakın :
«Gelecektir sana vadettiği günler Hakkın.»
Hayır,
gelecek günler için
gökten âyet inmedi bize.
Onu biz, kendimiz
vadettik kendimize.
Bir şarkı istiyorum
zaferden sonrasına dair.
«Kim bilir belki yarın...»

Saat beşe beş var.

Dağlar aydınlanıyor.
Bir yerlerde bir şeyler yanıyor.
Gün ağardı ağaracak.
Kokusu tütmeğe başladı.
Anadolu toprağı uyanıyor.
Ve bu anda, kalbi bir şahan gibi göklere salıp

ve pırıltılar görüp
ve çok uzak
bir yerlere çağıran sesler duyarak
bir müthiş ve mukaddes mâcerada,
ön safta, en ön sırada,
şahlanıp ölesi geliyordu insanın.

Topçu evvel mülâzimi Hasan'ın
yaşı yirmi birdi.
Kumral başını gökyüzüne çevirdi,
kalktı ayağa.
Baktı, yıldızları ağaran muazzam karanlığa.
Şimdi bir hamlede o kadar büyük,
öyle şöhretli işler yapmak istiyordu ki
bütün ömrünü ve hâtırasını
ve yedi buçukluk bataryasını
ağlanacak kadar küçük buluyordu.

Yüzbaşı sordu :
— Saat kaç?
— Beş.
— Yarım saat sonra demek...

98956 tüfek
ve şoför Ahmet'in üç numrolu kamyonetinden
yedi buçukluk şnayderlere, on beşlik obüslere kadar,
bütün âletleriyle
ve vatan uğrunda,
yani, toprak ve hürriyet için ölebilmek kabiliyetleriyle
Birinci ve İkinci Ordu'lar
baskına hazırdırlar.

Alaca karanlıkta, bir çınar dibinde,
beygirinin yanında duran
sarkık, siyah bıyıklı süvari
kısa çizmeleriyle atladı atına.

Nureddin Eşfak
baktı saatına :
— Beş otuz...
Ve başladı topçu ateşiyle
ve fecirle birlikte büyük taarruz...

Sonra.
Sonra, düşmanın müstahkem cepheleri düştü.
Bunlar :
Karahisar güneyinde 50
ve doğusunda 20-30 kilometredeydiler.

Sonra.
Sonra, düşman ordusu kuvâyi külliyesini ihâta ettik
Aslıhanlar civarında
30 Ağustosa kadar.

Sonra.
Sonra, 30 Ağustosta düşman kuvâyi külliyesi imha ve esir olundu.
Esirler arasında General Trikopis.
alaturka sopa yemiş bir temiz
ve sırmaları kopuk firenk uşağı...

Yaralı bir düşman ölüsüne takıldı Nureddin Eşfak'ın ayağı.
Nureddin dedi ki : «Teselyalı Çoban Mihail,»

Nureddin dedi ki : «Seni biz değil,
buraya gönderenler öldürdü seni...»

Sonra.
Sonra, 31 Ağustos günü
ordularımız İzmir'e doğru yürürken
serseri bir kurşunla vurulan
Deli Erzurumluydu.
Devrildi.
Kürek kemikleri altında toprağı duydu.
Baktı yukarı,
baktı karşıya.
Gözleri hayretle yandılar :
önünde, sırtüstü, yan yana yatan postalları
her seferkinden kocamandılar.
Ve bu postallar daha bir haylı zaman
üzerlerinden atlayıp geçen arkadaşların arkasından
seyredip güneşli gökyüzünü
ihtiyar bir muhacir karısını düşündüler.
Sonra.
Sonra, sarsılıp ayrıldılar birbirlerinden
ve Deli Erzurumlu ölürken kederinden
yüzlerini toprağa döndüler.

Solda, ilerdeydi Ali Onbaşı.
Kan içindeydi yüzü gözü.
Bir süvari takımı geçti yanından dörtnala.
Kaçanı kovalamıyordu yalnız
ulaşmak da istiyordu bir yerlere

ve sadece kahretmiyor
yaratıyordu da.
Ve kılıçların,
nalların,
ellerin
ve gözlerin pırıltısı
ardarda çakan aydınlık bir bütündü.
Ali Onbaşı bir şimşek hızıyla düşündü
ve şu türküyü duydu :

«Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim.

Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak
ve ipek bir halıya benziyen toprak,
bu cehennem, bu cennet bizim.

Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,
yok edin insanın insana kulluğunu,
bu dâvet bizim...

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,
bu hasret bizim...»

Sonra.
Sonra, 9 Eylülde İzmir'e girdik
ve Kayserili bir nefer
yanan şehrin kızıltısı içinden gelip
öfkeden, sevinçten, ümitten ağlıya ağlıya,
Güneyden Kuzeye,
Doğudan Batıya,
Türk halkıyla beraber

seyretti İzmir rıhtımından Akdeniz'i.

Ve biz de burda bitirdik destanımızı.
Biliyoruz ki lâyığınca olmadı bu kitap,
Türk halkı bağışlasın bizi,
onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar,
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
kitabımızda yalnız onların mâceraları vardır...

MEMLEKETİMDEN
İNSAN MANZARALARI

Memleketimden İnsan Manzaraları

— 1966, İstanbul, İzlem Yayınları, «İnsan Manzaraları» adıyla, 106 S.
— 1966, 1967, 1970, İstanbul, De Yayınevi, Birinci Kitap, baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1966, 1967, İstanbul, De Yayınevi, İkinci Kitap, baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1967 1968, İstanbul, De Yayınevi, Üçüncü Kitap, baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1967, 1968, İstanbul, De Yayınevi, Dördüncü Kitap, baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1967, İstanbul, De Yayınevi, Beşinci Kitap, baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1970, İstanbul, De Yayınevi, beş kitap bir arada, baskıya hazırlayan: Memet Fuat.
— 1969, 1970, 1971, 1974, İstanbul, Ararat Yayınevi (Beş Kitap bir arada), hazırlayan: Yaşar Uçar.

BİRİNCİ KİTAP

haydarpaşa garında
1941 baharında
saat on beş.
Merdivenlerin üstünde güneş
yorgunluk
ve telâş.

Bir adam
merdivenlerde duruyor
bir şeyler düşünerek.

Zayıf.
Korkak.
Burnu sivri ve uzun
yanaklarının üstü çopur.
Merdivenlerdeki adam
— Galip Usta —
tuhaf şeyler düşünmekle meşhurdur :
«Kâat helvası yesem her gün» diye düşündü
5 yaşında.
«Mektebe gitsem» diye düşündü
10 yaşında.
«Babamın bıçakçı dükkânından
Akşam ezanından önce çıksam» diye düşündü
11 yaşında.
«Sarı iskarpinlerim olsa
kızlar bana baksalar» diye düşündü
15 yaşında.
«Babam neden kapattı dükkânını?
Ve fabrika benzemiyor babamın dükkânına»
diye düşündü
16 yaşında.
«Gündeliğim artar mı?» diye düşündü
20 yaşında.
«Babam ellisinde öldü,
ben de böyle tez mi öleceğim?»
diye düşündü
21 yaşındayken.
«İşsiz kalırsam» diye düşündü
22 yaşında.
«İşsiz kalırsam» diye düşündü
23 yaşında.

«İşsiz kalırsam» diye düşündü
24 yaşında.
Ve zaman zaman işsiz kalarak
«İşsiz kalırsam» diye düşündü
50 yaşına kadar.
51 yaşında «İhtiyarladım» dedi,
«babamdan bir yıl fazla yaşadım.»
Şimdi 52 yaşındadır.
İşsizdir.
Şimdi merdivenlerde durup
kaptırmış kafasını
düşüncelerin en tuhafına:
«Kaç yaşında öleceğim?
Ölürken üzerimde yorganım olacak mı?»
diye düşünüyor.
Burnu sivri ve uzun.
Yanaklarının üstü çopur.

Denizde balık kokusuyla
döşemelerde tahtakurularıyla gelir
Haydarpaşa garında bahar.
Sepetler ve heybeler
merdivenlerden inip
merdivenlerden çıkıp
merdivenlerde duruyorlar.
. . . . . .
. . . . . .

Fuat
tersanede tesviyeci
19 yaşında girdi hapise
üç arkadaş perdeleri indirip

bir kitap okudukları için.
Ve yatıyor iki yıldır.
Şimdi içerilere gönderiyorlar.

Galip Usta
bu sefer
dehşetli bir şeyler düşünerek
bakıyor kelepçesine Fuat'ın.
Bugüne dek
farkına varmadan biriken şeyler
yığınla
üst üste
hep beraber
tıkacını atan bir çeşme suyu gibi
bulanık
berrak
akıyordu kafasının içini doldurarak :
«Ne kadar çok fabrika var İstanbul'da,
Türkiye'de ne kadar çok,
dünyada ne kadar çok, sayılamayacak kadar.
Dün akşam tornacı Ayyaş Kadir'in
ölüsünü buldular üniversite kapısında
— bayılmış kız talebelerden biri —.
Ne kadar çok kayış, kasnak
ne kadar çok volan
ne kadar çok motor
dönüyor, ha babam dönüyor, ha babam dönüyor, dönüyor,
ne kadar çok adam, ne kadar çok adam
işsiz kalırsam, işsiz kalırsam, diye düşünüyor.
Mürettip Şahap Usta kör oldu
dileniyor matbaalarda.

Dokuma tezgâhları, fireze tezgâhları, torna tezgâhları,
şahmerdanlar, merdaneler,
pulanyalar,
pulanyalar,
pulanyalar,
— Galip Usta pulanyacıydı —.
Kim bilir dünyada ne kadar
ne kadar çok işsiz var.
Ama askere almışlardır.
Asker olunca işsiz adam
artık işsiz sayılmaz mı?»

«— Yine derinlere daldın ustam.»

Galip Usta dokundu Fuat'ın kelepçesine :
«— Allah sonumuzu...
— ürktü kendi sesinden —
... hayreyleye evlât,»
dedi.
İnce siyah bıyıklarıyla Fuat
gülümsedi :
«— Hayırdır mutlak sonumuz.»

Ustanın çipil gözleri ıslak
titriyor uzun burnu.
Ve etrafa belli etmeden
koydu Fuat'ın cebine
elli beş kuruşundan yirmi kuruşunu.

Garın saatı on beşi sekiz geçiyor.
. . . . . .
. . . . . .

II

Kartallı Kâzım
yahut Yayalar köylü Kâzım Ağa
yahut İstanbullu Kâzım Efendi
(45 yaşlarında ve kurda benzeyen bir adam)
Şakir'e : «— Bir cıgara yak,» dedi.
Sakaryalı Şakir
(karnından on kova su çıkan)
tuz ve tütün bastırır gibi açılmış bir yaraya
içiyor cıgarayı.
Ne korkunçtur hasreti
yaylı bir karyolada ölmenin.
Bunu Sakaryalı Şakir bilir.
Kartallı Kâzım
başını dayadı tahtasına bölmenin.
Kısıldı sarı kurt gözleri.
Vagonda birlikte sarsılarak
başı sallanıyor iki yana.
Gözetiyor Şakir'i,
«Memetçik» diye düşünüyor,
«Memetçik, Memet.»
Ve teker teker
kesilmeden tekrarlıyor tıkırdayan tekerlekler
(gitgide daha çabuk, gitgide daha sert) :
«Memetçik, Memet,
Memetçik, Memet.»
Ve seferberlik yılları, Memedin yüzü,
simsiyah çalılara lime lime takılarak
karanlıktan zorla çekilip çıkarılarak
bir uzun SEVKİYATTA gözüküyor Kâzım'a.
Günün rahatlık duygusu neden bu kadar kolay?
Geçmiş felâketi hatırlamak neden bu kadar güç?
Pozantı'da gardıfrendi Kartallı Kâzım

sene üç yüz otuz üç...
Gece gündüz cephelere sevkiyat gider.
Nerede başlayıp, nerede biter?
Ocağında çam ağacı yakan tirenler.
Hat boyları yanmış odun kokusu.
Askerîde hat boyunun tapısı.
Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.
Dört cephe içinde koptu kıyamet.
Vagonların kırk kişilikse de yapısı
seksen Memet, yüz Memet yüklü hepisi.
Kilitlenmiş vagonların kapısı.
Tirenler gidiyor Memetçik dolusu.
Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.
Kitli vagonlarda yoktur merhamet...
O devir Pozantı son istasyondu.
Gardıfren Kartallı Kâzım soyundu.
Çömeldi güne karşı, bitlenedursun.
Dağ taş Memet dolu, dağ taş sevkiyat.
Gidenler aç susuz, dönenler sakat.
Ölüm Allahın emri, açlık olmasa fakat.
Aç insan kurt olup saldıramazsa
açlık itten beter eder insanı elbet.
Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.
Bölük emininde yoktur merhamet...
Pozantı bir dere içi, güneş yakıyor.
Gardıfren Kartallı Kâzım bakıyor:
bir deri bir kemik Memet
düşmüş bıyıklar.
Memedin ayağında yarım çarıklar.

Memet yüzükoyun yatmış sayıklar.
Memet beygir fışkısından arpa ayıklar.
Arpayı götürüp derede yıkar.
Güneşte kurutup yiyecek Memet.
Dağ taş Memet dolu, dağ taş sevkiyat.
Ölüm Allahın emri, açlık olmasa fakat.

Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.
Arpayı en fazla bir avuç verir
beygir fışkısında yoktur merhamet.

Makasın solunda kör demiryolu.
Kör demiryoluna çekilmiş vagon.
Vagonda oturmuş altı Alaman.
Yüzleri kırmızı, kıçları şişman.
Makarna yiyorlar masa başında.
Belki de o kadar şişman değiller
ve lâkin Kartallı öyle görüyor.

Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.
Alaman olmakta var mı keramet?

Alaman'ın vagonuna köpeği bağlı.
Tüyü boz, kulağı kesik, sağrısı yağlı.
Doydu, makarnayı köpeğine verdi Alaman.
Makarna yer Alaman'ın köpeği bile.
Belki de makarna yemez her zaman.
Ve lâkin Kartallı öyle görüyor.

Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.

Kör demiryolunda Memet yürüyor.
Yürüyor Memetçik köpeğe doğru.
Dört el üzerinde emekleyerek,
kâh gidip, kâh duraklayarak,

başını, taşlayacaklarmış gibi, saklayarak.
Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.
Kaptı itin önünden makarnayı, kaçıyor.
Kaçıyor Memet arkasına bakmadan.
Aç insan kurt olup saldıramazsa
açlık itten beter eder insanı elbet.
Alkışlıyor Memedi altı Alaman.
Alaman'ın hoşuna gitti marifet.
Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.

Keklik ki dağdan dağa seker,
keklik yara yiyince
olduğu yere çöker.
Yıldı keklik
takati olsa da gayrı uçamaz...

Sevkiyat merkeziydi Selimiye kışlası,
tebdil havadan dönen Memetle dolu, yıkılası.
Etinde kapandı yara, bitti tebdil havası
ve lâkin yıldı Memet
yüreğinde açılmıştır yarası.
Seferberliğin sonu artık
üç yüz otuz dört senesi.
Hey gidi yıkılası
Selimiye Kışlası...
Kışlanın avlusunda
kaynıyor toprağın yüzü tekmil
bit ile.

Dolaşırken çatır çatır eziyorsun,
Memedin emilmiş kanında geziyorsun.
Bu kan biti doyurmuş.
Bu kan siyah ve de ölüdür.
Selimiye kışlasında Memedin eti
deriyle, kılla değil
bit ile örtülüdür.
Avluda künyeler okunurdu
cephelere sevk için.
Memet kaşınarak önüne bakar
cevap vermez ve lâkin.
Çünkü Memet kaybetmiş umudu
ve de tutmuş inadı.
Etini açlığa, bite yedirip
günde yüz Memedin ölüsü çıkar.
Başçavuş künye oku sabaha kadar;
bağır avaz avaz,
Memedin bu kapıdan dirisi çıkmaz.
Ama devlet Memetten kuvvetlidir.
Bir sabah vakti
avluda Memet yine kum gibiydi.
Belki on bin,
belki daha çok.
Bir canlı derya ki tekmil Memet.
Kaşınan ve de susan.
İnsan üstüne insan.
Bir taze başçavuş çıkmış masaya
(uzun boylu
kara bıyıklı
ve de tertemiz kabalağı var),
künye okuyor cevap almadan.
Bir saat, iki saat.

Memet inatçıysa da çavuş da inat.
İki saat, üç saat.
Cevap veren yok.
Çavuş dayanamadı
sövdü masanın üzerinden ana avrat.
Memedi, umutlu ise,
bir tek de olsa
dağda sövmek tehlikelidir,
on bin umutsuz Memedi kışlada sövmek daha tehlikeli.
Uzandı masanın ayağına Memedin eli,
çavuş gökyüzünden kapaklandı yere.
Memet eğildi, kalktı
ve çavuşun bedeninden
ne et, ne kemik, ne de temiz kabalağı bıraktı.
Muhafız taburuna verildi haber.
Muhafız Memetler geldiler.
Onlar süngülü, bitsiz ve semizdi.
Sanki kurt girdi sürüye.
Bir uğultu, bir kıyamet.
Memet kaçar, kovalar Memet.
Koparılıp alındı bir iki bin koyun.
Doğru Haydarpaşa, kilitli vagon.
Vagonların 40 kişilikse de yapısı
80 Memet, 100 Memet yüklü hepisi.
Kilitlenmiş vagonların kapısı.
Tirenler gidiyor Memetçik dolusu.
Memetçik, Memet
Memetçik, Memet.

. . . . . .
. . . . . .

Adapazarlıydı Kambur Kerim.
Seferberlikte ölen babası marangozdu.
Seferberlik denince aklına Kerim'in :
çok beyaz bir yastıkta kara sakallı bir ölü yüzü,
Fahri Bey çiftliğinde patates toplayıp kaz gütmek,
mektep kitapları,
ve bir de saçları altın gibi sarı
fakat alnı çizgiler içinde
anası gelir.
335'de Kerim Eskişehir'e gitti,
mektebe, teyzelerine ve dayısına.
Dayısı şimendiferde makinistti.
Düşman elindeydi Eskişehir.
Kerim 14 yaşındaydı.
Kamburu yoktu,
dümdüzdü fidan gibi
ve dünyaya meraklı bir çocuktu.
Dayısı sürmeye gittiği günler şimendiferi
Kerim'e ekmek vermediğinden teyzeleri
(çok uzun saçlı iki ihtiyar kadın),
Hintli askerlerle dost oldu Kerim.
Bunlar
— şaşılacak şey —
Türkçe bilmeyen
ve siyah sakalları, siyah gözleri parlak
avuçlarının üstü esmer, içi ak
ve tel örgülerin üzerinden
Kerim'e bisküviti kutularla atan amcalardı.
Kocaman bir ambarları vardı.
Kerim içinde oynardı.
Ambarda nohut çuvalları, bakla, kuru üzüm,

— şaşılacak şey
katırların yemesi için —
ve sonra cephane sandıklarıyla silâhlar.
Bir gün dedi ki makinist dayısı Kerim'e :
«— Ambarlardan silâh çalıp bana getir
gâvura karşı koyan zeybeklere göndereceğim.»
Ve ambardan silâh çaldı Kerim :
bir,
bir tane daha,
beş
on.
Aldattı Hindistanlı dostlarını
Zeybekleri daha çok sevdiğinden.
Zaten çok sürmedi parlak sakallı amcalar gitti.
Kerim geçirdi onları istasyona kadar.
Ertesi gün Lefke köprüsünü atıp
Zeybekler gelince Eskişehir'e
dayısı Kerim'i elinden tutup
verdi onlara.
Ve işte o günden sonra
— bu güne kadar —
kahraman bir türküdür ömrü Kerim'in.
Eskişehir'den alıp onu
«Kocaeli grubu» paşasına götürdüler.
Çatık kaşlı, yüzü gülmez bir paşaydı bu.
Çabucak öğrendi Kerim ata binmeyi,
sığırtmaç olmayı
(zaten bilgisi vardı bunda),
kayalardan genç bir keçi gibi inmeyi,
gizlenmeyi ormanda.
Ve bütün bu manifetleriyle Kerim
kaç kerre ölüme bir kurşun atımı yaklaşarak

ve «geçmiş olsun» dedikleri zaman şaşarak,
düşman içinden geçip getirdi haber
götürdü haber.
Onu namlı bir «Kaptan» gibi saydı çeteler,
bir oyun arkadaşı gibi sevdi çeteleri o.
Ve bir fidan gibi düz,
bir fidan gibi cesur,
bir fidan gibi vaadeden bir çocuğun
sevinçle oynadığı bu müthiş oyun
sürdü 1337'ye kadar...

Kocaeli ormanı gürgen ve meşeliktir,
yüksek
kalın.
Gökyüzü gözükmez.

Sakin bir geceydi.
Hafif yağmur yağmıştı biraz önce.
Fakat ıslanmamış ki yerde yapraklar
karanlıkta hışırtılarla yürüyordu beygiri Kerim'in.
Solda
ilerde
tepenin eteğinde ateş yanıyordu :
«Tekneciler» diye anılan
gâvur çetelerinin olmalı.
Dallardan damlalar düşüyordu Kerim'in yüzüne.
Beygirin başı gittikçe daha çok karanlığa giriyor.
İpsiz Recep'in yanından dönüyordu Kerim.
Kâatlar götürmüş
kâatlar getiriyor.
Birdenbire durdu beygir,
heykel gibi;

— Teknecilerin ateşini görmüş olacak —
sonra birdenbire dörtnala kalktı.
Şaşırdı Kerim.
Dizginleri bıraktı.
Sarıldı beygirin boynuna.
Deli gibi gidiyordu hayvan.
Çocuğa ardarda çarpıyordu ağaçlar.
Meşeleri ve gürgenleriyle orman
karanlık bir rüzgâr gibi geçiyor iki yandan.
Kimbilir kaç saat böyle gidildi.
Orman bitti birdenbire.
— Ay dozmuş olacak ki ortalık aydınlıktı —
Ve Kerim aynı hızla geldiği zaman
Armaşa'nın altında Başdeğirmenlere
beygir ansızın kapaklandı yere
tekerlendi Kerim.
Doğruldu.
Ve aklına ilk gelen şey
saatına bakmak oldu.
Kırılmıştı camı.
Bindi beygire tekrar.
Hayvan topallıyordu biraz
Uslu uslu yola koyuldular.
Sol kulağı kanıyordu Kerim'in.
Kirezce'ye geldiler
(Sapanca'yla Arifiye arası);
Kerim durdu.
Biraz zor nefes alıyordu.
Geyve'ye girdi ertesi akşam.
Beli o kadar ağrıyordu ki
inemedi beygirden

indirdiler.
Kerim'i bir yaylıya bindirdiler.
Adapazarı.
Sonra belki on gün, belki on beş,
kağnılar, mekkâre arabaları,
sonra gitgide daralan nefesi;
Yahşihan
Konya
Sile nahiyesi
(burda malûl gaziler için
takma kol ve bacak yapılıyordu);
ve nihayet
Hatçehan Köyünden çıkıkçı Hasan Usta.
Hâlâ rüyalarında görür Kerim
incecik bir yoldan eşekle gelip
üzerine doğru eğilen
bu çiçekbozuğu insan yüzünü.
Usta ovdu Kerim'i bayıltıncaya kadar.
Sonra zifte koydu bu kırılmış dal gibi çocuk gövdesini.
Yirmi gün geçti aradan.
Ve sonra bir ikindi vakti ziftin içinden
Kerim'i kambur çıkardılar...

Kerim'in İstiklâl madalyası olabilirdi,
yok.
Kerim'in kamburu olmayabilirdi,
var.
Ve şimdi 1941 senesinde
vagonun penceresinden girerken bahar
Kerim düşünüyor :
«Belki bir ay geçmeden
hapisane defterinde kaydı olacak.»

Çünkü senelerdir
Kerim telgıraf memurudur.
180 lira ihtilâs etti
altı ay önce.
Umutsuz bir gece
hasta, ölen bir dosta verilmiş de olsa
hapiste yatacaktır
devlet parasını ihtilâs eden...

Derince'ye yaklaşıyor tiren.

. . . . . .
. . . . . .

İKİNCİ KİTAP

I

. . . . . .
. . . . . .

Kalabalıktı peron.
Nuri Cemil
banliyö treninde
birinci mevkiye girdi.
Kırmızı kadife vagon bomboştu.
Bu vagonlardan
iki üç tane vardır.
Hepsi ihtiyardır,

eski zamanlardan kalma,
(şükür ki memleketimde artık çabuk eskiyor zamanlar)
yenileri maroken taklidi, muşamba.
Memnundu Nuri Cemil
kadife vagona rastladığından.

Babasız
fakir
hastalıklı geçti Nuri Cemil'in çocukluğu.
Kendinde olmayan hey şeyi kıskanarak
ve ancak
çocukların duyabildikleri
yanık acısı gibi maddî bir imrenme içinde
(fakir doğmuş değil
fakir düşmüş çocukların).
Belki biraz da bundandı
(sonraki yıllarından da dolayı)
bütün ömrünce nefreti fakir olandan
ve saygısı zengin olana:
karanlık bir saygı fakat,
korkak,
gizli,
belli edeceğinden kuşkulu
ve bazan
şahsen şahsına karşı yapılmış bir hakareti
geri çevirmek istiyormuş gibi öfkeyle dolu.

Yağmurlu bir bayram sabahıdır
en müthiş çocukluk hatırası Nuri Cemil'in.
Kapalıçarşı'dan aldıkları elbisenin boyası akmıştı
ve Göztepe'deki büyük konağın torunu
(sekiz yaşında tombul bir çocuk)

kabzası altın işlemeli minicik kılıcıyla
ve yaver üniformasıyla merdivenlerden inip
ağlatmıştı onu.
Şimdi biraz da bu yüzden memnundu Nuri Cemil
kadife vagona rastlayışından.
Çünkü böyle akşam aydınlığında artık
bu havi döküntüsü yumuşak kızıltının gömüldükçe içine
kederli bir zaferle koklayıp eski kadifelerin tenini
daracık omuzlarında duyar
bir hünkâr yaverinin
som sırma püsküllü apoletlerini.

Kadife vagona kavuşmak için
on beş yıl boğuştu Nuri Cemil,
tıpkı kendine benzeyen insanlarla çevrili olarak:
kediye,
kirpiye,
tavuskuşuna
ve bozkırda başları önde dolaşan
bir çakal sürüsüne benzeyen insanların içinde.
Onlarda düşmanlık ikiyüzlüydü,
dostluk
hazırdı ihanete.
Hepsi Nuri Cemil gibi yalnız kendini haklı görüyordu,
yalnız kendini cesur,
yalnız,
kendini bahtsız...
Ve tıpkı onun gibi,
hepsi teker teker,
dehalarının inkâr olunduğuna eminditer
göze gözükmeyen
lânetli kuvvetlerle dolu bir dünyada.

Ve hepsi Nuri Cemil gibi
kafalarının gücünü satarak geçiniyor
ve birbirlerinin yüreğini, etini,
haysiyetini yiyordular.
İnsanın
kendine benzeyen insanlarla boğuşması zor şeydir,
bir öğle sıcağında
bir bataklık manzarası gibi hazin.
Belki bu hüznü duydu Nuri Cemil,
duymadı belki.
Fakat boğuştu on beş yıl
arkadaşsız
yorgun
sarhoş ve uykusuz.
Kerhaneye gidecek parası bile yoktu bazan.
Bazan konuşurdu kendi kendine
bilhassa eski şarkıları dinlerken,
(eski şarkıları dinlerken
çocuklaşırdı çocukluğunda olmadığı kadar):
«Bir hayli kitap yazdık,
bin beş yüz satıldı bazıları.
Bunları okuyanın yarısı kadındı hiç olmazsa,
bu kadınların yarısı gençtir,
bu gençlerin yarısı güzel,
bu güzellerin içinde elbette bir tane vardır ki
beni sevebilir.
O nerde?»
Büyük sarhoşluklarında Nuri Cemil
tıramvayda kadınlara sataşırdı,
bağıra bağıra,
bilhassa erkekli kadınlara,
yahut kederden boğularak

bir başka dünya düşünürdü.
Hüzünlü sarhoş dünyasında onun
insanların üstünde kendisi vardı,
yapayalnız,
insanlara hâkim,
insanlardan uzak,
kibirli, zulmedici, kötümser.
Ve o dünyada da tıpkı bugünkü gibi insanlar ölürler,
kendisi ölmez.
Bir sızılmayan sarhoşluk ki yoktur sonu.
Yaşar yıldızlarla beraber
duymadan büyük karanlığın korkusunu.

Hiçbir kitabı sonuna kadar okumadı Nuri Cemil.
Ve hiçbir kitap için «okumadım» demedi.

Ferdiyetçi, liberal, demokrattı Nuri Cemil
933'e kadar.
«Ferdin mutlak hürriyetinde»ydi ümit
fırlayabilmek için yukarı.
935'e kadar
hükümete muhalifti Nuri Cemil
demokrat değil diye.
935'de bir bahar ikindisiydi,
Nuri Cemil bir derginin yazı odasında,
(polis müdürlüğü, şantaj ve Entelijans Servisle ilgili bir derginin,
ve Nuri Cemil bunu hayal meyal seziyordu)
935'de bir bahar ikindisiydi,
Nuri Cemil odanın çatlak camına baktı :
parlıyordu cam,
ve camın üstünde tıraşı uzun, aç bir adam
yüzünde bir kırbaç yeri gibi camın çatlağı,

bu kendisiydi.
935'de bir bahar ikindisiydi,
Turancı gençler odayı bastılar.
Nuri Cemil dayak yiyecekti az daha,
«aşırı demokrat» diye.
Halbuki yemek yemek istiyordu çatlak camın üstündeki,
öyle acıkmıştı ki karnı...
Bir yerlere erişmek için boğuşmak on beş yıl,
sonra yıkılmak böyle güneşli bir bahar ikindisinde...
Nuri Cemil yeni bir hamle için kuvveti buldu kendisinde,
(bu onun tarifidir)
eski bir şapka gibi bıraktı demokratlığı,
(bu tarif de onun)
ve Rıfat Beyle oğullarının emrine girdi.
Onlar gazete patronlarıydı.
En çok satıyordular.
Yirmi dört saatte bir ilim şöhreti yaratıyordular.
Ve gaz ve değirmen işleri, Krupp fabrikası, ve en çok veren
büyük elçiliklerle ilgiliydiler.
Bunu biliyordu Nuri Cemil
(fakat bu tarif onun değil).

Şimdi Nuri Cemil'in
(bir gece eşiğinde sızdığı)
İş Bankası'nda hesabı carisi var.
Şimdi evlidir.
Daha az sarhoş,
daha çok meşhur.
Şimdi bizde en âlim düşmanıdır demokrasinin.

Ve muhaliftir hükümete :
totaliter cepheye girmediğinden.

. . . . . .
. . . . . .

VII

Gün ağarıyordu.
Muazzam
buzlu bir cam gibiydi gökyüzü.
Ve bozkır kupkuru ve kaskatıydı.
Kireç, kil ve kaya tuzu.
Ve geniş dalgalarla donmuş tepeler.
Hızla artan bir rüzgâr gibi aydınlık
sürdü bozkırın üstüne bulutları
kırmızı
mavi
sarı.
Her seferinde zaten
güneş batarken ve doğarken
gelirler bozkırın üstüne
başka dünyalar gibi bulutlar...

Güneş çabucak yükseldi yarım mızrak boyu,
bozkır ortaya çıktı büsbütün :
bir iklim yeni doğmuş bir seyyareden
aydaki vadilerin kederli susuzluğu,
ne bir dam
ne bir tekerlek izi
ne de o mutlu çağırışı insan eline uzanan bir yemişin,
hayvansız ve otsuz
sonsuz yalnızlığı hiçbir şey vermek istemeyişin.

Baktıkça bu küstah toprağa insan
kendi soyunun ilk kavga narasını duyuyordu yüreğinde,
bir kayanın altında kesmek onun yolunu
ve hep birlikte çığlıklarla üzerine saldırıp
bir mamutu yener gibi yenmek onu.

Yukarda dağıldı bulutlar.
Haydarpaşa'dan 15.45'de kalkan katar
ufacık fakat cesur bir oyuncak gibi geçiyor bozkırı.

Nihayet bir adam göründü.
Bir başına, üzerinde bir eşeğin.

Bir köy göründü nihayet
(ağaçsız ve penceresiz)
toprak ve tezekten ibaret.

Bir kız çocuğu çıktı yerin içinden.
Bakımsız, fakat sıhhatli bir kedi yavrusu gibi şirin ve pisti.
Boyundan büyük bir testiyi yüklenmişti.
Baktı tirenin arkasından.
Yuvarlacık burnuyla kokladı havayı.
Güldü.
Yanakları çukur çukur oldular.
Babası yoktu Zehra kızın,
neden yoktu?
Belki bir yerlere gidip dönmemişti bir daha.
Belki de dönecekti.
Kimbilir
belki bugün ikindi üzeri
bozkırın içinden çıkagelir.
Anası henüz uyanmamıştı Zehra kızın.

Ama belkisi, kimbiliri yok,
ama muhakkak
o bir daha uyanmayacak.
Çarşafsız, simsiyah yorganın altında çırılçıplak yatıyor
arasında sevinçle sıçrayan pirelerin,
kaskatı
upuzun.
Ve bozkırda gülüyor beş yaşındaki Zehra kız
ölünün koynundan çıktığı halde farkında olmayacak kadar
dünyadan habersiz,
ve dünyadan dehşetli haberli :
boyundan büyük testiyi taşıyacak
ve tirenin arkasından bahtiyar bakıp
ve koklayıp bozkırı
gülecek kadar.

Tiren yaklaşıyordu ki Etimesut'a
birdenbire telsiz istasyonunun antenleri
solda çıplak tepelerin arasından
(fırlıyormuş gibi yukarı, atlıyormuş gibi ileri)
telleri ve potrelleriyle yükseldiler.
Onlar bu kibirli, kısır toprağın ortasında
insan soyunun emeği, aklı ve ümidi gibi güzeldiler.

Etimesut'da durdu tiren.
Etimesut bir numune köyüdür galiba.
Ve bundan dolayı
numune mekteplerinden kanaviçe örneklerine kadar
bütün numune örnek ve modeller gibi yalancı ve ölüydü.
Muharrir mahkûm Halil'in böyle düşünmesine rağmen
tesviyeci mahkûm Fuat beğendi Etimesut'u.

ÜÇÜNCÜ KITAP

II

Hamdi
Çerkeş'in Kabak Köyü'nde
336'da dünyaya geldi.
Tuzladılar.
Yumuşaktı.
Sevindiler oğlan olduğuna.
Kırkı çıkmadan
buğdayın dibinden güneşe baktı.
Öğrendi toprakta yatmasını.

Ev karanlık
toprak güzeldi.

Çiçek çıkardı 337'de,
ellerini bağladılar.
Ve 1339'a kadar
dolaştı dünyadaki 36 haneyi
4 sokağı.
Hayvanları ve yağmuru sevdi.
Helva yalnız bayramları pişiyordu.
Ağlamadı artık Hamdi
dayak yerken babasından anası.

Fırtınalı bir kış oldu
1925'e girerken
(eski tarih 1340).
Öküzün bir teki öldü.
Babası gitti askere.
Çok rahmet yağdı.
Çok çok kabak yediler.

Jandarmalar geldi,
«martinleri» vardı.
Bir karakuş dadandı köydeki civcivlere.

926'da beş yaşındaydı.
Bir kötürüm keçiyi emanet ettiler.
Keçiyle kırlara gittiler.
Bir türlü tutamadı bulutları Hamdi.
Rastlamadı kurda.
Tanıdı otları Hamdi.
Çok çok bulgur yenildi.

Kurak gitti havalar 27'de.
Yarıldı toprak.
Ekin tane almadı.
Uğultular geldi yerden.
Aynı yılın ortasında
babası döndü askerden.
Çok az kabak yediler.

Hamdi
zıpka ve mintan giydi.
Sünnet oldu (1928).

929'da indi Çerkeş pazarına :
kendisi babasının kucağında, eşekte,
arkada, yerde anası.
Pazarda meyvalar;
ayna, çakı, bıçak.
Çok rahmet yağdı o yıl.
Çok tarhana içildi.
Çok bol oldu kabak.
Ve yine o yıl
tavuğun ardına elini sokup
çıkardı yumurtayı,
tavuk ölmedi.

Fırtınalı bir kış oldu
1930'da.
Tahsildarı gördü :
atı vardı
heybesi vardı
bıyıkları yoktu.

Ertesi yıl, kızlarla beraber
davar dölü güttüler.
Hamdi
çorap ve çarık giydi :
(1931 Birinciteşrin 7).

932'de kızlar
sırtüstü yatırıp
el attılar uçkuruna.
Bağırdı.
Kızların memeleri vardı.

Fırtınalı bir kış oldu
1933'e girerken.
Dondu Meral Çayı.
O kış ilk defa gitti balığa.
Merkebe odun sardı.
Canavara rastladılar.
Bir samanlık yandı köyde.
Babası başladı ortakçılığa.
Memelerinden başka şeyleri de vardı kızların.

34'de soyadı aldılar ŞENTÜRK diye.
Babası yalnız devlet işlerinde kullandı bunu,
anası hiç kullanmadı.
Fakat Hamdi
bu adı sevdi.

Hamdi Şentürk on üç yaşındaydı.
Sapanın tutağını emanet ettiler.
Ve öküzlerle Hamdi
toprakta iki çizgi gelip gittiler.

O gece gizliden tütün içti.
Dayak yedi babasından.
Ve ertesi gün
bir kız yatırdı samanlıkta.
Su dökündü.

35'de kurak gitti havalar.
Ne tepeler yeşerdi
ne ekin tane aldı.
Bir kız kaçırdılar köyden.
Merkep öldü.
Kesekli olmadı herk.
Babası dövdü anasını bayıltıncaya kadar.
O yıl ilk defa Hamdi, gitti namaza.

36'da anası öldü.
Komşular kazdı kabri.
Gördü ağladığını babasının :
yaşlar inceden ince
kara sakalına dökülüyordu.
Uyumadı.
Cigara içecekti az daha babasının karşısında.
O yıl çok yağmur yağdı.
Bol bol kabak yediler.

Herk kesekli oldu 37'de.
Kabardı toprak.
İlk defa Çerkeş'de karpuz yedi.
Düşündü zengin olmayı :
«Yüz liram olsa,» dedi.

Evlendi
(1938).
Kavga çıktı dağ yüzünden Türbellilerle.
Karanlıkta silâh attı iki taraf.
Vergi bakayaya kaldı.
Yüzük oynadı gençler odasında.

Fırtınalı bir kış oldu ertesi yıl.
Aynı yılın teşrininde
üç arkadaş Zonguldak'a indiler.
Şurdan şu tarafa tut
bütün deniz.
Girdi ocağa.
Kânununda aynı yılın,
bir sabahtı,
Şentürk'ü kömürün altından çıkardılar.
kan içinde yüzü gözü,
elleri simsiyahtı.
Bir beyaz karyolada
hayata veda etti
(1939).

Rahmetli Hamdi Şentürk'ün bir oğlu doğdu
(1940).
Tuzladılar.
Ahmet koydular adını :
Hamdi oğlu Ahmet Şentürk.

. . . . . .
. . . . . .

DÖRDÜNCÜ KİTAP

II

Ne güzel şehirleri var Anadolu'mun benim
Akdeniz kıyısında
Küçüktürler,
portakal gibi güneşlidirler
diri balık gibi pırıltılı
ve renklidirler acı zakkum gibi.

«Üç nokta» şehri 45 bin nüfusludur :
Giritliler, Araplar, yerli Türker.

Evlerin çoğu ahşap
(Rumlardan kalanlar en güzelleri)
yeniler beton, kübik,
ve hepsi akar sularla ışıltılı bahçeler içinde.
Ve iki parkı, iki gazinosu
bir «Şehir Kulübü» ve bir «Askerî Mahfil»,
(şehirde bir piyade alayı var).
Bir sinema, iki hastane
(memleket ve askerî).
Köy Enstitüsü, Lise,
Kız Akşam Sanat Okulu.
Elektrik.
4 çeltik, 3 tane un, 2 susam fabrikası.
Soğuk hava deposu : 2.
Hal : 2 —
— sebze ve etle balık.
Ticaret ve Sanayi Odası ve bankalar :
Osmanlı, Ziraat, İş.
Ve Zahire Borsası.
Vilâyette arpa, buğday ve yulaf 100 milyon kilo istihsal ediir,
mısır — 10 milyon,
pirinç — 15,
akdarı, fasulya — 10,
susam — 100 milyon.
Sonra mandalina, portakal, muz,
turunç, limon.
Domates, biber, bilhassa enginar,
karnıbahar ve patlıcan...
Balıklar :
barbunya, çipura, mercan...

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Şehre bir çeyrek mesafede, sabaha karşı
yürükler yıktılar develerini
Develer kısa tüylü ve yüksektiler
ve kara kıl çuvallar buğdayla dolu.
Homurtular oldu
ve uzun boyunlarda bakır çanlar inceli kalınlı seslenip sustular.
Hemen otlamaya başladı eşek.
Yürükler indirdiler çuvalları,
batmış gemileri boşaltır gibiydiler.
Yürükler bir kat daha geniş ve iriydiler
alaca karanlıkta ve çökmüş develerin arasında.

Güneş doğarken at arabalarıyla köylüler geçti Yürüklerin
yanından,
onlar da şehre buğday götürüyorlardı
ve belki de susam.
İsteksizce selâmlaştılar.
«Pis, kıllı yürük,» — diye söylendi köylüler
ve saklattılar kırbaçlarını.
«— De ha, kaypak türk,»» —
— diye homurdandı kumral sakallı yürük.
Ve solundaki tastik etti :
«— Köyün türkü olmaktansa
dağın yürüklüğü yektir.»

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Zahire Borsası iki kat, kübik, beton.
Merdivenleri çık : camekân
gir kapısından : salon :
tahta parmaklıkla bölünmüş ortadan :

en dipte Borsa Komiserliği,
ilerde ayrı ayrı masalar, iskemleleriyle ve parmaklığa yakın
ve tahta sıralar öbür tarafta.
Bitişikte odaları Toprak Mahsulleri Ofisi'nin.

Borsa Komiseri ve memurları mevkilerindeydiler.
Koyunzade Şerif Bey girdi salona :
yanında ortanca oğlu ve iki kâtip,
arkasında simsarı ve yirmiden fazla köylüyle yürük,
ve mendiller ve kese kâatlarında hububat numuneleri...
Tahta sıraların başında, ayakta kaldı köylülerle yürükler,
haşin, esmer elleri kuşaklarının üstünde kavuşmuş
ve kuşkulu başlarını salıverdiler göğüslerine,
bıyıklarının altında dudakları kıpırdıyor,
alınlarında keder,
cenaze namazına durmuş gibiydiler...

Koyunzade Şerif Bey iltifat etti Borsa Komiserine
ve oturdu ilerdeki ayrı ayrı masalardan birine
en sağdakine, kendine ait olana
oğluyla beraber...
Numuneler konuldu masanın üzerine,
ve tescil edildi hububat Şerif Bey adına.
Kır saçlıydı Koyunzade Şerif Bey.
Elli, elli beşinde vardı.
Geniş omuzlarının üstünde güzel erkek kafasıyla
insanın yüzüne emrederek bakardı.
Koyunzadeler asildiler kökten
çok eskiden şehre inmiş Yürük beylerindendiler.
Altmış bin dönümdü toprakları
ve onlarındı çeltik fabrikalarından biri.

Üç oğlu üç kızı var Şerif Beyin.
Kızlar çirkindiler birbirinden
oğlanlar birbirinden güzel.
Malların mülkiyeti babanındır.
Şerif Bey ölürse büyük oğlu geçecek yerine
ve mülkiyet devam edecek bölüşülmeden.
Damatların biri ziraat mühendisi, biri hâkim.
Büyük kız evli değil.
Ölen annenin yerine geçti.
Uzun boylu, kemikli, esmer.
İpince dudakları bir kerre bile gülmemiştir.
Hizmetçileri odunla döver
(babasının ırgatları dövdüğü gibi).
Ve geceleri kapanıp odasına
Alfret dö Müse'yi okur ağlayaraktan.
Şerif Bey bile kendinden yaşlıymış gibi kızını sayar.
Bütün aile gayet şık giyinirler :
İngiliz modası takibedilir konakta
fakat politikada ırkçı ve Alamancıdırlar.
Alamanya'yla iş yapıyorlar Meşrutiyetten beri.

Hüseyin Yavuz girdi Borsa salonuna :
köylüleri, yürükleri, numuneleri ve simsarıyla beraber.
Köylüler köylülerin, yürükler yürüklerin yanında kaldı.
Selâm verdi komisere Hüseyin Yavuz
ve Şerif Beye : «— Merhaba beyzadem,» — dedi
ve oturdu ayrı ayrı masalardan üçüncüsüne
kendine ait olana.
Tescil muamelesi yapıldı.

Erzurumlu ülemadan Ayetullah Efendi
bembeyaz sarığı, heybesi ve simsiyah sakalıyla

ihtiyar-ı gurbet edip memleketinden
gelir bu Akdeniz şehrine 1315'de (1899).
Ve kurtarır keskin nefesiyle ervah-ı habisenin tasallutundan
yerli, dul bir kadını.
Evlenirler
kadının portakal bahçeleri ve 20 bin dönüm toprağıyla beraber.
İşte bu evlenmenin verimidir Hüseyin Yavuz.
Babasıyla anası rahmet-i rahmana kavuştu çoktan
fakat toprakla portakal bahçeleri
çoğalıp canlandılar yıldan yıla.

Çok zayıf ve çok uzun Hüseyin Yavuz,
kambur biraz,
gözleri patlak
kulakları büyük
saçı seyrek.
İstanbul'da Kolej'de okur bir kızı var :
güzel mi güzel, bebek mi bebek.
Her yıl kendi eliyle mektebe götürür kızını
ve tatillerde kendisi gidip getirir.
Düşünür bazan :
kızı ölürse kendi de intihar eder, yaşamaz.
Ve bu ihtimal aklına gelir gelmez
kapanıp odasına günlerce, gecelerce içer,
ayyaştır zaten.

Karısı 45 yaşlarında, kısa boylu, tıknaz,
başörtülü ve mantolu
ve banka müdürü Fevzi Beyin metresidir.
Avrupa'ya talebe yollar Hüseyin Yavuz kendi cebinden,
fakat saklar bunu,
sorulsa inkâr eder :

«İyilik de, kötülük de gizli yapılmalı».

Politikaya meraklıdır.
Ve seferberlikte İngiliz'e esir düştüğünden
Alaman dostudur.
Ve Amerika'yı sever :
«— Bir düşün, milyarder olmak ne demek,
mil-yar-der.
Petrol kıralı, demir kıralı, kömür kıralı
hepsi Amerikalı.
Herifler bir tutsa bizi ihya oluruz.»
Harpten önce Amerika'ya susam ihraç ederdi Yavuz...

Mustafa Şen geldi, yerleşti ikinci masaya,
arasına Koyunzade Şerif Beyle Hüseyin Yavuz'un.
Mustafa Şen kırmızı saçlı minimini bir adamdı
yalnız burnu inanılmayarak kadar uzun.
Çilli, beyaz elleri durmadan kımıldanıyor
ve boyuna kırpıyor renksiz kirpiklerini.
Yıllarca memurluk etmiş
ve biriktirmiş ilk sermayesini rüşvet alıp vermeye vasıtalık
ederek.
Babası Suriyelidir, anası Burdurlu
ve kendisinin piç olduğu söylenir.

İstanbul'da büyük bir yazıhanesi var Mustafa Şen'in
ortaktır Rum ve Ermeni ihracatçılarla
(Yahudilerden ayrıldı
Alamanya'yla 41 - Haziran anlaşmasından sonra).
Gayet güzel saz çalar Mustafa Şen
süzme bal gibi tatlı ve yapışkandır sesi,
ve kumarbazdır.

Mustafa Şen akıl hocasıdır «ağaların»,
Koyunzade Şerif Beyin bile.
«Ofis inhisarı» kuruldu kurulalı
Mustafa kaçak buğday satıyor Rodos'a, İtalyanlara
ve çimentoyla kalay getiriyor ordan.
Vali
biliyor meseleyi
fakat göz yumuyor şehre kalay ve çimento girsin diye...

Ali Çâviş geldi salona
ve masasına oturmadan önce konuştu Mustafa Şen'le :
«— Şu, ofisçinin işini düşündün mü, Mustafa Bey?»
«— Düşündüm ağa.»
«— Ne düşündün?»
«— Düşündüğüm şu :
sen ofisçiyi alıp D...'ye götüreceksin,
bir hafta kalacaksınız orda,
alıp getireceksin,
ötesini bana bırak.
Anladın mı?»
«— Anladım.»
Güldü Ali Çâviş :
bembeyaz dişlerle bölündü yağlı, pörsük bir karanlık :
zebellâ gibi zenciydi Ali Çâviş.
Trablusgarp'dan gelmeydi.
Altmış beş yaşlarında var.
Okuması, yazması yok.
Korsanlık, kaçakçılık ve eşkiyalık etmiş
seferberliğin sonuna kadar.
Ve Cumhuriyette açmış ilk yazıhanesinin kapılarını.
Şimdi Maliyeye vergi ödendiği sıralarda
kâtipleri heybeyle taşırlar emlâk ve arazisinin tapularını.

Beyaz kadınlara dehşetli meraklıdır
bilhassa şişmanlarına ve kumrallarına,
mavi gözlüleri sevmez,
uğursuz sayar bütün mavi gözlü insanları zaten.
Sakızlı bir Rum kızıydı birinci karısı,
kolları, elleri tombul tombul,
parmak çukurlarına fındık koy, durur.
Balkan Harbi sırasında kayboldu,
kaçtı, dediler,
öldürülmüş olması da ihtimal içinde
belki kocası, belki yerli Rumlar tarafından.
İkinci karısını Elmalı köylüklerinden kaçırdı Ali Çâviş.
Şeftali gibi bir Türk kızı.
Bir oğlan doğurdu :
kâat gibi beyaz,
ve öldü kadıncağız.
Alamanya'da hukuk tahsil etti oğlan,
şimdi ticaret yapıyor
babasına ortak,
fakat yalnız ticarette değil,
yatağında da üvey anasının,
(halbuki yeni evlidir kendisi
vallilerden birinin kızıyla).
Kerhaneden alınmıştır Ali Çâviş'in üçüncü karısı,
geniş, beyaz kalçaları taş gibi
ve simsiyah kirpiklerinin gölgesi baygın elâ gözlerinde
ve sarı altın bilezikler :
yumuk bileklerinden dirseklerine kadar.

Bir gün Ali Çâviş'e oğlunun işini ima ettiler.
Hiç de Othello gibi kıskanç değildi Çâviş,
kalın mor dudaklarını yaladı sipsivri pembe zenci diliyle :

«— Malum,» — dedi, — «maalum,
ortağımdır oğlum,
ihtiyar babasına her işte yardıma mecbur
ve hem de yabancıya muhtacetmez analığını
ve hem de masraf iner yarı yarıya,
genç karının masrafı çok olur.»

Başı açıktı Ali Çâviş'in,
şapka giymez,
ve şalvarı yamalıydı.

Giritli Cemil Bey girdi Borsa salonuna.
Uzun kıvırcık saçlı, sivri sakallıydı Cemil Bey,
çenesindeki yara yerini saklıyordu sakalı.
Gözleri kuş gözüne benziyordu :
yuvarlak
ve hemen hemen akları yok gibi.
Cemil Bey tatlı Girit şivesiyle korkunç dedikodular yapar
katardı ortalığı birbirine.
Validen tahsildarına
Koyunzadelerden mahalle bakkalına kadar
bütün bildikleri hakkında mahrem dosyalar tutardı :
aylık vukuatlarını kaydeden muntazam dosyalar.

Cemil Beyin un ve çeltik fabrikası vardı
ve idare meclisi reisiydi Giritliler Şirketi'nin.

Zahire Borsası'nın salonu doldu ağız ağıza :
parmaklığın bu yanında, masalarında «ağalar»,
vilâyetin beş büyük efendisi,
kâtipleri ve simsarları,
ve masadan masaya birbiriyle şakalaşır

ve kaşlarının altında düşmandılar birbirine.
Parmaklığın ötesinde yürüklerle köylüler,
hâlâ ayaktaydı çoğu...
Mırıl mırıl bir şeyler konuşuluyor
fakat o kadar çok insan mırıdıyor ki
uğulduyor salon.
Koyunzade Şerif Bey bağırdı o tarafa :
«— De ha, susun be,
kafamızı şişirdiniz.»

Sustular
ve salonda ses kalmadı Ali Çâviş'in çocuk, zenci kahkahası
ve komiserliğin daktilo tıkırtısından başka.
Her şey hazır.
Toprak Mahsulleri Ofisi şefinin gelmesi bekleniyor.

Bitişikte Toprak Ofis'de, Ofis şefi Kemal Bey
köylü Ahmet'le konuşuyordu.
Kurumuş ceviz içi gibiydi köylünün yüzü
ve kederle boyuna gülüyor gibiydi.
Delikanlıydı Kemal
ve ilk memuriyetiydi bu.

Kararnamesi mucibince Koordinasyon Heyeti'nin
hububatın yüzde otuzundan yüzde yetmiş beşine kadar
(istihsalin miktarına göre :
% 30 - 50 - 75.)
Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satılıyordu.
Geri kalan miktar istenilirse satılmayabilir,
ama satılırsa yine Toprak Ofis'e.
Köylüler ve yürükler yüzdelerini Ofis'e sattıktan sonra
geri kalanı «ağalarına» götürüyorlardı,

ve «ağalar» Borsa kanalıyla devrediyordu bunu Ofis'e
ve bu, çileden çıkarıyordu Kemal Beyi.
İşte yine bu işi konuşuyordu köylüyle Kemal :
«— Yüzde otuzunu Ofis'e verdin,
mecburî.»
«— Verdik beyim, mecburî.»
«— Kaldı yüzde yetmiş.»
«— Kaldı.»
«— Onu Ofis'e getirip satmazsın.»
«— Satmam.»
«— Kime götüreceksin?»
«— Koyunzadelere.»
«— Ama Koyunzade de onu getirip bize satacak
başka yere satamaz,
mecburî.»
«— Sana satacak, beyim, mecburî.»
«— Bana değil, Ofis'e.»
«— Ofis'e.»
«— Öyleyse niye Koyunzade'ye götüreceksin,
herife yüzde iki komisyon da vereceksin sırtından,
simsara da yüzde bir,
ölçek hesabını da kat,
kantar dalaveresi de ayrı.»
Köylü güldü;
sonra çekinerek
sonra cesaretle konuştu :
«— İş kantarda ya,
noksan çekiyor sizin kantar.»
Kemal Bey baktı köylünün yüzüne :
«— Demek noksanlık onlarınkinde değil
bizimkinde.
Yüzde otuz alırken de mi eksik yazıyoruz?»

«— Yok, o zaman fazla.
Hükümetsiniz, beyim,
hükümet zarara sokar mı kendi kendini?»
Kemal güldü :
«— Demek bizim kantar...»
Boynunu büktü köylü ve kumazca fısıldadı :
«— Bozuk.»
«— Kim demiş?»
«— Herkesin dediği,
kılı yürüklerin bile.»
«— Sen kantardan, yazıdan anlar mısın?»
«— Anlamam.»
«— Yürükler anlar mı?»
«— Ne gezer,
Allahın çobanı herifler.»
«— Öyleyse kantardan, yazıdan anlayan kim?»
«— Ağalar :
Mustafa Bey, Ali Çâviş, Koyunzade Şerif Bey,
ağalar tekmil.
Onlar kantardan da, yazıdan da anlar...»
Kıpkırmızı oldu Kemal :
«— Demek bu propaganda onların başı altından çıkıyor.
Eşşşoğlu eşekler.
Umum Müdürlüğe yazacağım.»
Köylü ürktü,
şaşkın, baktı yüzüne Kemal'in.
İlk defa duyuyordu bir hükümet adamının ağalara sövdüğünü.
Kemal sordu :
«— Koyunzade'ye borcun var mı senin?»
Köylü tereddüt etti cevap vermeden önce.
«— Söylesene var mı?»
«— Var, iki yüz banknot kadar.»

«— Ziraat Bankası'ndan niye almadın?»
«— Bankadan ağa alır, dağıtır bize.»
«— Faiz ne vereceksin?»
«— Yüz bankonota on bankonot, demek, iki yüz yirmi.
Ağanın çeltik tarlasında da çalıştık biraz.»
«— Para aldın mı?»
«— Buncacık işe para mı alınır?
O da, hükümete işimiz düşerse parasız görüverir.»
«— Niye deyyuslara başvuruyorsun?
Kendi işini kendin görsen ya hükümette...»
Şaşkınlığı gitgide artıyordu köylünün :
«Deli mi, yoksa hepten cahil mi bu tüysüz oğlan?» —
— diye düşünüyordu bir yandan,
bir yandan da tuhaf bir üzüntü düşüyordu içine :
«Bunu burda komazlar, atarlar,» — diye düşünüyordu, —
«Vali tutsa bile ağalar tel çekip attırır.»

«— İşimiz ufak olursa kendimiz görürüz,
lâkin iş büyüdü mü ağaların eline yapışırız.»
«— Iyi haltedersiniz.»
Kemal Bey öfkeyle kalktı masadan :
«— Demek yüzde yetmişi Ofis'e satmıyorsun?»
Köylü ses çıkarmadı.
«— Yoksa Koyunzade'ye götürdün mü?»
«— Götürdüm.»
«— Öyleyse gel bak şimdi onları satacak bana,
mecburî...»
«— Mecburî...»
«— Senin yüzde iki de herifin cebine girecek ama.»
«— Girecek.»
Kemal güldü :
«— Bu da mı mecburî?»
Köylü güldü :
«— Mecburî...»

III

«Üç nokta» vilâyetine komşudur D... vilâyeti.
D... şehri merkezidir D... vilâyetinin..

D... şehri dere içindedir,
etrafta çepeçevre çorak tepeler,
şehrin dolayları bağlık, bahçelik.
Baygın kokulu ve pekmez gibi ağır bir şarabı var bağların,
bir yudum iç
dudakta yapışkanlığı
ve karnında değil
yüreğinde alevi günlerce kalır.
Bir şişe iç
alışkın değilsen eğer çarpar yıldırım gibi
ve yıkılırsın.
Ve bir kerre alıştın mıydı
duramazsın gece gündüz içmeden,
başın mavi bir dumanda altın bir güneş gibi yüzer,
tutar bütün mafsallarını tembellik,
şişer göbek,
ve karın koynundan kovar seni :
erkeklik alâmetleri elveda...

D... şehri yalnız dokumacılıkla geçinir
(şarabı olduğu yerde tüketiyor erkekleri, ihracedilemiyor).
Her evde tezgâhlar vardır,
yalnız kadınlar dokur ve dokuturlar,
tezgâhlar mülkiyetindedir kadınların.

Şehrin iriyarı
ve ablak yüzlü, elma yanaklı kadınları
«Ana şahlık» ailesini kurmuş gibidirler yeniden :
dehşetli zamparadırlar.
Ve kerhanesi olmayan şehirdir.

İşte buna inanmıyordu Ofis şefi Kemal :
«— Öyle şey olur mu canım?»
Güldü Ali Çâviş gözlerinin akını devire devire :
«— Olmaz olur mu?»
Benim üçüncü karı da oralıdır.»
«— Demek ki istediğin kapıyı çal...»
«— Amma ve lâkin, karı da seni beğenecek.»
«— Alay etme Ali Ağa, böyle şey olmaz...»
Zenci uzattı uzun parmaklı simsiyah elini :
«— Bahse girelim ya Kemal Bey,
elini ver...»
Elini vermedi Kemal :
«— Ne olacak? Nasıl bahis?»
«— D...'ye gideriz,
benim dediğim doğruysa ziyafet parası senden,
yalansa, benden.»
«— Peki, kadınlar kaç para alıyorlar?»
«— Orospu mu bunlar para alacak?
Yalnız yemek içmek masrafı görürler...»

Ve Ali Çâviş tutarak sözünü Mustafa Şen'in
Ofisciyi D... şehrine götürdü.
Ikindiyin indiler otobüsten
ve hemen o gece Kemal Bey :
alt katta hâlâ çalışan iki el tezgâhına hayretle bakıp
ve döşemesi, duvarı, sedir halılarla döşenmiş
ve şahane, ceviz karyolalı bir odada
ve iki çocuk anası bir esmer güzeliyle bahsi kaybetti.

Harikulade ut çalıyordu kadın
ve farkına vardı Kemal :
beş altı yaşındaki çocuklar birbirine benzemiyordu hiç.
Kadının kocasıyla da tanıştılar,
al yanaklı ve kocaman göbekli, nekre bir adamdı,
sofrada bir bardak şarap içip gitti.

Kemal bahsi kaybetti,
fakat yine Ali Çâviş çekti masrafı.
Bir hafta ayrı ayrı evlerde kaldılar.
Ve döndükleri zaman Ali Çâviş Ofis'e bırakıp Kemal Beyi
koştu Mustafa Şen'in yazıhanesine.
Çilli ellerini oğuşturdu Mustafa Şen :
«— Bu iş de bitti,» — dedi Ali Çâviş'e, «— bu iş de bitti.
Ofisci aksilik çıkarmaz artık...»

Fakat yanıldı Mustafa Şen,
bitmedi «bu iş».
Bir hafta sonra pirinç teklif etti Ofis'e Giritliler Şirketi
40 kuruştan,
(pirinç satışı serbestti henüz) 35 verdi Kemal Bey.
Girdi araya Ali Çâviş,
faydasız.
Koyunzade satmak istedi kendi çürümüş pirincini Ofis'e
35'den.
Kemal Bey almadı.
Tavassut etti Banka Müdürü,
olmadı.
Polis Müdürü girdi araya,
faydasız.
Ve buna rağmen bir sabah
oldu bittiye başvurup

Koyunzade yıktırdı pirinç çuvallarını önüne Ofis ambarının.
Aldırmadı Kemal Bey.
Öğleye doğru vilâyetten telefon ettiler Kemal Beye :
Parti Müfettişi derhal sizi görmek istiyor, diye.
«— Hemen gelemem, akşamüstü uğrarım, çok işim var,»—dedi.
Ve yarım saat geçti geçmedi
Ofis'e geldi alayın iaşe subayı,
hemşerisiydi Kemal Beyin,
uzun bir lakırdı kalabalığıyla götürdü Kemal'i Partiye...

Alçıdan dökülmüş gibi beyaz ve koftu Parti Müfettişi'nin yüzü
ve çenesi iki kat.
Folklora meraklıydı,
toplardı halk türkülerini posta pulu biriktirir gibi.

Kemal Bey odaya girdiği zaman
geniş sırtı kapıya dönüktü Müfettişin,
pencere camında trampet çalıyordu kalın parmaklarıyla.
Dönüp bakmadı,
çalgısına devam etti.
Bir müddet ayakta bekledi Kemal,
sonra oturdu koltuklardan birine
bilhassa gürültü ederek.
Hızla döndü Müfettiş,
yürüdü Kemal'in üzerine :
«— Çağrılınca niye gelmezsiniz?»
Ayağa kalktı Kemal :
«— Müstacel işim vardı, efendim.»
«— Sen serkeş bir gence benziyorsun.
Halka müşkülât çıkarın diye mi Ofis'i kurdu devlet?»
«— Benim, halka müşkülât çıkardığım yok, efendim.»
Alabildiğine açtı soluk mavi gözlerini Müfettiş :

«— Halka müşkülât çıkardığınız yok da,
memleket eşrafına saygınız var mı?
Meclis-i Umumî azası ne demek bilir misiniz?»
«— Bilirim, efendim.»
«— Yalan,
hiçbir şey bilmiyorsun?
Koyunzade Şerif Beyin neden pirincini almadın?
Rüşvet vermiyor diye mi?»
«— Ben rüşvet yemem.
Koyunzade'nin pirinci bütün çürümüş.
Alırsam mesul olurum ve hazine zarar görür.»
«— Size mi kaldı hazineyi düşünmek?
Biz neciyiz?
Biz hazineyi düşünmüyoruz, öyle mi?
Haydi, gidiniz,
pirinci alınız hemen
35 kuruştan.
Sizin ambarın önüne kadar getirmiş zaten.
Bu kadar da hüsnü niyeti var adamcağızın.
Müstahsile müşkülât çıkarma, oğlum.
Millî serveti korumak ödevimizdir.
Kolaylık göstermeliyiz Cumhuriyet ekonomisine.
Anladınız mı, evlâdım?
Kırtasiyecilikle değil,
halka yardım ederek kendini göster.
Altı umdemizden birisi halkçılıktır.
Haydi, oğlum,
mahcup etme beni,
Şerif Beye söz verdim.»
Kemal ezildi, büzüldü
ve inadederek değil, âdeta yalvararak konuştu :
«— Yapamam, beyim, mesul olurum...»

Müfettiş tiksintiyle baktı Kemal'in elâ gözlerinin içine :
«— Giritliler'den almak isterken mesuliyet düşünmedin mi?»
«— Onların malı çürük değildi, efendim,
kırıktı biraz,
35 verdim.»
Müfettiş kısa kollarını kaldırdı havaya :
«— Giritli şirketin pis, kırık pirincine 35 veriliyor,
fakat beğenilmiyor bir öz Türk'ün malı.
Sonra bu buhranlı yıllarda biz uğraşıp duralım,
parti, hükümet, meclis,
Türk vatanında Türk'ü hâkim kılacağız diye!»
Müfettiş kollarını indirdi,
sustu.
Dolaştı biraz.
Durdu penrerenin önünde
tekrar trampet çaldı.
Döndü ve tekrar Kemal'in karşısına dikilip
eğildi delikanlıya doğru
ve sordu tokatlıyormuş gibi :
«— Sen nerelisin?»
«— Akşehirli.»
«— Yalan,
Akşehirliler Türktür ve merttirler.
Siz düşmanlık ediyorsunuz Türk ırkına.
Bana bak delikanlı, bana,
(iki parmağını uzattı Kemal'in yüzüne doğru)
ben adamın gözünü çıkarırım.
benim kim olduğumu biliyor musun?»
Kana batmış gibi kızardı ince uzun yüzü Kemal'in,
omuzlarıyla kolları titremeye başladılar
ve isyan eden çaresiz bir çocuk gibi boşandı hıçkırıklarla.
Kendini tutmaya çalışıyor

fakat ara vermeden geliyordu hıçkırıklar
ve yağmur gibi iniyordu esmer yanaklarına gözyaşları.
Nihayet haykırabildi bir solukta :
«— Almayacağım
Koyunzade'nin pirincini almayacağım
almayacağım...»
Ve kapattı yüzünü elleriyle
geri geri çekildi, adım adım,
döndü,
ve başı önde, fırladı odadan.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

O gece Kemal uyumadı sabaha kadar :
haksızlığa isyan ve işten atılmak korkusu.
Gecenin ilk saatlerinde isyanıydı üste çıkan
fakat sabaha karşı korkusu geçti öne.
Ve saat sekizde Ofis'de masasına oturduğu zaman
Kemal Bey yenilmişti büsbütün :
«Sen enayinin birisin,
sen eşşoğlu eşeksin,» diyordu kendi kendine.
Ve Ankara'dan telgraf gelecek diye bekledi :
«Derhal istifa ediniz.»
Ve telefon çalacak diye bekledi :
«Koyunzade beş kuruş iniyor,
sen de uzun etme, otuzdan al.»
Ne telgraf geldi, ne telefon,
fakat gürültüler ve haykırışmalar geldi dışardan
saat dokuza doğru
ve kırılan camların şangırtıları.

Muhasebeci girdi telâşla odaya,
kısa boylu, şişman
ve elleri ceketinin çok uzun kolları içinde kaybolmuş bir adamdı.
«— Kemal Bey,» — dedi, yanaklarını şişire şişire —
«Borsayı bastılar Kemal Bey.
Geliyorlar bizim tarafa...»
«— Basan kim, ne oluyor?»
«— Ahali bastı.
Şehrin bütün baldırı çıplakları merdivenlerde.
Buğday istiyorlar.»
«— Siz derhal polise telefon edin,
ben gidip bakayım.»
Muhasebeci polise telefon ederken Kemal'in masasından
Kemal fırladı dışarı.

İnsanla doluydu :
Ofis kapısının önü, Borsa salonu, merdivenler.
Yüz yüz elli kişi kadar vardılar
fakat Kemal'e milyonlarcaymışlar gibi geldi.
Kadın, erkek, çoluk çocuk,
yalnayak, takunyalı, kasketli, başörtülü, başaçık
uzamış tıraşları ve fıldır fıldır gözleriyle
milyonla karınca gibi milyonla insan.
Salonun camekânı parçalanmıştı.
Başı döndü Kemal Beyin
ve kararan gözlerinin içinde bir çocuk gördü yalnız,
cam parçalarıyla kesilmişti çamurlu, çıplak, minimini ayağı,
kan akıyordu
ve kımıldanan siyah bir eteklliğin altında yere oturmuş
ağlıyordu çocuk.
Kemal'in gelmesiyle bağrışmalar çoğaldı :
«— Ekmek isteriz.»
«— Buğdayı çıkarın ortaya, kime saklıyorsunuz?»
«— Kendileri has ekmek yer domuzlar.»

«— Elbette yiyecekler, buğday elleninde.»
«— Buğday almadan şurdan şuraya gitmem...»

Şehrin varoşlarından gelmiştiler,
kamış damlı balçık kulübelerden.
Pirinç tarlalarının ırgatlarıydılar.

Dört polis göründü aşağıda.
Çıkmak istediler merdivenleri.
Halk bırakmadı.
İkisi ısrar etti,
dayak yediler.

Koşarak döndü odasına Kemal
valiyi buldu telefonda :
«— Beyefendi, burası Ofis,
halk yığıldı.»
«— Biliyorum,
benim burda da belki beş yüz kişi var.
Bir kısmı da Koyunzade'nin pirinç çuvallarını yağma
ediyorlar sizin ambarın önünde.
Geliyorum.»

Vali geldi.
Otomobilinin arkasında koşan yüzlerce insanla beraber.
Doldu ağız ağıza akasyalı cadde.
Bağıra çağıra valiye yol verdiler
bir mısır koçanı attı birisi arkasından.
Vali yukarı çıktı.
Fakat peşinden çıkmak isteyen üç polisi bırakmadılar.
Vali girdi Kemal'in odasına.
Dilenciymiş de para istiyormuş gibi yalvardı :

«— Buğday dağıtınız Allahaşkına, çabuk.»
Kemal baktı valinin sapsarı ve terlemiş yüzüne :
«— Umum Müdürlükten emir gelmezse dağıtamam, beyefendi,
mesul olurum.»
Vali, kulağını çekiyorlarmış gibi, bağırdı;
platindi, parladı önde iki dişi :
«— Sen mesul olursun da, ya ben ne olurum.
İsyan edecekler, isyan,
kan dökülecek...»
Ve bıraktı kendini Kemal'in iskemlesine,
bitkin, fısıldadı :
«— İş büyürse azlederler beni.
Çoluk çocuğum var, oğlum.
Sen gençsin, bekârsın.»
«— Umum Müdürlüğe tel çekelim, Vali Bey, Ankara'ya.»
«— Cevap gecikir.
Beklemeye vakit yok.»
«— Siz bana yazılı emir veriniz, Vali Bey.»
«— Verememe
mesul olurum
selâhiyetimin haricinde iş göremem.»

Dışarda uğultular köpürdü.
Bir taş attılar sokaktan pencereye
ve odanın kitli kapısı tekmelendi.
Polis düdükleri ötüyor artsız arasız.
Vali fırladı yerinden :
«— Alaya telefon edeceğim, asker yollasınlar.
Polisler baş edemiyor.»
Açtı telefonu,
baktı imdat arar gibi Kemal'e.
Kemal ses çıkarmadı.

Vali kapattı telefonu.
«— Olmaz,
alaya telefon etmek olmaz, değil mi?
Bu kadarcık işi idare edemedin derler adama,
öyle değil mi?
Cevap versenize.
Niye konuşmuyorsunuz?
Bana bir akıl verin.»

Birdenbire müthiş bir kibirle kızardı Kemal'in ince uzun yüzü
ve fedakârlığın gizli hodbinliğini
kendi kendine karşı ince bir merhamet
ve durdurulmaz bir hamle halinde duydu
ve konuştu sesi boğularak :
«— Peki ben vereceğim buğdayı,
bütün mesuliyet bende kalsın.
Isterlerse mahkemeye sevketsinler beni.
Kaç ton buğday istiyorsunuz, beyim?»
«— Elli,
ne bileyim
altmış ton olsun.»
«— Ben size dört yüz ton vereceğim.»

Buğdayı verdi
ve derhal tel çekti Ankara'ya.
Iki gün sonra geldi cevap :
«Vaziyeti idarede devam ediniz.»
Mesele kalmamış oldu böylelikle.
Ve o kadar keyiflendi, kendini öyle kudretli duydu ki Kemal
ve o kadar bahtiyardı ki :

«Parti Müfettişinin de hatırı kalmasın,» — dedi, —
«Koyunzade'nin pirincini de al!»
Ve yağmadan kurtulanları aldı 40 kuruştan.
Ve mavi bir zarfın içinde soktu ceketinin dış cebine ilk rüşvetini.
Ve ertesi gün gitti D... şehrine :
göresi gelmişti iki çocuklu esmer tazenin utunu
ve etini...

YENİ ŞİİRLER

Yeni Şiirler

— 1962, Sofya.
— 1966, 1970, Ankara, Dost Yayınları, 138 s. 178 s.
— 1967, Sofya, Narodna Provesta, «Bütün Eserleri, Cilt I-II, Şiirler» adlı kitap. Derleyen: Ekber Babayef.
— 1974, İstanbul, Günce Yayınları, 170 s.

Açıklama

«Yeni Şiirler» in bazılarında, Ekber Babayef'in derlemesine göre bazı değiştirmeler, düzeltmeler yapılmıştır.

BULUTLAR ADAM ÖLDÜRMESİN

Analardır adam eden adamı
aydınlıklardır önümüzde gider.
Sizi de bir ana doğurmadı mı?
Analara kıymayın efendiler.
Bulutlar adam öldürmesin.

Koşuyor altı yaşında bir oğlan,
uçurtması geçiyor ağaçlardan,
siz de böyle koşmuştunuz bir zaman.
Çocuklara kıymayın efendiler.
Bulutlar adam öldürmesin.

Gelinler aynada saçını tarar,
aynanın içinde birini arar.
Elbet böyle sizi de aradılar.
Gelinlere kıymayın efendiler.
Bulutlar adam öldürmesin.

İhtiyarlıkta aklına insanın,
tatlı anıları gelmeli yalnız.
Yazıktır, ihtiyarlara kıymayın.
Efendiler, siz de ihtiyarsınız.
Bulutlar adam öldürmesin.

JAPON BALIKÇISI

Denizde bir bulutun öldürdüğü
Japon balıkçısı genç bir adamdı.
Dostlarından dinledim bu türküyü
Pasifikte sapsarı bir akşamdı.

Balık tuttuk yiyen ölür.
Etimize değen ölür,
Bu gemi bir kara tabut,
Lumbarından giren ölür.

Balık tuttuk yiyen ölür
Birden değil, ağır ağır,
Etleri çürür, dağılır.
Balık tuttuk yiyen ölür.

Elimize değen ölür,
Tuzla, güneşle yıkanan
Bu vefalı, bu çalışkan
Elimize değen ölür.
Birden değil, ağır ağır
Etleri çürür, dağılır,
Elimize değen ölür...

Badem gözlüm, beni unut,
Bu gemi bir kara tabut,
Lumbarından giren ölür.
Üstümüzden geçti bulut.

Badem gözlüm beni unut
Boynuma sarılma gülüm,
Benden sana geçer ölüm
Badem gözlüm beni unut.

Bu gemi bir kara tabut.
Badem gözlüm beni unut.
Çürük yumurtadan çürük
Benden yapacağın çocuk.
Bu gemi bir kara tabut
Bu deniz bir ölü deniz.
İnsanlar ey, nerdesiniz?
Nerdesiniz?

BARIŞ TÜRKÜSÜ
(SİLÂHSIZ İNSANLAR)

Beş kıtanın içinden başladı sefer
Gidildi kuzeye doğru, gidildi,
Ormanlar, kayalar, göller, denizler
Şehre varıldı, şehir yeşildi.

Bu gelenler silâhsız adamlardı
Her birisi yüreğini çıkardı.
Her yürekte güzel bir şeyler vardı,
Hayata sevdalar ilân edildi.

Geceler beyazdı, gündüzler serin,
Sözleri döğdüler dan dan da din din
Örsünde sıcacık yüreklerinin.
Ölüm bu sözlerden güçlü değildi.

★

Gelmiş dünyanın dört bir ucundan
Ayrı diller konuşur, anlaşırız
Yeşil dallarız dünya ağacından
Gençlik denen bir millet var, ondanız.

İSTİKLÂL

Bu zırhlıları, bu orduları tanırım,
benim de sularıma girdiler
benim de toprağıma asker çıkardılar geceleyin.
Kanıma susamıştılar.
Çalmak istiyorlardı gözlerimin nurunu,
hünerini ellerimin.
Düktük denize onları
1922'ydi yıllardan...

Mısırlı kardeşim;
şarkılarımız kardeştir,
isimlerimiz kardeş,
yoksulluğumuz kardeştir,
yorgunluğumuz kardeş.
Şehirlerimde güzel, ulu, canlı ne varsa :
insan, cadde, çınar,
savaşında senin yanındalar.
Köylerimde Kelâm-ı kadîm okunuyor
senin dilinle,
senin zaferin için...

Mısırlı kardeşim,
biliyorum, biliyorum,
istiklâl otobüs değil ki
birini kaçırdın mı, öbürüne binesin...
İstiklâl sevgilimiz gibidir
aldattın mı bir kere
zor döner bir daha.

Mısırlı kardeşim,
kanalın sularına karıştı kanın.
İnsanın yurdu bir kat daha kendinin olur
toprağına, suyuna karıştıkça kanı.
Yaşamış sayılmaz zaten
yurdu için ölmesini bilmeyen millet...

YAŞAMAYA DAİR

I

Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi meselâ,
yani, yaşamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.

Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.

Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak, yani ağır bastığından.

YAŞAMAYA DAIR

II

Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
yani, beyaz masadan
bir daha kalkmamak ihtimali de var.
Duymamak mümkün değilse de biraz erken gitmenin kederini
biz yine de güleceğiz anlatılan bektaşi fıkrasına,
hava yağmurlu mu, diye bakacağız pencereden,
yahut da yine sabırsızlıkla bekleyeceğiz
en son ajans haberlerini.

Diyelim ki, dövüşülmeye değer bir şeyler için,
diyelim ki, cephedeyiz.
Daha orda ilk hücumda, daha o gün
yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün.
Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu,
fakat yine de çıldırasıya merak edeceğiz
belki yıllarca sürecek olan savaşın sonunu.

Diyelim ki, hapisteyiz,
yaşımız da elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının.
Yine de dışarıyla beraber yaşayacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla
yani, duvarın arkasındaki dışarıyla.

Yani, nasıl ve nerde olursak olalım
hiç ölünmeyecekmiş gibi yaşanacak...

YAŞAMAYA DAİR

III

Bu dünya soğuyacak,
yıldızların arasında bir yıldız,
hem de en ufacıklarından,
mavi kadifede bir yaldız zerresi yani,
yani, bu koskocaman dünyamız.

Bu dünya soğuyacak günün birinde,
hattâ bir buz yığını
yahut ölü bir bulut gibi de değil,
boş bir ceviz gibi yuvarlanacak
zifiri karanlıkta uçsuz bucaksız.

Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahzunluğu şimdiden.
Böylesine sevilecek bu dünya
«Yaşadım» diyebilmen için...

SEN

Sen esirliğim ve hürriyetimsin :
Çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin.
Sen memleketimsin.

Sen, elâ gözlerinde yeşil hâreler,
Sen, büyük, güzel ve muzaffer
Ve ulaşıldıkça ulaşılmaz olan
hasretimsin..

UYKUDAN UYANIŞ
(VERA'NIN UYKUDAN UYANIŞI)

İskemleler ayakta uyuyor
masa da öyle
serilmiş yatıyor sırtüstü kilim
yummuş nakışlarını
ayna uyuyor
pencerelerin sımsıkı kapalı gözleri
uyuyor sarkıtmış boşluğa bacaklarını balkon
karşı damda bacalar uyuyor
kaldırımda akasyalar da öyle
bulut uyuyor
göğsünde yıldızıyla
evin içinde dışında uykuda aydınlık
uyandın gülüm
iskemleler uyandı
köşeden köşeye koşuştular
masa da öyle

doğrulup oturdu kilim
nakışları açıldı katmer katmer
ayna seher vakti gölü gibi uyandı
açtı kocaman mavi gözlerini pencereler
uyandı balkon
toparladı bacaklarını boşluktan
tüttü karşı damda bacalar
kaldırımda akasyalar ötüştü
bulut uyandı
attı göğsündeki yıldızı odamıza
evin içinde dışında uyandı aydınlık
doldu saçlarına senin
aktı avuçlarından senin
dolandı çıplak beline ak ayaklarına senin.

KARIMIN YILDÖNÜMÜNDE YAZDIĞIM ŞİİR

Yapraklara dallara
Yeşillere allara
Nice nice yıllara gülüm
Nice nice yıllara.

Yaprak dala, al yeşile yaraşır.
Gayrı bundan böyle vermem seni ellere.

SABAH KARANLIĞI

Sabah karanlığında telgraf direkleri,
yol.
Sabah karanlığında aynası parlayan konsol,
masa,
terlik,
eşyalar birbirini yeniden görüp tanır.
Odamızda sabah karanlığı bir yelken gibi aydınlanır.
Odamızda pırlanta yüzük gibidir mavi serinlik.
Yıldızlar ağarır odamızda.

Çok uzakta,
gökyüzündeki derenin dibinde yıkanır taşlar.
Başı yastıktadır gülümün,
alabildiğine geniş kuştüyü yastıktadır başı.
Elleri iki ak lâle gibi yorganın üstündedir.
Saçlarında kuşlar ötüşmeğe başlar.

Sabah karanlığında ağaçları, fabrika bacalarıyla şehir.
Sabah karanlığında ağaçlar ıslaktır, fabrika bacaları
sıcak.
Sabah karanlığında asfaltı okşayarak
ilk adımlar odamızdan geçer,
ilk motor uğultusu,
ilk kahkaha,
ilk küfür,
seyyar börekçinin camekânındaki buğu,
sütçüye giren çizmeli şoför,
komşuların ağlayan çocuğu,
mavi afişteki güvercin,
vitrindeki manken

sarı iskarpinleri ayağında
ve sandal ağacından Çin yelpazeleri
ve kırmızı o kalın ağzı bir tanemin
ve bütün uyanışların en mutluları, en tazeleri
odamızdan geçer sabah karanlığında.

Sabah karanlığında radyoyu açarım :
Dev adlı madenlerle dev sayılar birbirine karışır,
petrol kuyuları mısır tarlalarıyla yarışır.
Lenin nişanı alan çoban
(resmini ilk sayfalarda görmüşüm :
kalın bıyıkları sarkık, kara)
konuşur genç ikız gibi sıkılıp utanaraktan.
Geçilir kutuplardan gelen haberlere,
sonra bu sabah saat altıda
üçüncü suputnik
dönerken yeryüzünü 8879 kere
açılır yastıkta kocaman gözleri gülümün.
Dumanlı dağ gölleri gibidirler henüz.
İçlerinden mavi balıklar geçer kıvıltılarla,
diplerinde yeşil çamlar durur.
Bakarlar derin, dümdüz.
Rüyalarının sonu sabah karanlığında pırıl pırıl vurur.
Aydınlanırım,
kendi kendimi görüp yeniden tanırım.
Kıyasıya bahtiyarımdır,
azıcık utanırım,
ama azıcık.
Yolculuğa hazır bir yelken gibidir,
aydınlık bir yelken gibi
sabahleyin odamızda karanlık.
Gülüm çıkar yataktan bir kayısı gibi çıplak.
Mavi afişteki güvercin gibi aktır sabah karanlığında
yatak.

SOFRA

Şu Varna deli etti beni,
divane etti.
Domates, yeşil biber, kalkan tavası,
radyoda «Ha uşaklar!» Karadeniz havası,
rakı kadehte arslan sütü, anason,
uy anason kokusu,
ahbapça, kardeşçe konuşulan dilim...
A be islâh be, islâh be hâlim...
Şu Varna deli etti beni
divane etti...

CEVİZ AĞACI

Başım köpük köpük bulut, içim dışım deniz,
ben bir ceviz ağacıyım Gülhane parkında,
budak budak, şerham şerham ihtiyar bir ceviz.
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında.

Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane parkında.
Yapraklarım suda balık gibi kıvıl kıvıl.
Yapraklarım ipek mendil gibi tiril tiril.
Koparıver, gözlerinin, gülüm, yaşını sil
Yapraklarım ellerimdir tam yüz bin elim var.
Yüz bin elle dokunurum sana, İstanbula.
Yapraklarım gözlerimdir, şaşarak bakarım.
Yüz bin gözle seyrederim seni, İstanbulu.
Yüz bin yürek gibi çarpar, çarpar yapraklarım.

Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane parkında.
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında.

SOFYA'DAN

I

Sofyaya bir bahar günü girdim, şekerim.
Ihlamur kokuyor doğduğun şehir.

Dünyayı sensiz dolaşıyorum,
böyleymiş kaderim,
elden ne gelir...

Sofyada ağaç duvardan önce, duvardan güzel,
Sofyada ağaçla insan karışmış birbirine.
hele kavak,
neredeyse odaya girip
kırmızı kilime oturacak...

Sofya şehri büyük mü?
Şehirler, gülüm, caddeleriyle değil,
Anıtını diktiği şairleriyle büyük oluyor,
Sofya büyük bir şehir...

Burda akşam deyince dökülüyor sokağa millet,
çoluğu çocuğu, genci ihtiyarı,
bir gülüşme, bir uğultu, bir gürültü, bir kıyamet,
bir aşağı, bir yukarı,
yan yana, kol kola, el ele...
Istanbulda da Şehzadebaşında ramazan geceleri
— Sen o devre yetişmedin Münevver —
piyasa edilirdi tıpkı böyle.
Yok... geçti o geceler...
Şimdi Istanbulda olsam
aklıma mı gelirdi onları aramak!

Ama İstanbuldan uzak
her şeyini arıyorum.
Üsküdar cezaevinin görüşme yerini bile...

Sofyaya bir bahar günü girdim, şekerim.
Ihlamur kokuyor doğduğun şehir.
Bilmediğin gibi ağırladı beni hemşehrilerin.
Doğduğun şehir kardeş evim bugün.
Ama kendi evin kardeş evinde bile unutulmuyor.

Şu gurbetlik zor zanaat zor...

MÜNEVVERDEN MEKTUP ALDIM, DİYOR Kİ

II

Anlat bana doğduğum şehri Nâzım.
Sofyadan pek küçükken çıkmışım
ama Bulgarca bilirmişim...

Sofya nasıl şehir?
Dinlerdim anamdan,
Sofya ufacıkmış,
büyümüştür,
düşün,
kırk bir sene geçmiş.
Bir «Park Boris» varmış o zaman.
Dadım sabahları götürürmüş beni.
Sofyanın en büyük parkı olacak.
Orda resimlerim çekilmiş, durur.
Bol güneşli, bol gölgeli bir park.

Git, orda otur.
Belki rastlarsın önünde oynadığım sıraya.
Ama sıralar kırk yıl dayanmaz ya,
onlar da çürüyüp değiştirilmiştir.
En iyisi ağaçlar,
ağaçlar anılardan uzun yaşar...
Git orda en yaşlı kestanenin altına otur bir gün.
Herşeyi unut,
ayrılığımızı bile,
sade beni düşün.

MÜNEVVERE MEKTUP YAZDIM,
DEDİM Kİ :

Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş,
«Park Boris», «Hürriyet Parkı» olmuş.
Sade seni düşündüm kestanenin altında,
sade seni, yâni Memedi
sade seninle Memedi, yâni memleketi...

VAPUR

Yürek değil be, çarıkmış bu, manda gönünden,
teper ha babam teper
paralanmaz
teper taşlı yolları.

Bir vapur geçer Varna önünden,
uy Karadenizin gümüş telleri,
bir vapur geçer Boğaza doğru,
Nâzım usulcacık okşar vapuru
yanar elleri...

BOR OTELİ

Şu Varna'da uyumanın yolu yok geceleri
uyumanın yolu yok :
yıldızların bolluğundan
yakınlığından, parlaklığından,
kumlukta hışırtısından ölü dalgaların
sedefleriyle
çakıllariyle
tuzlu yosunlarıyla hışırtısı,
denizde bir yürek gibi atan motor sesinden,
İstanbuldan çıkıp
Boğazı geçip
odamı dolduran anıların yüzünden
kimisinin gözü yeşil
kimisinin bilekleri kelepçeli
kimisinin bir mendil var elinde
lâvanta çiçeği kokuyor mendil.

Şu Varna'da uyumanın yolu yok, gülüm,
şu Varna'da Bor otelinde.

SLAVYA KAHVESİNDE ŞAİR DOSTUM TAVFER'LE YARENLİK

Slavya kahvesinde dostum Tavferle
Viltava suyuna karşı oturup
tatlı tatlı yârenliği severim
hele sabahları, hele baharda.

Hele sabahları, hele baharda
konuşurken dalar dalar gideriz,
bir yitirir, bir buluruz birbirimizi.

Hele sabahları, hele baharda
Prag şehri yaldızlı bir dumandır
ve kızıl, kocaman bir elma gibi
Nezval geçer taze çıkmış kabirden
paramparça yüreği de elinde
ve Orhan Veli'yle karşılaşırlar
Urumeli Hisarından gelir o
ve telli kavağa benzer Orhanım
yüreciği delik deşik onun da.

Biz de aynı loncadanız biliriz, Tavfer
zanaatların en kanlısı şairlik
sırların sırrını öğrenmek için
yüreğini yiyeceksin yedireceksin.

Prag şehri yaldızlı bir dumandır.
Viltava suyunun köpüklerine
martı kuşlarıyla gelir İstanbul..

Lejyonerler köprüsüne gidelim Tavfer
martı kuşlarına ekmek verelim.

ISVİÇRE'DEN GEÇERKEN

Geçiyor Isviçre camdan
güneşli bir akvaryumdan
geçen bir balık gibi,
çok renkli bir balık.
Bakıyorum vagonumdan
kederli
alaycı
öfkeli biraz da alık
bakıyorum vagonumdan
not alıyorum
Isviçre üstüne doğru yanlış bildiklerimi
gördüklerime katarak.
Hava ne soğuk, ne sıcak,
burda herşey böyle galiba, gülüm,
ne soğuk, ne sıcak,
ne serin, ne ılık.
Ayarlı bir saat
markası ünlü bir kol saati...
Isviçre oyuncak bir memleket
dev dağlarla karışık.
Dev dağlar, gülüm,
çocukluğumun dağları
Tobler çikolatasının.
Uzaklardan gelen sütlü bir tad ağzımda
ve çocukluğumu hatırlamanın kederi
düğümlendi boğazımda.

Ve işte göller, gülüm,
turist dergilerinin kapak gölleri,
kaymak kâğıt üstüne pırıl pırıl,
telleri, duvakları, yalçın yamaçlarıyla,
şaşıyorsun baskısının güzelliğine.
İsviçre, bir yandan da, gülüm,
benziyor yastık yüzüne,
çivitli, ütülü dantelli,
yeni de geçirilmiş,
yâni bir insan başının ağırlığı
çukurlaştırıp kırıştırmamış henüz.
İsviçreye, bilirsin gülüm,
dilsiz kasası, derler,
bir yerlerden birşeylerden kaçırılan paraların.

Bir de gülüm,
casuslarla boz inekler işi var.
Sere serpe gelişmiş ineklerle casuslar
İsviçre tarafsızlık cennetine girdi gireli.
Casuslar boy boy
ve çeşitli milletlerden olmalı
ama hepsi bir boy boz ineklerin
hepsi İsviçreli.

Fransaya yaklaşıyoruz.
Karşımda bir kız
polis romanı okuyor.
Güneş, pembe derisini hafifçe soymuş,
atkuyruğu saçları yapağıdan,
gözlerinde tatlı tatlı gökyüzü
Vilhelm Tel elmayı yanaklarına koymuş.
Bakıyorum İsviçreye vagonumdan,

şehirleri cansıkıcı olmalı,
belki sanatoryumları eğlencelidir.
Yaşamak ister miydim
şu gördüğüm yerlerde
şu saygıdeğer adamların arasında?
Doksanımdan sonra belki...

Niye böyle şeyler yazdım İsviçre için?
Belki kıskandığımdan
kanlı çölün ortasındaki küçük bahçeyi.
Çiçekleri küçük bahçenin
çiçekleri biraz da,
çölde akan kanımızla sulanmadı mı,
sulanmıyor mu?

Ve rahat, karlı gecelerinde İsviçrenin
yıldızları biraz da
gözyaşımızla yıkanıp yanmıyor mu?

Girdik Fransaya gülüm,
değişti evler, hava, adamlar,
işte kıvır kıvır,
körpe kıvırcık salata gibi,
yıkanmış, hattâ çamurlu,
Fransa toprağında bahar...

TUNA ÜSTÜNE SÖYLENMİŞTİR

Gökte bulut yok
söğütler yağmurlu
Tunaya rastladım
akıyor çamurlu çamurlu
Hey Hikmetin oğlu, Hikmetin oğlu
Tunanın suyu olaydın
Karaormandan geleydin
Karadenize döküleydin
Mavileşeydin mavileşeydin mavileşeydin
Geçeydin Boğaziçinden
başında İstanbul havası
Çarpaydın Kadıköy iskelesine
çarpaydın çırpınaydın
vapura binerken Memetle anası.

DİKİLİ TAŞLAR

Düştük Varnada, bre dilber aman, Sofya yoluna.
Yol boyu ceviz.
Kokusu kına, kokusu yeşil.
Yol ceviz değil, bre dilber aman, biz cevizdeyiz.
Yolda rastladık ölen kayalar mezarlığına.
Vardık yanına.
Yüce mezarlık.
Taşlar, dağılmış cesettir, yatar,

taşlar, dikilmiş durur ayakta
çürür ayakta,
yüreklerini yel oyar gider.
Bir böyle keder, bre şahin aman, ben bilirim ben.
Bu nasıl kader!
Kımıldamadan toz toprak olmak...
Bir acı firak, bir kara duman, bre şahin aman.
Bu nasıl kader!
bir böyle kader,
böylesi, gülüm,
bir bana malûm.

ZÜMRÜT YÜZÜK

Mayıs gecesi karşıma çıktı Paris,
açıldı kadife kutu
girdim zümrüt yüzüğe
bir ebemkuşağı
havayi fişeği
ve baştan aşağı yıldız yıldız.
Bir de demir dövülüyor, gülüm,
bir de demir dövülüyor kıvılcımlarla,
bir de bir genişlik, gülüm
genişlik genişlik üstüne pırıl pırıl,
bir de bir karanlık kargacık burgacık,
bir de çınarlar
bir de atkestaneleri gülüm,
yanıyor gümüş şamdanlarda atkestaneleri,
yanıyor yeşil yeşil
misk gibi de kokarak,
bir de taşlar,
yaşlı duvarcıların avuç içleri gibi taşlar,
kırışık ve mübarek,

bir de bir ırmak, gülüm,
kederli,
yumuşak,
dalgın bir ırmak
ve sırma saçlarıyla örtülü
çıplak esmer memeleri
yatıyor ırmağın dibinde şehrim.

Mayıs gecesi karşıma çıktı Paris,
açıldı kadife kutu
girdim zümrüt yüzüğe.

PARİS ÜSTÜNE BİLMECELER

Hangi şehir şaraba benzer?
Paris.
İlk bardağı içersin
buruktur,
ikincide dumanı vurar başına,
üçüncüde mümkünü yok masadan kalkmanın.
Garson, bir şişe daha getir!
Ve artık nerde olsan, nereye gitsen
Parisin ayyaşısın iki gözüm.
Hangi şehir
kırk yağmurlarda bile güzeldir?
Paris...
Hikmet'in oğlu, hangi şehirde ölmek isterdin?
İstanbulda,
Moskovada
bir de Pariste...

Paris ne zaman çirkinleşir?
Basımevleri basıldığı
kitaplar yakıldığı zaman.

Nedir Parise en çok yaraşmıyan?
Pencereleri tellikara otobüsler...

Hangi şehirde yedin ekmeğin hasını?
Pariste.
Hele yağlı çörekleri,
Şehzadebaşı fırınından sanırsın.

Pariste en çok neyi sevdin?
Parisi.

Pariste kime çiçek götürdün yoldaşım?
Komunacıların duvarına
bir de dal gibi bir dilbere.

Paris'te kimi gördün seninkilerden?
Namık Kemâli, Ziya Paşayı, Mustafa Suphiyi
bir de gençliğini anamın
resim yapar
firenkçe konuşur
dünya güzeli,
bir de genç kızlığını Miminin.

Peki, Paris kime benzer?
Parisliye...

Parise inanıyor musun Âdem oğlu?
Parise inanıyorum.

MASALLARIN MASALI

Su başında durmuşuz
çınarla ben.
Suda suretimiz çıkıyor
çınarla benim.
Suyun şavkı vuruyor bize,
çınarla bana.

Su başında durmuşuz
çınarla ben, bir de kedi.
Suda suretimiz çıkıyor
çınarla benim bir de kedinin.
Suyun şavkı vuruyor bize
çınarla bana bir de kediye.

Su başında durmuşuz
çınar, ben, kedi, bir de güneş.
Suda suretimiz çıkıyor
çınarın, benim, kedinin, bir de güneşin.
Suyun şavkı vuruyor bize
çınara, bana, kediye, bir de güneşe.

Su başında durmuşuz
çınar, ben, kedi, güneş bir de ömrümüz.
Suda suretimiz çıkıyor
çınar, ben, kedi, güneş bir de ömrümüz.
Suyun şavkı vuruyor bize
çınara, bana, kediye, güneşe, bir de ömrümüze.

Su başında durmuşuz
Önce kedi gidecek
kaybolacak suda sureti.
Sonra ben gideceğim
Kaybolacak suda suretim.
Sonra çınar gidecek
kaybolacak suda sureti.
Sonra su gidecek
güneş kalacak,
sonra o da gidecek.

Su başında durmuşuz
çınar, ben, kedi, güneş, bir de ömrümüz.
Su senin
çınar ulu
ben şiir yazıyorum
kedi uyukluyor
güneş sıcak
çok şükür yaşıyoruz.
Suyun şavkı vuruyor bize
çınara, bana, kediye, güneşe, bir de ömrümüze.

SENSİZ PARİS

Sensiz Paris, gülüm,
bir havayi fişeği
bir kuru gürültü
kederli bir ırmak.
Yıktı mahvetti beni
Pariste durup dinlenmeden, gülüm,
seni çağırmak.

HENÜZ VAKIT VARKEN, GÜLÜM

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
ben bir gece, şu Mayıs gecelerinden biri
Volter rıhtımında dayayıp seni duvara
öpmeliyim ağzından
sonra dönüp yüzümüzü Notrdama
çiçeğini seyretmeliyiz onun,
birden bana sarılmalısın, gülüm,
korkudan, hayretten, sevinçten
ve de sessiz sessiz ağlamalısın,
yıldızlar da çiselemeli,
incecikten bir yağmurla karışarak,

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
şu Mayıs gecesi rıhtımdan geçmeliyiz,
söğütlerin altından, gülüm,
ıslak salkım söğütlerin.
Parisin en güzel bir çift sözünü söylemeliyim sana,
en güzel, en yalansız,
sonra da ıslıkla bir şeyler çalarak
gebermeliyim bahtiyarlıktan
ve insanlara inanmalıyız.

Yukarda taştan evler,
gırıntısız, çıkıntısız,
birbirine bitişik
ve duvarları ayışığından
ve dimdik pencereleri ayakta uyukluyor
ve karşı yakada Luvr
aydınlanmış ışıldaklarla
aydınlanmış bizim için
billûr sarayımız.

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken henüz,
şu Mayıs gecesi rıhtımda, depolarda
kırmızı varillere oturmalıyız.

Karşıda karanlığa giren kanal.
Bir şat geçiyor,
selâmlayalım, gülüm,
geçen sarı kamaralı şat'ı selâmlayalım.
Belçikaya mı yolu, Hollandaya mı?
Kamaranın kapısında ak önlüklü bir kadın
tatlı tatlı gülümsüyor.

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm...
Parisliler, parisliler,
Paris yanıp yıkılmasın...

KANTER İÇİNDE

Yapıcılar türkü söylüyor
Yapı türkü söyler gibi yapılmıyor ama.
Bu iş biraz zor.
Yapıcıların yüreği
bayram yeri gibi cıvıl cıvıl
ama yapı yeri bayram yeri değil,
yayı yeri toz toprak.
Çamur, kar.
Yapı yerinde ayağın burkulur
ellerin kanar.
Yapı yerinde ne çay her zaman şekerli
her zaman sıcak,
ne ekmek her zaman pamuk gibi yumuşak
ne herkes kahraman
ne dostlar vefalı her zaman.
Türkü söyler gibi yapılmıyor yapı
bu iş biraz zor,
zor ama
yapı yükseliyor, yükseliyor.
Saksılar konuldu pencerelere
alt katlarında.
İlk balkonlara güneş taşıyor kuşlar
kanatlarında.
Bu yürek çarpıntısı var her putrelinde
her tuğlasında
her kerpicinde.
Yükseliyor, yükseliyor yapı
kanter içinde.

BEYAZIT MEYDANINDAKİ ÖLÜ

Bir ölü yatıyor
On dokuz yaşında bir delikanlı
Gündüzleri güneşte
Geceleri yıldızların altında
İstanbulda, Beyazıt meydanında.

Bir ölü yatıyor
Ders kitabı bir elinde,
Bir elinde başlamadan biten rüyası
Bin dokuz yüz altmış yılı Nisanında,
İstanbulda, Beyazıt meydanında.

Bir ölü yatıyor
Vurdular
Kurşun yarası
Kızıl karanfil gibi açmış alnında
İstanbulda, Beyazıt meydanında.

Bir ölü yatacak
Toprağa şıp şıp damlayacak kanı,
Silâhlı milletim hürriyet türküleriyle gelip
Zaptedene kadar
Büyük meydanı.

SAMAN SARISI

Vera Tulyakova'ya derin saygılarımla

I

Seher vaktı habersizce girdi gara ekispires
kar içindeydi
ben paltomun yakasını kaldırmış perondaydım
peronda benden başka da kimseler yoktu
durdu önümde yataklı vagonun pencerelerinden biri
perdesi aralıktı
genç bir kadın uyuyordu alaca karanlıkta alt ranzada
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
kırmızı dolgun dudaklarıysa şımarık ve somurtkandı
üst ranzada uyuyanı görmedim
habersizce usulcacık çıktı gardan ekispires
bilmiyorum nerden gelip nereye gittiğini
baktım arkasından
üst ranzada ben uyuyorum
Varşovada Bristol otelinde
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığım yoktu
oysa karyoları tahtaydı dardı
genç bir kadın uyuyor başka bir karyolada
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
ak boynu uzundu yuvarlaktı
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
oysa karyoları tahtaydı dardı
vakıt hızla ilerliyordu yaklaşıyorduk gece yarılarına
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığımız yoktu

oysa karyolalar tahtaydı dardı
iniyorum merdivenleri dördüncü kattan
asansör bozulmuş yine
aynaların içinde iniyorum merdivenleri
belki yirmi yaşımdayım belki yüz yaşımdayım
vakıt hızla ilerliyordu yaklaşıyorduk gece yarılarına
üçüncü katta bir kapının ötesinde bir kadın gülüyor
sağ elimde kederli bir gül açıldı ağır ağır
Kübalı bir balerinle karşılaştım ikinci katta karlı pencerelerde
taze esmer bir yalaza gibi geçti alnımın üzerinden
şair Nikolas Gilyen Havanaya döndü çoktan
yıllarca Avrupa ve Asya otellerinin hollerinde oturup
içtikti yudum yudum şehirlerimizin hasretini
iki şey var ancak ölümle unutulur
anamızın yüzüyle şehrimizin yüzü
ve koparmış ipini eski kayıklar gibi yüzer
kışın sabaha karşı rüzgârda tahta cumbalar
ve bir saç mangalın küllerinde
uyanır uykudan büyük İstanbulum
iki şey var ancak ölümle unutulur
kapıcı uğurladı beni gocuğu geceye batık
yürüdüm buz gibi esen yelin ve necmların içinde yürüdüm
vakıt hızla ilerliyordu yaklaşıyordum gece yarılarına
çıktılar önüme ansızın
oraları gündüz gibi aydınlıktı ama onları benden başka
gören olmadı
bir mangaydılar
kısa konçlu çizmeleri pantolonları ceketleri
kolları kollarında gamalı haç işaretleri

elleri ellerinde otomatikleri vardı
omuzları miğferleri vardı ama başları yoktu
omuzlarıyla miğferlerinin arası boşluktu
hattâ yakaları boyunları vardı ama başları yoktu
ölümlerine ağlanmıyan askerlerdendiler
yürüdük
korktukları hem de hayvanca korktukları belli
gözlerinden belli diyemem
başları yok ki gözleri olsun
korktukları hem de hayvanca korktukları belli
belli çizmelerinden
korku belli olur mu çizmelerden
oluyordu onlarınki
korkularından ateş etmeğe de başladılar artsız arasız
bütün yapılara bütün taşıt araçlarına bütün canlılara
her sese her kıvıltıya ateş ediyorlar
hattâ Şopen sokağında mavi balıklı bir afişe ateş ettiler
ama ne bir sıva parçası düşüyor ne bir cam kırılıyor
ve kurşun seslerini benden başka duyan yok
ölüler bir SS mangası da olsa ölüler öldüremez
ölüler dirilerek öldürür kurt olup elmanın içine girerek
ama korktukları hem de hayvanca korktukları belli
bu şehir öldürülmemiş miydi kendileri öldürülmeden önce
bu şehrin kemikleri birer birer kırılıp derisi yüzülmemiş miydi
derisinden kitap kabı yapılmamış mıydı yağından sabun
saçlarından sicim
ama işte duruyordu karşılarında gecenin ve buz gibi esen
yelin içinde sıcak bir fırıncala gibi

vakıt hızla ilerliyordu yaklaşıyordum gece yarılarına
Belveder yolunda düşündüm lehlileri
kahraman bir mazurka oynuyorlar tarihleri boyunca
Belveder yolunda düşündüm lehlileri
bana ilk ve belki de son nişanımı bu sarayda verdiler
tören memuru açtı yaldızlı ak kapıyı
girdim büyük salona genç bir kadınla
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
ortalıkta da ikimizden başka kimseler yoktu
bir de akvareller bir de incecik koltuklar kanapeler bebek
evlerindeki gibi
ve sen bundan dolayı
bir resimdin açık maviyle çizilmiş belki bir taş bebektin
belki bir pırıltıydın düşümden damlamış soğ mememin üstüne
uyuyordun alaca karanlıkta alt ranzada
ak boynun uzundu yuvarlaktı
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığın yoktu
ve işte Kırakof şehrinde Kapris barı
vakıt hızla ilerliyor gece yarılarına yaklaşıyoruz
ayrılık masanın üstündeydi kahve bardağınla limonatamın
arasında
onu oraya sen koydun
bir taş kuyunun dibindeki suydu
bakıyorum eğilip
bir koca kişi gülümsüyor bir buluta belli belirsiz
sesleniyorum
seni yitirmiş geri dönüyor sesimin yankıları
ayrılık masanın üstündeydi cıgara paketinde

gözlüklü garson getirdi onu ama sen ısmarladın
kıvrılan bir dumandı gözlerinin içinde senin
cıgaranın ucunda senin
ve hoşça kal demeğe hazır olan avucunda
ayrılık masanın üstünde dirseğini dayadığın yerdeydi
aklından geçenlerdeydi ayrılık
benden gizlediklerinde gizlemediklerinde
ayrılık rahatlığındaydı senin
senin güvenindeydi bana
büyük korkundaydı ayrılık
birdenbire kapın açılır gibi sevdalanmak birilerine ansızın
oysa beni seviyorsun ama bunun farkında değilsin
ayrılık bunu farketmeyişindeydi senin
ayrılık kurtulmuştu yerçekiminden ağırlığı yoktu tüy gibiydi
diyemem tüyün de ağırlığı var ayrılığın ağırlığı yoktu ama
kendisi vardı vakıt hızla ilerliyor gece yarıları yaklaşıyor bize
yürüdük yıldızlara değen ortaçağ duvarlarının karanlığında
vakıt hızla akıyordu geriye doğru
ayak seslerimizin yankıları sarı sıska köpekler gibi geliyordu
ardımızdan koşuyordu önümüze
Yegelon Üniversitesinde şeytan taşlara tırnaklarını batıra
batıra dolaşıyor.
Bozmağa çalışıyor Koperniğin araplardan kalma usturlabını
ve pazar yerinde bezzazlar çarşısının kemerleri altında
rok end rol oynuyor katolik öğrencilerle

vakıt hızla ilerliyor gece yarılarına yaklaşıyoruz
vuruyor bulutlara kızıltısı Nova Hutanın
orda köylerden gelen genç işçiler madenle birlikte
ruhlarını da alev alev döküyor yeni kalıplara
ve ruhların dökümü madenin dökümünden bin kere zordur
Meryem ana kilisesinde çan kulesinde saat başlarını
çalan borozan gece yarısını çaldı
ortaçağdan gelen çığlığı yükseldi
şehre yaklaşan düşmanı verdi haber
ve sustu gırtlağına saplanan okla ansızın
borozan iç rahatlığıyla öldü
ve ben yaklaşan düşmanı görüp de haber veremeden
öldürülmenin acısını düşündüm
vakıt hızla ilerliyor gece yarıları ışıklarını yeni
söndürmüş bir vapur iskelesi gibi arkada kaldı
seher vaktı habersizce girdi gara ekispires
yağmurlar içindeydi Pırag
bir gölün dibinde gümüş kakma bir sandıktı
kapağını açtım
içinde genç bir kadın uyuyor camdan kuşların arasında
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
kapadım kapağı yükledim sandığı yük vagonuna
habersizce usulcacık çıktı gardan ekispires
baktım arkasından kollarımı iki yanıma sarkık
yağmurlar içindeydi Pırag
sen yoksun

uyuyorsun alaca karanlıkta alt ranzada
üst ranza bomboş
sen yoksun
yeryüzünün en güzel şehirlerinden biri boşaldı
içinden elini çektiğin bir eldiven gibi boşaldı
söndü artık seni görmiyen aynalar nasıl sönerse
yitirilmiş akşamlar gibi Vltava suyu akıyor köpüklerin
altından
sokaklar bomboş
bütün pencerelerde perdeler inik
tramvaylar bomboş geçiyor
biletçileri vatmanları bile yok
kahveler bomboş
lokantalar barlar da öyle
vitrinler bomboş
ne kumaş ne kristâl ne et ne şarap
ne bir kitap ne bir şekerleme kutusu
ne bir karanfil
şehri duman gibi saran bu yalnızlığın içinde bir koca kişi
yalnızlıktan on kat artan ihtiyarlığın kederinden
silkinmek için Lejyonerler köprüsünden martılara
ekmek atıyor
gereğinden genç yüreğinin kanına batırıp
her lokmayı
vakitları yakalamak istiyorum
parmaklarımda kalıyor altın tozları hızlarının
yataklı vagonda bir kadın uyuyor alt ranzada
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
elleriyse gümüş şamdanlarda mumlardı
üst ranzada uyuyanı göremedim
ben değilim bir uyuyan varsa orda

belki de üst ranza boş
Moskovaydı üst ranzadaki belki
duman basmış leh toprağını
Biresti de basmış
iki gündür uçaklar kalkıp inemiyor
ama tirenler gelip gidiyor bebekleri akmış gözlerin içinden
geçiyorlar
Berlinden beri kompartımanda bir başınayım
karlı ovaların güneşiyle uyandım ertesi sabah
yemekli vagonda kefir denen bir çeşit ayran içtim
garson kız tanıdı beni
iki piyesimi seyretmiş Moskovada
garda genç bir kadın beni karşıladı
beli karınca belinden ince
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
tuttum elinden yürüdük
yürüdük güneşin altında karları çıtırdata çıtırdata
o yıl erken gelmişti bahar
o günler Çoban yıldızına haber uçurulan günlerdi
Moskova bahtiyardı bahtiyardım bahtiyardık
yitirdim seni ansızın Mayakovski alanında yitirdim ansızın
seni
oysa ansızın değil, çünkü önce yitirdim avucumda elinin
sıcaklığını senin sonra elinin yumuşak ağırlığını yitirdim
avucumda sonra elini
ve ayrılık parmaklarımızın birbirine ilk değişinde başlamıştı
çoktan
ama yine de ansızın yitirdim seni
asfalt denizlerinde otomobilleri durdurup baktım içlerinde
yoksun
bulvarlar karlı
seninkiler yok ayak izleri arasında
botlu iskarpinli çoraplı çıplak senin ayak izlerini birde
tanırım

milisyonerlere sordum
görmediniz mi
eldivenlerini çıkarmışsa ellerini görmemek olmaz
elleri gümüş şamdanlarda mumlardır
milisyonerler büyük bir nezaketle karşılık veriyor
görmedik
İstanbula Sarayburnu akıntısını çıkıyor bir romorkör
ardından üç mavuna
gak gak ediyor da vak vak ediyor da martı kuşları
seslendim mavnalara Kızıl meydandan romorkörün kaptanına
seslenemedim çünkü makinası öyle gümbürdüyordu ki sesimi
duyamazdı yorgundu da kaptan ceketinin düğmeleri de
kopuktu
seslendim mavnalara Kızıl meydandan
görmedik
girdim giriyorum Moskovanın bütün sokaklarında bütün
kuyruklara
ve yalnız kadınlara soruyorum
yün başörtülü güler yüzlü sabırlı sessiz kocakarılar
al yanaklı kopça burunlu tazeler şapkaları yeşil kadife
ve genç kızlar tertemiz sımsıkı gayetle de şık
belki korkunç kocakarılar bezgin tazeler şapşal kızlar da
var ama onlardan bana ne
güzeli kadın milleti erkeklerden önce görür ve unutmaz
görmediniz mi
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
kara paltosunun yakası ak ve sedef düğmeleri kocaman
Pıragda aldı
görmedik
vakıtlarla yarışıyorum bir onlar öne geçiyor bir ben
onlar öne geçince ufalan kırmızı ışıklarını görmez olacağım
diye ödüm kopuyor

ben öne geçtim mi ışıldakları gölgemi düşürüyor yola gölgem
koşuyor önümde gölgemi yitireceğim diye de bir telâştır
alıyor beni
tiyatrolara konserlere sinemalara giriyorum
Bolşoya girmedim bu gece oynanan operayı sevmezsin
Kalamışta Balıkçının meyhanesine girdim
ve Sait Faikle tatlı tatlı konuşuyorduk ben hapisten
çıkalı bir ay olmuştu onun karaciğeri sancılar
içindeydi ve dünya güzeldi
lokantalara giriyorum estırat orkestraları yani cazları
ünlülerin
sırmalı kapıcılara bahşiş sever dalgın garsonlara
gardroptakilere ve bizim mahalle bekçisine soruyorum
görmedik
çaldı gecerayısını Stırasnoy Manastırın saat kulesi
oysa manastır da kule de yıkıldı çoktan
yapılıyor şehrin en büyük sineması oralarda
orallarda on dokuz yaşıma rastladım
birbirimizi birde tanıdık
oysa birbirimizin yüzünü görmüşlüğümüz yoktu fotoğraflarımızı
bile
ama yine de birbirimizi birde tanıdık şaşmadık el sıkışmak
istedik
ama ellerimiz birbirine dokunamıyor aramızda kırk yıllık
zaman duruyor
uçsuz bucaksız donmuş duruyor bir kuzey denizidir
ve Stırasnoy alanına şimdi Puşkin alanı kar yağmağa
başladı
üşüyorum hele ellerim ayaklarım
oysa yün çoraplayım da kundurallarımla eldivenlerim kürklü
çorapsız olan oydu bezle sarmış postallarında ayaklarını
elleri çıplak

ağzında ham bir elmanın tadı dünya
on dördünde bir kız memesi sertliği avuçlarındaki
gözünde türkülerin boyu kilometre kilometre ölümün boyu
bir karış
ve haberi yok başına geleceklerin hiç biriinden
onun başına gelecekleri bir ben biliyorum
çünkü inandım onun bütün inandıklarına
sevdim seveceği bütün kadınları
yazdım yazacağı bütün şiirleri
yattım yatacağı bütün hapislerde
geçtim geçeceği bütün şehirlerden
hastalandım bütün hastalıklarıyla
bütün uykularını uyudum gördüm göreceği bütün düşleri
bütün yiyeceklerimi yitirdim
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
kara paltosunun yakası ak ve sedef düğmeleri koskocaman
görmedim.

II

on dokuz yaşım Beyazıt meydanından geçiyor çıkıyor
Kızıl meydana
Konkorda iniyor Abidine rastlıyorum da meydanlardan
konuşuyoruz
eveli gün Gagarin en büyük meydanı dolaşıp döndü
Titof da dolaşıp dönecek hem de on yedi buçuk kere
dolanacak ama daha bundan haberim yok
meydanlarla yapılardan konuşuyoruz Abidinle tavan
arasındaki otel odamda
Sen ırmağı da akıyor Notr Damın iki yanından

ben geceleyin penceremden bir ay dilimiymiş gibi görüyorum
Sen ırmağını rıhtımda yıldızların
bir de genç bir kadın uyuyor tavan arasındaki odamda
Paris damlarının bacalarına karışmış
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
saman sarısı saçları bugidili mavi kirpikleriyse yüzünde
bulut
çekirdekteki meydanla çekirdekteki yapıdan konuşuyoruz
Abidinle
meydanda fırdönen Celâlettinden konuşuyoruz
Abidin uçsuz bucaksız hızın renklerini döktürüyor
ben renkleri yemiş gibi yerim
ve Matis bir manavdır kosmos yemişleri satar
bizim Abidin de öyle Avni de Levni de
mikroskopun ve füze lumbuzlarının gördüğü yapılar meydanlar
renkler ve şairleri ressamları çalgıcıları onların
hamlenin resmini yapıyor Abidin yüz elliye atmışın
meydanlığında
suda balıkları nasıl görüp de suda balıkları nasıl avlayabilirsem
öyle görüp öyle avlayabilirim kıvıl kıvıl akan
vakıtları tuvalinde Abidinin
Sen ırmağı da bir ay dilimi gibi
genç bir kadın uyuyor ay diliminin üstünde
onu kaç kere yitirip kaç kere buldum daha kaç kere yitirip
kaç kere bulacağım
İşte böyle işte böyle kızım düşürdüm ömrümün bir
parçasını Sen ırmağına Sen Mişel köprüsünden
ömrümün bir parçası Mösyö Düponun oltasına takılacak
bir sabah çiselerken aydınlık
Mösyö Düpon çekip çıkaracak onu sudan Parisin mavi
suretiyle birlikte ve hiçbir şeye benzetemiyecek
ömrümün bir parçasını ne balığa ne pabuç eskisine
atacak onu Mösyö Düpon gerisin geriye Parisin suretiyle
birlikte suret eski yerinde kalacak.

Sen ırmağıyla akacak ömrümün bir parçası büyük
mezarlığına ırmakların
damarlarımda akan kanın hışırtısıyla uyandım
parmaklarımın ağırlığı yok
parmaklarım ellerimle ayaklarımdan kopup havalanacaklar
salına salına dönecekler başımın üstünde
sağım yok solum yok yukarım aşağım yok
Abidine söylemeli de resmini yapsın Beyazıt meydanında
şehit düşenin ve Gagarin yoldaşın ve daha adını sanını
kaşını gözünü bilmediğimiz Titof yoldaşın ve ondan
sonrakilerin ve tavan arasında yatan genç kadının
Kübadan döndüm bu sabah
Küba meydanında altı milyon kişi akı karası sarısı
melezi ışıklı bir çekirdek dikiyor çekirdeklerin
çekirdeğini güle oynıya
sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin
işin kolayına kaçmadan ama
gül yanaklı bebesini emziren melek yüzlü anneciğin
resmini değil
ne de ak örtüde elmaların
ne de akvaryumda su kabarcıklarının arasında dolanan
kırmızı balığınkini
sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin
1961 yazı ortalarında Kübanın resmini yapabilir misin
çok şükür çok şükür bugünü de gördüm ölsem de gam
yemem gayrının resmini yapabilir misin üstat
yazık yazık Havanada bu sabah doğmak varmışın resmini
yapabilir misin
bir el gördüm Havananın 150 kilometre doğusunda
deniz kıyısına yakın
bir duvarın üstünde bir el gördüm
ferah bir tünküydü duvar

el okşuyordu duvarı
el altı aylıktı okşuyordu boynunu anasının
on yedi yaşındaydı el ve Mariyanın memelerini okşuyordu
avucu nasır nasırdı ve Karayip denizi kokuyordu
yirmi yaşındaydı el ve okşuyordu boynunu altı aylık
oğlunun
yirmi beş yaşındaydı el ve okşamayı unutmuştu çoktan
otuz yaşındaydı el ve Havananın 150 kilometre doğusunda
deniz kıyısında bir duvarın üstünde gördüm onu
okşuyordu duvarı
sen el resimleri yaparsın Abidin bizim ırgatların demircilerin
ellerini
Kübalı balıkçı Nikolasın da elini yap karakalem
kooperatiften aldığı pırıl pırıl evinin duvarında okşamaya
kavuşan ve okşamayı bir daha yitirmeyecek Kübalı
balıkçı Nikolasın elini
kocaman bir el
ferah bir duvarı okşayabildiğine inanamayan bir el
artık bütün sevinçlere inanan bir el
güneşli denizli kutsal bir el
Fidelin sözleri gibi bereketli topraklarda şekerkamışı
hızıyla fışkırıp yeşerip ballanan umutların eli
1961 de Kübada çok renkli çok serin ağaçlar gibi evler
ve çok rahat evler gibi ağaçlar diken ellerden biri
çelik dökmeğe hazırlanan ellerden biri
mitralyözü türküleştiren türküleri mitralyözleştiren el
yalansız hürriyetin eli
Fidelin sıktığı el
ömrünün ilk kurşunkalemiyle ömrünün ilk kâğıdına
hürriyet sözcüğünü yazan el
hürriyet sözcüğünü söylerken sulanıyor ağızları Kübalıların
balkutusu bir karpuzu kesiyorlarmış gibi
ve gözleri parlıyor erkeklerinin

ve kızlarının eziliyor içi dokununca dudakları hürriyet
sözcüğüne
ve koca kişileri en tatlı anılarını çekip kuyudan yudum
yudum içiyor
mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin
hürriyet sözcüğünün resmini ama yalansızının
akşam oluyor Pariste
Notr Dam turuncu bir lâmba gibi yanıp söndü ve Parisin
bütün eski yeni taşları turuncu bir lâmba gibi yanıp
söndü
bizim zanaatları düşünüyorum şirciliği resimciliği çalgıcılığı
filân düşünüyorum ve anlıyorum ki
bir ulu ırmak akıyor insan eli ilk mağaraya ilk bizonu
çizdiğinden beri
sonra bütün çaylar yeni balıkları yeni su otları yeni
tatlarıyle dökülüyor onun içine ve kurumayan uçsuz
bucaksız akan bir o'dur.
Pariste bir kestane ağacı olacak
Paris'in ilk kestanesi Paris kestanelerinin atası
İstanbuldan gelip yerleşmiş Parise Boğaz sırtlarından
hâlâ sağ mıdır bilmem sağsa iki yüz yaşında filân olmalı
gidip elini öpmek isterdim
varıp gölgesinde yatsak isterdim bu kitabın kâğıdını
yapanlar yazısını dizenler nakışını basanlar bu kitabı
dükkânında satanlar para verip alanlar alıp da
seyredenler bir de Abidin bir de ben bir de bir saman
sarısı belâsı, başımın.

(Tren, Varşova, Krakof, Prag,
Moskova, Paris, Havana, Moskova)
(1961)

SON ŞİİRLERİ

Son Şiirleri

— 1970, 1973, 1974 Habora Kitabevi (5. basım).
— 1967, Sofya, «Nazım Hikmet-Bütün Eserleri, Cilt I-II, Şiirler» adlı kitap. Derleyen: Ekber Babayef.

YİNE İYİMSERLİK ÜSTÜNE

Sağlığımda açıldı kosmos yolu,
Moskovada açılış törenindeyim.
Avucumda bir çocuğun sarışın eli,
bir yılbaşı ağacı önündeyim.

Biliyordum, yaşıma bile gelmeden,
gözlerinde sırça toplar yanan çocuk,
yolcu füzeleri güneşe doğru, yıldızların arasından,
balıklar gibi sessiz sedasız akıp gidecek.

Ama füze yolcuları yola çıkabilecek mi pasaportsuz?
Bilet olacak mı? Parayla mı alacaklar
Ve uzaklaşıp karpuzlaşır, elmalaşırken dünyamız
ıstıratosferde savaş füzelerine mi rastgelecekler?

Beni ilgilendiren bavulların eşyası değil,
yüreklerin yükü.
Korkuyorlarsa kimden, neden, niçin, nasıl?
Ya para hırsı? Emir verme merakı?

Yüzüne yılbaşı ağacının telli pullu
aydınlığı vuran çocuk,
belli, bilmiyorum neden, ama belli
yaşayacak benden iki kere çok.

Kosmosa filan gidip gelecek. İş bunda değil.
Yeryüzünde görecek mucizenin büyüğünü :
tek insan milletini pırıl pırıl.
Ben iyimserim, dostlar, akar su gibi..

(7.1.1959 Moskova)

BU VATANA NASIL KIYDILAR?

İnsan olan vatanını satar mı?
Suyun içip ekmeğini yediniz.
Dünyada vatandan aziz şey var mı?
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

Onu didik didik didiklediler,
saçlarından tutup sürüklediler,
götürüp kâfirle : «Buyur...» dediler.
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

Eli kolu zincirlere vurulmuş,
vatan çırıl çıplak yere serilmiş.
Oturmuş göğsüne Teksaslı çavuş.
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

Günü gelir çarh düzüne çevrilir,
günü gelir hesabınız görülür.
Günü gelir sualiniz sorulur :
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

(1959)

GİDERAYAK

Giderayak işlerim var bitirilecek,
giderayak
Ceylanı kurtardım avcının elinden
ama daha baygın yatar ayılamadı.
Kopardım portakalı dalından
ama kabuğu soyulamadı.
Oldum yıldızlarla haşır neşir
ama sayısı bir tamam sayılamadı.
Kuyudan çektim suyu
ama bardaklara konulamadı.
Güller dizildi tepsiye
ama taştan fincan oyulamadı.
Sevdalara doyulamadı.
Giderayak işlerim var bitirilecek,
giderayak.

(Haziran 1959)

KOREDE ÖLEN BİR YEDEK SUBAYIMIZIN MENDERESE SÖYLEDİKLERİ

D I Y E T

Gözlerinizin ikisi de yerinde, Adnan bey,
iki gözünüzle bakarsınız,
iki kurnaz,
iki hayın,
ve zeytini yağlı iki gözünüzle
bakarsınız kürsüden Meclise kibirli kibirli
ve topraklarına çiftliklerinizin
ve çek defterinize.
Ellerinizin ikisi de yerinde, Adnan bey,
iki elinizle okşarsınız,
iki tombul,
iki ak,
vıcık vıcık terli iki elinizle
okşarsınız pomadlı saçlarınızı,
dövizlerinizi,
ve memelerini metreslerinizin.
İki bacağınızın ikisi de yerinde, Adnan bey,
iki bacağınız taşır geniş kalçalarınızı,
iki bacağınızla çıkarsınız huzuruna Eizenhowerin,
ve bütün kaygınız
iki bacağınızın arkadan birleştiği yeri
halkın tekmesinden korumaktır,

Benim gözlerimin ikisi de yok.
Benim ellerimin ikisi de yok.
lışmalıyız. Çünkü Bulgaristana işçi veya zenaatkâr ola-
Benim bacaklarımın ikisi de yok.
Ben yokum.
Beni, Üniversiteli yedek subayı,
Korede harcadınız, Adnan bey.
Elleriniz itti beni ölüme,
vıcık vıcık terli, tombul elleriniz.
Gözleriniz şöyle bir baktı arkamdan,
ve ben al kan içinde ölürken
çığlığımı duymamanız için
kaçırdı sizi bacaklarınız arabanıza bindirip.
Ama ben peşinizdeyim, Adnan bey,
ölüler otomobilden hızlı gider,
kör gözlerim,
kopuk ellerim,
kesik bacaklarımla peşinizdeyim.
Diyetimi istiyorum, Adnan bey,
göze göz,
ele el,
bacağa bacak,
diyetimi istiyorum,
alacağım da.

(25 Haziran 1950)

SICAKLARDA

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum
çıplaklığını
boynunu bileklerini
minderde ak bir kuş gibi yatan ayağını
senin söylediklerini.

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum
bilmiyorum aklımda en çok kalan ne
gözümün önüne gelen
boynun mu bileklerin mi
çıplak ayağın mı
bana benim olurken söylediklerin mi?

Bu sarı sıcaklarda seni düşünüyorum
bu sarı sıcaklarda bir otel odasında seni düşünüp
yalnızlığımı soyunuyorum
biraz da ölüme benzeyen yalnızlığımı.

(10 Temmuz 1959)

* * *

Seni düşünürüm
anamın kokusu gelir burnuma
dünya güzeli anamın.

Binmişin atlıkarıncasına içimdeki bayramın
fır dönersin eteklerinle saçların uçuşur
bir yitirip bir bulurum al al olmuş yüzünü.

Sebebi ne
seni bir bıçak yarası gibi hatırlamamın
sen böyle uzakken senin sesini duyup
yerimden fırlamamın sebebi ne

Diz çöküp bakarım ellerine
ellerine dokunmak isterim
dokunamam
arkasından camın.
Ben bir şaşkın seyircisiyim gülüm
alaca karanlığımda oynadığım dramın.

(7 Ağustos 1959)

* * *

Kar kesti yolu
sen yoktun
oturdum karşına dizüstü
seyrettim yüzünü
gözlerim kapalı.

Gemiler geçmiyor uçaklar uçmuyor
sen yoktun
karşında duvara dayanmıştım
konuştum konuştum konuştum
ağzımı açmadım.

sen yoktun
ellerimle dokundum sana
ellerim yüzümdeydi.

(Aralık 1959)

SALATALIK

Ekber Babayef'e

Avluda dizboyu kar
lapa lapa da yağıyor
hızını alamadı sabahtan beri bir türlü.
Mutfaktayız.
Masada, muşambanın üstünde bahar,
masada, muşambanın üstünde körpecik bir salatalık
çiçeği burnunda, pütürlü.
Çepçevre oturmuş bakıyoruz ona
şavkı vuruyor yüzümüze yumuşacık
bir tazeliktir kokuyor bir tazelik.
Çepçevre oturmuş bakıyoruz ona
şaşkın
düşünceli
iyimser.
Rüyamda gibi bir halimiz var.
Masada, muşambanın üstünde umut,
masada, muşambanın üstünde güzel günler
yeşil bir güneşle yüklü bir bulut
yaklaşan sabırsız zümrüt bir kalabalık
açılıp saçılacak sevdalar
masada, muşambanın üstünde körpecik bir salatalık
çiçeği burnunda, pütürlü.
Avluda dizboyu kar
lapa lapa da yağıyor
hızını alamadı sabahtan beri bir türlü.

(Mart 1960, Moskova)

* * *

Kadınım Brest'e kadar benimle geldi,
indi tirenden peronda kaldı,
ufaldı, ufaldı, ufaldı,
uçsuz bucaksız mavilikte buğday tanesi oldu,
sonra raylardan başka şey göremedim.

Sonra, Leh toprağından seslendi karşılık veremedim.
«Nerdesin gülüm, nerdesin?» diye soramadım,
«Yanıma gel!» dedi, yanına varamadım,
hiç durmayacakmış gibi gidiyordu tiren,
boğuluyordum kederden.

Sonra, kumla toprakta kar parçaları çürüyordu,
sonra birden anladım ki, kadınım beni görüyordu,
«Beni unuttun mu, beni unuttun mu?» diye soruyordu,
baharsa çamurlu çıplak ayaklarıyla gökyüzünde
yürüyordu.

Sonra, yıldızlar inip kondu telgıraf tellerine,
karanlıksa yağmur gibi çarpıyordu tirene,
kadınım telgıraf direklerinin altında duruyordu,
koynumdaymış gibi de yüreği küt küt vuruyordu,
direkler gelip geçiyordu o kımıldanmıyordu yerinden,
hiç durmuyacakmış gibi gidiyordu tiren
boğuluyordum kederden.

Sonra birden anladım ki, yıllardır, ama uzun yıllardır bu
tirende yaşıyorum.
— ama, bunu nasıl, neden anladığıma hâlâ şaşıyorum —
ve hep aynı büyük, aynı umutlu türküyü söyleyerek
sevdiğim şehirlerle sevdiğim kadınlardan boyuna
uzaklaşıyorum
ve hasretlerini etimin içinde işleyen bir yara gibi
taşıyorum
ve bir yerlere yaklaşıyorum, bir yerlere yaklaşıyorum.

YAZ YAĞMURU

Bir yaz yağmuru yağdı içime
ezildi iri üzüm taneleri camlarımda
gözleri kamaştı yapraklarımın.

Bir yaz yağmuru yağdı içime
gümüş güvercinler uçtu damlarımdan
koştu yalnayak toprağım.

Bir yaz yağmuru yağdı içime
tramvayıma atladı bir kadın
ak baldırları ıslak.

Bir yaz yağmuru yağdı içime
içimdeki kederi serinletmeksizin

Bir yaz yağmuru yağdı içime
ansızın başladı dindi ansızın.
eski yerinde duruyor sıcaklık
kör demiryolunda paslı kalın.

(4 Ağustos 1960)

* * *

Seviyorum seni ekekmeği uza batırıp yer gibi
geceleyin ateşler içinde uyanarak
ağzımı dayayıp musluğa su içer gibi,
ağır posta paketini, neyin nesi belirsiz,

telâşlı, sevinçli, kuşkulu açar gibi,
seviyorum seni denizi uçakla ilk defa geçer gibi,
İstanbulda yumuşacık kararırken ortalık
içimde kımıldanan bir şeyler gibi,
seviyorum seni «Yaşıyoruz çok şükür» der gibi.

(27 Ağustos 1960)

KOSMOSUN KARDEŞLİĞİ ADINA

Kosmosta bizden başka düşünen var mı?
Var
bize benzer mi
bilmiyorum
belki bizden güzeldir
bizona benzer meselâ ama çayırdan nâzik
belki de akar suyun şavkına benzer
belki çirkindir bizden
karıncaya benzer meselâ ama traktörden iri
belki de kapı gıcırtısına benzer
belki ne güzeldir bizden ne de çirkin
belki tıpatıp bize benzer
ve yıldızlardan birinde
hangisinde bilmiyorum
yıldızlardan birinde konuşacak elçimiz onunla
hangi dilde bilmiyorum
yıldızlardan birinde konuşacak elçimiz onunla
Tovariş diyecek
söze bu sözle başlayacak biliyorum

Tovariş diyecek
ne üs kurmağa geldim yıldızına
ne petrol ne yemiş imtiyazı istemeğe
kokakola da satacak değilim
selâmlamağa geldim seni yeryüzü umutları adına
bedava ekmek ve bedava karanfil adına
mutlu ekmeklerle mutlu dinlenmeler adına
«Yârin yanağından gayrı her yerde her şeyde hep beraber»
diyebilmek adına
evlerin
yurtların
dünyaların
ve kosmosun kardeşliği adına.

(13 Nisan 1961, Paris)

* * *

Geliyor sıram
ansızın atlıyacağım boşluğa
ne çürüyen etimden haberim olacak
ne gözlerimin çukurunda dolaşan böceklerden.

durup dinlenmeden ölümü düşünüyorum
sıram yakın demek.

(10 Eylül 1961, Laypzig)

HÜRRİYET KAVGASI

Yine kitapları, türküleri, bayraklarıyla geldiler,
dalga dalga aydınlık oldular,
yürüdüler karanlığın üstüne.
Meydanları zaptettiler yine.

Beyazıtta şehit düşen
silkinip kalktı kabrinden,
ve elinde bir güneş gibi taşıyıp yarasını
yıktı Şahmeranın mağarasını.

Daha gün o gün değil, derlenip dürülmesin bayraklar.
Dinleyin, duyduğunuz çakalların ulumasıdır.
Safları sıklaştırın çocuklar,
bu kavga faşizme karşı, bu kavga hürriyet kavgasıdır.

(1962)

NİYAZALANT SÖMÜRGESİ

Afrika, Niyazalant sömürgesi.
Saat sabahın dördü.
Dipçikler kapıları dövdü
ve işte fotoğraf :
Zenci kardeşlerim bir don bir gömlek
ve ayakları çıplak
ve pembe avuçlu elleri kıvırcık başlarının üzerinde
dizilmişler duvar diplerinde.

Tıpkı bizim gibi,
bizim de dipçikle dövüldü kapılarımız,
bizim de ellerimiz havada, ayaklarımız çıplak,
ama bizde de bize bağlı
duvar diplerinde esir kalıp kalmamak.

(1962)

ASYA - AFRİKA YAZARLARINA

Kardeşlerim
Bakmayın sarı saçlı olduğuma
Ben Asyalıyım.
Bakmayın mavi gözlü olduğuma
Ben Afrikalıyım.
Ağaçlar kendi dibine gölge vermez benim orda
sizin ordakiler gibi tıpkı.
Benim orda arslanın ağzındadır ekmek
ejderler yatar başında çeşmelerin
ve ölünür benim orda ellisine basılmadan
sizin ordakiler gibi tıpkı.
Bakmayın sarı saçlı olduğuma
Ben Asyalıyım.
Bakmayın mavi gözlü olduğuma
Ben Afrkalıyım.
Okuyup yazma bilmez yüzde sekseni benimkilerin
Şiirler gezer ağızdan ağıza türküleşerek
Şiirler bayraklaşabilir benim orda
sizin ordaki gibi.

Kardeşlerim
Sıska öküzün yanına koşulup şiirlerimiz
toprağı sürebilmeli
Pirinç tarlalarında bataklığa girebilmeli
dizlerine kadar.
Bütün soruları sorabilmeli
Bütün ışıkları derebilmeli
Yol başlarında durabilmeli
kilometre taşları gibi şiirlerimiz
Yaklaşan düşmanı herkesten önce görebilmeli
Cenglelde tamtamlara vurabilmeli
Ve yeryüzünde atomlu tek esir yurt, tek esir insan
Gökyüzünde atomlu tek bulut kalmayıncaya kadar
Malı mülkü aklı fikri canı neyi varsa verebilmeli
büyük hürriyete şiirlerimiz.

(22 Ocak 1962, Moskova)

SEVERMIŞIM MEĞER

yıl 62 Mart 28
Prag-Berlin tireninde pencerenin yanındayım
akşam oluyor
dumanlı ıslak ovaya akşamın yorgun bir kuş gibi inişini
severmişim meğer
akşamın inişini yorgun kuşun inişine benzetmeyi sevmedim

toprağı severmişim meğer
toprağı sevdim diyebilir mi onu bir kez olsun sürmeyen
ben sürmedim
Pılâtonik biricik sevdam da buymuş meğer

meğer ırmağı severmişim
ister böyle kımıldanmadan aksın kıvrıla kıvrıla tepelerin
eteğinde
doruklarına şatolar kondurulmuş Avrupa tepelerinin
ister uzasın göz alabildiğine dümdüz
bilirim aynı ırmakta yıkanılmaz bir kere bile
bilirim ırmak yeni ışıklar getirecek sen görmiyeceksin
bilirim ömrümüz beygirinkinden azıcık uzun karganınkinden
alabildiğine kısa
bilirim benden önce duyulmuş bu keder
benden sonra da duyulacak
benden önce söylenmiş bunların hepsi bin kere
benden sonra da söylenecek

gökyüzünü severmişim meğer
kapalı olsun açık olsun
Borodino savaş alanında Andreyin sırtüstü seyrettiği
gökkubbe
hapiste Türkçeye çevirdim iki cildini Savaşla Barış'ın
kulağıma sesler geliyor
gökkubbeden değil meydan yerinden
gardiyanlar birini dövüyor yine

ağaçları severmişim meğer
çırılçıplak kayınlar Moskova dolaylarında Peredelkinoda
kışın çıkarlar karşıma alçakgönüllü kibar
kayınlar Rus sayılıyor kavakları Türk saydığımız gibi

İzmirin kavakları
dökülür yaprakları
bize de Çakıcı derler
yâr fidan boylum
yakarız konakları
Ilgaz ormanlarında yıl 920 bir keten mendil astım bir çam
dalına ucu işlemeli
yolları severmişim meğer
asfaltını da
Vera direksiyonda Moskovadan Kırıma gidiyoruz Koktebele
asıl adı Göktepe ili
bir kapalı kutuda ikimiz
dünya akıyor iki yandan dışarda dilsiz uzak
hiç kimseyle hiç bir zaman böyle yakın olmadım
eşkiyalar çıktı karşıma Boludan inerken Geredeye kırmızı
yoldan ve yaşım on sekiz
yaylıda canımdan gayrı alacakları eşyam da yok
ve on sekizimizde en değersiz eşyamız canımızdır
bunu bir kere daha yazdımdı
çamurlu karanlık sokakta bata çıka Karagöze gidiyorum
ramazan gecesi
önde körüklü kâat fener
belki böyle bir şey olmadı
belki bir yerlerde okudum sekiz yaşında bir oğlanın
Karagöze gidişini
ramazan gecesi Istanbulda dedesinin elinden tutup
dedesi fesli ve entarisinin üstüne samur yakalı
kürkünü giymiş
ve harem ağasının elinde fener
ve benim içim içime sığmıyor sevinçten

çiçekler geldi aklıma her nedense
gelincikler kaktüsler fulyalar
İstanbulda Kadıköyünde Fulya tarlasında öptüm Manikayı
ağzı acı badem kokuyor
yaşım on yedi
kolan vurdu yüreğim salıncak bulutlara girdi çıktı
çiçekleri severmişim meğer
üç kırmızı karanfil yolladı bana hapishaneye yoldaşlar 1948
yıldızları hatırladım
severmişim meğer
ister aşağıdan yukarıya seyredip onları şaşıp kalayım
ister uçayım yanıbaşlarında

kosmos adamlarına sorularım var
çok daha iri iri mi gördüler yıldızları
kara kadifede koskocaman cevahirler miydiler
turuncuda kayısılar mı
kibirleniyor mu insan yıldızlara biraz daha yaklaşınca
renkli fotoğraflarını gördüm kosmosun Ogonyok dergisinde
kızmayın ama dostlar non figüratif mi desek soyut mu
desek işte o soydan yağlı boyalara benziyordu kimisi
yani dehşetli figüratif ve somut
insanın yüreği ağzına geliyor karşılarında
sınırsızlığı onlar hasretimizin aklımızın ellerimizin
onlara bakıp düşünebildim ölümü bile şu kadarcık keder
duymadan
kosmosu severmişim meğer
gözümün önüne kar yağışı geliyor
ağır ağır dilsiz kuşbaşısı da buram buram tipisi de
meğer kar yağışını severmişim

güneşi severmişim meğer
şimdi şu vişne reçeline bulanmış batarken bile
güneş İstanbulda da kimi kere renkli kartpostallardaki
gibi batar
ama onun resmini sen öyle yapmıyacaksın

meğer denizi severmişim
hem de nasıl
ama Ayvazofskinin denizleri bir yana

bulutları severmişim meğer
ister altlarında olayım ister üstlerinde
ister devlere benzesinler ister ak tüylü hayvanlara

ayışığı geliyor aklıma en aygın baygını en yalancısı
en küçük burjuvası
severmişim
yağmuru severmişim meğer
ağ gibi de inse üstüme ve damlayıp dağılsa da camlarımda
yüreğim beni olduğum yerde bırakır ağlara dolanık
ya da bir damlanın içinde ve çıkar yolculuğa hartada
çizilmemiş bir memlekete gider
yağmuru severmişim meğer

ama neden birdenbire keşfettim bu sevdaları Prag-Berlin
tireninde yanında pencerenin
altıncı cigaramı yaktığımdan mı
bir teki ölümdür benim için
Moskovada kalan birilerini düşündüğümden mi geberesiye
saçları saman sarısı kirkipleri mavi

zifiri karanlıkta gidiyor tiren
zifiri karanlığı severmişim meğer

kıvılcımlar uçuşuyor lokomotiften
kıvılcımları severmişim meğer
meğer ne çok şeyi severmişim de altmışımda farkına vardım
bunun
Prag-Berlin treninde yanında pencerenin
yeryüzünü dönülmez bir yolculuğa çıkmışım gibi
seyredere.k

(19 Nisan 1962, Mosvoka)

YAĞMURUN ALTINDA

Yağmurun altında yürüyordu bahar incecik yeşil ayaklarıyla
Moskova asfaltında
lastiğe motora kumaşa deriye taşa sıkışıktı
kardiogıramım çok bozuk çıktı bu sabah
beklenen gelecektir günün en beklenmedik saatında
bir başına gelecek ve alıp getiremiyecektir
gidenleri
çalınıyordu Çaykovskinin birinci konseri yağmurun altında
bensiz çıkacaksın merdivenleri
bir karanfil duruyor balkonlu evin son katında
yağmurun altında yürüyordu bahar incecik yeşil ayaklarıyla
Moskova asfaltında
karşımda otursun göremezsin beni ve uzaklarda tüten bir
kedere gülümsersin
baharlar alır seni benden götürür bir yerlere
bir keresinde belki geri dönmiyeceksin kaybolacaksın
yağmurun altında.

(6 Mayıs 1962, Moskova)

İSPANYA

kimimiz altmışındadır kimimiz gitti daha ötelere kimimiz
bir avuç kemiktir çoktan
İspanya gençliğimiz
İspanya bir kanlı güldür göğsümüzde açılmış
İspanya arkadaşlığımız aydınlığında altedilmez umudun
ve kcca zeytin ağaçları yırtık pırtık ve toprak sarı ve toprak
kırmızı ve delik deşik
kimimiz altmışındadır kimimiz gitti daha ötelere kimimiz
bir avuç kemiktir çoktan
39'da düştü Madrid
acı tatlı neler gelip geçti o gün bu gündür başından
insanoğlunun
İspanya 39'da düştü
öfkeli sıcak sesi geliyor Asturya madenlerinden 62'de
Bilbaoda aydınlığı altedilemiyen umudumuzun
İspanya gençliğimizdi İspanya gençliğimizdir
İspanya alın yazımızdır hepimizin

(20 Mayıs 1962, Moskova)

EVLER

Evler tek katlı da olabilir yüz katlı da
yeter ki sokaklarımızı ezmesinler yeter ki tertemiz çevik güler
yüzlü görsünler hizmetimizi
çıplak duvarlara diyeceğim yok taze ve canlıysalar

dar pencereler giyotini hatırlatır bana
pencere dost sözü gibi rahat ve geniş olacak
ağaçsız asfaltı sevemem
neonlara diyeceğim yok akıllı ve sevinçliyseler yukarda ve
hatırlatıyorlarsa bana hasretlerimi belli belirsiz
parklarda göller göllerde ak kara kuğular olabilir
hatta arasıra bando muzıka da ama en önemlisi
parklarda öpüşülebilmeli
aptal ölü ellerini operette arya söylemiş gibi açmış
manikenleri sevmiyorum
taştan ve tunçtan insanları sevmiyorum tabanlarından
inip aramızda dolaşmıyorlarsa
bankaları ve hükümet konaklarıyla övünen şehirleri sevmem
sevdiğim şehirler sağlıkevleriyle övünenlerdir çocuk
bahçeleriyle övünenler

(24 Mayıs 1962, Moskova)

AÇLIK ORDUSU YÜRÜYOR

Açlık ordusu yürüyor
yürüyor ekmeğe doymak için
ete doymak için
kitaba doymak için
hürriyete doymak için.

Yürüyor köprüler geçerek kıldan ince kılıçtan keskin
yürüyor demir kapıları yırtıp kale duvarlarını yıkarak
yürüyor ayakları kan içinde.

Açlık ordusu yürüyor
adımları gök gürültüsü
türküleri ateşten
bayrağında umut
umutların umudu bayrağında.

Açlık ordusu yürüyor
şehirleri omuzlarında taşıyıp
daracık sokakları karanlık evleriyle şehirleri
fabrika bacalarını
paydostan sonraların tükenmez yorgunluğunu taşıyarak.

Açlık ordusu yürüyor
ayı ini köyleri ardınca çekip götürüp
ve topraksızlıktan ölenleri bu koskoca toprakta.

Açlık ordusu yürüyor
yürüyor ekmeksizleri ekmeğe doyurmak için
hürriyetsizleri hürriyete doyurmak için açlık ordusu
yürüyor
yürüyor ayakları kan içinde.

(9 Ağustos 1962)

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINA SELÂM

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Selâm yaratana!
Tohumların tohumuna, serpilip gelişene selâm!
Bütün yemişler dallarınızdadır.
Beklenen günler, güzel günlerimiz ellerinizdedir,
haklı günler, büyük günler,
gündüzlerinde sömürülmiyen, gecelerinde aç yatılmıyan,
ekmek, gül ve hürriyet günleri.

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Meydanlarda hasretimizi haykıranlara,
toprağa, kitaba, işe hasretimizi,
hasretimizi, ayyıldızı esir bayrağımıza.

Düşmanı yenecek işçi sınıfımıza selâm!
Paranın padişahlığını,
karanlığını yobazın
ve yabancının roketini yenecek işçi sınıfına selâm!

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Selâm yaratana!

(12 Ağustos 1962)

VATAN HAINI

«Nazım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.
Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz» dedi Hikmet.
«Nazım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.»
Bir Ankara gazetesinde çıktı bunlar, üç sütun üstüne, kapkara haykıran puntolarla,
bir Ankara gazetesinde, fotoğrafı yanında Amiral Vilyamsonun.
66 santimetre karede gülüyor, ağzı kulaklarında, Amerikan amirali
Amerika bütçemize 120 milyon lira hibe etti, 120 milyon lira.
«Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz, dedi Hikmet
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ».

Evet, vatan hainiyim, siz vatanperversiniz, siz yurtseversiniz,
ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim.
Vatan çiftliklerinizse,
kasalarınızın ve çek defterlerinizin içinkedilerse vatan,
vatan, şose boylarında gebermekse açlıktan,
vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksa yazın,
fabrikalarımızda al kanımızı içmekse vatan,
vatan tırnaklarıysa ağalarınızın,
vatan, mızraklı ilmühalse, vatan, polis copuysa,
ödenekleriniz se, maaşlarınızsa vatan,

vatan, Amerikan üsleri, Amerikan bombası, Amerikan
donanması topuysa,
vatan, kurtulmamaksa kokmuş karanlığınızdan,
ben vatan hainiyim.
Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla :
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

(28.7.1962)

KOCALMAĞA ALIŞIYORUM

Kocalmağa alışıyorum dünyanın en zor zanaatına,
kapıları çalmağa son kere,
durup durmadan ayrılığa,
Saatler, akarsınız, akarsınız, akarsınız...
Anlamağa çalışıyorum inanmayı yitirmenin pahasına.
Bir söz söyliyecektim sana söyliyemedim.
Dünyamda sabahleyin aç karnına içilen cigaramın tadı,
ölüm kendinden önce bana yalnızlığını yolladı.
Kıskanıyorum öylelerini kocaldıklarının farkında bile
değiller,
öylesine başlarından aşkın işleri.

(12 Ocak 1963)

* * *

çınar olsam dinlensem gölgesinde
kitap olsam okusam uykusuz gecelerimde içim sıkılmadan
kalem olmak istemem kendi elimde bile
kapı olsam iyilere açsam kötülere kapasam
pencere olsam perdesiz ve iki kanadı açık bir pencere
ve şehri soksam odama
söz olsam çağırsam haklıya doğruya güzele
söz olsam söylesem sevdamı yumuşacık

(27 Mayıs 1962, Moskova)

* * *

bütün kapılar kapalı inik bütün perdeler
nerdeler nerdeler nerdeler
gidilmeyen gelinmeyen bir yerdeler
dilsizler fısıldıyor sağırlara uzaktan çok uzaktan
bakışın gözleri yok koşunun ayakları
yoruldum yakalanmazı kovalamaktan
bir cigara içeyim.

(31 Mayıs 1962)

CENAZE MERASIMIM

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenlerse daracık.

Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler olacak,
belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu,
belki ıslak asfaltıyla yağmur.
Ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki gibi.

Kamyona, yerli gelenekle, yüzüm açık yükleneceksem,
bir şey damlıyabilir alnıma bir güvercinden : uğurdur.
Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek yanıma,
meraklıdır ölülere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz.
Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.
Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz kadar.
Avludaşlarım, uzun ömürler dilerim hepinize...

(Nisan 1963, Moskova)

İÇİNDEKİLER

NAZIM HIKMET / INCELEME

HAYATI 9
SANAT ANLAYIŞI 51
ŞİİRİ:

1913 - 1925 Dönemi :

— Eski biçimli Şiirleri 77
— Yeni Biçimli Şiirler 83

1925 - 1930 Dönemi :

— 835 Satır 94
— Jokond İle Si-Ya-U 98
— 1+1 = Bİr 100
— Varan 3 102

1930 - 1940 Dönemi :

— Sesini Kaybeden Şehir 107
— Gece Gelen Telgraf 111
— Portreler 114
— Benerci Kendini Niçin Öldürdü 116
— Taranta Babu'ya Mektuplar 121
— Bedreddin Destanı 123

1940 - 1950 Dönemi :

— Dört Hapisaneden 127
— Saat 21,22 Şiirleri 130
— Rubailer 132
— Memleketimden İnsan Manzaraları 134
— Kuvayi Milliye Destanı 139

1950 - 1970 Dönemi :

— Yeni Şiirler 147
— Son Şiirleri 149

GENELLEME: 157

KAYNAKÇA :

Nâzım Hikmet'in Eserleri 169
Nâzım Hikmet İçin Yazılanlar 172

SEÇME ŞİİRLERİ / ANTOLOJİ

İLK ŞİİRLERİ:
Hâlâ Servilerde Ağlıyorlar mı 193
Samiye'nin Kedisi 194
Beklerken 194
Ölümün Sırrı 195
Rübap 196
Rüya 197
Öldükten Sonra 198
Biz Göğüs Verdikti Şen Rüzgârlara 199
Yine Akşam Oldu 200
Şair 200
Öksüzlük 201
Bir Dakika 202
Ayın Aksindeki Gözler 203
Bostan Dolabı 204

Herkes Gibi 205
Mevlana 205
Derenin Kenarındaki İhtiyar 206
Vasiyet 207
Yol Türküsü 207
Üç Ölüm 208
16 Mart 210
Kara Kuvvet 210
Efenin Nasibatı 211
Tevekkül 212

835 SATIR:

Güneşi İçenlerin Türküsü 215
Salkımsöğüt 220
Orkestra 222
Piyer Loti 224
Makinalaşmak 227
Bahri Hazer 228
Yanardağ 231
Berkley 232

JOKOND İLE Sİ-YA-U:

Bir İddia 241
Birinci Kısım 243
İkinci Kısım 254
Üçüncü Kısım 263

VARAN 3 :

Yalnayak 273
Hasret 277
Yürüyen Adam 278
Demir Kafeste Dolaşan Aslan 280
Mukaddes Karın 280
Mor Menekşe, Aç Dostlar Ve Altın Gözlü
Çocuk 281

Yarıda Kalan Bir Bahar Yazısı 283
Ayağa Kalkın Efendiler 286
Kalbim 287
Yayından Fırlayan Ok 288

1 + 1 = BİR:

Meşin Kaplı Kitap 291
İzmir'den Akdenize Dökülen 294
Cevap 298
Sükût 299

SESİNİ KAYBEDEN ŞEHİR:

Sesini Kaybeden Şehir 305
Kerem Gibi 307
Sıradaki 309
Çocuklarımıza Nasihat 310
Alarga Gönül 311

GECE GELEN TELGRAF:

Gece Gelen Telgraf 315
Haber 317
Portatif Karyola 318
Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın Ve Hanımelleri 319
Güneşin Sofrasında Söylenen Türkü 320
Hiçbir Ağaç Böyle Harikulade Bir Yemiş Vermemiştir 321
Hoş Geldin 323
Giden 324
Bir Ayrılış Hikâyesi 325

BENERCİ KENDİNİ NİÇİN ÖLDÜRDÜ:

Birinci Kısım :
— Birinci bap 329

— İkinci Bap 333
— Üçüncü Bap 340
— Birinci Kısmın Sonuncu Babı 355

PORTRELER:

Şiirime Dair 365
Orhan Selim 366
Kemal Ahmet 368
Cevap : I 369
Cevap No. 2 372
Cevap No. 3, Bir Komik Adem 374
Bir Provakatör Üstüne Hiciv Denemeleri . . . 377
Karıma Mektup 383

TARANTA-BABU'YA MEKTUPLAR:

Taranta-Babu'ya Birinci Mektup 389
Taranta-Babu'ya İkinci Mektup 392
Taranta-Babu'ya Üçüncü Mektup 394
Taranta-Babu'ya Dördüncü Mektup 396
Taranta-Babu'ya Beşinci Mektup 397
Taranta-Babu'ya Yedinci Mektup 400
Taranta-Babu'ya Sekizinci Mektup 402
Taranta-Babu'ya Dokuzuncu Mektup 403
Taranta-Babu'ya Onuncu Mektup 405
Taranta-Babu'ya On Birinci Mektup 407
Taranta-Babu'ya On İkinci Mektup 408
Taranta-Babu'ya Son Mektup 410

SİMAVNE KADISI OĞLU ŞEYH BEDREDDİN DESTANI:

1. 417
2. 418
3. 420
4. 422
5. 423

6. 425
7. 426
8. 427
9. 428
10. 433
11. 437
12. 438
13. 440
14. 441

DÖRT HAPİSANEDEN:

Memleketim 445
Ölüme Dair 447
Kıyamet Sureleri 450
Türk Köylüsü 452
Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları . . 453
Çankırı Hapisanesinden Mektuplar 457
Ceviz Ağacı İle Topal Yunus'un Hikâyesi . . . 461

SAAT 21.22 ŞİİRLERİ:

Ne Güzel Şey Hatırlamak Seni 471
21 Eylül 1945 473
22 Eylül 1945 1945 473
24 Eylül 1945 474
26 Eylül 1945 474
2 Ekim 1945 475
27 Ekim 1945 475
12 Kasım 1945 476
1945 Yılı Aralık Ayının Dördü 476
6 Aralık 1945 477
7 Aralık 1945 477
12 Aralık 1945 1945 478

RUBAİLER:

Birinci Bölüm:

— 1. 481

— 4. 481
— 6. 481
— 8. 482
— 10. 482
— 12. 482
— 13. 482
İkinci Bölüm :
— 1. 483
— 2. 483
— 3. 483
Üçüncü Bölüm :
— 2. 484
— 3. 484
— 4. 484

KUVAYİ MİLLİYE/DESTAN:

Başlangıç / Onlar 487
Birinci Bap / Yıl 1918-1919 Ve Karayılan Hikâyesi 490
Yedinci Bap / Bap 922 Ağustos Ayı ve Kadınlarımız Ve 6 Ağustos Emri ve Bir Aletle Bir İnsanın Hikâyesi 457
Sekizinci Bap / 26 Ağustos Gecesinde Saatlar İki Otuzdan Beş Otuza Kadar Ve İzmir Rıhtımından Akdenize Bakan Nefer 505

MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI:

Birinci Kitap :
— I. 519
— II. 524
İkinci Kitap :
— I. 536
— VII. 542
Üçüncü Kitap
— II. 545
Dördüncü Kitap:
— II. 551

— III 565

YENİ ŞİİRLER:

Bulutlar Adam Öldürmesin 579
Japon Balıkçısı 580
Barış Türküsü 582
İstiklâl 583
Yaşamaya Dair 584
Uykudan Uyanış 587
Sen 587
Karımın Yıldönümünde Yazdığım Şiir 588
Sabah Karanlığı 589
Sofra 591
Ceviz Ağacı 591
Sofya'dan 592
Münevver'den Mektup Aldım, Diyor ki 593
Münevver'e Mektup Yazdım, Dedim ki 594
Vapur 594
Bor Oteli 596
Slavya Kahvesinde Şair Dostum Tavfer'le Yarenlik 596
İsviçre'den Geçerken 597
Tuna Üstüne Söylenmiştir 600
Dikili Taşlar 600
Zümrüt Yüzük 601
Paris Üstüne Bilmeceler 602
Masalların Masalı 604
Sensiz Paris 605
Henüz Vakit Varken, Gülüm 606
Kanter İçinde 608
Beyazıt Meydanındaki Ölü 609
Saman Sarısı 610

SON ŞİİRLERİ:

Yine İyimserlik Üstüne 627
Bu Vatana Nasıl Kıydılar 628
Giderayak 629

Diyet 630
Sıcaklarda 632
(...) 632
(...) 633
Salatalık 634
(...) 635
Yaz Yağmuru 636
(...) 636
Kozmosun Kardeşliği Adına 637
Hürriyet Kavgası 639
Niyazalant Sömürgesi 639
Asya-Afrika Yazarlarına 640
Severmişim Meğer i 641
Yağmurun Altında 646
İspanya 647
Evler 647
Açlık Ordusu Yürüyor 648
Türkiye İşçi Sınıfına Selâm 650
Vatan Haini 651
Kocalmağa Çalışıyorum 652
(...) 653
(...) 653
Cenaze Merasimim 654

Foto İsa Çelik

1927'de Erzincan'da doğan Asım Bezirci, 1950'de Edebiyat Fakültesini bitirdi. Düzenli olarak yazmağa 1957'de başladı. Türkiye'de nesnel/bilimsel eleştirinin kurulmasına, yayılmasına öncülük etti. Ayrıca, bu eleştiriyi sosyalist anlayışla birleştirmeğe çalıştı. Edebiyatımızın değişik dönemlerini, sorunlarını, olaylarını ve kişilerini kucaklayan deneme, inceleme, araştırma örnekleri verdi. 1963'de Otağ dergisinin, 1968'de Yeni Dergi'nin okurlarına yönelttiği soruşturmalarda yaşayan eleştirmenlerin en beğenileni seçildi. 1959'dan bu yana 14'dü çeviri olmak üzere 30 kitabı basıldı.

Asım Bezirci bu yeni eserinde Nazım Hikmet'in hayatı ile sanat anlayışını açıklıyor. İlk şiirlerinden son şiirlerine kadar bütün eserlerini teker teker çözümleyip değerlendiriyor. Şiirinin niteliğini, evrimini, işlevini ana çizgileriyle ortaya koyuyor. Bunu zengin bir kaynakça ile tamamlıyor.

İnceleme bölümünü geniş bir antoloji bölümü izliyor. Burada Nazım Hikmet'in her kitabından özenle seçilmiş ve ilk basımlarıyla karşılaştırılmış şiirleri yer alıyor. Böylece, büyük şairin hem şiirsel zenginliği gelişimiyle gösterilmiş, hem de en güzel ürünleri topluca sergilenmiş oluyor.

Asım Bezirci'nin titiz eleştirisi kadar, zevkli seçiminin de ilgiyle karşılanacağını umuyoruz.

Karaca Ofset Basımevi Tel.: 27 53 45

40 lira